

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**ERKEKLİK VE KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDET:
EŞİNE ŞİDDET UYGULAYAN ERKEKLER**

Aslıhan Burcu Öztürk

Doktora Tezi

Ankara, 2014

ERKEKLİK VE KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDET:
EŞİNE ŞİDDET UYGULAYAN ERKEKLER

Aslıhan Burcu Öztürk

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2014

KABUL VE ONAY

Ashlıhan Burcu ÖZTÜRK tarafından hazırlanan “Erkeklik ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet: Eşine Karşı Şiddet Uygulayan Erkekler” başlıklı bu çalışma,21.01.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Serpil SANCAR (Başkan)

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ (Danışman)

Doç. Dr. Hilal ONUR İNCE

Doç. Dr. Özlem CANKURTARAN ÖNTAŞ

Doç. Dr. Yüksel BAYKARA ACAR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

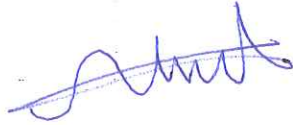
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

21.01.2014

ASLIHAN BURCU ÖZTÜRK

Şiddetsiz özgür bir dünya için tüm kadınlara...

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın tamamlanmasında katkısı olan başta değerli hocalarım ve arkadaşlarım olmak üzere herkese teşekkür etmek istiyorum.

Öncelikle yoğun çalışma temposu içinde verdiği özverili desteği için danışmanım, sevgili hocam Prof. Dr. Kasım Karataş'a teşekkürü borç bilirim. Zorlandığım süreçlerde beni yüreklendirmesi sayesinde daha rahat bir şekilde ilerleyebildim.

Başlangıç aşamasından itibaren tezimin şekillenmesinde büyük katkısı olan, güler yüzüyle kapısını her zaman bana açık tutan sevgili Prof. Dr. Serpil Sancar'a, bakış açımı geliştiren ve değerli önerileriyle tezimi zenginleştiren Doç. Dr. Özlem Cankurtaran Öntaş'a, davetimizi kırmayıp Kocaeli'nden gelen ve tezimi titizlikle okuyarak önemli katkılar sunan Doç. Dr. Yüksel Baykara Acar'a ve değerli görüşleriyle tezimin gelişmesinde emeği olan Doç. Dr. Hilal Onur İnce'ye içten teşekkürlerimi sunarım.

Görüşmenin yazılı kayıtlarını ve tezimi titizlikle okuyan, zengin birikimiyle bulguların analizi ve yorumu sürecinde önemli katkıları olan, zorlandığım anlarda beni destekleyen sevgili Arş. Gör. Sedat Yağcıoğlu'na kalpten teşekkürler...

Tezin çeşitli aşamalarında desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Filiz Kardam, Dr. İlknur Hacısöftaoğlu, Erdem Ceydilek ve sevgili arkadaşım Arş. Gör. Gökhan Topçu'ya teşekkür ederim.

Açık ve kapalı cezaevleri ile denetimli serbestlik merkezindeki için görüşmeler destek olan sosyal hizmet uzmanları ve diğer sosyal servis görevlilerine teşekkür ederim.

Ankara Sıhhiye Adsız Alkolikler Grubundan görüştüğüm erkeklerin samimi paylaşımları olmasaydı, tezim eksik kalacaktı. Yaşadıkları dönüşüm, erkeklerle çalışma konusunda umut verdi.

En büyük teşekkürüm, zorlu hastalığıyla mücadele eden babama. Dünyanın en güzel yürekli babasına sahip olduğum için hep şanslı hissettim kendimi. Yaşamın, insana sevgiyi ve saygıyı öğretti hepimize. Canımın içi babam, herşeyimsin...

ÖZET

ÖZTÜRK, Aslıhan Burcu. *Erkeklik ve Kadına Yönelik Aile içi Şiddet: Eşine Yönelik Şiddet Uygulayan Erkekler. Doktora Tezi, Ankara, 2014.*

Bu araştırmanın amacı, eşine şiddet uygulayan erkeklerin erkeklik kurgularının yaşam boyunca güç, iktidar ve şiddet etrafında oluşumunu ve bu doğrultuda kadına yönelik şiddetin ortaya çıkışını anlamaktır. Bu bilgiler ışığında kadına yönelik şiddetin sonlaması için sosyal politika ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunmaktadır.

Niteliksel araştırma modeliyle tasarlanan çalışmada, yaşam öyküsü yöntemi kullanılarak yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla eşine şiddet uygulamış toplam 18 erkekle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Eşine şiddet uygulamaktan dolayı Açık ve Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında tutuklu ve hükümlü 12 erkek, denetimli serbestlik cezası alan bir erkek ile Adsız Alkolikler grubundan beş erkekle yapılan görüşmeler, kuramsal bilgiler ışığında çözümlenerek yorumlanmıştır.

Araştırma sonuçları; erkekliğin anlamı, krizdeki erkeklik, çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde erkekliğin güç ve şiddet ekseninde oluşumu, şiddete bakış ve bireysel dönüşüm ana başlıkları altında yorumlanmıştır.

Erkeklik, hegemonik erkeklikle ilişkili olarak tanımlanmakta ve kadınlığın karşıtı olarak konumlandırıldığı anlaşılmıştır. Erkek olmak, güçlü olma, ailenin geçimini sağlama, kadın üzerinde iktidar sahibi olma, özgür olma, sorumluluk taşıma, cinsel ilişki kurma, şiddet kullanma, askerlik yapma ve silah sahibi olma gibi özelliklerle tanımlanmıştır.

Erkeklik krizi, kadınların çeşitli toplumsal gelişmelerle birlikte toplumsal yaşamda güçlenmeye başlamaları sonucunda özellikle evlilik yoluyla üzerlerinde kurulan iktidara karşı direnme olanaklarının gelişmesi sonucu yaşandığı anlaşılmıştır. Erkeğin sarsılan iktidarı şiddetle yeniden kurulmaya

çalışılmaktadır. Güçsüzleştirici yaşam deneyimlerinin erkeklik krizinin daha yoğun şekilde yaşanmasına neden olduğu görülmüştür.

Çocukluk döneminde, erkekliğin kurgulanmasında etkili olan aile ilişkileri, eğitim sistemi, yoksulluk, yaşanan çevre, rol modelleri, cinsel istismar ve cezaevi deneyimi, şiddet içeren eril sporlar gibi etmenlerin erkekliğin iktidar ve şiddetle kurgulanmasında önemli olduğu anlaşılmaktadır. Eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ve kadına yönelik şiddetin normalleştirilerek içselleştirilmesi, yetişkinlik döneminde de etkilerini sürdürmektedir.

Yetişkinlik döneminde evlilik, cinsellik, kapitalizm, kadına yönelik şiddetle mücadele araçları, cezaevi, askerlik, polis gibi kurumlarıyla devletin ve alkolizmin, erkekliği güç ve güçsüzlük çelişkisi içinde şiddetle kurguladığı ortaya konulmaktadır. Kadın üzerinde iktidar kurma yetkisi sonucu, iktidarının sarsıldığı durumlarda kadına karşı şiddet uygulayarak erkekliğin onarılmaya çalışıldığı anlaşılmıştır.

Şiddete bakış açısının anlaşılması üzerine yapılan çözümlenmede, şiddet uygulamanın erkeğin hakkı olduğunu düşünme, şiddete karşı duyarsızlık, şiddeti anlık öfkeyle açıklama, şiddeti inkar etme, şiddetin kadını güçlendirdiği iddiası, pişmanlık duyma ve şiddete karşı olma temaları çerçevesinde çeşitli görüşler ortaya konmuştur.

Adsız Alkoliklerle yapılan görüşmeler ışığında bireysel dönüşümün sağlanmasında kadınların önemi ön plana çıkmıştır. Grup çalışmaları sayesinde dönüşüm geçiren erkeklerin şiddet ve toplumsal cinsiyet konusunda farkındalık geliştirdikleri ve şiddetsiz yaşam için yeni düşünce ve davranış geliştirdikleri görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Kadına yönelik aile içi şiddet, erkeklik, eşine şiddet uygulayan erkekler, kadına yönelik şiddet uygulayan erkeklerle çalışma.

ABSTRACT

ÖZTÜRK, Aslıhan Burcu. *Masculinity and Domestic Violence Against Women: Men Using Violence to Their Spouses*. Ph.D. Thesis, Ankara, 2014.

The purpose of this study is to understand the formation of men's construct of their manhood around the notions of power and violence and understand the emergence of violence against women in this respect. In the light of this aim, the study includes some suggestions towards bringing various improvements in social policy and social services in order to end violence against women.

The study, which had been designed according to the qualitative research model, is based on the data gathered from 18 men who committed violence against their spouses via a semi-structured interview form using life story technique. 12 male prisoners and convicts of violence against women in the Open and Closed Correctional Facilities, one man with probation penalty and five men from Alcoholics Anonymous had been interviewed. These interviews had been analysed in the light of theoretical knowledge.

Research result had been analyzed under the main titles of; meaning of manhood, masculinity in crisis, the formation of masculinity on the axes of power and violence during childhood and adulthood, view of violence and personal transformation.

Masculinity is defined as being related to hegemonic masculinity and it is positioned against femininity. Masculinity is defined in terms of being a man, being strong, being able to maintain the livelihood of the family, having power over women, being free, bearing responsibility, being able to have sexual intercourse, using violence, having done military service and having weapons.

Masculinity crisis is stemming from the fact that women are getting empowered due to various social transformations and they are able to resist the power inflicted upon them especially through marriage. The reduced power of men is

tried to be reconstructed through violence. Disempowering life experiences of men lead to a more intensified masculinity crisis.

It is understood that factors like family relations, education system, poverty, living environment, role models, sexual abuse, prison experience and violent masculine sports during childhood is important in constructing masculinity with power and violence. The internalization and normalization of unequal gender relations and violence against women maintains its effects in adulthood.

It is revealed that the state with its institutions like marriage, sexuality, capitalism, tools of struggle against violence against women, prisons, military service in addition to alcoholism constructs masculinity in the contradiction of power and powerlessness. It is understood that, due to the given power over women, men commit violence against women to repair their masculinity in cases when their manhood is threatened.

In the analysis on view of violence, men had suggested various views like; thinking men who use violence are right, indifference to violence, explaining violence with momentary anger, denying use of violence, claiming violence makes women stronger, feeling regret and stating ideas against use of violence.

Interviews with Alcoholics Anonymous members revealed the importance of women in individual transformation. It had been observed that with group studies, men go through a transformation which leads to the development of awareness about violence and gender issues while they develop new ideas and behaviours for a life without violence.

Keywords: Domestic violence against women, masculinity, men using violence against their spouses, working with men using violence against women.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI	2
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	7
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	8
1.4. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI	8
1.5. YÖNTEM	9
1.5.1. Araştırmanın Tasarımı	9
1.5.2. Örneklem Alanı ve Seçimi.....	12
1.5.3. Veri Toplama Aracı	16
1.5.4. Veri Toplama Süreci	16
1.5.4.1. Görüşme Yapılan Erkeklerle İlişkin Tanıtıcı Bilgiler	19
1.5.5. Verilerin Çözümlemesi	37
1.5.6. Sınırlılıklar	38
1.5.7. Etik Konular.....	38
KURAMSAL ÇERÇEVE	40
2.1. KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDET	40
2.1.1. Türkiye’de Kadına Yönelik Aile içi Şiddet.....	43
2.1.2. Feminizm ve Kadına Yönelik Aile içi Şiddet	47
2.1.3. Feminist Sosyal Hizmet	50
2.2. ERKEKLİK.....	53
2.2.1. Hegemonik Erkeklik	56
2.2.2. Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları ve Erkeklik.....	64
2.2.3. Psikanalitik Kuram ve Erkeklik	68
2.2.4. Erkeklik Çalışmalarında Yaklaşımlar	70
2.2.4.1. Yapısalcı Yaklaşım	70
2.2.4.2. Postyapısalcı Yaklaşım	71
2.2.4.3. Yapısalcı ve Postyapısalcı Yaklaşımların Sentezi	72
2.2.5. Erkeklik ve Kadına Yönelik Şiddet.....	73
2.2.5.1. Erkeklik Krizi ve Kadına Yönelik Şiddet	76
2.3. KADINA ŞİDDET UYGULAYAN ERKEKLERLE ÇALIŞMA	79
2.3.1. Kadına Şiddet Uygulayan Erkeklerle Çalışmada Pro-Feminist Yaklaşım	80
2.3.1.1. Erkeklerle Pro-Feminist Çalışma Konusunda Örnekler	86
2.3.1.1.1. DVIP (Domestic Violence Intervention Project- Aile içi Şiddete Müdahale Projesi)	86
2.3.1.1.2. IDAP (Integrated Domestic Abuse Programme- Aile içi İstismar Bütünleşik Programı)	92
2.3.1.1.3. EMERGE	96
2.3.1.1.4. AMEND.....	97

2.3.1.2. Duluth Modeline ilişkin Değerlendirmeler.....	97
2.3.2. <i>Pro-Feminist Erkek Hareketleri</i>	100
BULGULAR VE YORUM	104
3.1. ERKEKLİĞİN ANLAMLI.....	104
<i>Güçlü olma</i>	104
<i>Kadın üzerinde iktidar kurma</i>	106
<i>Ailenin geçimini sağlama</i>	108
<i>Sorumluluk sahibi olma</i>	109
<i>Kadınlığın karşıtı olma</i>	109
<i>Özgürlük</i>	111
<i>Cinselliği yaşama</i>	111
<i>Şiddet uygulama</i>	112
<i>Silah sahibi olma</i>	115
<i>Askerlik yapma</i>	117
3.2. KRİZDEKİ ERKEKLİK: ERKEĞİN BÜYÜK ÇELİŞKİSİ.....	117
3.3. ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE GÜÇ VE ŞİDDET EKSENİNDE ERKEKLİĞİN OLUŞUMU	123
3.3.1 <i>Anne - Baba Arasındaki İlişki</i>	123
Babanın anneye şiddet uygulaması	125
3.3.2. <i>Anne Babanın Çocuğa Davranışları: Şiddetin Tohumları</i>	127
Çocuğun ihmali.....	127
Çocuğa yönelik şiddet	128
Oğlan çocuğa üstün değer verilmesi	131
Ailenin çocuğu şiddet uygulama yönünde desteklemesi.....	133
3.3.3. <i>Kardeşler Arasındaki İlişki</i>	133
Erkek kardeşler ile ilişki	134
Kız kardeşler ile ilişki	134
3.3.4. <i>Eğitim Sistemi ve Okul Yaşantısı: Sıra Sıra Şiddet</i>	135
Öğretmen şiddetine maruz kalmak.....	137
Akran grubu içinde şiddet	138
3.3.5. <i>Yoksulluk ve Dışlanma: Yokluğun Şiddeti</i>	141
3.3.6. <i>Yaşanan Çevre: Şiddet Kuşatması</i>	143
Şiddetin öğrenilmesi.....	144
Kadına yönelik şiddetin yaygınlığı	145
Akran grubu içinde şiddet	146
3.3.7. <i>Hegemonik Erkekliklerin Model Alınması: Erkeğin Dev Aynaları</i>	147
3.3.8. <i>Cinsel İstismar</i>	148
3.3.9. <i>Cezaevi: Çocuğa Karşı Şiddetin Evi</i>	149
3.3.10. <i>Şiddet İçeren Eril Sporlar</i>	150
3.4. YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDE ERKEKLİĞİN GÜÇ VE ŞİDDET EKSENİNDE OLUŞUMU	153
3.4.1. <i>Evlilik: Ataerkilliğin Kalesinde Savaş</i>	153
Kadının ücretli emek gücü üzerinde iktidar.....	157
Kadının ev içi emeği üzerinde iktidar.....	159
Kadının sosyal yaşamı üzerinde iktidar.....	161
Evliliğin dönüşümünün kabullenilmemesi.....	163
Boşanmanın karşı tepki	166
Hegemonik erkeklikle çatışan duygusal ilişki.....	168
3.4.2. <i>Cinsellik: Büyük Kuşatma</i>	170
Cinsel tahakküm	171
Güç simgesi olarak penis ve cinsel ilişki.....	174
Kadının bekâreti	176

İlk gece şiddeti.....	178
Evlilik içi tecavüz.....	179
Cinsel yetersizlik kaygısı ve şiddet.....	181
Aldatılma endişesi.....	183
Hamilelik döneminde şiddet.....	186
Kadınların âdet dönemlerinin kabullenilmemesi.....	186
Çocuk sahibi olamama.....	187
Kadını cinsel nesne olarak görme.....	187
Cinselliğin metalaşması.....	188
3.4.3. Kapitalizm.....	189
3.4.3.1. Alt Sınıf Erkeklığı ve Yoksulluk.....	191
3.4.4. Eril Şiddetin Kurucusu ve Mücadele Edeni Olarak Devlet.....	195
3.4.4.1. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Yasal Düzenlemeler ve Kurumlar.....	197
Yasal düzenlemeler.....	198
Polis.....	201
Adli merciler.....	202
Cezaevi.....	203
Sosyal hizmet kuruluşları.....	207
Sağlık kurumları.....	208
3.4.4.2. Askerlik.....	209
Askerliğin erkeği güçlü hissettirmesi.....	211
Askerliğin şiddeti öğretmesi.....	211
Savaş travması.....	212
Askerliğin erkeği güçsüzleştirilmesi.....	215
Milliyetçi şiddete maruz kalmak.....	217
3.4.4.3. Polis Olmak.....	218
3.4.4.4. Devlet Şiddetine Maruz Kalmak.....	220
3.4.5. Alkolizm.....	221
3.5. ŞİDDETE BAKIŞ.....	225
<i>Kadının şiddeti hakettiğini düşünme.....</i>	226
<i>Şiddet konusunda duyarsızlık.....</i>	227
<i>Şiddeti anlık öfkeyle açıklama.....</i>	228
<i>Şiddet uyguladığını inkâr etme.....</i>	229
<i>Şiddetin kadını güçlendirdiği iddiası.....</i>	231
<i>Pişmanlık duyma.....</i>	232
<i>Şiddete karşı olma.....</i>	233
3.6. BİREYSEL DÖNÜŞÜM.....	234
<i>Dönüşümün zorlayıcısı olarak kadınlar.....</i>	236
<i>Şiddet konusunda farkındalık.....</i>	237
<i>Erkeklığe ilişkin yeni bakış açısı geliştirme.....</i>	240
<i>Kadınlığa ilişkin yeni bakış açısı geliştirme.....</i>	242
<i>Öfkesiz ve şiddetsiz yaşam.....</i>	243
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	245
4.1. SONUÇ.....	245
4.2. ÖNERİLER.....	254
4.2.1. Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Sosyal Politikalar.....	254
4.2.2. Ayrımcılık Karşıtı Politikalar.....	257
4.2.2.1. Feminist Politika.....	257
4.2.2.2. Pro-Feminist Politika.....	258

4.2.2.3.	Homofobi Karşıtı Politika	262
4.2.2.4.	Milliyetçilik Karşıtı Politika	263
4.2.3.	<i>Eşitlikçi ve Özgürlükçü Toplumsal Değerler</i>	263
4.2.4.	<i>Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Mekanizması</i>	265
4.2.4.1.	Adalet Sistemi	266
4.2.4.2.	Polis.....	267
4.2.4.3.	Sosyal Hizmetler.....	267
4.2.4.3.1.	Danışma Hatları.....	270
4.2.4.3.2.	Kadın Danışma Merkezleri	270
4.2.4.3.3.	Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM)	271
4.2.4.3.4.	Kadın Sığınma Evleri	271
4.2.4.3.5.	Aile Danışma Merkezleri	272
4.2.4.3.6.	Babalık Eğitimleri.....	273
4.2.4.3.7.	Çocuk Refahı Hizmetleri	274
4.2.5.	<i>Eşitlikçi ve Özgürleştirici Eğitim Sistemi</i>	275
4.2.6.	<i>Onarıcı Çocuk Adalet Sistemi</i>	277
4.2.7.	<i>Militer Örgütlerin Dönüşümü.....</i>	277
4.2.8.	<i>Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Sağlık Sistemi.....</i>	278
KAYNAKLAR	281	
YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU	305	

BÖLÜM I

GİRİŞ

“Bir bebekten bir katil yaratan karanlığı sorgulamadan, hiçbir şey yapılmaz kardeşlerim...”

(Rakel Dink, Hrant Dink'e veda konuşması, 24. 01. 2007).

Kadına yönelik aile içi şiddet, kadınların fiziksel ve psikolojik sağlıklarını olumsuz yönde etkileyen, özgürlüklerini kısıtlayan ve toplumsal yaşamda yer almalarını engelleyerek kadınları güçsüzleştiren, yaygın bir toplumsal sorun olarak yaşanmaktadır. Ağırlıklı olarak erkekler tarafından uygulanan şiddetin, erkek egemenliğine dayalı eşitsiz toplumsal cinsiyet düzeni bağlamında ortaya çıkması, toplumsal bir kurgu olarak “*erkekliğin*” ve erkeğin anlaşılmasını gerekli kılmaktadır.

Erkek olmak, güç ve iktidar sahibi olmakla tanımlanmaktadır. Erkek sözcüğü incelendiğinde, sözcüğün kökünün “*er*” olduğu görülmektedir. “*Kahraman, yiğit*” ve “*rütbesiz asker, nefes*” anlamına gelen er sözcüğü, erkeğe atfedilen sıfatları anlamada yardımcıdır. Er sözcüğünden türetilen “*erk*” ise, “*bir işi yapabilme gücü, kudret, iktidar*”, “*sözü geçerlik, istediğini yaptırabilme gücü, nüfuz*” anlamına gelir. ‘*Erk*’in, toplum bilimlerindeki anlamı “*bir bireyin, bir toplumun, başka birey, küme veya toplumları egemenliği, baskısı ve denetimi altına alma, hürriyetlerine karışma ve onları belli biçimlerde davranmaya zorlama yetkisi veya yeteneği*”dir (Türk Dil Kurumu Sözlüğü).

Toplumsal olarak erkekliğe iliştilen anlamların, üretim ilişkileri, devlet iktidarı ve özellikle aile kurumu çerçevesinde güç ve iktidar üzerine odaklanması, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin eşitsizlik üzerine kurulu olduğunu anlamaya ışık tutmaktadır. Erkeklik, güçsüzlükle tanımlanan kadınlıktan üstün olarak konumlandırılmaktadır. Erkekliğe verilen toplumsal yetki, kadın üzerinde iktidar kurması ve iktidarını sürdürebilmesi için şiddet uygulamasını da içermektedir.

Bu çalışmada, temel olarak erkeklik çalışmalarının önemli isimlerinden Connell'in (2005a) "*erkeklikler*" (masculinities) kuramı kullanılmıştır. Toplumsal cinsiyet düzeniyle birlikte sınıf, etnik köken ve kültür gibi toplumsal etmenlerin yanında, erkeğin öznelliği çevresinde geliştirdiği bireyselliği, farklı erkekliklerin oluşumuna yol açmaktadır. Toplumsal yapılanma ile farklı yaşam deneyimleri doğrultusunda gelişen öznenin, birbiriyle etkileşim halinde olduğu kabul edilmektedir. Bu da ataerkillikten güç alan toplumsal cinsiyet düzeni içinde, neden bütün erkeklerin kadına yönelik şiddet uygulamadığını açıklayabilmektedir.

Bu çalışmada kadına yönelik şiddet, feminist yaklaşımla ele alınmaktadır. Feminist yaklaşımla kadına yönelik aile içi şiddetin kökeninde yer alan ataerkil yapı ve kadın üzerindeki eril iktidar daha iyi anlaşılmaktadır. Erkekliğin yaşam boyu güç, iktidar ve şiddet ekseninde kurgulanması süreci, yapısalcı ve postyapısalcılığın sentezlendiği yaklaşıma dayanılarak araştırılmaktadır. Dolayısıyla toplumsal yapı ve erkeklerin öznel yaşam deneyimleri bütünsel bir anlayışla değerlendirilerek, erkekliğin iktidar ve şiddet ekseninde kurgulandığı düşüncesinden hareket edilmektedir.

İnsan haklarına dayalı olarak toplumsal adaleti sağlamayı amaçlayan sosyal hizmet, kadına yönelik aile içi şiddetin ortadan kaldırılmasına yönelik mikro, mezo ve makro düzeyde çalışmalar yapmaktadır. Bu alandaki çalışmalar çoğunlukla şiddet gören kadınlara yönelik gerçekleştirilmektedir. Ancak erkek şiddetinin engellenmesi için, erkeklere yönelik çalışmalar henüz yeterince gelişmemiştir. Kadına yönelik şiddetle mücadele için "*erkeklik söylencesini, erk kökünden kurtarmak*" (Türker, 2004: 8) gereğinden hareketle, şiddete yönelik koruyucu, önleyici çalışmalar ile şiddet uygulayan erkekleri rehabilite edici çalışmalarda "*pro-feminist*" (feminizm destekçisi) yaklaşım irdelenmektedir.

1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI

Kadına yönelik aile içi şiddet, kadınların temel insan hakları ve özgürlüklerini ihlal eden önemli bir toplumsal sorundur. Türkiye'de, erkekler tarafından, aile içinde uygulanan kadına yönelik şiddetin yaygınlığı kaygı verici boyuttadır.

Kadına yönelik şiddetin ortaya çıkmasında, eşitsizliğe dayanan toplumsal cinsiyet düzeni içinde erkekliğin, iktidar ve şiddet eksenindeki kurgulanışını anlamak, kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve şiddet uygulayan erkeklere yönelik hizmetlerin ve politikaların geliştirilebilmesi açısından önem taşır. Kadına yönelik şiddet uygulayan erkeklerin, toplumsal ve bireysel varoluşunda şiddetin izlerini sürerek, şiddetsizlik için bilgi sahibi olmak mümkündür.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde uygulanan şiddet, kadını baskı altında tutmayı ve üzerinde iktidar kurmayı amaçlar. Toplumdaki erkek egemenliğini ve bu doğrultuda şekillenen hegemonik erkekliği yeniden üreten eril şiddet, cinsiyet temelli iktidar ilişkilerinin sürdürülmesinde etkili bir araçtır. Erkekten beklenen her zaman güçlü, dayanıklı, sert, cesur, atılgan, mantıklı, duygularını doğrudan ifade etmeyen, gerektiğinde şiddet kullanan, ailesini ve kadını koruyan, evin geçimini sağlayan ve kadın üzerinde iktidar kuran “er” kişi olmasıdır. Erkekliğe atfedilen güç ve iktidara karşın, modernleşmeyle birlikte erkeğin aile üzerindeki tartışmasız iktidarının zayıflaması ve kadınların giderek güçlenmeye başlaması, erkeklerde iktidar kaybına yönelik korkuya yol açmaktadır. Erkeklik krizi olarak ifade edilen güçsüzleşme, birçok alanda yaşanmaktadır. Erkekleri, güç ve güçsüzlük ile iktidar sahibi olma ve iktidarı kaybetme gibi çelişkiler içinde bırakan erkeklik krizi, kadın üzerinde iktidarın şiddetle kurulmaya çalışılmasına neden olmaktadır. Güç ve iktidar üzerinden kurgulanan erkek, çeşitli yaşam deneyimleriyle güçsüz bir konumda yer aldığı ya da iktidarı sarsıldığında, iktidarını şiddetle kurmaya çalışır. Şiddetin iktidar kurucu niteliği, hegemonik erkekliği yeniden üretir.

Yaşamları boyunca etkileşim içinde buldukları toplumsal kurumlar ile sosyal ilişkilerin, erkekleri kadınlar üzerinde nasıl iktidar kurmaya ve şiddet kullanmaya yönlendirdiğinin anlaşılması, şiddetin önlenmesi konusundaki çalışmalara çok boyutlu bilgi sağlamaktadır. Erkeklik kurgusunun çocukluk döneminden itibaren güçlü ve sert olma, kadınlar ve diğer erkekler üzerinde üstünlük ve iktidar kurma gibi beklentilerle kuşatılmış olması, kadına karşı şiddet uygulanmasının zeminini oluşturur. Bu doğrultuda eşlerine şiddet uygulayan erkeklerin yaşamları boyunca toplumsal kurumlarla ilişkileri ve farklı yaşam deneyimlerinin anlaşılması önem taşır.

Geleneksel aile yapısında, erkeklige atfedilen roller daha zorlayıcı olabilmektedir. Sürekli olarak güçlü bir konumda olmasını talep eden ailelerde yetişen erkekler, iktidarını daha sert bir biçimde ortaya koyabilmektedir. Otoriter ve sert baba figürüyle özdeşleşme ve ailedeki cinsiyetçi bakış açısının benimsenmesi, hegemonik erkeklığın kurulmasında etkilidir. Anne ve babasından yeterli ilgi göremeyen, aile içinde şiddete tanık olan ve şiddete maruz kalan çocukların, yetişkinlik dönemlerinde şiddet kullanmaya yatkın oldukları tartışılmaktadır.

Çocukluk dönemindeki toplumsallaşmanın önemli kurumlardan biri olan eğitim, cinsiyetçi değerler üzerine kuruludur. Ayrıca eğitim sistemindeki dışlama, hiyerarşik yapılanma ve şiddet, erkeklığın güç ve şiddetle olan bağlarını pekiştirmektedir.

Çocukluk döneminde yaşanan yoksulluk, çocukların dışlanmalarına ve güçsüzleşmelerine neden olmaktadır. Yoksulluk ve şiddetin yaygın olduğu bölgelerde büyüyen çocuklar, şiddeti güç kazanma aracı olarak olağanlaştırabilmektedir. Cinsel istismar ve cezaevi gibi şiddet içeren sarsıcı deneyimler, çocukları güçsüzleştirmekte ve güvensizlik içinde şiddete yöneltebilmektedir.

Yetişkinlik dönemine gelindiğinde, erkeğin her açıdan güçlü olmasına ve kadın üzerinde iktidar sahibi olmasına yönelik beklenti yoğunlaşmaktadır. Buna karşılık modernleşme ve kapitalizmin gelişmesiyle birlikte toplumsal kurumların ve ilişkilerin geçirdiği dönüşüm, erkeğin kadın üzerindeki iktidarını sarsmaya başlamıştır. Dönüşen şekilleriyle ataerkilliğin taşıyıcısı olan aile içindeki cinsiyete dayalı işbölümü, kadın ve erkek arasındaki hiyerarşiyi belirlemede etkili olurken, erkeğin "*aile reisi*" konumunu güçlendirir. Ancak daha fazla kadının eğitim olanaklarından yararlanması, ücretli işgücü olarak istihdam piyasasında daha etkin şekilde yer alması, kadın hareketi sayesinde gelişen eşitlik mücadelesi ve kadının özgürleşmesine yönelik iradesi, erkeğin ev içindeki tartışmasız iktidar konumunu değiştirmektedir. Bu durumda, kadının ücretli emeği, ev içi emeği ve sosyal yaşamı üzerinde iktidar kurma çabasının nasıl şiddete yol açtığı anlaşılmalıdır. Ailedeki erkek egemenliğini sarsan geleneksel

evliliğin dönüşümünün ve boşanmanın kabullenilmemesi de aynı doğrultuda incelenmelidir.

Cinsellik, hegemonik erkekliğin güç ve güçsüzlük ikilemi içinde kurulduğu alanlardan biridir. Cinsel yetersizlik ve aldatılma kaygısıyla, kadının tüm toplumsal yaşantısını denetim altında tutma amacıyla geliştirilen eylemler, şiddet içerebilmektedir. Erkek cinsel organının güçle, cinsel işlevinin ise iktidar sahibi olmakla ilişkilendirilmesinden başlayarak, bekârete verilen önem ve kadın bedeninin üzerinde hak iddia edilmesi, evlilik içi tecavüz ve cinayete kadar varabilen şiddet olaylarıyla sonuçlanabilmektedir.

Hegemonik erkekliğin güç, iktidar ve şiddet sarmalındaki oluşumunda, sınıflı toplum yapısının etkisini de incelemek gerekmektedir. Alt sınıftan erkeklerin güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışmak durumunda kalmasıyla yaşanan yoksulluk, sıklıkla yaşanan işsizlik, erkeklerin ezilmesine ve dışlanmasına yol açar. Endüstriyel kapitalizmden, esnek üretim biçimlerinin ve güvencesizliğin egemen olduğu endüstri sonrası kapitalizme geçişle birlikte, erkeğin evin geçimini sağlayan kişi olarak rolünün zayıflaması, erkekliğin onarılması için şiddet kullanılmasına yol açabilmektedir.

Toplumsal cinsiyet düzeninin eşitsizlik temelinde oluşumunda ve sürdürülmesinde etkin bir rolü olan devlet, eril şiddetin kurumsallaşmış biçimi olarak kabul edilmektedir. Kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizması içinde yer alan kurum ve yasal düzenlemelerin bu açıdan değerlendirilmesi gerekmektedir. Devlet, kadına yönelik aile içi şiddetle mücadeleye ilişkin yasa ve kurumların yetersizlikleri ile kadına şiddet uygulanması için zemin hazırlayarak, kadın üzerindeki eril iktidarı destekler. Kolluk güçleri, adli merciler ile sosyal hizmet ve sağlık kurumlarında verilen hizmetlerin niteliği, erkeğin kadına şiddet uygulama hakkı olduğu yönündeki toplumsal kabulün pekiştirilmesine neden olabilmektedir.

Devletin, tüm erkekler üzerindeki tahakkümü olan zorunlu askerlik uygulaması, erkekliğe güç ve iktidar atfederek, hegemonik erkekliğin oluşumunda etkili olur. Bir taraftan erkeğe şiddet kullanma hakkını verirken, diğer taraftan katı bir hiyerarşik düzen içinde erkeklerin güçsüzleştirildiği ve şiddet gördüğü bir disiplin

aracıdır. Silah eğitimi almak ve savaşmak da şiddetin olağanlaşmasına yol açarak erkekliği şiddetle kuşatmaktadır. Benzer şekilde polislik mesleği de şiddet kullanma yetkisi vermesiyle, polis erkeklerin eşlerine şiddet kullanmalarını kolaylaştırmaktadır. Devletin, polis ve asker gibi güçleriyle uyguladığı şiddete maruz kalan erkekler ise güçsüzlük çelişmesini, şiddetle aşma yolunu seçebilmektedir.

Erkeklikle bağdaştırılmayan güçsüzlük, güvensizlik, korku ve zor yaşam koşullarıyla baş edememe gibi durumların üstesinden gelmek amacıyla kullanılan aşırı alkol kullanımının yol açtığı alkolizmin, kadına yönelik şiddet uygulanmasındaki etkisi de anlaşılmalıdır.

Erkeklerin uyguladıkları şiddete yönelik bakış açılarının anlaşılması, şiddetin sonlandırılması amacıyla erkekleri dönüştürmek açısından önem taşır. Şiddet uygulamanın erkeğin hakkı olduğunu düşünme, şiddet konusunda duyarsızlık ve şiddeti inkâr etme gibi tutumların yanı sıra pişmanlık duyma gibi dönüşümü kolaylaştırabilecek tutumların da incelenmesi gerekmektedir. Şiddet konusunda dönüşüm yaşamış erkeklerin deneyimleri, şiddeti sonlandırmak isteyen erkeklere ve bu konuda çalışan uzmanlara ışık tutabilmektedir. Dönüşümün nasıl başladığını, farkındalığın nasıl geliştiğini, erkekliğe ve kadınlığa ilişkin görüşlerin nasıl değiştiğini anlamak önemlidir.

Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele, ağırlıklı olarak kadınların güvenli barınma olanaklarıyla korunması ve şiddetin ciddi boyutlarda olduğu durumlarda, erkeğin cezalandırılmasıyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Ceza odaklı yaklaşım, şiddetin oluşumunu ve yinelenmesini engellemekte yetersiz kalmaktadır. Koruyucu ve önleyici çalışmaların yetersizliği nedeniyle şiddet, toplumsal boyutta yeniden üretilmeye devam etmektedir. Kadına yönelik şiddet uygulayan erkeklere yönelik olarak, yaygın ve sistemli rehabilite edici çalışmaların yapılmaması da mücadelenin etkisiz kalmasına ve kimi zaman şiddetin daha ciddi boyutlarda tekrarlanmasına yol açabilmektedir. Bu açıdan erkeklerle çalışmada feminist temellerden hareket eden pro-feminist yaklaşımların incelenmesine gereksinim vardır. Kalıcı çözüm için gerekli olan kadın erkek arasındaki eşitsizliğin ve şiddetin üretilmesine neden olan bütün

toplumsal güçlerin dönüşümü için eşitlikçi sosyal politikalar ve sosyal hizmetler araştırılmalıdır.

Bu tartışmalar doğrultusunda, eşlerine şiddet uygulamış erkeklerin güç, iktidar ve şiddet ekseninde şekillenen erkeklik kurgularının, kadına yönelik şiddeti nasıl biçimlendirdiğini anlamak gerekmektedir. Erkeklik krizi çerçevesinde, kadın üzerinde iktidar kurma stratejisi olarak şiddeti incelemek, şiddetin sonlandırılmasına yönelik çalışmalara ışık tutabilmesi açısından önem taşır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, eşine şiddet uygulamış erkeklerin yaşam öykülerinden yola çıkarak, erkeklik kurgularının güç, iktidar ve şiddet bağlamında oluşumunu ve şiddetin ortaya çıkışını anlamaktır.

Araştırmanın amacı, şu sorularla ifade edilmektedir:

1. Eşine şiddet uygulayan erkeklerin, erkeklığe yükledikleri anlamlar nelerdir?
2. Eşine şiddet uygulayan erkeklerin erkeklik kurguları, çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde güç, iktidar ve şiddet ekseninde nasıl oluşmaktadır?
3. Eşine şiddet uygulayan erkeklerin, çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde toplumsal kurumlara ve sosyal çevreleriyle olan etkileşimleri, eşlerine şiddet uygulamalarını nasıl biçimlendirmektedir?
4. Erkeklik krizi, şiddet uygulamayı nasıl etkilemektedir?
5. Eşine şiddet uygulayan erkeklerin şiddete bakışları nasıldır?
6. Eşine şiddet uygulayan erkeklerin şiddet konusunda dönüşümleri nasıl olmaktadır?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Kadına yönelik aile içi şiddet sorunu ile ilgili araştırmalar, ağırlıklı olarak kadınlar üzerine yapılmaktadır. Bu durum, şiddeti uygulayan taraf olan erkeğin, neden şiddete yöneldiğinin anlaşılmasını zorlaştırmakta ve kadına yönelik şiddetle mücadelenin etkili bir şekilde yapılabilmesini engellemektedir. Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet uygulayan erkeklerin, erkeklik kurgularının güç, iktidar ve şiddet eksenindeki oluşumunu, yaşam öykülerinden yola çıkarak geniş bir toplumsal çerçevede anlamaya yönelik bir araştırma bulunmamaktadır. Alanyazındaki bu eksiklik, çalışmayı özgün ve gerekli kılmaktadır. Erkeklik kriziyle birlikte yaşanan güçsüzleşmenin şiddetle ilişkisini kavramak, erkeklere yönelik çalışmaları ve kadına yönelik şiddetle mücadeleyi güçlendirecek bilgi sağlamaktadır.

Araştırmanın özgün yanı, erkeklik ile güç ve şiddeti ilişkilendiren toplumsal kurumlar ve öznel yaşam deneyimlerinin bütünlüklü bir şekilde anlaşılmaya çalışılmasıdır. Genelci sosyal hizmetin bütünlükçü yaklaşımına uygun bir şekilde bireysel ve toplumsal etkenler, birbiriyle etkileşim içinde değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın, kadına şiddet uygulayan erkeklere yönelik sosyal hizmet uygulaması ve sosyal politikalar için temel düzeyde bilgi sağlayacağı da düşünülmektedir.

1.4. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Aile içinde kadına yönelik şiddet: Toplumsal cinsiyet temelli olarak eşleri/ eski eşleri, nişanlıları/ eski nişanlıları ya da birlikte oldukları erkekler tarafından kadınlara yönelik gerçekleştirilen fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik şiddeti ifade etmektedir.

Adsız Alkolikler: Adsız Alkolikler (AA) Ankara Sıhhiye Grubunun rehabilitasyon programından düzenli olarak yararlanmakta olup, alkolü bırakmış ve eşine şiddet uygulamış ya da uygulamakta olan erkekleri ifade etmektedir.

1.5. YÖNTEM

Araştırmanın yöntemi bölümünde araştırmanın tasarımı, örneklem alanı ve seçimi, veri toplama aracı, veri toplama süreci, görüşme yapılan erkeklere ilişkin bilgiler, verilerin çözümlenmesi, sınırlılıklar ve etik konular hakkında bilgi verilmektedir.

1.5.1. Araştırmanın Tasarımı

Erkeklerin deneyimlerinin, feminist kuram ışığında çözümlenmesi, egemen cinsiyet olan erkeklerin edimleri ve tutumlarının eleştirel bir incelemeyle ele alınabilmesi açısından önem taşır (Mansley, 2009: 39; Hearn ve Morgan, 1990; Laws, 1990 akt. Letherby, 2003: 137). Mansley (2009: 40) feminist araştırmanın amacının, kadının üzerindeki baskının azaltılarak özgürleştirilmesi olduğu gerçeğine dayanarak, aynı amacı paylaşan kadına yönelik şiddet araştırmalarının, şiddetin faili olan erkeklerle yapılmasının önemli olduğundan bahsetmektedir. Letherby (2003: 137) toplumsal cinsiyet düzeninin erkekler için de yarattığı zorlukları ve sorunları görebilmek için, erkeklerle araştırma yapmanın önemine değinmektedir. Bununla birlikte erkeklerin mağduriyetine odaklanmanın, egemen konumlarıyla birlikte, dikkatle ele alınması gerektiğini vurgular.

Erkeklerin deneyimlerinin anlaşılması, aynı zamanda kadınların yaşadıkları toplumsal cinsiyet temelli sorunların anlaşılması için de yararlı olmaktadır. Feminist araştırmaların yaptığı üzere, yalnızca kadınların deneyimlerine kulak vermek, kadın sorunlarının tek yönlü ele alınarak, erkeklerin anlaşılması gereğinin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla, şiddet uygulayan erkeklerin feminist bakış açısıyla araştırılması esas alınmıştır.

Bu araştırmada feminist bakış açısı doğrultusunda, kadına yönelik aile içi şiddet uygulayan erkeklerin erkeklik kurgularının, toplumsal ve bireysel düzeyde güç, iktidar ve şiddet ekseninde oluşması sürecine ilişkin derinlemesine bilgi edinme ve erkeklerin anlatılarını, anlam zenginliği içinde yorumlayarak çözümlenme amacıyla nitel araştırma tasarımı kullanılmıştır. Nitekim Connell (2005a: 43) erkeklik ve kadınlığın birbiriyle karşılıklı ilişki içinde anlam kazandığını ve

erkeklığın bilgisinin, tarihsel ve politik olarak değişebilen cinsiyet ilişkilerinin bilgisi olduğunu belirtir. Bu nedenle erkeklığı, ilişkisel bir biçimde tarihsel ve politik gerçekler ışığında çalışabilmek ve farklı olasılıkları görebilmek için, pozitivist bilimin dışındaki yaklaşımların kullanmasını önermektedir.

Araştırmada, çocukluk döneminden başlayarak, erkeklığın oluşumunda toplumsal yapılarla öznel deneyimlerin kesişme noktalarını anlayabilmek için, yaşam öyküsü yöntemi kullanılmıştır. Bireysel yaşamları, toplumsal bağlam içinde değerlendirme olanağı veren yaşam öyküsü yöntemi, bireyle toplumun iç içe geçmişliğini gösterebilmektedir. Harrison (2009: xxxiii) yaşam öyküsü yönteminde bireyin öznelliği ve toplumsal gerçekliği nasıl kurguladığının odakta olduğunu, bununla birlikte bireysel yaşamlar üzerinden, hem yerel hem de küresel düzeyde toplumsal yapılar ve kurumlar üzerine de analiz yapma olanağı verdiğini belirtir. Bu yöntemin odağında, öznenin yaşamı boyunca dönüşümsellik (reflexivity)¹ biçimleri ve kimlik oluşumu süreci bulunur.

Yaşam öyküsü, içsel yaşantıyla toplumsal yaşantının birbirinden ayrı şeyler olmadığına, aksine birbiriyle iç içe geçmiş olduğuna işaret eder. Anlatılan öykü, yoruma açıktır. Özneyi toplumla bütünleştirmenin yanı sıra farklılaşma olanaklarını da içinde barındıran esnek bir çalışmadır (Fischer-Rosenthal, 2000: 115). Bireyin cinsiyetlendirilme sürecinin, yapısal ve bireysel düzeyde nasıl işlediğini gösterme olanağına sahiptir (Karner, 1998: 198). Bu yanı sıra, bir taraftan toplumda var olan cinsiyet düzenini yansıtırken, diğer taraftan farklı yaşam deneyimlerin toplumsal cinsiyetle ilgili farklı tutum ve görüşlere yol açabildiğini de gösterme gücüne sahiptir.

Yaşam öyküsü yönteminde iki kuramsal vurgu vardır: Öncelikle bireyin yaşantısı, toplumsal yapı ve kurumlar ile ilişkili olarak ele alınır. Aynı zamanda, eyleyici olarak insanın (human agency) kendine özgü varoluşu, stratejileri ve kimliklenme biçimlerinin zaman, mekân ve toplumsal yapıdan farklı olarak oluşabildiğini gösterme açısından farklı bir bakış açısı sunar (Harrison, 2009:

¹*Reflexivity* kavramı, Türkçe'de dönüşümsellik ve düşünümsellik karşılıklarıyla kullanılmaktadır. Dönüşümsellik sözcüğü, etkileşimi daha çok vurgulaması açısından tercih edilmektedir.

xxxiii). Dolayısıyla birey, toplumun edilgen bir parçası olmaktan ve toplumu birebir temsil etmekten uzaklaşarak, farklılıkları ve kendine özgü olduğu olan toplumsal bir özne olarak ele alınır.

İkinci vurgu, öznenin yaşam döngüsü içinde kimliğin oluşum süreci ve dönüşümsellik üzerinedir. Bireyler geçmişi hatırlayarak, geçmişi ve şimdiyi yeniden yorumlayarak, kendilerini tarihsel ve toplumsal koşullar doğrultusunda uyarlarlar. Yani, yaşam öyküleri geçici biçimlenme ve farklılaşma sürecini gösterir. Kişinin yer aldığı toplumsal ağın içindeki ve dışındaki bireysel ve toplumsal eylemleri içerir. Bu açıdan öznenin yapılanışı, toplumsal yapıyla etkileşim içinde ele alınır (Harrison, 2009: xxxiii).

Yaşam öyküsünde, kişinin kendisini ve yaşam olaylarını nesnel bir şekilde aktardığı görüşüne karşı çıkılır. Araştırmacı ile görüşülen kişi arasında geçen anlatının, kişinin öznelliğini ve yaşamını yeniden kurguladığı bir süreç olduğuna dikkat çekilir (Harding, 2009: 184). Kişinin yaşamını anlatırken gözden geçirmesi, deneyimlerini yeniden anlamlandırarak yorumlamasını sağlar (Atkinson, 1998: 65). Olaylarla duygu ve düşünceler arasında yeni bağlantılar kurulabilir, unutulmuş anılar canlanabilir. Kişinin farkındalığını artırma gücüne sahip olan anlatı, kendilik farkındalığını geliştirebilir.

Yaşam öyküsünde zaman, kronolojik bir sırayı izlemeyebilir. Anlatılarda kişiler bazı yaşantılarını seçerek anlatır, bu açıdan parçalı bir yaşam görünümü elde edilebilir. Genellikle, geçmiş ile şimdi ve gelecek bütünleştirilerek zaman yeniden yapılandırılır. Kişiler anlatı sırasında, geçmişteki olayları “şimdi” içerisinde olarak, amaçları ve bakışları doğrultusunda yeniden yorumlayarak farklı sunabilir (Harrison, 2009: xxxv; Breckner, 2009: 139; Fischer-Rosenthal, 2000: 115). Yani toplumsal, kültürel ya da psikolojik bağlam içinde anılar, geçen zamanı anlamlandırır. Zaman ve yaşantı, birbiriyle etkileşim içinde farklılaşarak, farklı bir boyutta yeniden değerlendirilir. Kişiyi etkileyen deneyimler, çağrışımlar ve yeniden anlamlandırma yoluyla yaşam süzgecinden geçer. Bu yolculuk, içinde geri dönüşleri ve ileriye yönelik görüşleri içerir.

Yaşam öyküsünde, sıklıkla derinlemesine görüşme tekniği kullanılır (Harrison, 2009: xxxvii; Fischer-Rosenthal, 2000: 50). Bu araştırmada, çocukluk

döneminden başlayarak önemli yaşam dönümleri ve kadına yönelik şiddetle ilgili soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış görüşme formunu kullanarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır.

Londra Çalışma Gezisi

Aile içinde kadına şiddet uygulayan erkeklerin rehabilitasyonuna yönelik olarak yapılan çalışmaları araştırmak üzere, Eylül-Kasım 2010 tarihleri arasında Londra'ya bir çalışma ziyaretinde bulunulmuştur. Kadına yönelik şiddet uygulayan erkeklerin rehabilitasyonu için çalışan DVIP isimli kuruluşta, katılımcı gözlem, belge inceleme ve derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Denetimli Serbestlik Ofisi'nde ise bir gün bulunularak, birimin yöneticisi ile görüşme yapılmış ve belgeler incelenmiştir. Çalışma ziyaretinde incelenen kurumlara ilişkin bilgiler, diğer örneklerle birlikte kuramsal bölümde verilmiştir.

1.5.2. Örneklem Alanı ve Seçimi

Alan çalışmasına başlamadan önce araştırmanın örneklem alanının, aile içi şiddet uygulayan ve eşine şiddet uygulamaktan dolayı çeşitli kuruluşların hizmetlerinden yararlanan erkeklerden oluşması planlandı. Planlanan haliyle örneklem alanı; eşine şiddet uygulamaktan dolayı T. C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğüne bağlı Ankara 1 ve 2 no'lu L tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumları ve Ankara Açık Ceza İnfaz Kurumunda bulunan tutuklu ve hükümlü erkekler, Ankara 10. Aile Mahkemesinde 4320 no'lu Aileyi Koruma Yasası² gereği hakkında dava açılan erkekler, T. C. Adalet Bakanlığı Ankara Denetimli Serbestlik Merkezi ve ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Ankara Aile Danışma Merkezi'nin hizmetlerinden yararlanan erkeklerden oluşmaktaydı.

² Araştırma için izin alınan dönemde yürürlükte olan 4320 nolu yasa, 2012 yılında 6284 nolu Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddeti Önleme Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle, yürürlükten kaldırılmıştır.

Buna karşın araştırma, izin alınan resmi kuruluşlar içinde ağırlıklı olarak Ankara Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumlarında gerçekleştirilebildi. Güvenli bir ortamda ve gerektiği durumda birden çok görüşme yapabilme olanağı sunması açısından, erkeklere kurumsal ilişkiler üzerinden ulaşmayı tercih ettim. Kurumsal ilişkiler üzerinden ulaşılan erkeklerin, uyguladıkları şiddeti inkâr etme olasılığının daha az olması ve sosyal servislerde çalışan meslek elemanlarından erkeklerle ilgili bilgi edinilebilmesi, görüşmelerde destek alınabilmesi ve ilgili dosyaların incelenebilmesi önemli avantajlar olarak görülmüştür.

Ceza infaz kurumlarında, amaçlı örneklem yoluyla araştırma için en uygun bilgiyi verecek erkekleri, kuruluşlarda çalışan sosyal hizmet uzmanı, psikolog, öğretmen gibi meslek elemanları önerdiler. Eşini yaralama ve öldürmekten dolayı cezaevinde tutuklu ve hükümlü olarak bulunan on iki erkekle görüşme yapılabildi. Ankara Açık Ceza İnfaz Kurumundaki dört hükümlü ile Ankara 1 ve 2 no'lu L tipi Ceza İnfaz Kurumlarındaki üç tutuklu ve hükümlü görüşme yapmayı kabul etmedi.

Ankara Denetimli Serbestlik Merkezinde sadece bir görüşme yapılabildi. İzin alınan dönemde eşine şiddet uygulamaktan dolayı hüküm giymiş sadece dört erkeğin denetimli serbestlik uygulaması içinde olması, bu kısıtlılığın en önemli nedeniydi. Sosyal hizmet uzmanından alınan bilgiye göre, görüşme yapılamayan diğer üç erkek, kuruluştaki sadece imza atacakları süre için kalmakta, kısa süre içinde işyerlerine geri dönmektedir. Görüşme yapmaya istekli olmadıkları öğrenildiği için, kuruluş dışında görüşme yapmak için herhangi bir girişimde bulunulmamıştır.

Ankara Aile Danışma Merkezi'nde ise hiç görüşme yapamadım. Bunun nedeni, başvuran erkeklerin genelde sığınma evinde kalan eşlerinin durumunu öğrenme amacıyla merkeze gelmeleri ve görüşmeyi kabul etmemeleridir.

Ankara 10. Aile Mahkemesinde aile içi şiddetle ilişkili davaları süren erkeklerle görüşmeyi planladığım görüşmeleri, uygun bir zaman ayarlanamaması nedeniyle gerçekleştirilemedi. Aile mahkemelerinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının, aile içi şiddet uyguladığı iddia edilen erkeklere yönelik sosyal inceleme yapmak

üzere gerçekleştirdikleri ev ziyaretlerine katılmayı düşündüm. Ancak bu mahkemelerde görevli olan sosyal hizmet uzmanlarıyla yaptığım görüşmelerde, genellikle boşanma aşamasında olan erkeklerin, mahkeme sürecinde aleyhlerine kullanılmaması için, uyguladıkları şiddeti inkâr ettiklerini öğrendim. Sosyal incelemeler sırasında, araştırma yapılabilmesi için izin verilmeyeceği, izin alınsa dahi zaman sınırlılığı nedeniyle araştırmanın yapılamayacağı belirtildi. İlgili adreslere bireysel olarak gitmemin ise güvenlik nedeniyle uygun olmayacağı yönünde uyarı yapıldı. Alanyazında da tartışıldığı üzere, şiddet uygulayan erkeklerle görüşme yapan kadın araştırmacıların, cinsel şiddet riski de dâhil olmak üzere güvenlik sorunlarıyla karşılaşabileceği (Harne, 2005: 173–174) uyarısı, evde görüşme yapmamam konusunda etkili oldu.

Yaralama ve cinayet dışındaki şiddet biçimlerini uygulayan erkeklerle görüşme yapma gereği, adalet mekanizmasının içinde yer almayan erkeklere ulaşma çabasına girmeme yol açtı. Bunun sonucunda, bir psikoloğun önermesiyle Adsız Alkolikler Sıhhiye Grubunda yer alan ve eşine uzun süre şiddet uygulamış olan bir erkeğe ulaştım. Kendisiyle yaptığım görüşmenin ardından gruplarında yer alan başka erkeklerin de görüşme için istekli olacağını belirtmesi ve beni açık grup toplantılarına davet etmesiyle Adsız Alkolikler Sıhhiye Grubundan eşine şiddet uygulamış erkekleri, araştırmanın başlangıcında planlamadığım halde örneklem alanına dâhil ettim. Gruptan eşine şiddet uygulamış olan beş erkekle kayıt cihazı kullanarak görüşme yapma olanağı buldum. Kendine yardım grubu olan ve düzenli olarak açık ve kapalı grup çalışması yapan gruptan, eşlerine şiddet uygulamış erkeklerle yaptığım görüşmeler oldukça verimli geçti. Düzenli olarak yapılandırılmış grup çalışmasına katılmakta olan, eşine şiddet uygulamış erkeklerin, yaşamlarının diğer alanlarında olduğu kadar, şiddet konusunda da farkındalık kazanmaları, kendileriyle yüzleşmeleri ve dönüşüm yaşayarak şiddet davranışını sonlandırmış olmaları, araştırmayı zenginleştiren verileri elde etmemi sağladı. Bu gruptan erkekler, kendileriyle yüzleşme, kendilerini çözümüme ve dönüşüm sürecini sürekli olarak deneyimledikleri için yaşantılarını paylaşma konusunda oldukça dürüsttü. Gruba uzun süredir devam eden erkeklerin, kendileri ve uyguladıkları şiddet hakkındaki çözümlenmeleri bana çok yardımcı oldu. Açık grup toplantılarına

katılıp, grup çalışmalarını gözlemlene olanağı da buldum. Toplantılarda amacımı açıkladıktan sonra gönüllü olan erkeklerle görüşme yaptım.

Adalet mekanizması dışındaki erkeklere ulaşma çabası, farklı kuruluş ve meslek elemanlarına başvurma ile devam etti. Kadına yönelik şiddet konusunda mücadele eden Kadın Dayanışma Vakfı ve Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi, kendilerine başvuran kadınların eşlerine ulaşabilmem için kadınların iletişim bilgilerini, güvenliklerinin riske gireceğı endişesi ile vermeyi reddetti. Diyanet İşleri Başkanlığı Çankaya Müftülüğü'ne bağılı olarak çalışan Aile İrşad Bürosuna başvurum da sonuçsuz kaldı. Görüştüğüm meslek elemanı, şiddet uygulayan erkeklerin kendilerine başvurmadığını belirttikten sonra, başvuran kadınlara, eğer şiddet ciddi bir boyutta değilse, sabırlı olmaları telkini verdiklerini ileterek, görüşme yapamayacağımı bildirdi. Adli kuruluşlar ve sosyal hizmet kuruluşlarıyla doğrudan bağlantıda olmayan avukat ve psikiyatristler aracılığı ile ulaşmaya çalıştığım erkeklerin hiçbiri görüşme yapmayı kabul etmedi. Bir aile danışmanı, terapötik ilişkinin bozulabileceğı ve erkeğın rahatsız olacağı endişesiyle destek olamayacağını bildirdi. Sosyal çevremdeki insanlar, ilişkilerinin bozulacağı endişesi ile eşlerine şiddet uyguladıklarını bildikleri erkeklere görüşme isteğimi iletmekten çekindiler. Eşlerinden şiddet gören kadınlar ise şiddetin artabileceğı endişesiyle görüşme için aracı olmak istemedi.

Bir avukat aracılığı ile boşanma aşamasında olan ve ölüm tehdidi ile şiddet uygulamaya devam eden bir erkekle görüşme yapmaya çalıştım. Ancak yoğun öfke ve intikam duyguları ile dolu olan bir erkekle yaşam öyküsü çalışması yapılamayacağını anladım. Çünkü anlık duygusal tepkilerinin yoğunluğu nedeniyle sorulara yanıt vermedi. Nitelikli bir görüşme gerçekleştirebilmek için erkeğın şiddet yaşantısı ile arasına belirli bir uzaklık koymuş olması gerektiğini düşünmekteyim.

2011 yılı Haziran-Ekim ayları arasında toplam 18 kişiyle görüşülerek alan araştırması tamamlandı. Tamamı benim tarafımdan gerçekleştirilen görüşmeler, bir ile üç saat arasında sürdü.

1.5.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma amacına uygun temel soruların yer aldığı, yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırladım. Görüşme formunu hazırlarken alanyazındaki tartışmalar ve yaşam öyküsü yöntemi kullanılarak yapılmış araştırmaları gözden geçirdim.

Yarı yapılandırılmış görüşme formunun ilk bölümünde, kişisel bilgilere ilişkin sorular yer almaktadır. İkinci bölümde, çocukluk ve ergenlik dönemine ilişkin sorular yer almaktadır. Çocukluk ve ergenlik dönemleriyle ilgili aile, okul, yaşanan çevre ve arkadaşlarla ilişkilere dair sorular sorulmuştur. Üçüncü bölümde, askerlik sürecinin nasıl geçtiği ve askerliğin kendilerini nasıl etkilediğiyle ilgili sorular yöneltilmiştir. Dördüncü bölüm, çalışma yaşamı ve yoksulluk ile ilgilidir. Beşinci bölümdeki sorular, evlilik yaşamını anlamaya yöneliktir. Burada nasıl evlendiği, evlilikte kadın ve erkek ilişkisi, evlilik ve kadından beklentiyle ilgili sorular yer almaktadır. Altıncı bölümde, eşe karşı uygulanan şiddeti anlamak üzere, duygusal, fiziksel, cinsel ve ekonomik şiddete ilişkin sorulara yer verilmiştir. Son bölümde ise kadına yönelik şiddetle mücadele ve kadın haklarına ilişkin sorular bulunmaktadır. Ayrıca cezaevlerinde yaptığım görüşmelerde, cezaevi yaşantısına dair bir soru, Adsız Alkoliklerle yaptığım görüşmelerde ise alkolizme dair bir soru eklenmiştir (Bakınız, EK 1).

1.5.4. Veri Toplama Süreci

Şiddet uygulayan erkekleri, olumsuz tepkiler vermeden dinleyebilmenin duygusal zorluğunu aşabilmek için görüşme sürecine hazırlanmak ve belli stratejiler geliştirmek gereğini duydum. Görüşmelere başlamadan önce, görüşmelerde duygularımı denetleyemeyeceğim endişesini yoğun olarak yaşadım. Bu sorunu aşmak üzere şiddet uygulayan erkeği yargılamak yerine, yaşam öyküsü çerçevesinde erkeğin yaşamını ve şiddetin ortaya çıkışını anlama çabası içinde olmayı önemsedim. Yaşadığım gerginlik, ilk görüşmenin ardından azaldı.

Araştırmacıların, görüşmeler sırasında, yargılayıcı olmayan tutum sergilemeleri, dinledikleri şiddet öyküleri karşısında duygularını işe katmamaları gerektiğinden

(Harne, 2005: 182) yola çıkararak, tarafsız bir tutum sergilemeye çalıştım. Görüşmelerin çoğunluğunda, maruz kalınan ve uygulanan şiddet anlatılarından, duygusal açıdan olumsuz şekilde etkilenmemeye çalıştım. Erkeği ve şiddeti anlama çabasının ön planda olması bunda etkili olmuştur. Etkilendiğim görüşmelerde ise duygularımı yansıtmadan, sakin bir tavırla görüşmeye devam ettim. Uygun iletişim becerilerini kullanma çabamın, erkeklerin kendilerini ifade etmelerine yardımcı olduğunu düşünmekteyim.

Araştırmaya başlamadan önce erkeklerin kendi yaşamları hakkında samimi olarak konuşup konuşmayacakları da endişesi zorlayıcı oldu. Bu süreçte diğer araştırmacıların deneyimlerinden yararlandım. Örneğin Hearn (1998: 54–55), erkeklerin samimi bir şekilde kendilerini ifade etmeleri amacıyla onlara karşı tepkisel davranmadan, şiddeti önemsizleştiren ve erkeği haklı gören bir yaklaşım içinde “*oynama*”nın, erkeğe iyileştirilmesi gereken “*linik bir vaka*” olarak bakmanın kullanılan stratejiler arasında olduğunu belirtir. Özellikle ilk görüşmelerde ve ağır şiddet anlatılarını savunmacı bir şekilde anlatan erkeklerle yaptığım görüşmelerde, bu stratejileri kullandım. Zaman zaman şiddet konusunda dürüstçe konuşmalarını desteklemek üzere, “*tokat gibi ufak tefek şeyler mi*” gibi ifadelerle başvurmak zorunda kaldım.

Ancak özellikle Adsız Alkolikler Grubu üyesi erkeklerle yaptığım görüşmeleri, “*oynama*” gereksinimi duymadan kolaylıkla gerçekleştirdim. Grubun sistemli bir şekilde yürüttüğü kendine yardım grubu sayesinde erkekler, uyguladıkları şiddetle yüzleşme, yaşadıklarını anlamaya çalışarak sorgulama ve kendilerini dönüştürme sürecini yaşamaktaydılar. Bu sayede erkekler, yaşadıklarını, görüşmeler sırasında oldukça samimi olarak paylaştılar. Özellikle uzun süredir programa devam eden erkekler, erkeklik ve şiddet konusunda önemli çözümler yaptılar.

Alanyazında da tartışıldığı üzere (Hearn, 1998: 42, 49, 60; Harne, 2005: 178; Anderson ve Umberson, 2001: 362) şiddet uygulayan erkeklerle yapılan araştırmalarda karşılaşılabilecek diğer zorluklar olan şiddeti reddetme ya da hafif düzeyde olduğunu iddia etme, savunmacı bir konuma geçme, şiddet için kadını suçlama, zıt duygular ve düşünceler ifade etme, konu hakkında

konuşmaktan kaçınma ve belirsiz ifadeler kullanma gibi durumlarla sıklıkla karşılaştım. Ceza infaz kurumlarında yaptığım görüşmelerde, çoğunluğu eşlerini öldürmüş olan erkeklerin işledikleri cinayet dışında, eşlerine şiddet uygulamadıklarını ifade etmeleri ve kendilerini “*ideal koca*” olarak gösterme çabaları oldukça zorlayıcı oldu.

Şiddet uygulayan erkekler, her zaman doğruları anlatmasa da (Hearn, 1998: 60) anlatının içinde saklı olan anlamın açığa çıkarılmasının, anlatıyı önemli kıldığından yola çıkarak, erkeklerin yüzleşmekten ve ifade etmekten kaçındıkları noktaları ya da farklı şekilde ifade ettikleri yaşantılarını anlamaya çalıştım.

Kadın olmanın, erkeklerin paylaşımlarını kısıtlayabileceği yönündeki endişem zamanla değişti. Alanyazında da belirtildiği gibi (Mansley, 2009: 176) erkeklerin kadını bir tehdit unsuru olarak görmeyerek, kendilerini rahatça ifade edebildiklerini gördüm. Bununla birlikte, ceza infaz kurumlarındaki görüşmelerde kayıt cihazına izin verilmemesi nedeniyle, yazılı kayıt tutması gereken bir yardımcıya gereksinimim vardı. Bu yardımcının erkek olmasının dengeleyici olacağını ve erkeklerin kendilerini rahat hissetmelerinde etkili olabileceğini düşünmüştüm. Ancak tek başıma yapmak durumunda kaldığım görüşmelerde, erkeklerin daha rahat konuştuklarını gözlemledim.

Görüşmeler sırasında yaşadığım diğer bir zorluk, cinsellikle ilgili soru sormak oldu. Görüşmelerin bir kısmında, cinsellikle ve cinsel şiddetle ilgili soruları sorma rahatlığını hissedemedim. Ancak erkeğin açık ve samimi iletişim kurduğu durumlarda cinsellikle ilgili soru sorabildim.

Alan araştırması sürecinde kuramsal bakış açımın ve alanyazındaki tartışmaların önemli ölçüde doğrulandığını görmekle birlikte, kadına yönelik şiddet uygulayan erkeklere yönelik bakış açımında değişiklikler oldu. Bourdieu'nun (2004: 90–111) dönüşümsellik kavramıyla açıkladığı, araştırmacının kendisini nesneleştirerek, kendini eleştirel bir çözümlenmeye tâbi tutması ve kendi değerlerinden arınabilme çabasını vurgulaması, alan araştırması ve sonrasında yaşadığım dönüşüm açısından önemliydi. Araştırılanın “*değerinin ne olduğu*” yönündeki yaklaşım yerine, onun “*ne olduğunu*” anlamaya yapılan vurgudan yararlanmaya çalıştım. Bu bağlamda

kadına yönelik şiddet uygulayan erkekleri “*canileştirme*” ve öfkeyle yaklaşma eğilimim dönüşüme uğradı. Görüşmeleri iyi bir şekilde yapamayacağım konusunda beni endişelendiren bu durum, görüşmeler sırasında, şiddet uygulayan erkeklerin “*sıradan*” erkekler olduklarını görmemle birlikte değişti. Şiddet uygulayan erkekleri “*canileştiren*” düşüncenin, sadece erkekle iletişim kurmanın önünde bir engel değil, aynı zamanda şiddetin anlaşılması için de engel olduğunu düşünmeye başladım. Şiddetin sıradanlaştığı bir toplumda, birey olarak erkeği patolojikleştirmek, şiddeti bütünselliği içinde görmeyi oldukça zorlaştırmakta ve şiddetin sonlandırılmasına yönelik çalışmaları çıkmaza sokmaktadır.

1.5.4.1. Görüşme Yapılan Erkeklerle İlişkin Tanıtıcı Bilgiler

Araştırmaya katılan 18 erkeğe ilişkin tanıtıcı bazı bilgilere aşağıda yer verilmiştir. Katılımcı erkeklerin yaş ortalaması 42 olup (74 yaşındaki katılımcı, ortalamanın dışında tutulmuştur) yaş aralığı 32 ile 74’tür.

Erkeklerin gerçek isimleri, etik gereklilik nedeniyle saklı tutulmuş, bunun yerine her birine farklı takma isimler verilmiştir. Görüşme yapılan yere ilişkin sınıflandırma, erkeklerin buldukları kuruma göre şöyledir:

Denetimli Serbestlik: Ankara Denetimli Serbestlik Merkezi

Açık Cezaevi: Ankara Açık Ceza İnfaz Kurumu

Kapalı Cezaevi: Ankara Sincan L1 ve L2 tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu

Adsız Alkolikler: Adsız Alkolikler Sıhhiye Grubu

1) Ankara Denetimli Serbestlik Merkezi, Görüşme tarihi: 16. 05. 2011

Mert: 32 yaşında, üniversite mezunu, mühendis, evli. Eşine şiddet uygulamaktan dolayı denetimli serbestlik hükmü almış.

Saygılı ve kibar bir erkek izlenimi oluşturdu.

Adana'da şehir merkezinde doğmuş ve büyümüş. Kadınla erkeğin eşit olduğunu savunmakta; ancak yine de evdeki işbölümünde kadınların geleneksel rollerinin devamından yana. Ailesinde, okul ve iş yaşantısında şiddet görmediğini; ancak askerlik döneminde şiddete tanık olduğunu anlattı. Sorunlarının, aile sorunlarından, aralarındaki farklılıklardan ve birbirlerini anlayamadıklarından kaynaklandığını belirtti. Kavgalarında dayak olmadığını ancak "ufak tefek" şeyler yaşandığını ve eşinin de kendisine şiddet uyguladığını belirterek, savunma konumuna geçti. Eşinin şiddete ilişkin sağlık raporunu, kendisini özellikle yaralayarak aldığını ve yargıçların da bu durumu yeterince araştırmadan erkeklere ceza verdiğini anlattı.

2) Ankara Açık Cezaevi, Görüşme tarihi: 14. 06. 2011

Mürsel: 32 yaşında, lise mezunu, iki yıllık üniversite öğrencisi, hayvancılıkla uğraşıyormuş. Eşini arabayla ezip öldürmekten dolayı sekiz yıldır cezaevinde.

Sert bir görüntüsü yok, zayıf biri olduğu izlenimini yarattı. İçeride kapanık, çekingen ve aşırı hassas olduğunu anlattı. Görüşme sırasında sorulara açıklıkla yanıt verdi. Cinayeti anlatırken gülümseyerek konuştu. Boşanma konusundaki katı düşünceleri, şiddet uygulamasında önemli bir etken olduğu düşünülmektedir.

Ankara'da küçük bir kasabada doğmuş ve büyümüştür. Çok çocuklu bir aileden geliyor. Ailesinde şiddet olmadığını ancak babanın evde egemen olduğunu belirtti. Kız ve oğlan çocukları arasında ayrımcılık yapıldığını, annesinin oğlan çocuklara aşırı değer verdiğini anlattı. Ergenlik dönemi boyunca kendini başarısız, zayıf ve bunalımlı olarak değerlendirdi. Okul yaşantısında zayıf biri olduğu için dışlanmış ve diğer öğrenciler tarafından şiddete maruz kalmıştır. Üniversite sınavını kazanamaması sonucu, toplumda iyi bir yere gelme, evi geçindirme gibi konularda aşırı düzeyde kaygı yaşamış ve "hayata katılma korkuları" yaşamıştır. Askere gitmeden önce psikolojik bunalım yaşamaya başladığını söylemesi, askerlik sürecinin erkekler üzerindeki yıpratıcı etkisinden dolayı, anlamlı görünmektedir. Askerde şiddet görmemesine karşın, askeri hiyerarşi içinde şiddete tanık olmasının ve ırkçılığın, şiddet uygulamasında

etkisi olduğunu belirtti. İlk kez 24 yaşında adam yaralamaktan dolayı cezaevine girmiş.

Evlilikte, kadının beklentileri karşılamadığı durumlarda, şiddetin gerekli olduğunu savundu. Eşinin kendisinden ayrılma isteği üzerine, onurunun incindiğini, evlilikte boşanmanın kabul edilemez olduğunu düşünerek planlı bir şekilde arabayı eşinin üzerine sürerek onu öldürmüştür. Pişmanlık belirtisi gözlemlenmedi. Kadın haklarının erkeklere karşı kullanıldığını ve aile içinde sorun yarattığını belirtti. Cezaevinde zayıf görülenlerin ezildiğini, kendisinin dini kitaplar ve Mevlana okuyarak hoşgörüyü öğrendiğini anlattı. Yaşamın zorluklarını kaldıramayacağı düşüncesinin, hegemonik erkeklikle bağdaşmamasının soruna yol açtığını düşünmekteyim.

3) **Ankara Açık Cezaevi, Görüşme tarihi: 14. 06. 2011**

Yetkin: 39 yaşında, iki yıllık üniversitede okumakta, polis akademisi mezunu polis. Eşini silahla öldürmekten dolayı 10 yıldır cezaevinde.

Zeki, kibar ve anlayışlı bir erkek görünümü çizdi. Kendisini anlatırken yöneticilik özelliğini çok vurguladı. Araştırma konusunu anlatınca, soru sormaya gerek bırakılmadan yaşamında nelerin onu etkilediğini anlattı. Konuşmayı tamamen kendisi yönlendirdi.

Mersin’de şehir merkezinde doğmuş ve büyümüştür. Annesinin sinirli olmasının ve kendisine aşırı düzeyde şiddet uygulamasının ve ilkokul öğretmenin ise kendisine liderlik rolü vermesinin, şiddet uygulamasında etkili olduğunu anlattı. “*Bilinçaltı*”nın yönlendirmesi sonucu eşini, annesine ve ilkokul öğretmenine benzeyen bir kadın olduğu için seçtiği yönünde yorumda bulundu. Yatılı olarak okuduğu polis kolejinde alt-üst dönem hiyerarşisi içinde şiddet görmüş ve kendisi de öğrencilere şiddet uygulamıştır. Çevik Kuvvette çalıştığı dönemde toplumsal gösterilerde polisin uyguladığı şiddeti engellemeye çalıştığını anlattı. Askerliğini dağ komandosu olarak Batman’da yapmış ve savaşmıştır. Bu süreçte yöre halkına uygulanan şiddeti ve PKK’lıların cesetlerine yapılan işkenceyi engellemeye çalıştığını anlattı.

Evlilik yaşantısını ayrıntılı şekilde anlatmaktan kaçındı. Bu durumun nedenleri; süreç üzerinde hâkimiyet kurmak istemesi, bilinçli ve eğitimli bir erkek olduğunu göstermek istemesinin yanı sıra açık vermektan çekinmesi olabilir. Kadın erkek eşitliğine inandığını, kararları birlikte aldıklarını ancak kadın haklarının erkekleri de ihmal etmeden uygulanması gerektiğini belirtti. Şiddetin haklı sebebi olmadığını söylemesine karşın, eşine karşı şiddet uyguladığını, bu süreçte eşinin psikolojik sorunlar yaşamaya başladığını anlattı. Silah atışını geliştirmek için poligona gittiği dönemde, eşinin kendi tabancasıyla intihar ettiğini ancak polis olduğu için kendisine önyargılı davranılarak suçlu görüldüğünü iddia etti. Haksızlığa uğradığını iddia etmesine karşın sakın tavırları, dürüst olmadığını düşündürdü. Cezaevinden çıktıktan sonra milletvekili olmak istediğini anlattı ve bazen bakışlarını bir noktaya sabitleyerek baktı. Cezaevinde güçsüz olanların ezildiğini anlattı.

4) Sincan L1 Kapalı Cezaevi, Görüşme tarihi: 28. 06. 2011

Sinan: 36 yaşında, ilkokul mezunu, çelik kapı imalatçısı. Eşini kezzapla yaralamaktan dolayı dört yıldır cezaevinde.

Güçlü ve iktidar sahibi olma iddiasında olan bir erkek olduğu izlenimini verdi. Sert erkek görüntüsü var. Kendinden emin konuştu. Uyguladığı şiddet konusunda olumsuz duygu ya da düşünceye sahip değil. Çocukluk döneminde cezaevine girmiş olmasının, şiddet uygulamasında önemli bir etkiye sahip olduğunu düşünmekteyim.

Ankara'da şehir merkezinde doğmuş ve büyümüştür. Çok çocuklu ve yoksul bir aileden geliyor. Ailesinden şiddet görmediğini ancak sevildiğini hissetmediğini anlattı. Babasının zaman zaman annesini ciddi düzeyde dövdüğünü belirtti. Eğitimi boyunca diğer çocuklara şiddet uygulamıştır. Çocukluk döneminde mala yönelik suç işlemekten dolayı cezaevine girmiş, tutukluluğu 45 gün sürmesine karşılık sonrasında ailesiyle bağı kopmuştur. Ayrıntı vermektan kaçınarak, cezaevinin, şiddet konusunda kendisini en çok etkileyen olay olduğunu belirtti.

Ergenlik ve gençlik döneminde uyuşturucu kullanmıştır. Askerde iken kendisinin şiddet görmediğini ancak sıklıkla şiddete tanık olduğunu belirtti.

Evlilikte erkek egemenliğini açık bir şekilde savunarak, kadının erkeğe itaat etmesi gereğini ve kadınlara verilen hakların, kadının namusunu ve aileyi bozduğunu anlattı. Evlilikte zorla cinsel ilişkinin gerekli olduğunu ifade etti. Evlilikleri boyunca eşine birçok kez şiddet uygulamıştır. “*Birilerinin aradığı ve evi terk ettiğinden*” yola çıkararak eşinin kendisine ihanet ettiğini düşünmektedir. Bu nedenle hiç pişmanlık duymayarak eşini kezzapla yaralamış ve bir gözünü kaybetmesine yol açmıştır. Erkek egemenliğini ve şiddeti açık bir şekilde savundu. Cezaevinde erkekliğin biterek, herkesin ezildiğini söyledi.

5) Sincan L1 Kapalı Cezaevi, Görüşme tarihi: 28. 06. 2011

Fatih: 41 yaşında, ortaokul mezunu, garson. Eşini silahla öldürmekten dolayı beş yıldır cezaevinde.

Sakin ve anlayışlı bir erkek görüntüsü çizdi. Görüşme boyunca – işlediği cinayeti anlatırken dahi - sürekli gülümsedi. Sosyal olduğunu ve herkesi eğittiğini verdiğini vurgulaması, toplum içinde hissettiği dışlanma ve ezikliği kapatmak için olabilir. İdeal ve modern bir eş olduğunu anlatmaya çalıştı. Sürekli gülümseyerek ve kibar davranarak, iyi ve modern bir erkek olduğu izlenimi vermeye çalıştı.

Köyde doğmuş ve büyümüştür. Çok çocuklu, yoksul bir ailenin üyesi olarak, çocukluk döneminden itibaren çalışarak ailesinin geçimine katkıda bulunmuştur. Babasının kendisine ve annesine yönelik aşırı düzeyde şiddet uyguladığını anlattı. Köyde, kadına yönelik şiddetin normal görüldüğünü belirtti. Okul yaşantısında, zaman zaman kavgalara karışarak şiddet uyguladığını, ancak şiddete her zaman karşı olduğunu söyledi. Askerlik döneminde kendisine şiddet uygulanmamış ancak şiddete tanık olmuştur.

Evliliği boyunca ekonomik sıkıntı yaşamıştır. Kadın erkek eşitliğinin şart olduğunu, kendisinin eşitlikçi ve anlayışlı bir erkek olduğunu, eşini eğitmeye

çalıştığını ve şiddete karşı olmasına karşın zaman zaman eşine şiddet uyguladığını ve sonrasında barıştığını belirtti. Ülkücü olduğunu, üzerinde silah taşıdığını, eşini de silahla öldürdüğünü anlattı. Eşini, kendisine ihanet ettiği gerekçesiyle ormanlık bir alana götürdükten sonra öldürmüş, gömmediği cesedini altı ay boyunca kontrol etmiştir. Pişman olmadığını, eşinin bunu hak ettiğini anlattı.

6) Sincan L1 Kapalı Cezaevi, Görüşme tarihi: 28. 06. 2011

Sezgin: 42 yaşında, ilkokul mezunu, esnaf. Eşini silahla öldürmekten dolayı üç yıldır cezaevinde.

İçe kapanık, korkak, kendine güvensiz bir erkek olduğu izlenimini yarattı. Görüşme boyunca sürekli ağladı. Eşini denetim altında tutamama endişesi ve güvensizliğinin, şiddet uygulamasında etkili olduğunu düşünmekteyim.

Köyde doğup büyümüştür. Babası, annesine yoğun şekilde şiddet uygulamıştır. Annesi ile babası, bu nedenle, 12 yaşındayken ayrılmıştır. Köyde kadınlara şiddet uygulandığına tanık olmuştur. Babası kendisine şiddet uygulamamış ancak yetişkinlik dönemi dâhil olmak üzere babasından yoğun şekilde korkmuştur. Okulda öğretmenlerin, öğrencileri odunla dövdüğünü anlatmıştır. İlkokulu bitirdikten sonra Ankara'ya gelip çalışmaya başlamıştır. Askerliğini aşçı olarak yapmış, herhangi bir sorun yaşamamıştır. Askerlikten sonra kendi işyerini açmış ve önemli bir ekonomik sorunu olmamıştır.

Eşinin çok gezmesi, kendisinden izin almadan dışarı çıkması, para harcaması, dengesiz davranışları ve erkeklerle konuşmasının ilişkilerinde sorun yarattığını, bu nedenle eşine şiddet uyguladığını belirtti. Emin olduğu bir durum olmamasına karşın eşinin kendisini aldattığından şüphelenmiştir. Namus meselesinden dolayı kadını öldürmenin yanlış olduğunu ifade etse de birikiminden dolayı istemedi de olsa eşini öldürdüğünü ifade etti. Eşine manik depresif bozukluk teşhisi konduğunu ve ilaç tedavisi gördüğünü anlattı. Eşinin balkona açık bir giysiyle çıktığı için kavga ettiklerini, bir anlık öfkeye kapılarak pompalı tüfikle eşini vurduğunu ağlayarak anlattı. Eşini öldürmekten dolayı

pişman olduğunu hissettirdi. Kadın haklarının, bazı kadınlar tarafından kötüye kullanılabileceğini, fazla hak verilmesini doğru bulmadığını belirtti. Cezaevinde ezildiğini ve altta kalmamak gerektiğini söyledi.

7) **Ankara Açık Cezaevi, Görüşme tarihi: 13. 07. 2011**

Kürşat: *51 yaşında, lise mezunu, polis, Terörle Mücadele Şubesinde 20 yıl çalışmış. Sevgilisini silahla öldürmekten dolayı 12 yıldır cezaevinde (cezaevinde son günü).*

Sert ve otoriter bir erkek izlenimini verdi. Görüşme boyunca çok az konuştu. Bakışları şüpheli ve oldukça sertti. Yaşamında denetleyememe duygusu ve tehlike algısının yoğunluğunun etkin olduğunu düşünmekteyim. Şiddeti, polis olmasıyla bağlantılı olarak sorun çözme yöntemi olarak görmektedir.

Adana'da, köyde doğup büyümüştür. İlkokuldan sonra, şehir merkezinde, yoksul bir mahalleye taşınmışlar. Ortaokuldan itibaren öğrenim yaşamı boyunca, resim çerçevenciliği, esnafılık, şoförlük gibi işler yapmış. Annesinin kendisine aşılacağı silah sevgisi nedeniyle polis olmaya karar vermiştir. Ailesinde şiddet olmadığını, ablasıyla aralarında ayırım yapılmadığını anlattı. Mahallelerinde zaman zaman kavgalara karıştığını, okulda da yoğun düzeyde olmasa da öğrencilere şiddet uygulandığını belirtti. Askerliğin disipline dayalı olduğunu ve acemilikte aşırı düzeyde olmasa da kendisine şiddet uygulandığını, kendisinin de çavuş olduğunda acemileri şiddet de kullanarak eğittiğini anlattı. Polisten sık sık operasyonlara gidip, sıklıkla "*silah kullandığını*" söyledi.

Evlilik yaşantısında, polis olmanın verdiği gerginlikle, kavgaların yaşanabildiğini ancak fiziksel şiddet olmadığını anlattı. Evlilik dışı bir ilişki yaşadığını, kadının sorun çıkarması ve kendisine küfür etmesi nedeniyle "*25 dakikada işi bitirdiğini*" ifade ederek, kadını öldürmüştür. Kadın erkek eşitliğine yönelik olumlu düşünce ifade etmesine karşın, hegemonik erkekliği savunmaktadır. Cezaevinde, ekonomik gücü olmayanların ezildiğini belirtti. Cinayet düzeyindeki şiddetin, mesleğin bir parçası olarak olağanlaştığı anlaşılmaktadır.

8) Ankara Açık Cezaevi, Görüşme tarihi: 13. 07. 2011

İbrahim: 74 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi. Eşini silahla öldürmekten dolayı yedi yıldır cezaevinde.

Mülayim ve sessiz bir erkek olduğu izlenimini verdi. Oldukça yaşlı, o nedenle çok zor ve kısa konuştu. Görüşme boyunca sık sık ağladı ve pişman olduğunu dile getirdi.

Urfa'nın bir köyünde doğup büyümüştür. Çok çocuklu yoksul bir ailenin çocuğudur. Ailesinden şiddet görmediğini anlattı. Babasının, annesinin üzerine, üç defa daha evlendiğini ancak annesine şiddet uygulamadığını söyledi. Urfa'da kadın cinayetleri olduğunu ancak kendisinin her zaman merhametli biri olduğunu anlattı.

Eşiyile anlaşamadıklarını, çocuklarının evlenmesinden sonra ayrılmak istediğini; ancak bu duruma eşinin karşı çıktığını belirtti. Silahı sevmediğini, evdeki silahın, babası tarafından eşine verildiğini söyledi. Bir gün silahı temizlediği sırada, eşinin kendisiyle dalga geçmesi sonucu tartışma yaşadıklarını ve bu sırada gayri ihtiyari olarak tetiğe basması sonucu eşini öldürdüğünü ağlayarak anlattı.

9) Sincan L1 Kapalı Cezaevi, Görüşme tarihi: 20. 09. 2011

Hasan: 59 yaşında, ilkokul mezunu, emekli kamu işçisi. Eşini silahla öldürmekten dolayı iki haftadır tutuklu.

Sakin ve sessiz bir erkek izlenimi verdi. Kesin bir erkek egemenliği düşüncesi ve kadın üzerinde tam egemenlik kuramamasının şiddet uygulamakta etkili olduğunu düşünmekteyim.

Ankara'nın bir köyünde doğmuş ve büyümüştür. Ailede şiddet olmadığını, huzurlu bir ev ortamında el üstünde tutularak yetiştiğini anlattı. Erkek kardeşlerin en büyüğü olarak, yanlış yaptıkları zaman onlara şiddet uyguladığını belirtti. Köylerinde, kadına yönelik şiddetin çok sıklıkla görüldüğünü ve erkek

çocuklara üstün değer verildiğini söyledi. Okulda çocukların “iyiliği için” dövüldüklerini ancak okulda ve çevrelerinde şiddet olaylarına karışmadığını anlattı. Askerlikten sonra işçi olarak çalışmaya başlamış ve zaman zaman maddi sorunlar yaşamıştır.

Eşiyle birçok konuda anlaşamadıklarını, kendisine hakaret etmesine karşın fiziksel şiddet uygulamadığını belirtti. Bir kavga sırasında eşinin kendisine “*sen erkek misin*” diyerek hakaret ettiğini, kadını korkutmak için çekiçle yüzüne vurarak istemeden öldürdüğünü ve pişman olduğunu anlattı. Ayrıntılı bir şekilde anlattığı cinayet öyküsünde çelişkiler bulunması, kasıtlı olarak işlediği cinayeti kaza ile yaptığı görüntüsü vermek istediğini düşündürdü. Kadın erkek eşitliğinin gerekli olduğunu, kadınların namuslu oldukları durumda sorun olmayacağını belirtti.

10) Sincan L1 Kapalı Cezaevi, Görüşme tarihi: 20. 09. 2011

Mehmet: 33 yaşında, lise terk, oto yıkama işçisi. Eşini bıçakla yaralamaktan dolayı bir aydır tutuklu.

Sert ve otoriter bir erkek olduğu izlenimini verdi. Yeni olduğu için sürekli olaya geri döndü. Kesin bir erkek egemenliği düşüncesi ve kadın üzerinde tam egemenlik kuramamasının, şiddet uygulamakta etkili olduğunu düşünmekteyim.

Konya’da köyde doğmuş ve çocukken ilçe merkezine göç etmişlerdir. Çok çocuklu ve önemli düzeyde maddi sorun yaşamayan bir ailede büyümüştür. Ailesi tarafından sevildiğini ve ilgilenildiğini hissetmediğini anlattı. Annesinin, babasından habersiz bir şeyler yapması ve kendisine karşılık vermesi nedeniyle, babasıyla annesinin sürekli tartıştıklarını, babasının bazen annesini dövdüğünü söyledi. Okulda ve köyde “*kız meselesi*”nden dolayı sıklıkla kavgalara karışmış, “*ağabeylik gereği*” kız kardeşlerine “*erkeklerle konuşmasınlar, gezmesinler diye*” şiddet uygulamıştır. Askerde silahı sevdiğini ve şiddet gördüğünü belirtti.

Eşi Ankara’da olduğu için Mamak’a yerleşip çalışmaya başlamış; ancak eşi için şehir değiştirmeyi gururuna yedirememiştir. Eşinin ailesinin, evliliklerindeki geçimsizlik nedeniyle sürekli müdahale etmesi ve yaşadıkları geçim sıkıntısı, aralarındaki sorunların başlıca nedenleridir. Eşini hiç dövmediğini iddia etmiştir. Eşinin kendisinden boşanmak istemesini kabullenememiş ve sonrasında başkasıyla evlenmesi olasılığı onu çok sinirlendirmiştir. Bu nedenle eşini bıçaklayarak yaralamıştır. Aldatılma ve boşanma konusunda yoğun endişeleri ve katı düşünceleri var. Kadından beklentisinin tam bir itaat olduğunu, ancak şehirdeki kadınların erkeğe itaat etmediğini belirtti. Kadına yönelik şiddet nedeniyle, erkeğe ağır cezalar verilmesinin, erkeği daha fazla şiddete yönelttiğini ve devletin aile içine karışmaması, ancak zinanın suç olması gerektiğini söyledi. Kadın haklarının erkeklerden daha fazla olduğunu, bu nedenle kadınların otorite sahibi olmak istediğini anlattı. Cezaevindeki erkeklerin kendisinin aldatılmış olabileceğini düşünecekleri ve bunu da erkeklik gururuna yediremediği için gerçek tutuklanma nedenini bile anlatamadığını ve bu yüzden kendisini ezik hissettiğini söyledi.

11) Sincan L1 Kapalı Cezaevi, Görüşme tarihi: 21. 09. 2011

Remzi: 45 yaşında, ilkokul mezunu, boyacı. Eşini silahla öldürmekten dolayı 19 aydır tutuklu.

Sakin görünümlü bir erkek izlenimi yaratmaya çalışsa da çabuk sinirlenen biri olduğunu gösterdi. Erkek egemenliğini çok net savundu. Oldukça muhafazakâr düşünce ve değerlere sahip ancak modern bir erkek olduğu iddiasındadır.

Çorum’un bir köyünde çok çocuklu yoksul bir ailede doğup büyümüş, ilkokuldan sonra eğitimine devam ettirilmeyince evden kaçarak Adapazarı’nda çırak olarak çalışmaya başlamıştır. Ailesinden sevgi görmediğini, babasının annesini ve kendisini “sudan sebeplerden” dolayı çok dövdüğünü anlattı. Okulda ve çevresinde kavgalara karışmadığını, olgun bir çocuk olduğunu söyledi. Askerliği sevdiğini, bir kere komutanın kendisini aşırı şekilde dövdüğünü ancak komutan olduğu için dayak atmasını normal karşıladığını belirtti.

Evlendikten bir süre sonra Ankara'nın bir gecekondu semtine yerleşmişlerdir. Badanacılıkta gelirin düzensiz olduğunu, dönem dönem ciddi para sorunları yaşadıklarını, çocuklarının ve eşinin kendisine aşırı gelen isteklerini karşılayamadığını anlattı. Eşinin kendisinden izin almadan dışarı çıkması, ailesiyle yakın ilişki içinde olmaya devam etmesi, istediği kadar kapalı giymemesi, kızlarını namus ve ev işleri konusunda yeterince eğitmemesi ve maddi sorunlarının şiddete yol açtığını anlattı. Ayrılma isteği sonucu bir kavga sırasında eşini öldürmüştür. Pişman olduğunu, şiddet yanlısı olmadığını ve annesine şiddet uygulayan babasına benzemek istemediğini ifade etti.

12) Sincan L2 Kapalı Cezaevi, Görüşme tarihi: 22. 09. 2011

Mahmut: 43 yaşında, açık öğretim öğrencisi, işçi-hurdacı. Eşini silahla öldürmekten üç yıldır cezaevinde.

Sakin ve bir erkek izlenimi verdi. Ancak kendisinin deyimiyle eşine "işkence" düzeyinde şiddet uyguladığını soğukkanlı bir şekilde anlattı. Aşırı şüpheli düşüncelere sahip. Çelişkili ifadeleri oldu. Babasının psikolojik sorunlarının ve cezaevi sürecinde gördüğü şiddetin, şiddet uygulamasında önemli bir rolü olduğunu düşünmekteyim.

Mardin'in bir köyünde doğmuş, çok çocuklu, yoksul bir ailede büyümüştür. Oğlan çocuk olduğu için şımartıldığını, ancak sadist olduğunu söylediği ağabeyinden ve şizofren olduğunu iddia ettiği babasından yoğun düzeyde şiddet gördüğünü anlattı. Babasının, zaman zaman nöbet geçirerek mantık dışı davranışlarda bulunduğunu ve annesine de şiddet uyguladığını belirtti. İnsanlarla ilişkilerinde sakin olmasına karşılık, sinirlendiğinde sert tepkiler verebildiğini söyledi. Ortaokulu yarıda bırakıp, ağabeyinin uyguladığı şiddet nedeniyle evden kaçmış, İzmir'e ablasının yanına gelerek inşaatlarda çalışmaya başlamıştır. O dönemde tekvando, karate gibi sporlar yapmıştır. 1990'ların başında yaptığı askerlik görevi boyunca, Kürt olduğu için şiddete ve ayrımcılığa maruz kalmıştır. Askerliğin yaşamını değiştirdiğini, sonrasında küfür etmeye başladığını anlattı.

Berdel geleneğiyle kendisi 20 yaşındayken 14–15 yaşlarındaki bir akrabasıyla evlendirilmiştir. İnşaat işçiliği, mevsimlik işçilik, hurdacılık gibi işlerde düzensiz bir şekilde çalışmış ve önemli düzeyde yoksulluk yaşamıştır. Siyasi faaliyetleri nedeniyle bir sene kadar cezaevinde tutuklu kalıp, şartlı tahliye edilmiştir. Gözaltı sürecinde kendisine ve eşine işkence yapıldığını anlattı. Bu olaylardan sonra eşinin değişerek kendisini istememeye başladığını, cinsel açıdan kendisinden uzaklaştığını ve kendisini ele vermek için polisle anlaştığını düşünmeye başlamış. Son üç sene boyunca eşine “işkence” düzeyinde şiddet uyguladığını anlattı. Altı aylık uzaklaştırma cezası almış, sonra eşi sığınma evine yerleştirilmiştir. Ancak eşinin kaldığı sığınma evini bularak, eşinin sığınma evinden ayrılmasını sağlamıştır. Daha sonra eşinin çantasında sevdiğine yazdığı mektubu bulduğunu, bu nedenle eşini öldürdüğünü anlattı. Kadına yönelik şiddetin yanlış olduğunu, pişman olduğunu ancak devletin kadını korumak için yaptıklarının kadınlar tarafından istismar edildiğini ve cinayetlerin bundan dolayı arttığını söyledi.

13) Sincan L2 Kapalı Cezaevi, Görüşme tarihi: 23. 09. 2011

Cihan: 37 yaşında, ilkokuldan terk, dönercide işçi. Eşini bıçaklayarak öldürmekten dolayı dört aydır tutuklu.

Sakin ve iletişime açık bir erkek olduğu izlenimini verdi. Geleneksel erkeklik ve kadınlık değerlerini savunmaktadır. Askerlik döneminde savaşmasının, şiddet uygulamasında önemli bir rolü olduğunu düşünmekteyim.

Konya'nın bir köyünde doğmuş ve çok çocuklu, yoksul bir ailede büyümüştür. Babasının sinirli biri olduğunu, annesini ve kendisini dövdüğü anlattı. Okulda, öğretmenlerin, öğrencilere aşırı düzeyde şiddet uyguladığını söyledi. Çocukken başkalarının tarlalarında çalışmış, okuldan ayrıldıktan sonra Ankara'ya akrabasının yanına gelerek bulaşıkçı olarak çalışmaya başlamıştır. Askerliğini 1994 yılında Muş'ta operasyonlarda savaşarak yapmış ve emirler gereği yöre halkından insanları da öldürdüklerini anlattı. Şiddete karşı olduğu için vicdan azabı çektiğini, hala bu insanlarla ilgili rüyalar gördüğünü söyledi. Komutanların

birkaç kez kendisi dövdüğünü, askerden dönüşte yaşama alışma zorlukları çektiğini, askerlikteki şiddeti yaşamına yansıtacağı konusunda endişe duyduğunu ve içine kapandığını belirtti. Daha sonra döner ve kebab ustası olarak çalışmaya başlamış ve evlenmiştir.

Evliliklerinde eşinin de sözünün geçtiğini anlattı. Eşinin, gittiği meslek kursunda tanıştığı bekâr kadın arkadaşlarıyla arkadaşlık etmesi ve telefonda konuşması, eşini kötü yola sürükleyebileceği endişesiyle sorun yaratmıştır. Eşinin kendisini aldattığından şüphelenmesi, bebeğine bakmak yerine bakıcı tutup çalışmak istemesi nedeniyle kavgaların yoğunlaştığını, çocuğun kendisinde kalması halinde boşanmak istediğini, eşinin bir dönem evden kaçtığını ancak bu süreçte fiziksel şiddet uygulamadığını söyledi. Eşini, kendisini aldattığı düşüncesiyle, döner bıçağıyla bıçaklayarak öldürmüştür. Pişman olduğunu ve çocuğunun devlet koruması altına alındığını anlattı. Kadın erkek eşitliğini desteklediğini, evin reisinin aslında kadın olduğunu, ancak kadınların namusunun bozulduğunu, erkeğe sadık olmadığını, şiddet uygulansa dahi kadının eşine hizmet etmeye devam etmesi gerektiğini söyledi. Askerlik döneminde savaşmış olmasının, şiddet uygulamasında etkili olduğunu düşünmekteyim.

14) Adsız Alkolikler Derneği Sıhhiye Grubu, Görüşme tarihi: 25. 07. 2011

Mete: 58 yaşında, lise mezunu, memurluk ve yöneticilik yapmış, kendi şirketini kurmuş, şu anda bir psikiyatristin muayenehanesinde çalışmakta, boşanmış. 12 yıldır Adsız Alkolikler (AA) programında.

Otoriter bir erkek olduğu izlenimini verdi. Görüşme boyunca, yaşantısını samimi bir şekilde çözümlmeye çalıştı. Şiddet uygulamasının, hem bireysel hem de toplumsal nedenleri hakkında önemli açıklamalar yaptı. Erkeklik anlayışı ve şiddet konusunda önemli bir dönüşüm geçirdiğini düşünmekteyim.

Ankara'nın bir gecekondu mahallesinde doğmuş ve çok çocuklu, yoksul bir ailede büyümüştür. Anne ve babasının, kardeşlerinden farklı olarak kendisine yeterli ilgi göstermediğini, çoğu kez aşırı düzeyde şiddet uyguladıklarını, babasının annesini, ardından da evdeki herkesi dövdüğünü anlattı. Yaşadıkları

bölgede kadına ve çocuğa yönelik şiddet ile çocuklar arasındaki şiddetin yoğun olduğunu ifade etti. Beş ve sekiz yaşlarındayken, kendisinden daha büyük olan mahalledeki erkek çocuklar tarafından üç kez cinsel tacize uğradığını anlattı. Kendisinin hem bireysel olarak hem de kurduğu çete ile şiddet uyguladığını söyledi. Okulda başarılı bir öğrenci olmasına karşın öğretmen ve müdürden şiddet gördüğünü, kendisinin kurduğu çeteye okulda da akranlarına karşı şiddet kullandığını belirtti. Ergenlik ve yetişkinlik dönemindeki kavgalardan dolayı, sıklıkla gözaltında tutulduğunu ve hem polis şiddetine maruz kaldığını hem de kendisinin polise şiddet uyguladığını anlattı. Askerlik döneminde, kendilerinden küçük yaşta olan askerlere şiddet uyguladıklarını, kendisinin de bu nedenden dolayı şiddet gördüğünü söyledi. Devlet memuru olarak çalışırken de sinirlendiği zaman cam kırmak gibi eylemlerle şiddet uyguladığını anlattı.

Eşiyle, evlenmeden önce beş yıl birlikte olduklarını, toplumsal baskı nedeniyle evlendiklerini belirtti. Evlendikten sonra ilişkilerinde, her şeyin şiddet nedeni olabildiğini, ilk kez fiziksel şiddetin, evlendikleri gece başladığını söyledi. Evlenmekle eşini elde ettiğini düşünerek daha çok değersizleştirdiğini, kendisinin de onun tarafından ele geçirildiğini düşünerek öfkelenildiğini ve evliliğin baskıcı bir toplumsal kurum olduğunu açıkladı. Eşine, evlilikleri boyunca cinsel şiddet uyguladığını, bu durumu değişim süreciyle birlikte anladığını belirtti. Kadın haklarının devlet tarafından verilmesinin anlamsız ve yararsız olduğunu, kadınların hakları için savaşmaları ve gerekirse şiddet kullanmaları gerektiğini ifade etti.

Adsız Alkoliklere katılarak değişim sürecine girmiş, eşi de aile gruplarına katılarak farkındalıklarını yükseltmiş ve boşanmak istemiştir. Bu kararı saygıyla karşıladığını belirtti. Kesintisiz olarak alkollü içki içmeye 16 yaşında başlamış ve 48 yaşına kadar aşırı düzeyde alkol tüketmiştir. İnsanların yaşadığı her şeyin nedeninin, korku ve cinsellik olduğunu birkaç kez vurguladı. Toplumun erkeklige yüklediği değerleri eleştirdi.

15) Adsız Alkolikler Derneği Sıhhiye Grubu, Görüşme tarihi: 23. 07. 2011

Murat: 36 yaşında, lise mezunu, kurye işçi, evli. İki yıldır AA programında.

Sinirli, güvensiz ve otoriter bir erkek olduğu izlenimi oluşturdu. Oğluyla eşi arasındaki bağılılığı, kendisine tehdit olarak görmektedir. Erkek egemenliğini açık şekilde savunmaktadır. Henüz dönüşüm aşamasının başlangıcında ve eşine psikolojik şiddet uygulamaya devam etmektedir.

Tokat'ın bir köyünde doğup, çok çocuklu bir ailede büyümüştür. Ailesinden sevgi görmediğini, baskı altında tutulduğunu, annesi, babası ve ağabeyi tarafından kendisine şiddet uygulandığını anlattı. Köylerinde kadınların dövülmesinin olağan karşılandığını ve babasının annesini susturmak ve yönetmek istediği için dövdüğünü anlattı. Kendisinin de özellikle babasından öç alma duygusuyla, kızgın bir çocuk olarak büyüdüğünü, içe kapanık olduğunu ve mahalledeki çocuklara şiddet uyguladığını söyledi. 12 yaşında arkadaşlarıyla birlikte ırmakta yüzerken, bir arkadaşının boğulmasının, kendisinde travmaya neden olduğunu, yaşadığı vicdan azabını unutmak için içki içmeye başladığını anlattı. Okulda, özellikle din derslerinde şiddet gördüğünü, kendisinin de öğretmenlere küfür etmeye başladığını ve öğrencilere şiddet uyguladığını söyledi. Erkeklerin, güçlü olması gerektiğine dair bir düşünceyle kız çocuklarını ve kadınları hep aşağıladığını ifade etti. Askerlik dönemini sevdiğini, üstlerinden bazen şiddet gördüğünü, astlarına şiddet uygulayarak kendini ortaya koymaya çalıştığını söyledi. İş yaşamında usta iken, çıraklara psikolojik ve fiziksel şiddet uyguladığını, yeni işinin kuryecilik olduğunu, orada şiddet olmadığını anlattı.

Eşiyle ilişkilerinde, kadınların geleneksel rollerini yerine getirmesini, kendisine itaat etmesini beklediğini, eşinin de bu konularda uyumlu biri olduğu için sorun yaşamadıklarını belirtti. En büyük sorunun, çocuklarından kaynaklandığını, oğlunun eşiyle olan duygusal bağlarının yoğunluğu nedeniyle eşinden uzaklaşmak zorunda kaldığını, aralarındaki bağımlılık ilişkisinin ve oğlunun "erkek gibi" olmayışının, kendisini oğluna şiddet uygulamaya ittiğini anlattı. Çok sevdiğini söylediği eşine, ağırlıklı olarak psikolojik şiddet uyguladığını, fiziksel şiddetin daha az olduğunu belirttikten sonra anlamsız bahanelerle kavga çıkardığını söyledi. Toplumsal konularda eşitliğe inandığını ancak kadın ve

erkeğin eşit olamayacağını, erkeklerin daha üstün olduğunu ifade etti. On iki yaşından 30 yaşına kadar içki içtiğini, alkolizm nedeniyle özellikle son iki yılın kendisi ve ailesi için çok kötü geçtiğini ve şiddetin yoğunluğunun arttığını anlattı.

Adsız Alkoliklere katılmasıyla birlikte “*daha sevecen, daha ılımlı*” olma ve kendini daha olumlu şekilde şiddetsiz yollarla ifade etme isteğinin geliştiğini ve bu yönde çaba harcadığını belirtti.

16) Adsız Alkolikler Derneği Sıhhiye Grubu, Görüşme tarihi: 06. 08. 2011

Fırat: 37 yaşında, lise mezunu, inşaat tesisat - tadilat işi yapıyor, işçi çalıştırıyor, evli. İki yıldır AA programında.

İletişime açık bir erkek olduğu izlenimini verdi. Kendisiyle yüzleşme sürecinde. Kadın ve erkek ilişkisine dair geleneksel bakış açısında dönüşüm yaşamaktadır. Yoksulluk ve ırkçılıktan kaynaklı ezilmişlik hissi ve buna bağlı üstünlük isteği, ön planda olmuştur.

Ağrı'nın bir köyünde doğmuş, çok çocuklu, yoksul bir ailede büyümüştür. Beş yaşında Ankara merkeze taşınmışlar. Babasının, annesine zaman zaman şiddet uyguladığını, kendisinin ailedeki tek oğlan çocuk olmasından dolayı şımartılarak büyütüldüğünü, bunun, üzerinde bir baskı oluşturduğunu, kız kardeşlerine ve ablalarına baskı ve şiddet uyguladığını ifade etti. Yaşadığı zengin semtte yoksul olmanın dışlanmışlığını ve ezikliğini hissetmiş. Bu nedenle ergenlik ve gençlik döneminin üstünlük çabası içinde geçtiğini anlattı. Çocukken pazarlarda çalışma, ayakkabı boyacılığı yapma ve simit satma gibi işler yaptığını ve bu nedenle çocukluğunu yaşamadığını söyledi. Hırslı bir yapısının olduğunu, bu nedenle çocukluğundan itibaren istediklerini elde etmek için şiddete başvurduğunu anlattı. Kürt olmasından dolayı yaşadığı dışlanma ve yoksulluktan kaynaklanan eziklik hissini aşabilmek için ergenlik döneminde arkadaşlarıyla çete kurduğunu, çevrelerine baskı ve şiddet uygulayarak popülerlik kazandıklarını belirtti. Gençlik döneminde pazarlamacılık yaptığını, bu süreçte flört ettiği kadınlara cinsel şiddet uyguladığını, şantaj yaparak onları

tehdit ettiğini anlattı. Kendi işini kurduktan sonra önemli sayılabilecek ekonomik güç elde ettiğini ve bu durumun onu güçlendirdiğini belirtti.

İstememesine karşın, ailesi tarafından, akrabaları olan bir kadınla evlendirildiğini, kısırlık sorunu ve ailesiyle kurduğu yakın ilişki gibi gerekçelerle aşırı düzeyde fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet uyguladığını anlattı. Bu dönemde yoğunlaşan alkolizm sorununun, kendi annesine de şiddet uygulamasına yol açtığını, bilinçli bir şekilde öfkesini şiddete dönüştürdüğünü, uyguladığı şiddet konusunda en ufak bir empatisinin olmadığını anlattı.

Adsız Alkolikler grubuna katılmasının ardından değişim sürecine girdiğini, kadına yönelik bakış açısını sorgulayarak eşitliğe yönelik düşüncelerinin geliştiğini, kadının bireysel varlığına saygı duymaya başladığını, kadını cinsel nesne olarak görmekten uzaklaştığını ve şiddeti büyük ölçüde sonlandırdığını ifade etti.

17) Adsız Alkolikler Derneği Sıhhiye Grubu, Görüşme tarihi: 07. 08. 2011

Cafer: 47 yaşında, lise mezunu, memur, evli. Dört yıldır AA programında.

Sakin bir erkek olduğu izlenimini verdi. Geleneksel düşüncelerle birlikte güvensizlik ve yoksulluktan kaynaklı ezilmişlik duygusu, şiddet uygulamasında etkili olmuştur. Kadına bakış açısı ve şiddet konusunda önemli bir dönüşüm yaşadığını düşünmekteyim.

Yozgat'ın bir köyünde doğmuş, iki yaşında Ankara'nın bir gecekondu semtine göç etmişler. Çok çocuklu, yoksul bir ailenin üyesi olarak, şehirde dışlanma ve kendini yetersiz görme ile yoksulluğu, yoğun şekilde hissetmiştir. Annesinin kendisini sevmediğini ve şiddet uyguladığını, babasının sevgisini hissettiğini ve kendisine fiziksel şiddet uygulamadığını ancak bazen ağır sözlerle hakaret ettiğini anlattı. Babasının, annesine şiddet uygulamadığını belirtti. Okulda yoksul ve Alevi olması nedeniyle ciddi düzeyde dışlanma, yoksunluk ve eziklik hissettiğini vurguladı. Lise döneminde, sol siyasi akımlar ilgisini çekmiş, 1980 darbesinden sonra, yaptıkları bir eylemden dolayı tutuklanarak iki ay boyunca

Mamak Cezaevi'nde tutuklu kalmış. Bu süreçte, yoğun düzeyde olmasa da işkence gördüğünü, ancak kendisini asıl etkileyenin, hem emniyet müdürlüğünde hem de cezaevinde diğer insanlara uygulanan işkence ve bundan kaynaklı sesler olduğunu anlattı. O süreçten sonra, birkaç yıl öncesine kadar, yoğun bir polis korkusuyla yaşadığını belirtti. Alkol konusundaki sorunları, o dönemden sonra artmaya başlamış. İşçi olarak çalışmaya başladıktan bir süre sonra evlendirilmek istenmiş ancak kadın hakkında mahallede çıkan dedikodulardan rahatsız olduğu için önce istememiş, daha sonra da evlenmeyi kabul etmiş. Nişanlılık döneminden başlayarak, evlilikleri boyunca alkolün, kendini güçlü hissetmek ve korkularını yenmek için kullandığı bir araç haline dönüşerek, alkolizme yol açtığını belirtti. Evlendikleri gece “*bekâret denen olayı hissedemediği*” için eşine karşı yoğun düzeyde şiddet uyguladığını ve bu şiddetin kıskançlık ve çeşitli gerekçelerle birkaç yıl boyunca devam ettiğini anlattı. “*Kanamanın*” iki gün sonraki ilişkilerinde olması da kendisini ikna etmemiş. Daha sonra eşinden ayrılarak, memur olarak çalıştığı işyerindeki bir kadın arkadaşıyla evlenmiş. İkinci eşine de somut hiçbir olay olmamasına karşılık, aşırı düzeyde kıskançlık gerekçesiyle, yoğun düzeyde şiddet uyguladığını anlattı.

Adsız Alkoliklere katılmasının ardından şiddetin nedeni olarak kendisini görmeye başladığını, kadının bireysel varlığına saygı duymayı öğrendiğini, geleneksel kadınlık ve erkeklik değerlerini sorgulamaya başladığını ve şiddeti sonlandırdığını anlattı.

18) Adsız Alkolikler Derneği Sıhhiye Grubu, Görüşme tarihi: 19. 10. 2011

Hüseyin: 43 yaşında, lise mezunu, memur, evli. Beş aydır AA programında.

Sakin bir erkek olduğu izlenimini verdi. Çocukluk ve gençlik döneminde yoksulluk, yetişkinlikte ise tüketim kültürünün baskısı altında kalmış. Kendini ve uyguladığı şiddeti çözümlenme konusunda henüz yeterli değil.

Ankara'nın bir gecekondu mahallesinde doğup büyümüş. Annesi ve babası arasındaki ilişkinin şiddet içermediğini, kendisine ve kardeşlerine de yeterli ilgi

ve sevgi gösterildiğini anlattı. Ortaokul yıllarından itibaren Gençlik Parkında çalışmış. Yoksulluk nedeniyle “özentî”sinin çok olduğunu, kendilerini güçlü hissetmek için çete kurduklarını, çalıştığı parkın da etkisiyle aşırı düzeyde alkol tüketmeye başladığını ve parkta insanlardan para çaldığını anlattı. Altı yıl boyunca boks yapmış. Lise döneminde birkaç kez evden kaçmış. Otogarda uyuduğu bir gün, yetişkin bir erkeğin kendisini eve götürerek cinsel tacizde bulunduğunu, bir ay sonra adamı döverek intikamını aldığını anlattı. Askerliğini 1992 yılında Siirt Eruh'ta yapmış, silahlı çatışmaya girmemesine karşın, operasyonlarda görev alarak savaşa tanık olmuş, gittikleri köy aramalarında köy halkına uygulanan şiddetin hala kendisini etkilediğini belirtti.

Eşyle önemli bir sorun yaşamadıklarını ancak sarhoşken eşinin kendisine verdiği olumsuz tepkiler nedeniyle yoğun düzeyde olmasa da şiddet uyguladığını ifade etti. Şiddet gören kadınların cesur davranarak, eşlerini mahkemeye verme ve boşanma konusunda emin adımlarla hareket etmeleri gerektiğini, böyle olmadığı durumda erkeklerin kadına şiddet uygulamayı sürdüreceğini anlattı.

1.5.5. Verilerin Çözümlemesi

Görüşmelerde erkeklerin davranışlarını, mimik ve jestlerini gözlemleyerek kaydettim ve anlattıklarıyla bağlantı kurmaya çalıştım. Her görüşmenin ardından edindiğim izlenim ve görüşmeyle ilgili önemli noktaları not aldım. Cezaevindeki görüşmelerde ses kaydına izin verilmemesi nedeniyle, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nden mezun olma aşamasında olan bir erkek öğrenci, görüşmelere eşlik ederek, görüşmeyi yazılı olarak kaydetti. Yazılı kaydı, aynı gün ya da sonraki birkaç gün içerisinde bilgisayara aktardım. Adsız Alkolikler grubundan erkeklerle yaptığım görüşmelerde ses kaydı kullandım ve sesli kaydı yazıya geçirdim.

Daha sonra yazılı metni birkaç kez okuyarak, araştırmanın amacı ve sorunsalı bağlamında öne çıkan temalarla bağlantılı olan kodlar belirledim. Kavramsallaştırma yaparak yeni bir tema listesi oluşturdum. “Açık kodlama”

olarak adlandırılan bu işleme, araştırmanın diğer aşamaları boyunca metne geri dönerek devam ettim. Açık kodlama işleminden sonra eksenli kodlama (axial coding) olarak da adlandırılan (Neuman, 2010: 667–668) tematik kodlama (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 236–237) yaptım. Tematik kodlama yoluyla, temalar arasında bağlantı kurarak veriyi, daha genel olgulara işaret eden belirli kategoriler altında topladım.

Araştırmanın güvenilirliği için konuyla ilgili ve nitel araştırma konusunda deneyimli bir araştırma görevlisi, kayıtları okuyarak kodlama işlemini gözden geçirmiştir.

1.5.6. Sınırlılıklar

Araştırmanın başlangıcında planlanan görüşmelerin bir bölümü gerçekleştirilememiştir. Bu da veri kaynaklarının çeşitliliğini sınırlandırmıştır. Özellikle üst sosyo-ekonomik sınıftan erkeklerle görüşme yapamamak, eksiklik olarak belirmektedir.

Yeterince güvenli olmaması nedeniyle ev ziyareti yoluyla görüşmeler gerçekleştirilememiştir. Öte yandan kuruluş bağlantısı olmayan erkeklerin, görüşme yapmayı kabul etmemesi nedeniyle erkeklere yalnızca kuruluşlar aracılığı ile ulaşılabilmektedir. Bu nedenle erkeklerin, özellikle ev yaşamına dair tutum ve davranışlarına ilişkin gözlem yapamadım.

1.5.7. Etik Konular

Görüşme yapılan erkeklere, araştırmanın amacı ile ilgili bilgi vererek, izinleri dâhilinde araştırmaya katılmalarını sağladım. Erkeklerin kimlik bilgilerini gizli tutarak, farklı isimler verdim. Adsız Alkolikler grubundan erkeklerle yapılan görüşmelerde ses kaydı kullanımı konusunda izinlerini aldım.

Görüşmelerin, hiyerarşisiz bir iletişim tarzıyla gerçekleştirilmesine özen gösterdim. Görüşmelerde yönlendirici olmama, müdahalede bulunmama ve görüş bildirmeme konusunda dikkatli davranmaya çalıştım. Erkeklerin

anlatılarına, duygu ve düşüncelerine yönelik olarak yargılayıcı olmayan tutum benimsedim.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDET

Kadına yönelik aile içi şiddet, ağırlıklı olarak aile üyesi erkeğin, cinsiyet temeli üzerinden, kadına yönelik gerçekleştirdiği, kadını baskı altında tutmayı ve kadın üzerinde üstünlük kurmayı amaçlayan, fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddeti ifade etmektedir.

Kadına yönelik şiddeti farklı türleriyle incelemek, şiddeti görünür kılmak açısından anlamlıdır. Bununla birlikte, farklı türleriyle ifade edilen şiddetin aslında birbiriyle iç içe geçmiş olduğu dikkate alınmalıdır. Fiziksel şiddet, kadının bedenine acı çektirme ve zarar vermeye yönelik eylemlerle gerçekleştirilen, yaralama ve öldürmeyle son bulabilen şiddet türüdür. Sert ve kızgın cisimler, sopa, bıçak, silah gibi nesnelere kullanılabilmektedir. Fiziksel şiddet, sıklıkla psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddetle birlikte uygulanmaktadır.

Yapılan araştırmalarda kadınların şiddet anlatıları, yaşadıkları fiziksel şiddetin birçok kez tekrarlandığını, hamilelik döneminde de yoğun bir şekilde şiddet yaşandığını, baş dâhil olmak üzere kadınların bedenlerinin çeşitli yerlerinden darp edildikten sonra evden dışarı atılmak, ağaca bağlanıp dövülmek, soyulup çıplak şekilde evden kovulmak gibi deneyimler yaşadıklarını göstermektedir (KSGM, 2009: 111–113).

Duygusal şiddet, kadını aşağılama, onurunu kırma, bağırma, utandırma, suçluluk duymasını sağlama, çeşitli konularda engelleme, korkutma ve tehdit etme, görmezden gelme, aşırı kıskançlık, toplumdan ve diğer aile üyelerinden soyutlama, çeşitli toplumsal etkinlikleri izne bağlama gibi tutum ve davranışlarla tanımlanır. Duygusal şiddet, çoğu kez diğer şiddet türlerine eşlik eder. Fiziksel şiddet uygulayan erkekler, kadın üzerinde kurdukları baskıyı pekiştirmek için psikolojik taktikler kullanarak; bakışla, mimikle ya da bağırma, nesnelere zarar

verme yoluyla fiziksel şiddetin tekrarlanacağı yönünde imada bulunur ve korku ikliminin devamını sağlar (Mullender, 1996: 23). Araştırmalar, duygusal şiddetin, kadınların yaşamlarını fiziksel şiddetten daha ağır bir şekilde baskı altında tuttuğunu ve kendilerini değersiz hissederek daha çok mutsuz olmalarına yol açtığını ortaya koymuştur (Sullivan, 1998: 86; Bora ve Üstün, 2010: 12).

Kadının isteği dışında ve istemediği şekillerde cinsel ilişkiye zorlamak, seks işçiliğine zorlamak, cinsel organlarına zarar vermek, cinsellikle ilgili konularda aşığılmak, cinsel tacizde bulunmak, gebelikten ve cinsel yolla bulaşan hastalıklardan korunma yöntemlerini kullanma hakkını engellenmek gibi davranışlar cinsel şiddete örnektir. Kadının beden bütünlüğüne saldırıyla gerçekleşen eylemler, kadını cinsel nesne konumuna indirger. Cinsel şiddet, kadının tanımadığı kişiler tarafından gerçekleştirilebildiği gibi, eş tarafından ya da ailedeki diğer erkekler tarafından da uygulanabilmektedir.

Ekonomik şiddet, kadına ekonomik yönden zarar vermeye yönelik yaklaşımları içerir. Kadının çalışmasına izin vermemek, istemediği işte zorla çalıştırmak, para harcamasını kısıtlamak, parasına el koymak, çalışma yaşantısı içinde gelişmesine engel olmak, işten çıkmasına neden olmak gibi görünümüleri bulunur (Kadın Dayanışma Vakfı, 2008: 28). Kadınların eğitim yaşamına ve ücretli işgücüne katılım konusunda yaşadığı eşitliklessness, ekonomik ve toplumsal kaynaklara ulaşmalarını olumsuz yönde etkilemesi nedeniyle şiddet, kadınları güçsüzleştirmekte, şiddete karşı savunmasız hale getirmektedir.

Kadını ev içindeki sorumluluklarıyla, erkeği ise kamusal yaşam içindeki etkin rolü ile tanımlayan ve kadın ile erkek arasındaki farklılıklar üzerinden geliştirilen kamusal ve özel alan ayrımı, kadının ev içi işgücünün erkek tarafından sömürülmesini sağlar ve erkeğe hizmet etmenin gerekliliği düşüncesini besler. Kadının erkeğe ekonomik bağımlılığı, kadınların erkeklerin koruması ve bakımı altında oldukları kanısını güçlendirmektedir (Coltrane, 1998: 63). Bu yaygın kanı, kadınları şiddete karşı güçsüz bırakmakta, şiddeti kabul etmelerini sağlamada etkili olabilmektedir. Şiddeti disiplin aracı olarak gören toplumsal cinsiyet rejimi, kadınların şiddeti hak ettikleri görüşünün kadınlar tarafından içselleştirilmesine neden olmaktadır.

Feminist alanyazında önemli bir tartışma konusu olan özel alan ve kamusal alan ayrımı, kadına yönelik aile içi şiddetin özel bir sorun olarak görülmesine yol açarak, devletin bu konuda sorumluluk alması engelleyebilmektedir (Sparks, 1997: 45). Aile içi şiddetin, yalnızca aileyi ilgilendirdiği düşünülen özel sorun olarak tanımlanması, ailenin ve toplumun kadın üzerinde kurduğu baskının devamına yol açmaktadır. Kadın ve çocukların yaşamlarında olduğu kadar şiddeti uygulayan erkeklerin de yaşamlarında psikolojik, sosyal, ekonomik sorunlara neden olan şiddet, kamusal düzeyde mücadele edilmesi gereken toplumsal bir sorundur.

Kadına yönelik aile içi şiddet konusunda toplumsal farkındalık, feminist hareket sayesinde oluşmaya başlamıştır. Feminizmin ilk dalgasıyla, 19. Yüzyıl sonlarına doğru Avrupa ve Amerika'da, politik olarak erkeklerle eşit haklara sahip olmak, aynı iş için erkeklerle eşit ücret almak ve üniversite eğitimi alabilmek için kadınlar tarafından mücadele verilmiş ve önemli kazanımlar elde edilmiştir. Feminizmin kadına yönelik şiddet konusundaki duyarlılığı, Batı ülkelerinde 1960 ve 70'lerde gelişen "*ikinci dalga*" feminist hareketle birlikte gelişmiştir. "*Kişisel olanın politik olduğu*" sloganıyla, cinsiyet temelli şiddete yönelik eleştirel bir bakış geliştirilerek, aile içi şiddetin toplumdaki eşitsiz cinsiyet ilişkilerinden kaynaklanan yapısal ve politik bir sorun olduğu ortaya konmuş ve devletin bu konuda sorumluluk alması yönünde çalışılmıştır (McMillan, 2007: 17; Miller, 2008: 148–149). Aile içi şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin güçlendirdiği, "*kadının erkeğin malı*" olduğu yargısı ve kadının değersizleştirilmesi ile toplumsal düzeyde oluşturulmaktadır. Bu durum, aile içi şiddetin, özel ve kamusal alan arasındaki bağlantısını kurmaktadır (Daniels, 1997: 93).

Aile içi şiddetin kamusal bir sorun olduğunun kabul edilmesinden sonra, devlet bu sorunla mücadele için önemli bir rol üstlenmiştir. Aynı zamanda devlet, kadınla erkek arasındaki eşitsizliği yeniden üreten yasalar, kurumlar ve sosyal hizmetlerle sorunun devam etmesinde rol oynayabilmektedir.

2.1.1. Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet

Kadına yönelik aile içi şiddet, Türkiye’de yaygın bir sorun olarak yaşanmaktadır. Sorunu anlamak üzere ülke çapında yapılmış olan “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet” (KSGM, 2009: 47) araştırmasında, yaşamlarının herhangi bir döneminde eşleri ya da birlikte oldukları erkekler tarafından fiziksel ve cinsel şiddete uğrayan kadınların oranı %41, 9, son 12 ay içinde fiziksel ya da cinsel şiddete uğrayan kadınların oranı % 13, 7 olarak bulunmuştur. Bu kadınların yaklaşık olarak dörtte biri, şiddete bağlı olarak yaralandığını belirtmiştir. Tüm şiddet türleri, kırsal alanda yaşayan, eğitim ve refah düzeyi düşük kadınlarda daha sık görülürken, kentte yaşayan kadınlar daha az şiddet görmekte, eğitim ve refah düzeyinin yükselmesiyle birlikte şiddetin yaygınlığı azalmaktadır.

Tablo 1. Fiziksel ve cinsel şiddet yaygınlığı

Temel özellikler	Fiziksel şiddet	Cinsel şiddet	Fiziksel veya cinsel şiddet
Yerleşim yeri			
Kent	38.0	14.3	40.3
Kır	43.2	18.3	46.6
Eğitim düzeyi			
Eğitimi yok/ilkokulu bitirmemiş	52.2	9.6	55.7
İlköğretim ilk kademe	39.9	6.9	42.2
İlköğretim ikinci kademe	34.9	7.6	38.5
Lise ve üzeri	25.0	3.8	27.2
Refah düzeyi			
Düşük	47.0	9.4	49.9
Orta	38.9	6.4	41.6
Yüksek	26.7	3.9	28.7
Türkiye	39.3	7.0	41.9

Yaşamlarının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten evli kadınların oranı %39.3 olarak saptanmıştır. Bölgeler ve medeni durumlar arasındaki farklılıklar dikkat çekicidir. Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan her iki kadından biri, eşinin ya da birlikte olduğu kişinin fiziksel şiddetine maruz kaldığını belirtmiştir. Batı Marmara, Ege Bölgesi ve İstanbul'da bu oran %25 ile %35 arasında değişmektedir. Boşanmış ya da eşinden ayrı yaşayan kadınlar arasında fiziksel şiddet deneyimi %73'e kadar çıkmaktadır. Bekâr kadınların ise %9'u erkek arkadaşları ya da nişanlıları tarafından fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Yalnızca son 12 ay açısından bakıldığında ise her on kadından birinin fiziksel şiddet yaşadığı anlaşılmıştır (KSGM, 2009: 46–52).

Fiziksel şiddet içeren davranışlar arasında en sık görülen, %37 ile hafif şiddet olarak tanımlanan tokat atma ya da bir şey fırlatma davranışıdır. Birçok kez tekrarlandığı anlaşılan ağır düzeyde şiddete maruz kalan kadınların oranı %18'dir (KSGM, 2009: 48–49).

Türkiye çapında yapılmış başka bir, araştırmada (Altınay ve Arat, 2008: 81) eşleri tarafından evlilikleri boyunca en az bir kez fiziksel şiddete maruz kalmış kadınların oranı %32, 7 olarak belirlenmiştir. Boşanmış ya da ayrılmış kadınlarda bu oran %78'dir. Kadınların %14'ü eşleri tarafından cinsel şiddet görmüştür.

Kadın cinayetleri, 2002–2009 yılları arasında %1400 oranında artış göstermiştir. Adalet Bakanlığı'nın açıklamasına göre 2002'de 66, 2003'te 83, 2004'te 164, 2005'te 317, 2006'da 663, 2007'de 1011, 2008'de 806, 2009'un ilk yedi ayında 953 kadın öldürülmüştür (Milliyet, 10. 11. 2009).

Namus cinayetleri, onur ve şeref gibi kavramlarla ifade edilen namusun, kadının cinselliği ile bağlantılandırılmasıyla gerçekleştirilir. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Töre ve Namus Cinayetleri Raporuna göre (2008), “cinsel ahlâk kurallarına uymadıkları” gerekçesiyle, Türkiye'de her yıl yaklaşık 200 kadın öldürülmektedir. 2007 yılı için 231 kadının namus cinayetine kurban gittiği bilinmektedir. Kadının başına gelen tecavüz ve taciz gibi cinsel şiddet eylemleri de kadının ve toplumun namusunun kirlendiği gerekçesiyle cinayet nedeni

olarak karşımıza çıkmaktadır (T. C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, 2008: 3- 4). Namus cinayetlerinin yoğun olarak yaşandığı illerde yapılan bir araştırmada (Kardam, 2005: 16–18), kadınların evlilik öncesi ve evlilik dışı cinsel ilişki yaşaması, evi terk etmesi ve boşanması, sevdiğiyle kaçması, flört etmesi, çalışması, gezmesi, dar ve açık giysiler giymesi, tecavüze uğraması, namus cinyeti için haklı gerekçeler olarak gösterilmiştir. Genç erkeklerin, orta yaşlı erkeklere göre kadının namusuyla ilgili değerlendirmelerinde daha katı olduğu, kırsal kökenli ve aşiret ve akrabalık ilişkileri daha yoğun olan erkeklerin, kadınların “namus dışı” davranışlarının ölümle cezalandırılmasına ilişkin görüşlerinin daha güçlü olduğu belirlenmiştir.

Utanç verici bir durum olarak değerlendirildiği ve eş tarafından uygulandığında olağan olarak kabul edildiği için cinsel şiddetin ortaya çıkarılması daha zordur. Kadınların yaklaşık %15'i, fiziksel şiddet olmaksızın cinsel şiddet yaşadıklarını belirtmiştir. Kadınların istemedikleri durumlarda bile eşleriyle cinsel ilişkiye girmelerinin, kadının görevi olduğu düşüncesinin, ülke çapındaki her üç kadından biri, kırsal alandaki kadınların ise %42'si tarafından onaylandığı düşünüldüğünde (KSGM, 2009: 46, 59), cinsel şiddetin, istatistiklerin gösterdiğinden daha yaygın olduğu anlaşılmaktadır.

Kadınların fiziksel ve ruhsal sağlığını olumsuz yönde etkileyen duygusal şiddet, kadınların özgüvenlerini zedeleyerek, gelişmelerini engellemektedir. Türkiye’de evlenmiş kadınların yarısına yakınının, yaşamlarının bir döneminde duygusal şiddete maruz kaldığı bilinmektedir. En fazla maruz kalınan davranışlar, hakaret ve küfür (%37) ile aşağılanma ve küçük düşürülmedir (%19, 4) (KSGM, 2009: 53).

Fiziksel şiddetin görünürlüğüne karşın, kadının yaşantısı üzerindeki baskı ve denetlemenin yarattığı şiddetin kabulü daha zor olmaktadır. Bora ve Üstün (2010: 21), kadınların evden dışarı çıkmalarının, eğitim ve çalışma yaşamına katılmalarının, flörtün ve giysilerinin ailedeki erkekler tarafından denetiminin, çevreden gelebilecek tehlikelere ve dedikodulara karşı koruma sağladığı gerekçesiyle kadınlar tarafından içselleştirilebildiğini göstermektedir.

Kıskançlık bahanesiyle kadının eve kapatılması, ailesi ve çevresiyle görüşmesinin engellenmesi, takip edilmesi, ev dışında çalışmasının engellenmesi kadın üzerinde tahakküm kurmanın ve kadını güçsüzleştirerek kendisine bağımlı kılmanın stratejileridir. Kadınların bir kısmı istismar ve şiddete dayalı ilişkileri sürdürülebilmeyi ve zorluklarına dayanmayı, olumlu değerlerle yücelterek, bundan gurur duyabilmektedir (Herman, 2007: 104, 108). Çilekeş ve özverili kadın olma, önemli bir erdem olarak kabul edildiği için, şiddet uygulayan erkekler de şiddetin ve kendilerine bağımlılığın sürebilmesi için bu değerleri kullanır.

Kadının arkadaşlarını (%12, 4) ve ailesini (%9) görmesinin engellenmesi, kadının her zaman nerede olduğunu bilmek isteme (%69), sağlık kuruluşuna izinsiz gidememe (%31), başka erkeklerle konuşunca sinirlenme (%44), giyimden denetlenmesi (%35), kadını önemsememe ve ihmal etme (%15) gibi davranışların görülme sıklığının dikkat çekici boyutlarda olduğu anlaşılmıştır (KSGM, 2009: 56). Kadınların ailelerini (%55), komşu ve arkadaşlarını (%41) ziyaret etmek istediklerinde her zaman eşlerinden izin aldıkları ortaya çıkmıştır (Altınay ve Arat, 2008: 78).

Türkiye'deki kadınların %23'ünün, ağırlıklı olarak kadının ev dışında çalışmasını engelleme ile belirginleşen ekonomik şiddeti yaşadığı saptanmıştır. Ancak kadınların çalışmaması gerektiği düşüncesi, kadınların çalışma yaşamına katılmak konusundaki önemli engellerden biridir dolaylı da olsa ekonomik şiddeti ifade eder. Buradan hareketle, çalışmak istemediğini ya da böyle bir durumun söz konusu olmadığını belirten kadınlarla birlikte, yaklaşık olarak her on kadından dördünün ekonomik istismar yaşadığı anlaşılmaktadır (KSGM, 2009: 56–58).

Kadınların yaşadıkları şiddeti haklı gördüklerine ilişkin tartışma, kadının kendini değersiz görmesi ve erkek egemenliğinin kabul edilmesi açısından önemlidir. Aile Araştırma Kurumu'nun (1995: 156- 163) Aile içi Şiddetin Sebep ve Sonuçları araştırmasının nitel araştırma bulguları, aile içi şiddet yaşayan kadınların büyük çoğunluğunun, geleneksel yargılarla yaşadıkları şiddeti haklı buldukları ve gerekçelendirerek kabul ettiklerini ortaya çıkarmıştır. Yine 1995

yılında yapılmış başka bir araştırmada, kadınların %43'ünün, şiddetin haklı gerekçeleri olduğunu düşündükleri ortaya çıkmıştır (Gülçür, 1996 akt. Altınay ve Arat, 2007: 74). 2000'li yıllarda yapılan araştırmalarda ise (Altınay ve Arat, 2007: 74; KSGM, 2009: 59) kadınların daha az bir kısmının (%11; %14) şiddeti haklı gördüğü ortaya çıkmıştır. Bu gelişme, son yıllarda kadın hareketinin mücadelesi ve yasal gelişmelerin etkisiyle kadınların bilinç düzeyindeki artış ile açıklanabilir.

Kadın, yalnızca eşinden değil, eşinin ailesinden de şiddet görmektedir. Özellikle çalışmayan erkeklerin, genellikle ailelerinden yana tavır alarak, kadının baskı altında tutulması ve fiziksel şiddet görmesine engel olmadığı, ailenin erkeğin şiddet uygulaması için zemin oluşturduğu anlaşılmıştır (KSGM, 2009: 105).

Kuşaklar boyu yaşanan aile içi şiddet, kadın ve erkeklerin evliliği bir kaçış olarak görüp, birbirlerini tanımadan evlenmelerine ve kadına uygulanan şiddetin normal bir durum olarak kabul edilmesine ve ilişkiyi denetlemek için gerekli bir araç olarak görölmesine neden olur. Kadınlarda, şiddetten kaçılmayacağı düşüncesi, sorunun çözümlüne yönelik bir şey yapmadan kabullenmeye neden olmaktadır. şiddetle büyümenin, gergin bir psikolojik yapıya sahip olunmasına ve bunun sonucunda evlilikte sorun yaşanmasına neden olduğu araştırmanın diğer bulgularındandır (KSGM, 2009: 107–108).

2.1.2. Feminizm ve Kadına Yönelik Aile içi şiddet

Feminizm, kadının cinsiyetinden dolayı sosyal, kültürel, ekonomik ve politik alanda yaşadıkları her tür eşişsizliğe ve baskıya karşı çıkan, kadın hakları savunuculuğu temelinde kadınlar tarafından geliştirilen özgürleştirici bir ideolojidir. Kadına yönelik aile içi şiddet, feminist hareketin ortaya çıkmasında itici güç olarak belirlemektedir.

1970'li yıllardan itibaren kadınların özgürlük hareketi, büyük bir gelişme göstermiş ve kadınların şiddet deneyimleri, şiddet yaşayan diğer kadınlarla dayanışmak üzere destek grupları içinde ve kamusal düzeyde tartışılmaya başlanmıştır. şiddete uğramış kadınların korunması, baskıcı ve erkek

egemenliğine dayalı aile düzeninden özgürleşmeleri amacıyla ilk sığınma evleri, feminist kadın grupları tarafından kurulmaya başlanmıştır (Mooney, 2000: 73–75).

Kadına yönelik erkek şiddetini merkezine alan radikal feminist kuram, ataerkil toplumsal yapıyı kadınların baskı altında tutulmasının altında yatan temel neden olarak kabul eder. Toplumdaki erkek üstünlüğü ve onunla bağlantılı olarak kadınların üzerinde kurulan tahakkümün yapısal özellikleri, ataerkillik kavramıyla vurgulanır. Toplumdaki en temel tahakküm biçiminin, erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu baskı olduğu savunulur. Kadınlar ve erkekleri ayrı toplumsal sınıflar olarak kurgulayan kuram, farklı toplumsal konumlara sahip olsalar da tüm kadınların ataerkil yapı içinde erkekler tarafından ezilmesiyle birleştiklerini belirtir (Mooney, 2000: 86).

Feminizm, kamusal ve özel alan ayrımını, erkek egemenliğine dayalı toplumsal cinsiyet düzenini desteklemesi nedeniyle eleştirir. Pateman (2001: 119–128) devlet ve topluma ilişkin anlayışın temelini atan klasik toplumsal sözleşme kuramlarının tanımladığı kamusal alanın, erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kuracağı eril bir düzen olarak kurgulandığını belirtir. Bu nedenle bu toplumsal sözleşme kuramlarını “*erkek kardeşliği sözleşmesi*” olarak adlandırır. Kamusal alanın erkek egemenliğinde olduğu, özel alanın da kadına ait olduğu düşüncesinden yola çıkan kuramları, aslında birbirleriyle bağlantılı olan kamusal ve özel alan arasında yapay bir ayrım yaptığını belirterek eleştirmektedir. Aile ve politika, ataerkil hiyerarşiye dayanmasıyla birbirine benzer; baba, evin kralı gibidir. Kadınların politik güçlerinin olmaması, üzerlerindeki erkek tahakkümüyle bağlantılıdır. Benzer şekilde Coltrane (1998: 63) kadın ve erkek açısından belirlenmiş olan kamusal ve özel alan ayrımının, erkeklerin güçlü toplumsal konumu ve kadınlar üzerindeki egemenliklerinin devamını sağlamaya yardımcı olduğunu savunur.

Kamusal alanda kendini kadın hakları konusunda da gösteren demokrasi ve eşitliği geliştirmek üzere yapılan çalışmaların özel alanı da etkilediğini belirten Aboim (2010: 67), vatandaşlığın kadınları ve dışarıda tutulmuş diğer grupları da kapsamıyla başlayan sürecin, kamusal ve özel alan ayrımını ortadan

kaldırarak, toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinde önemli bir etkisi olduğunu savunur.

Kamusal ve özel alanın birbiriyle bağlantılı olması temelinde, kadına yönelik aile içi şiddet, politik bir sorun olarak görülür. Bu noktadan hareketle, ailenin mahremiyeti içinde meşru görülebilen şiddet, politik ve yasal düzeyde müdahale edilmesi gereken bir sorun olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Aile ve evlilik kurumlarıyla kadının cinselliği üzerinde kurulan baskı ve yine bu kurumlar içinde olağanlaştırılan şiddet, erkek egemenliğinin devam ettirilmesi için önemli araçlar olarak değerlendirilir. Feminizm, her tür erkek şiddetinin, kadınların davranışlarını ve yaşantısını kısıtlamaya yönelik çalışan toplumsal denetim mekanizması oluşturduğunu savunur. Örneğin aile içinde fiziksel şiddet tehdidi, kadınların kendilerini ifade etmelerini ve özgürleşme olanaklarını kısıtlayarak, toplumdaki ikincil konumlarının devamını sağlamaya yardımcı olur.

Çözümlemesini ağırlıklı olarak erkek egemen toplumsal yapı ve kadının ezilmesi üzerinden gerçekleştiren feminist kuram, kadınlık durumuna odaklanmaktadır. Erkeklerin ve kadınların deneyimleriyle sürekli yeniden kurulan erkek egemenliğinin, erkekliği ve şiddeti üretmesindeki etkisi, pro-feminist yaklaşıma sahip erkeklik çalışmalarıyla gündeme gelmeye başlamaktadır.

Feminist çözümlenmelerde, iktidarı sadece erkekten kadına yönelen bir süreç olarak görme eğilimi vardır. Kadınların bu iktidarın korunmasında ve aynı zamanda zayıflatılmasındaki etkileri genelde göz ardı edilir. Ancak daha derinlemesine çözümlenmeler, iktidar ilişkilerinin karşılıklı olduğunu, bağımlılık ilişkisi içerebildiğini göstermektedir (Segal, 1992: 317).

Feminizmin kadınların yapısal düzeyde ezilmesine yaptığı vurgu nedeniyle kadınları güçsüzleştirme ve kurbanlaştırma eğiliminin karşılaştığı eleştiriler doğrultusunda “*ataerkil pazarlık*” kavramı geliştirilmiştir. Kadınların ataerkil yapıdan yararlanarak, belli alanlarda güç kazanabildikleri ve üzerinde güç sahibi oldukları kadınları ezebildiklerini gösteren kavramın öncülerinden Kandiyoti (2007: 15, 134–138) ataerkillik kavramına yoğunlaşmanın, kadınların ataerkilliğe uyum ve direnme stratejilerini göz ardı ettiğini savunmaktadır. Kadınların, ataerkilliğin özellikle koruyucu unsurlarından yararlandığını ve

baskıcı yapısının yanı sıra kadına özerklik tanıdığı alanlarda güçlü olduğunu, bu kavramla açıklar. Kadınlar kocaları ve oğullarının sevgisini kendi istekleri doğrultusunda yönlendirerek güç kazanabilmektedir. Yaşlı kadınlar, gelinleri üzerinde baskı ve denetim kurarak ve onların emeklerini kullanarak, gençliklerinde, ailenin erkekleri ve kaynanaları tarafından ezilmelerini, telafi etmekte ve güçlü bir konuma geçerek, ataerkil düzen içinde yarar sağlamaktadırlar. Erkeğin sorumluluğu azalmasını diye ücretli iş yaşamına girmek istemeyişleri, örtünme yoluyla saygınlık kazandıklarını düşünmeleri gibi örnekler kadınların ataerkilliğe uyum sağladıklarını, kurallarını benimsediklerini ve bunun karşılığında korunma ve güvence elde ettiklerini ifade eder. Kadınların ataerkillik içinde sadece ezilmediklerini, çeşitli stratejilerle kişisel düzeyde kazanımlar elde ettiklerini ve sistemin devamında payları olduğunu vurgular.

Connell (1998: 155) da ev içinde ataerkilliğin sarsıldığı durumlardan bahsetmektedir. Evliliğe ilişkin iktidar mücadelelerinin genellikle kadınlar tarafından kazanıldığını belirtmektedir. Baba denetiminin aşındığını, ev içi çatışma ve pazarlıklar sonucu, iktidarın kadına geçebildiğini ilereterek, ilişkisel etkilerin önemini ortaya koymaktadır. Ancak yapısal iktidarın önemini vurgulamakta ve bu durumu “*yere/ zafe/*” olarak adlandırmaktadır. Kadınların kazandığı bu tür bir gücün, makro düzeydeki ataerkil iktidardan ayrı olarak düşünülmesi gerektiği konusunda uyarıda bulunmaktadır.

2.1.3. Feminist Sosyal Hizmet

Sosyal hizmetin en temel amacı, toplumsal adalet ve eşitliğin sağlanmasıdır. Toplumsal eşitsizliğin görünümlerinden biri olan kadın- erkek eşitsizliğinin giderilmesi, sosyal hizmetin başlıca hedeflerindedir. Kadınların yaşadıkları toplumsal eşitsizlik; şiddet, yoksulluk, eğitimsizlik, işsizlik, ekonomik bağımlılık, kadın ve çocuk sağlığı sorunları, toplumsal ve siyasal yaşama etkin şekilde katılamama gibi sorunlara yol açarak, bireysel ve toplumsal gelişimin önünde engel oluşturmaktadır.

Genelci sosyal hizmetin bütüncül ve yapısalcı bakışı gereği, kadınların baskı altına alınmasının ve şiddete maruz kalmasının temelinde erkek egemen

toplumsal yapının ve eşitsiz toplumsal cinsiyet düzeninin bulunduğu benimsenmesi gerekmektedir. Bu noktada kadının güçlendirilmesini ve özgürleşmesini vurgulayan feminist sosyal hizmet yaklaşımı ön plana çıkmaktadır.

Feminist sosyal hizmet yaklaşımı, 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında gelişmeye başlamıştır. Feminist kuram, özel olarak kadınların deneyimlerini fark etme, kadının toplumdaki farklı konumunu vurgulama yönünde sosyal hizmet kuramına katkıda bulunmuştur. Feminist sosyal hizmet, kadın sorunlarını temel alarak, yapısal olarak şekillenmiş toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmayı amaçlar. Kadının güçlenmesi yönündeki toplumsal değişime katkıda bulunan bu yaklaşım, kadın merkezli sosyal hizmet uygulaması ile kadına yönelik baskıyla mücadele edilmesi gerektiğini savunur (Orme, 2002b: 219-224; Dominelli, 2002: 2, 7).

Feminist sosyal hizmet, kadınların toplumdaki yeri ile bireysel durumları arasındaki ilişkiyi kurarak, kadınların deneyimlerinin temel alındığı sosyal hizmet yaklaşımıdır. Kadınların kendilerine özel gereksinimlerinin karşılanması, müracaatçı ile sosyal hizmet uzmanı ilişkisinde eşitliğe dayanması ve yapısal eşitsizliklere dikkat çekilmesi temel özellikleridir (Dominelli, 2002: 7).

Geleneksel sosyal hizmet yaklaşımı ile feminist sosyal hizmet yaklaşımları arasındaki en önemli farklılık, ataerkil ideolojiyle uyumlu bir biçimde geleneksel sosyal hizmetin kadını aile içindeki rol ve sorumlulukları içinde ele almasıyken, feminist yaklaşımın kadını özerk bir birey olarak değerlendirmesidir. Featherstone (2001: 3) feminist sosyal hizmet yaklaşımında kadınların refahının öncelikli olmasının, geleneksel sosyal hizmet değerlerinin, kadınları aile içindeki eş ya da annelik rolleriyle değerlendirmesini sorgulamaya yol açtığını belirtmektedir.

Feminist sosyal hizmet yaklaşımı, aile birliğini temel alan ve var olan değerlerin korunmasını ön planda tutan geleneksel sosyal hizmet yaklaşımını eleştirerek, cinsiyet ilişkileri konusunda toplumsal değişimi desteklemektedir. Buz'un (2009: 63-64) da dile getirdiği üzere feminist sosyal hizmet yaklaşımı, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle bağlantılı olarak, kadının aile üyelerine bakım veren,

erkeğe bağımlı, annelik rolüyle kısıtlı olduğuna dair kalıp yargıların farkında olunmasını ve kadınların güçlendirilmesini sağlamaktadır. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uyum yerine, bu rollerin eşitlikçi bir şekilde dönüşümü için mücadele etmek gerekmektedir.

Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği (NASW), feminist sosyal hizmet uygulamasını tanımlamış ve ilkelerini belirlemiştir (Black, 2003: 333). NASW'ye (National Association of Social Workers) göre feminist sosyal hizmet uygulaması, değerlendirme ve uygulama teknikleri açısından genelci sosyal hizmet yaklaşımı çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Kadının güçlendirmesini sağlamak için bilinç yükseltme ve eğitimsel teknikleri içeren uygulamada sosyal hizmet uzmanı, sorunu patolojik olarak görmek yerine, müracaatçının var olan gücü üzerinde odaklanmaktadır.

Kadına yönelik aile içi şiddetin toplumsal bir sorun olduğunun kadınlar tarafından anlaşılmasına destek olunur. Kadınların suçluluk duyguları hafifletilmekte ve şiddetsiz bir yaşam için kendi yaşamları konusunda etkin kararlar almaları sağlanmaya çalışılmaktadır. Kadının aile içindeki geleneksel eş rolünün pekiştirilmesi ve ısrarla ailenin devamının sağlanmaya çalışılması yerine, kadının birey olarak kabul edilerek bağımsızlaşması desteklenmektedir.

Feminist sosyal hizmette, farklılıklara duyarlılığın bir gereği olarak, kadınların ırk, etnik köken, dinsel inanç, cinsel yönelim gibi konulardaki farklılıklarının kabul edilmesi, bunlara saygı duyulması ve bu farklılıkların kimlik özelliği olarak ifade edilmesinin desteklenmesi önemsenir.

Feminist sosyal hizmet, kadın sorunlarının çözümüyle bağlantılı olarak erkeklerle çalışma konusunda da etkili olmaktadır (Orme, 2002a: 219). Feminist sosyal hizmet yaklaşımından yola çıkarak erkeklik ve erkeklerle çalışmaya bakmak da önemlidir. Bu açıdan bakıldığında erkekliği anlamak ve erkeklerle çalışmanın, öncelikle kadınların güçlenmesi, toplumsal saygınlığının artması ve şiddetten uzakta yaşayabilmeleri amacıyla gerekli olduğu görülmektedir.

2.2. ERKEKLİK

“Hiçbir erkek, kendiliğinden erkek kalmaz. Erkeklik, sıkı sıkıya uyulması gereken bir akittir. Emek ister.” (Türker, 2004: 8).

Erkeklik, biyolojik bir cins olarak erkeğin, tavır ve davranışlarını, düşünme biçimlerini, uyması gereken rolleri belirleyen, denetleyen ve yeniden üreten toplumsal kurgu ve öznel deneyimlerin bileşimidir. Toplumsallık vurgusu, erkekliğin farklı toplumsal koşullar içinde değişebilir bir *“kurgu”* olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Aynı zamanda öznelliğe de vurgu yapan erkeklik kavramı, farklı deneyimlerin farklı erkekliklere yol açtığını göstererek öznelliği de dikkate alır.

Erkeklik, kökleri tarih boyunca ataerkil cinsiyet düzeni içinde şekillenen ve kendini dil, bilinç ve toplumsal yaşamın kurumsallaşmış yapılarında yeniden üreten, cinsiyet eşitsizliği bağlamında anlaşılmalıdır (Ertürk, 2004: 4–5). Erkeklik kavramıyla, ataerkilliğin erkekleri şekillendirmedeki etkisi dikkate alınır. Erkek egemen toplumsal ve siyasal yapılanmaların kadınları tahakküm altına almasını, evlilik ve aile gibi kurumlarla kadın emeğinin sömürülmesini anlamada önemli olan ataerkillik kavramının, buna karşılık erkek iktidarının nasıl oluşturulup devam ettirildiğini ve erkekler arasındaki iktidar paylaşımının nasıl gerçekleştiğini anlamakta yetersiz kaldığı tartışılmaktadır (Sancar, 2009: 23).

Bu noktada ataerkillik kavramını açmakta yarar vardır. Ataerkillik, erkek iktidarını desteklemek ve kadınları erkeklere tâbi kılmak amacıyla geniş düzeydeki toplumsal denetim mekanizmaları ve edimleri yaratan, cinsiyete dayalı toplumsal tabakalaşma sistemidir (Renzetti ve Curran, 1999: 3). Üretim ve dağıtım araçları, mülkiyet, siyaset ve aile üzerindeki erkek iktidarı, toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden kurduğu denetim mekanizmasıyla, kadınların bu alanlarda güçlü ve yetkili olmalarını engeller.

Sözcüğün ilk anlamıyla ataerkillik, kapitalizm öncesi dönemde hükümdarın mutlak iktidarının meşrulaştırılmasını da kapsayacak şekilde *“babanın egemenliği”*ni ifade eder (Mooney, 2000: 76). Evin, toprağın ve ülkenin egemenliğinin erkekte olması, kadınların ise bu egemenliğin her düzeyinde

yönetilen konumda olması göze çarpar. Geleneksel anlamıyla ataerkillik, üretim biriminin aile olduğu tarım toplumlarında görülür. Üretim biriminin aile olması, aileyi, cinsiyete dayalı işbölümüyle üretimin düzenlendiği ve denetlendiği bir iktidar alanı haline getirmektedir. Yönetme yetkisi ve gücün, bu üretim biriminin “*patron*”u olan erkeğin elinde olması, açık bir şekilde kabul edilmektedir.

Ataerkillik kavramının yetersizliğine vurgu yapan Yuval-Davis (2007: 28–29), kadınların baskı altında tutulmasının yalnızca ataerkil yapıdan kaynaklanmadığını; ataerkilliğin, kapitalizm ve ırkçılık gibi diğer toplumsal baskı yapılarıyla bütünleştiğini tartışır. Ayrıca kadınların, diğer kadınlar ve bazı koşullarda erkekler üzerinde kurduğu iktidarı görmezden gelmesi nedeniyle, ataerkilliği yetersiz bir kavram olarak değerlendirir.

Erkeklik çalışmalarının en önemli kuramcılarında biri olan Connell (2005a: 73–74), ataerkillik kavramı yerine “*toplumsal cinsiyet düzeni*” kavramını önerir. “*Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*” (Gender and Power) isimli kitabında kaynağını ataerkil toplumsal yapıdan alan toplumsal cinsiyet düzeninin oluşumunu; birbirleriyle bağlantılı olan iktidar ilişkileri, üretim ilişkileri ve kateksis adını verdiği duygusal bağlanma ve cinsel arzudan oluşan üç katmanlı bir modelle açıklar. İktidar ilişkileri, ataerkil yapı tarafından belirlendiği şekliyle erkeğin egemenliği ve kadının ezilmesi üzerine kuruludur. Kapitalizmin cinsiyet ayrımına dayalı üretim ve yeniden üretim ilişkileri, kadınların ücretli iş yaşamından erkeklerle eşit düzeyde yararlanamamalarına yol açmakta, erkeklerin ise daha çok kazanmaları ve güçlü bir konuma gelmelerini sağlamaktadır. Ev işleri, çocuk bakımı, meslek ayrımı, eğitim, ücret ve iş gücü piyasasının kadınlar ve erkekler arasında oluşturduğu eşitsizlikler, kapitalizmin cinsiyet rejiminin unsurlarıdır. Son katman olan kateksis ilişkilerinde ise duygusal bağlanma ve arzular, toplumsal cinsiyetle bağlantılı olarak oluşmakta ve toplumsal cinsiyet düzeninin kurulmasında etkilidir. Bu yapıların işlemlerini sağlayan aile, işyeri, devlet, kamusal alan ve sokağın işleyişi, eril iktidarı devam ettiren kendi cinsiyet rejimlerine sahiptir.

Ataerkillik, kadınlar ve erkekler arasında güç sistemini oluşturan yapı, toplumsal cinsiyet de bu yapı içinde anlamı oluşturan bir sistem olarak değerlendirilmelidir.

Toplumsal cinsiyet sistemi, insanların cinsiyetlerini toplumsal olarak kabul edilir şekle sokan bir “*anlam çerçevesi*” sunar. Bu sistem, güç ilişkilerini içermekle birlikte, tek başına bir güç sistemi oluşturmaz. Daha çok ataerkil yapı içindeki var olan güç sistemine uyum stratejisi olarak gelişmiştir. Aynı zamanda sadece ataerkil güç sisteminden kaynaklanmaz, toplumsal kabul gibi başka güç sistemleri de devreye girer (Holter, 2005: 20–21).

Ataerkillik kavramı ile tüm kadınların aynı düzeyde ezilen, tüm erkeklerin de ezen olarak konumlandırılması, ezme ve ezilme ilişkisinin yalnızca toplumsal cinsiyet ilişkilerinden kaynaklandığına dair eksik bir tablonun göz önüne serilmesine yol açar. Bora ve Üstün’ün (2010: 5) de belirttiği üzere toplumsal cinsiyet düzeni, “*kadınlık ve erkekliğin içinde örüldüğü toplumsal ilişkilere işaret eder*”. Toplumsal cinsiyet düzeninin belirleyici etkisi ile birlikte, erkeklik kavramıyla farklı düzeydeki sosyal ilişkilerin karmaşık etkileri ve öznenin kendisi dikkate alınmaktadır. Erkeklik, kültürel ve tarihsel olarak değişkenlik gösteren, toplumdaki farklı iktidar ilişkileriyle kesişen, genelleme ve indirgemecilikten uzak bir toplumsal kategoridir.

İktidar ve erkeklik, bireyler ve bireylerin politik kategorileri arasında süregiden bir oluşum ve birbiriyle ilişkisel yapılanmalardır. Dolayısıyla söylemsel ya da ideolojik iktidar, bir yerde yerleşmiş değildir ve dıştan müdahale edecek bir denetim mekanizmasına gereksinim duymadan, öznelerin de dâhil olduğu bir süreçte üretilir. Erkekler ve kadınlar, toplumsal cinsiyetin egemen söylemi ya da ideolojisi doğrultusunda hareket ederek, kimliklerinin oluşumuna ve eşitsizliğe katkıda bulunur (Whitehead ve Barrett, 2005: 17). Dolayısıyla erkeklerin nasıl iktidar sahibi olduklarını anlamak için, erkeklerin, erkek olmayı nasıl öğrendiği ve sınıf, yaş, kültür gibi diğer güç etkenleriyle erkeklik söyleminin nasıl bağlantılandırıldığını anlamak gerekmektedir.

Connell (2005a: 68–71), “*Erkeklikler*” (Masculinities) isimli kitabında, erkeklik kavramının bireysel farklılık ve öznellik boyutunu içerdiğini belirterek, tarihsel süreç, toplumsal yapı ve kültürel özelliklerin etkisini genelleştirme ve indirgemecilikten uzakta durarak ele almaktadır. Erkeklik kavramı, her erkeğin belli özellikleri doğuştan getireceği ya da yalnızca toplumsal yapı içinde kazanıp

taşıyacağı düşüncesine eleştirel olarak geliştirilmiştir. Bireyin çevresiyle kurduğu ilişkileri ve deneyimleri doğrultusunda, genel yapının dışında seçimler yapabilmesi ve farklılık geliştirebilmesi gerçeği ile öznellik boyutu da dikkate alınmaktadır. Ancak bu öznellik, “*ilişkisel*” ilkesi içinde, toplumsal cinsiyet ilişkileriyle ve toplumsal yapılarla bağlantılı olarak ele alınır.

2.2.1. Hegemonik Erkeklik

“İktidar, asla tek bir bireyin mülkünde değildir; bir gruba aittir ve grup bir arada bulunmaya devam ettiği sürece var olabilir. Bir kişinin iktidarda olduğunu söylediğimizde, aslında onun bir grup insan tarafından, onlar adına eyleme kudretiyle donatıldığına işaret etmiş oluruz” (Arendt: 1970, 2011: 57).

Connell’in geliştirdiği “*hegemonik erkeklik*” kavramı, ataerkil toplumsal yapıyla birlikte kültürel öğeleri de içererek, erkeğin kuruluşu ve sürdürülmesiyle ilgili önemli bir çerçeve sunar. Ataerkillik kavramının sabit bir toplumsal cinsiyet düzenine işaret ettiği eleştirisine karşılık, Connell (2002: 90) hegemonik erkeklik kavramıyla, kaynağını ataerkil yapıdan alan cinsiyet düzeniyle birlikte, sınıf ilişkilerine ve kültürel dinamiklere de vurgu yapar. Kadınlar üzerinde kurulan hiyerarşinin yanı sıra, erkekler arasında kurulan hiyerarşiyi de gözler önüne serer.

Hegemonik erkeği daha iyi anlamak için hegemonya kavramını açmakta yarar vardır. Gramsci’nin (1971) sınıf çözümlemesinde kullandığı, toplumsal yaşamdaki egemenliğin kültürel dinamiklerle kurulmasını ifade eden hegemonya kavramını, Connell, toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında kullanır. Gramsci’nin (1971 akt. Simon, 1982: 22–26) hegemonya kavramı, doğrudan güce dayalı olmayan din, kitle iletişim araçları, iş, ücret, yardım ve vergi gibi yapıların içinde yer alan, kültürel egemenlik kuran egemenliği ifade eder. Hegemonya, güçler dengesi içinde diğerlerini dışlama ve ikincil konuma itme yoluyla oluşturulabilmektedir. Bu egemenlik, ekonomik, siyasi ya da askeri

düzyeyde zor kullanmaya dayanmak yerine, belli değlererin, kültürel idealler olarak, topluma benimsetilmesine dayanır. Dolayısıyla hegemonya kavramı ile iktidarın, yalnızca ekonomi ve siyaset gibi yapısal kurumlar aracılığı ile değil, kültürel ideallerin aracılığı ile de kurulduğu vurgulanır.

Hegemonik erkeklik, ataerkilliğin belli biçimlerde kurumlaşması ve kadınların denetlenmesi için stratejiler belirler ve ataerkilliğin değişik ifadeleri, hegemonik erkeklikle sürdürülür (Kandiyoti, 2007: 201). Connell (1990: 94–95; 2002: 90; 2005a: 77), hegemonik erkekliği, kültürel olarak yüceltilen bir erkeklik biçimi olarak tanımlar. Kültürel bir ideal olarak hegemonik erkeklik, tarihsel ve toplumsal koşullara göre farklı görünüm alabilir. Dolayısıyla belli karakter tiplerine sabitlenemez. Burada amaç, kadının baskı altında tutulmasını sağlayacak bir erkekliğin yaratılarak, ataerkil idealin sürdürülebilmesini sağlamaktır. Toplumda medya, spor ve din aracılığıyla erkekliğe ilişkin ideal tipler üretilmekte, kadınlarla nasıl ilişki kurulacağına dair modeller sunulmakta, böylece toplumsal cinsiyet hiyerarşisi oluşturulmaktadır. Yüceltilen erkeklik ideali, toplumsal cinsiyet düzenindeki egemenlik ve baskı yapısını korumakta ve sağlamlaştırmaktadır. Batılı toplumlarda hegemonik erkekliği; iktidar, denetim, rekabete dayalı bireysellik, bağımsızlık, saldırganlık ve şiddet kullanma karakterize eder. Böylece kültürel ideallerle, kurumsal gücün bütünleştirilmesi hegemoniyi güçlendirir. Bu noktada Barrett'in (2005: 79), hegemonik erkekliğin, yalnızca kültürel bir erkeklik ideali anlamına gelmediği, ideal erkekliğin kurulma sürecindeki büyük ölçekli düzenlemelerin erkekliği şekillendirdiğini anlamak gerektiği yönündeki uyarısı önem kazanır.

Hegemonik erkeklik, her toplumsal koşulda aynı olan sabit bir karaktere işaret etmez; toplumsal cinsiyet ilişkileri içinde hegemonik bir konuma sahip olan ve konumu sürekli mücadele içinde olan erkekliği ifade eder. Erkekler arasındaki toplumsal cinsiyete ilişkin farklılıklarla, sınıf ve ırk gibi farklılaşmaların önemine dikkat çeken hegemonik erkeklik kavramı, erkekler arasındaki hiyerarşiye vurgu yapar. Hegemonik konuma geçmek için erkekler arasında yapılan mücadeleyi de içeren kavram, bu ilişkilerin tarihsel olarak değişebileceğini kabul eder (Connell, 2002: 90).

Erkeklik, sınıfsal, kültürel ve cinsel yönelim gibi etmenlere bağlı olarak farklılaşmaktadır; dolayısıyla birden fazla erkeklik vardır. Bu nedenle erkeklik yerine “*erkeklikler*” kavramının daha açıklayıcı olduğu vurgulanmaktadır. Hegemonik erkeklik kavramının iktidar ilişkilerini içermesi nedeniyle, erkeklikler vurgusu daha net bir şekilde görülebilmektedir (Onur ve Koyuncu, 2004: 34).

Pringle (1995: 6) da sabit bir erkeklik kimliği yerine, erkekliklerin oluşumunda farklı bileşimlerin ve olasılıkların önemine dikkat çekerek, erkeğin öznel bir varoluş olarak görülmesini önerir. Erkeğin öznelliğinin ortaya çıkabilmesi için, toplumda erkeklik için egemen olan ve erkekler üzerinde baskı yaratan erkeklik biçimlerinin dışına çıkılmasını savunmaktadır.

Türkiye’de hegemonik erkeklik modeli, kentli, orta sınıf, eğitilmiş, meslek sahibi, evin geçiminden sorumlu olan ve evin geçimini sağlayabilen, ailesini koruyan ve ailesi üzerinde egemenlik kuran, güçlü, çevresindekilere ve kadına sözünü geçiren, şiddet kullanma hakkına sahip, bir taraftan “*namus koruyucusu*” iken, diğer taraftan cinsel ahlak kurallarına uymama hakkına sahip olan erkeğe işaret etmektedir.

Hegemonyası kabul edilen erkekler, güçlü, başarılı ve sert görünen, dürüst ve ağırbaşlı olan erkeklerdir. Kendisine tâbi olanları sevme, koruma ve gerektiğinde şiddet kullanma, hegemonik erkeğin özelliklerindedir (Selek, 2008: 125).

Hegemonik erkeklik kavramına yönelik eleştiriler de bulunmaktadır: Bu kavramı eleştirenlerden biri olan Hearn (2004: 58–60) hegemonik erkeğin tam olarak nasıl bir erkeği ifade ettiğinin belirsiz olduğundan hareket eder. Erkeğe yüklenen farklı anlamları anlamada zorluk yaratan kavramın içeriğinin tartışmalı olduğunu belirterek, hegemonik erkeklik yerine “*erkeklerin hegemonyası*” kavramını önerir.

Hegemoninin zor kullanma yerine, rızaya dayanan bir iktidar stratejisi olduğu noktasından hareketle Hearn (2004: 52, 61) erkeklerin, kadın, çocuk ve diğer erkekler üzerinde egemenlik kurmaya yönelik davranışlarının sorgulanmadan doğal ve sıradan olarak görülmesinin, erkeklerin hegemonyasını güçlendirdiğini belirtir. Özellikle kadınların bir kısmının erkek hegemonyasını kabul etmeleri ve

desteklemeleri, hegemonyanın kadınların onayı ile gerçekleştiğini göstermesi açısından ilginçtir. Hegemoninin hem erkeklerin hem de kadınların rızasıyla gerçekleşebileceğinden hareketle, bazı kadınların gösterdiği rızayla ataerkil güç ilişkilerinin devam edebildiğini belirtmektedir. Ancak kadınların, erkek hegemonyasına rıza göstermelerinin temelinde güçlü erkeklerin etkisini vurgulamaktadır. Onur ve Koyuncu (2004: 33) ise kadınlardan toplumsal beklentinin bu yönde olmasının, erkeklerin güçlerini ve iktidarlarını onaylamalarında etkili olduğunu belirterek, toplumsal güce vurgu yapmaktadır.

Bir iktidar biçimi olarak erkekliğin, erkekler üzerinde kurduğu tahakkümü anlamak üzere, Foucault'un iktidar kuramından yararlanmak gerektiği önemli ölçüde kabul görmektedir. Foucault'ya göre (1980) iktidar, yalnızca güçsüz ve ezilen kesimleri değil, egemen olan güçlü kesimleri de iktidar ilişkileri içine alır. Üzerlerinde iktidar kurulan insanlar kadar, iktidarı kullananları da iktidarı kullanmalarının yarattığı beklentileri yerine getirmeleri için etkisi altına almaktadır.

Connell (2005b: 40–42), tüm erkeklerin hegemonik erkekliğin tanımında yer alan özellikleri taşımadığına dikkat çeker. Ancak “*ataerkil pay*” olarak adlandırdığı süreçte, tüm erkeklerin bir çeşit “*suç ortaklığı*” içinde bu idealleştirmeden yararlanarak ayrıcalıklara sahip olduklarını ve kadınlardan daha güçlü konumda durduklarını belirtir. Dolayısıyla bazı erkekler, erkek egemenliğinden edilgen bir şekilde pay alarak yararlanır.

Sancar'ın “*Erkeklik: İmkânsız İktidar*” (2009) isimli kitabı, farklı kesimlerden erkeklerle yaptığı görüşmeler ışığında, Türkiye'deki farklı erkekliklerin, iktidar odağında toplumsal olarak oluşumunu ortaya koyar. Erkekliklerin oluşumunda, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte geçirdiği dönüşümlerle aile ve sınıf ilişkileri, küreselleşmeyle birlikte farklılaşan cinsiyet rejimi ve militarizm gibi toplumsal etmenlerin önemini, erkeğin diğer erkeklerle, kadınlarla, kapitalizmle ve devletle arasındaki iktidar ilişkileri bağlamında tartışır. Erkeklerin konumunun sınıf, etnisite, yaş, meslek grupları ve bedensel özelliklere göre farklılaşabildiğini, egemen konumda olan erkek kimliğinin, kentli orta sınıf, iyi bir eğitim düzeyi, iş ve gelire sahip olan genç erkek etrafında kurgulandığını belirtir.

Türkiye'deki milliyetçilik, “*dinin devletle iç içe geçmiş hali*”, muhafazakârlık ve militer politikalar, “*eril iktidara dayalı cinsiyet rejimi*”nin oluşmasını ve süreklilik kazanmasını sağlayan güçlerdir (Sancar, 2012: 18–19). İktidar odağındaki cinsiyet ilişkileri ve cinsiyetçilik, ırkçılık ve milliyetçilik gibi diğer baskıcı güç ilişkileriyle kesişmektedir (Hearn ve Pringle, 2009: 89).

Erkeklik, bireysel ilişkiler düzeyinden devlet örgütlenmesine, kişilikten kültüre değin, toplumsal yaşamın her alanını kapsayan geniş bir çerçeve içinde anlaşılmalıdır. Bu çerçeve içindeki farklı etmenlerin karmaşık ilişkileneşmesi, tek bir erkeklik yerine farklı türden erkekliklerin oluşumuna yol açar. Bu açıdan düşünüldüğünde erkeklik, ataerkil toplumsal yapı tarafından şekillenen tekil bir kimlik olmanın ötesindedir.

Erkeklik, hiçbir zaman bütünlüğü ve sürekliliği olan bir oluşum değildir. Tam da bu nedenle eril iktidarın hedefi, bütünlüğü olan ve sorgulanamaz bir erkekliliği oluşturmaktır. Bunun sağlanması toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtlığı ve kadın düşmanlığı ile olasıdır (Segal, 1992: 138). Bu şekilde kendi konumunu güçlü tutmaya çalışan erkeklik ideolojisi, erkekliliği kadınlığa karşıt özelliklerle tanımlar (Bourdieu, 2001: 53). Kadınlara ait olarak tanımlanan yumuşaklık, sevecenlik, yapıcı olmak ve uzlaşmaya açık olmak gibi özelliklerin erkeklere atfedilmesi, erkekliliği yaralayıcı ve küçük düşürücü olarak değerlendirilmekte, bu nedenle erkeklere yüklenen sertlik, uzlaşmazlık ve güce dayalı kimlikten kaçış, “*kadın gibi olma*” ithamlarından dolayı zor olmaktadır. Erkekliliği yeniden üretmek durumunda kalan erkekler, erkekliliğin getirilerinden yararlanma hazzını ya da zorluklarından dolayı yakınmayı yaşamalarına karşın, erkek olmaktan duydukları nefreti içlerine atar. Erkekliliğin zorlukları ve zararları ile yüzleşen ve erkeklikten uzaklaştığı takdirde gelebilecek olan tepkilere göğüs geren erkekler, önemli bir bilinç değişimi yaşarlar (Atay, 2004: 12, 20).

Ortadoğu toplumlarında toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerine önemli çalışmaları olan Kandiyoti (2007: 187), “*Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*” isimli kitabında, erkekliliğin anlaşılması için, toplumsal cinsiyete dayalı hiyerarşinin hem üretildiği hem de sorgulanabildiği aile, evlilik, kapitalizm, devlet ve askeri yapılar gibi

“yapısal, ilişkisel ve simgesel” düzeyde etkili olan tüm toplumsal kurumların ele alınması gerektiğini savunur.

Erkeklığın oluşumunda en önemli boyut, toplumsal yapıdaki güç ve iktidar ilişkileridir. Connell’a (1998: 153–154) göre modern kapitalist toplumlardaki iktidar yapısında toplumsal cinsiyet ilişkilerini barındıran dört temel bileşen bulunmaktadır: Bunlar, “kurumsallaşmış şiddetin hiyerarşileri ve işgücü” olan asker, polis, cezaevi sistemi gibi güçler; ağır sanayinin ve yüksek teknolojinin hiyerarşilerini oluşturan özel şirketler; bürokrasi ve fiziksel güçle üretime atıfta bulunan bazı işçi sınıfı çevreleri olarak belirtilmektedir. İktidarın “nüveleri” olan ve kadınların dışlandığı bu alanlar, cinsel politikanın oluşumunda etkili olarak, erkeklikle iktidarı ve teknolojik şiddeti bağlantılandırır. Bunlar da hegemonik erkeklığın ve kadına yönelik şiddetin oluşumunda temel olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet düzenini, “rekabetin ciddi oyunlarının” oynandığı bir alan olarak tanımlayan Bourdieu, erkek habitusunun sadece erkeklere özel alanlarda gelişen, rekabet ile yapılandırılan alanlar olduğunu vurgular (Bourdieu, 1997: 203, akt. Onur ve Koyuncu, 2004: 32). Bu açıdan “homososyal” yapıların, erkekliklerin oluşumundaki etkisine dikkat çekerek, erkeklığın erkekler arasında özellikle rekabet üzerinden kurulduğunu belirtir.

Hegemonik erkeklığın, kadınlarla ilişkili olduğu kadar erkeklerle ilişkili olarak da inşa edildiği (Connell, 1998: 246) tartışmasıyla yalnızca erkeklerden oluşan, ortak değerler etrafında yapılan sosyal ortam ve yapılanma anlamında kullanılan homososyal yapıların önemi vurgulanmaktadır. Diğer erkeklerin, erkeklığı sürekli olarak gözetim altında tutmaları, homososyal bir sözleşmeyle gerçekleştirilmekte, erkeklik diğer erkeklerin sınamalarıyla ispatlanabilmektedir (Kimmel, 2005: 275–277). Homososyal yapıların başlıcaları olan ordu, polis teşkilatı, finans sektörü ve spor, kadınları dışlama ve hegemonik erkeklik değerlerini pekiştirme işlevi görmektedir. Ciddi rekabet ve dayanıklılık sınavları içeren bu topluluklar içinde erkekler, zayıflayan hegemonik konumlarını meşrulaştırmakta ve güçlü tutmaya çalışmaktadır (Onur ve Koyuncu, 2004: 32, 39–40).

Hegemonik erkeklik, ikincil konuma itilmiş çeşitli erkeklik biçimleriyle de etkileşim halinde kurulmaktadır (Connell, 1998: 246). Erkekliğin iktidar ilişkileri bağlamında oluştuğu düşüncesinden hareket edilerek, erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu iktidar ilişkileri ve bazı erkeklerin diğer erkekler üzerinde kurduğu iktidar ilişkileri farklı olarak ele alınmalıdır. Erkeklerin kendilerinden güçsüz erkekler üzerinde kurduğu iktidar, cinsiyetçilik, ırkçılık ve homofobi aracılığıyla gerçekleşmekte ve hegemonik erkeklik oluşturulmaktadır (Kimmel, 2005b: 6).

Bu konuyu daha da açmak gerekirse, toplumsal sınıf, ırk ve toplumsal cinsiyetle ilişkili güç ilişkilerinin yalnızca kadınlar üzerinde kurulmadığı, farklı erkekler arasında da kurulduğunu tartışmak gerekir. Erkeğin ait olduğu sınıf, ırk ve cinsel yönelime göre belirli erkeklik biçimlerinin izin verildiğini ve desteklendiğini belirten Messerschmidt (2008: 168), erkekliğin “*yapılandırılmış eylem*” olarak görülmesi gerektiğini bildirmekte ve erkekliğin farklı toplumsal konum ve güçlere sahip erkeklerin, farklı sınırlılıklar içinde yaşama geçirdikleri eylemler olduğunu ifade etmektedir. Heteroseksüel erkekler, eşcinsel erkeklerden; burjuva erkekler, işçi sınıfı erkeklerinden; beyaz erkekler de farklı ırklardan erkeklerden, ulus devletler içindeki egemen etnik gruptan olan erkekler, farklı etnik gruplardan daha güçlü olarak konumlanmaktadır (Messerschmidt, 2008: 164; Kimmel, 2005b: 7).

Erkekler arasında toplumsal güce dayalı hiyerarşi yaratan toplumsallık, erkeklerin kendilerinden zayıf olan diğer erkeklere ve özellikle kadınlara karşı şiddet uygulamasına zemin hazırlar. Toplumda sınıfsal, etnik ve cinsel yönelim açısından egemen konumda olan grubun erkekliği, diğer grupların erkekliklerini dışlayarak marjinalleştirir. Hegemonik erkekliğin, erkekler arasındaki ilişkilerde çeşitli hiyerarşiler ve dışlama eylemleri temelinde gerçekleştirildiğine dikkat çekilir (Connell, 2005b: 40–42; Onur ve Koyuncu, 2004: 40; Huggins ve Haritos-Fatouros, 1998: 31).

Erkek, hem toplumsal cinsiyet sistemi tarafından oluşturulan toplumsal bir kategori hem de eylemleriyle toplumsal cinsiyet sistemi içinde belirleyici güce sahip öznedir. Bu nedenle erkeklerin kadınlar ve diğer erkekler üzerinde güç

sahibi olarak resmedilmesine eleştirel bakılmalı, erkeklerin egemen olduğu ilişki ve konumların yanı sıra üzerlerinde egemenlik kurulan ilişki ve konumların olduğunun farkına varılmalıdır (Hearn, 2004: 59).

Benzer bir noktadan hareket ederek, erkekliğin kadını ezdiği kadar erkekleri de ezdiğini belirten Atay (2004: 22–26) erkekliğin, erkeklerin benliklerini üzerinde kurulan baskıyla erkekleri şekillendirdiğini ifade eder. Erkeklerden beklenen iktidara sahip olmanın yerine getirilmesi için, sertliğe dayalı eylemlerin uygulanarak, benliğin ezildiğini söyler. Erkekliği üreten, denetleyen ve bu kimlik altında benlikleri ezilen erkekler, erkek olmayı sürekli mücadele ederek ve ağır sınavlardan geçerek başarmaya çalışır. Erkekliğin farklı pratikleri üzerine kültürler arası araştırma yapan Gilmore (1997: 188) da, erkekliğin zor ve stresli ritüeller sonucunda toplumsal olarak onaylandığını, eziyet dolu sınavlar sonucunda elde edilebilecek bir ödül olduğunu, bu nedenle erkeklerin erkekliği tam olarak elde etmelerinin “*büyük bir imkânsız*” olduğunu dile getirir.

Erkekliğin zor bir sınav olduğundan hareketle Selek (2008: 19–20) “*Sürüne Sürüne Erkek Olmak*” isimli kitabında, Türkiye’de erkekliğin geleneksel olarak sünnet, askerlik, iş bulma, evlilik ve ardından babalık aşamalarının tamamlanmasıyla gerçekleştiğini anlatmaktadır. Tüm bu aşamaların erkekler için aşılması gereken, içinde şiddete ve kadınlar üzerinde denetim kurmaya yönelik öğeler barındıran, korku ve endişeye neden olan zorlu sınavlar olarak yaşandığını belirtir.

Genellikle toplumsal törenler eşliğinde gerçekleştirilen bu aşamalar, topluma bir birey olarak kabul edilmenin cinsiyet kalıplarının içine girilmesiyle gerçekleştirildiğinin göstergesidir. Bu noktada ataerkilliğin diğer iktidar mekanizmalarıyla bütünleştiği görülmektedir (Selek, 2008: 20). Sünnetin dinle, askerliğin siyasi yapıyla, işin kapitalizmle ve evliliğin toplumsal düzenle ilişkilendirilmesi bu durumun açık bir örneğidir.

2.2.2. Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları ve Erkeklik

Toplumsal cinsiyet, cinsiyet kimliğinin toplumsal olarak kurgulandığı kabulüne dayalıdır. Toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapılarınca, kadın ve erkek için farklı şekillerde inşa edilen toplumsal cinsiyet, iki cinsiyet için birbirine karşıt ve birbirini tamamlayıcı olduğu düşünülen rolleri tanımlar. Erkek ya da kadın olmanın tanımı, önemli ölçüde toplumsal yapı tarafından belirlenmekte ve söylemsel düzeyde yeniden üretilmektedir.

Toplumsal cinsiyet, gündelik yaşantıyı cinsellik, doğum ve çocuk bakımı, cinsiyetler arasındaki bedensel farklılıklar gibi etmenleri içeren yeniden üretim alanıyla bağlantılı olarak düzenlemektedir. Tarihsel bir kategori olarak toplumsal cinsiyet, beden ve bedenin eylemlerini biyolojik olandan farklı olarak, toplumsal kabullere uygun bir şekilde yapılandırır (Connell, 2005: 71–74).

Toplumsal cinsiyetin oluşumunu sosyal psikolojik açıdan ele alan cinsiyet rolü kuramı, bireylerin toplum tarafından beklenen cinsiyet temelli davranış kalıplarını benimsemesi üzerine kuruludur. Erkeklik ve kadınlık, ödül ve ceza sistemi içinde öğrenme, toplumsallaşma, beklenen tutum ve davranışları içselleştirme ile gerçekleşen cinsiyetlendirme sürecinde edinilen kimlikler olarak kabul edilir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, bazı gelişim kuramcılarına göre (Bandura, 1971; Rubin ve diğ., 1979) sosyal öğrenme ile edinilmektedir. Toplum tarafından belirlenen cinsiyet rolleri, anne baba ve çevredeki örnekleri model alma ve taklit etme yoluyla öğrenilmekte, olumlu ve olumsuz pekiştireçlerle rollere uygun davranışlar edinilmektedir. Toplumsallaşma temelinde içselleştirilen cinsiyet rolleri, kadın ve erkeği birbirini tamamlayan unsurlar olarak betimlemektedir.

Cinsiyet rolü kuramını kabul eden ancak yetersiz bulan diğer görüş, toplumsal cinsiyetin oluşmasında güç ilişkileri çerçevesinde gelişen toplumsal, ekonomik ve politik yapıların etkili olduğunu savunur. Bu tartışmanın gelişmesinde Foucault'un (1994) "*Cinselliğin Tarihi*" adlı eserinin katkısı olmuştur. Toplumsal cinsiyetin bir iktidar stratejisi olduğunu göstermesiyle, toplumsal cinsiyetin toplumdaki iktidar ilişkileri bağlamında oluştuğu düşüncesi gelişmeye başlamıştır. Cinselliğin, kadınlık ve erkekliğin toplumca onaylanan biçimlerinin

tarihsel ve kültürel olarak sürekli değişmesi, kadınlık ve erkekliğin cinsiyet rolü kuramının savunduğu gibi sabit olmadığını gösterir.

Toplumsal cinsiyetin oluşmasında yapısalcı yaklaşımın temsilcilerinden Connell (1998: 80–85), cinsiyet rolü kuramını, hangi nedenlerden dolayı kadın ve erkeklerden farklı rollerin beklendiğini açıklamaması ve rolleri toplumun beklentisine indirgemesi nedeniyle eleştirmektedir. Bireylerin iradesi ile toplumsal eylemlilik arasındaki ilişkiyi basitleştiren kuramın temel varsayımı, birey iradesini tamamıyla toplumun beklentisine uygun şekillendirdiğidir. Ayrıca, erkeklerin kadınlar üzerinde uyguladığı ekonomik, ev içi ve politik iktidar göz ardı edilmektedir. Cinsiyet rolü kuramının, cinsiyet ilişkileri konusundaki değişimin, toplumsal yapı ile toplumsal eylemler arasındaki etkileşimden kaynaklandığını göremediğini ifade eden Connell, değişimin diyalektik sürecini anlayamadığı için bu kuramın sınırlı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca (2005a: 26) biyolojik temelli kategorilendirmeye, kadın ve erkeği birbirine karşıt iki homojen kategori olarak tanımlaması, farklılıkları ve normlar karşısında oluşan direnci göz ardı etmesi nedeniyle de kuramı zayıf bulmaktadır. Örneğin, toplumsal cinsiyet rolü kuramı, transseksüellerin varoluşunu açıklayamamakta, beklenti ve normların dışındaki çeşitli toplumsal cinsiyet kategorilerini “*sapkın*” olarak kabul etme eğilimine yol açabilmektedir.

Dolayısıyla cinsiyet rolü kuramı, kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet kimliği içinde yaşadıkları çelişkileri, gerginlikleri, dirençleri ve farklı bileşimleri gösteremez. Kadın ve erkekler, çoğu kez bir bütün olarak toplumsal cinsiyet rollerini sorunsuz şekilde benimsemez. Dayatılan rollere karşı direnç gösterenler ya da rolleri kabul edip, bunun yarattığı baskıdan dolayı acı çekenler olduğu gibi, farklı cinsiyetler için tanımlanan rolleri, kendilerine özgü bir bileşimle ortaya koyanlar da bulunmaktadır (Segal, 1992: 99, 102; Best ve Keller, 1991: 62).

Toplumsal cinsiyet tanımlamalarının farklılıkları göz ardı etmesi noktasında önemli bir eleştiri de Butler’dan (2010: 50–51) gelmiştir. Butler’a göre kadınlık ve erkekliği değişmez kültürel anlamlar olarak ele almak, cinsiyet düzenini yeniden kurma riskini taşır. Kadınlığa ilişkin özellikleri yalnızca kadınların,

erkeklige ilişkin özellikleri yalnızca erkeklerin içselleştirdiği yönündeki kabul, farklı cinsel yönelimler de dâhil olmak üzere, farklılıklara sahip olan bireyleri dışlamaktadır.

Toplumsal cinsiyetin, cinsiyete dayalı iktidar ilişkilerini belirleme gücü yoktur. Erkek egemenliğini oluşturan, toplumsal kurumların erkeklere verdiği, kadınlar üzerinde güç ve denetim sahibi olma yetkisidir. Toplumsal cinsiyet farklılaşmasını erkek egemenliğinin gelişiminin nedeni olarak görmek, konuyu psikolojik ve kültürel alana sıkıştırmaktadır. Ayrıca, bu kuram, toplumdaki kurumsal yapıların ve maddi kaynakların bölüşümü ve özellikle güç ve tahakküm ilişkilerini belirleyen kuralların etkisini göz ardı etmek olduğu gerekçesiyle eleştirilir. Toplumsal kurumlarda erkeklerin güçlü konumda olması ve kadınları denetim altında tutmaya yönelik araçların kullanılması ve ekonomik alandaki güç, erkek egemenliğinin oluşumunda temeldir (Young, 1997: 27–28, 31).

Toplumsal cinsiyet, toplumsal alanı yapılandırmada kullanılan araçlardan biri olduğu için, sınıf, ırk ve etnik köken gibi diğer toplumsal yapılarla da kesişir. Bu kesişme, farklı erkekliklerin oluşmasına ve saldırganlık, şiddet ve denetim gibi konularda da farklılaşmaya neden olur (Connell, 2005: 75; Messerschmidt, 2003: 83; Huggins ve Haritos-Fatouros, 1998: 30–31). Örneğin alt sınıf erkekleri ile orta sınıfın erkeklerinin, üretim ilişkileriyle bağlantılı olarak şekillenen cinsiyetlenme süreçlerinde yaşanan farklılıklar, farklı erkeklik biçimlerine yol açmaktadır. Alt sınıf erkeklerin fiziksel şiddeti, üst sınıf erkeklerden daha fazla uygulamaları bu duruma iyi bir örnektir.

Toplumsal cinsiyet, toplumsal yapıyı kişisel alanda yeniden üretir. Kişiyi yapılandırma stratejisi olarak toplumsal cinsiyet, psikolojik süreçleri de kullanarak, yapı ile özneyi bir araya getirmeye çalışmaktadır. Holter (2005: 20, 30) bu durumu “*modern toplumlarda toplumsal cinsiyet, bireyle toplum arasındaki sosyal psikolojik ilişkidir*” diyerek açıklar. Ataerkil yapının, toplumsal cinsiyet aracılığı ile eşitliğe yönelik mücadeleyi engellediğini tartışır. Örneğin, cinsiyete yönelik kalıp yargılar, yasal yönden eşitlik sağlamasına karşın kadınların, statüsü ve geliri yüksek olan “*erkek mesleği*” olarak tanımlanan

mesleklere yönelmelerini engellemektedir. Bu durum toplumsal cinsiyetin, ideolojik ve politik güce sahip olanların ve olmayanların maddi çıkarlarını yansıttığı görüşünü (Brittan, 2005: 52) doğrulamaktadır.

Bu noktaya kadar vurgulanan yapısalcı çözümlemenin yanında, postyapısalcı yaklaşımın öne çıkan isimlerinden Butler'ın görüşleri dikkate değerdir. Butler (2010: 20–25, 77), toplumsal cinsiyet kimliğinin, süreğen bir “*performans*” olduğunu ve bedensel performans yoluyla doğallaştırıldığını ileri sürer. Toplumsal cinsiyet kimliği, dışavurumla ifade edilerek oluşturulur. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet ifadeleri, eyleme dayalı olarak üretilir. Bedensel eylemlerle üretilen toplumsal cinsiyet, kültürel olarak sürdürülür. Biyolojik bedenin, cinsiyet söylemi etrafında kurulduğunu ve kültürün içinde üretilmiş bir “*söylem nesnesi*” olduğunu öne sürer. Bu nedenle toplumsal cinsiyet bir yapı ya da kural değil, bireylerin edimine bağlı bir eylem türüdür. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, bireylerin gerçekleştirmesine bağlı olarak değişebilir. Toplumsal cinsiyetin, öznelerin üzerinde bir etkiye sahip olmayan kültürel bir değişmez olarak ele alınmasına karşı çıkararak (2010: 25–30), toplumsal cinsiyetin iktidar ilişkilerine dâhil olan veya dışında kalmaya çalışan özneler tarafından yeniden üretildiğini ve “*altüst edilebildiğini*” savunur.

Foucault'nun (1980) söyleme dayandırdığı iktidar anlayışına göre erkeklerin iktidarı, erkeğin üstünlüğü ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı söylem aracılığı ile sürdürülür. Benzer şekilde, toplumsal cinsiyetin kadınla erkek arasındaki gerçek toplumsal fark değil, kişilerin cinsiyetlerine göre geliştirilen “*söylem tarzı*” olarak anlaşılması gerektiğini savunan Yuval-Davis (2007: 32–34), kadın ve erkeklerin bu söylem tarzının edilgen alıcıları olarak basitleştirilmesine ve aynılaştırılmasına karşı çıkar. Özne kimliğinin yalnızca cinsiyet üzerinden kurulmadığına dikkat çekerek, yaş, yetenek, fiziksel yapı gibi kişisel farklılıklar ile sınıf ve etnik yapı gibi toplumsal farklılıklar üzerinden kurulan ilişkilerin önemini vurgular.

Toplumsal cinsiyeti, toplumdaki iktidar ilişkileri içinde oluşan “*habitus*” olarak değerlendiren Bourdieu, yapısalcılıkla birlikte Butler'ın toplumsal cinsiyeti bedenin performansı olarak gördüğü yaklaşımından beslenir. Toplumsal

gerçeğin nesnelliği ile kişisel deneyimin özneliği arasındaki yaşamsal bağı vurgulayan habitus kavramı, farklı ekonomik, toplumsal, kültürel birikime sahip erkeklerin, erkeklik kimliklerinin devingen bir şekilde oluşumunu anlamada önemlidir. Bourdieu'nun (1990: 54–55) geliştirdiği, Türkçe'de “*yaşam alanı*” olarak da kullanılan habitus, bireylerin yaşamları, sosyal çevreleri, sınıfsal konumları ve toplumsal yapı ile etkileşim sürecinin sonucunda oluşan içselleştirilmiş eğilimleri, istekleri, düşünceleri, beğenileri, değerleri ve bedensel eylemleri anlatır.

Toplumsal alan, kadın ve erkeğin ikili zıtlıklarla anlamlandırılmasıyla cinsiyetlendirilir. Bedenlerin cinsiyetlendirilmiş anlamlarla yaratılması, kadınlık ve erkeklığe iliştilen çeşitli kabuller, istekler, düşünceler, metaforlar ve eylemlerin doğal anlam kazanmasıyla mümkündür. Bu şekilde kadın ve erkek arasındaki ayırım normalleşerek, öznelerin habitusu olur. Cinsiyetler arasında kurulan farklar, eril tahakküme yol açarak, bir cinsiyet düzeni oluşturur (Bourdieu, 1990: 6–9, 45).

2.2.3. Psikanalitik Kuram ve Erkeklik

Freud'un geliştirdiği psikanalitik kuram, erkeklerin iç çatışmalarını ve cinsel kimliklerinin kırılmasını anlamak için önemli bir araçtır (Segal, 1992: 21). Erkek ve kadın kimliklerinin doğal olmadığı, gelişim süreci içinde oluşturulduğu yönünde önemli bir temel sağlayan kurama göre, oğlan çocukları erkek kimliklerini, bağımlılık ilişkisi içinde özdeşleşme yaşadıkları annelerinden koparak, özdeşleşme nesnesi olarak babalarını örnek almalarıyla oluşturur. Ödipus karmaşası adıyla da anılan sürecin itici gücünün, oğlan çocuğun annesine duyduğu cinsel sevgi ve istek olduğu ortaya konarak, güçlü bir otorite figürü olan babaya duyulan korku nedeniyle çocuğun anneden koparak uzaklaştığı ve korkusunun kaynağı olan babayla özdeşleştiği belirtilir. Sembolik düzeyde hadım edilme korkusu, çocuğu babaya benzemeye ve onun yerine geçmeye iterek, sembolik olarak annesine sahip olmasını sağlar (Chodorow, 1978; Segal, 1992: 104–105).

Kız ve oğlan bebeklerin, anneye ya da annenin olmadığı durumlarda kendilerine bakan kişiye bağımlı olmalarıyla gelişen simbiyotik birlik, ayrılıkla bozulmakta ve anneyle (ya da kendisine bakan diğer kişilerle) kopuş yaşanmaktadır. Bu süreç, bebeğin kendini annesinden ayrı bir varlık olarak algılamaya başlaması ve öznel kimliğinin oluşumunda etkili olmaktadır. Farklılaşma oğlanlarda, kızlara göre daha sorunlu bir süreçte gelişir. Annenin kadın olması, oğlanlarda anneden kopuş sürecinde, bütünleşmiş oldukları kadınsılıktan kopuş dolayısıyla, kadınsılığın reddi anlamına da gelir. Bu noktada oğlan, kendini annenin karşıtı, dolayısıyla kadınsılığın da karşıtı olmakla konumlandırır. Bu durum onları yalnızlığa iterek, duygusallıktan uzaklaşmalarına yol açar (Chodorow, 1997: 15).

Yaşanan süreç, yeni bir kimlik edinme süreci olarak değerlendirilir. Yaşam boyu devam eden bu süreç, erkek kimliğine sahip olma tedirginliği yaşatır. Oğlan, gördüğü ve kurguladığı şekliyle babanın sahiplenici, tehdit edici ve cezalandırıcı cinsel kimliğini edinmeye çalışarak, aslında mağduru olduğu baskıcı kimlikle özdeşleşir ve kendisi, baskı kuran özne haline gelir. Yani erkekler kendilerini ezenlerle özdeşleşerek “*erkek*” olurlar. Ancak temelde anneyle yaşanan özdeşleşmeden tam bir kopuş yaşanmadığı, bu nedenle erkeklerin sürekli olarak erkeklik maskelerinin düşmesi endişesiyle, erkekliklerini ispatlamaya çalıştıkları tartışılır. Anneden kopuş, şefkat, merhamet ve yumuşaklık gibi annelik özelliklerinin yanı sıra kadınsı diğer özelliklerden de uzak durmayı içerir. Kadını aşağılamaya yönelik cinsiyetçilik, bu süreçte oluşur. Erkekler bu özellikleri, kadını aşağılayarak, kadınsı özelliklerden uzak durarak edinirler (Kimmel, 2005: 273–274).

Erkeklerin kadınsılığı bastırması, homofobiye yani eşcinsel düşmanlığına yol açar. Erkeklerin içlerindeki “*kadınsılığı*” bastırmasının sonucu olarak gelişen, erkekleri kadınlıktan uzak tutmanın ve kadınları erkeklerden aşağı konumda baskılamanın yollarından biri olan homofobi, (Segal, 1992: 42) erkekliği kurmada kullanılan araçlardan biridir (Kimmel, 2005: 276; Sancar, 2009: 204). Ödipal dönem öncesinde oğlan çocuğu, anneyle özdeşleşmeden dolayı babasını annesinin gözünden görerek, babasına karşı korku ve arzuyla karışık

duygular besler. Bu duygunun bastırılması sonucunda, eşcinsel olarak algılanma korkusuna dayalı olarak eşcinsel düşmanlığı oluşur.

Erkekliğin oluşumunu bireysel düzeyde açıklayan psikanalitik kuram, gelişim sürecindeki kültürel farklılıkları ve toplumdaki iktidar odaklarını göz ardı ettiği gerekçesiyle eleştirilir. Kandiyoti (2007: 205) psikolojik açıklamaların, evrensel olarak görülen bir süreçte farklılıkları gözetmediğini, bilinçaltının oluşumunda iktidar ilişkilerini ve toplumsallığı göz ardı ettiğini savunarak, psikolojik etkilerle birlikte yapısal özelliklerin kesişme noktalarının erkekliği açıklamada iyi bir zemin oluşturduğunu ifade eder. Benzer şekilde Connell (1998: 258) da kadınlık ve erkeklikle ilgili meselelerde, insanın karmaşık yapısının ve toplumsal iktidar boyutunun birlikte düşünülmesi gerektiğinin öneminden bahseder.

Erkeklerin, şiddet ekseninde sosyalleşmesi üzerine yapılan tartışmalar, psikolojik boyutun ele alınma şekline dikkat çekmektedir. Kadına şiddet uygulayan erkeğin, psikolojik olarak sorunlu olduğu temelinde gelişen yaklaşımlar, şiddeti, öfke denetiminin gerçekleştirilememesi, çocukluk ve gençlik döneminde kendi ailesinde, kadına ve kendisine uygulanan şiddet sonucu şiddet döngüsüne girmiş olması, alkol ve madde kullanımı gibi gerekçelerle açıklamaktadır. Erkek şiddetini, biyolojik açıklamaları da kullanarak açıklayan psikoloji kuramları, erkeği patolojize ederek, sorunun toplumsal niteliğini görmezden gelen bir yaklaşım içindedirler ve bu bakış var olan yapıyı sürdürme eğilimindedir (Mullender, 1996: 38–44).

2.2.4. Erkeklik Çalışmalarında Yaklaşımlar

Erkeklik çalışmaları, genel olarak toplumsal yapının temel belirleyici olduğu yapısalcı yaklaşım ve bireysel odağı daha gelişmiş olan postyapısalcı yaklaşım doğrultusunda yapılmaktadır.

2.2.4.1. Yapısalcı Yaklaşım

Toplumsal olguların yapıya dayalı bütünsel çözümlemesi üzerine dayalı olan yapısalcılık, nesnellik, evrensellik, kesinlik ve tutarlılık gibi kategorilere

dayanılarak, gerçeğe ulaşılacağı düşüncesi üzerine kuruludur. Dolayısıyla yapısalcı yaklaşımın varsayımı, toplumsal olanın, toplumsal yapı tarafından belirlendiğidir. Bu doğrultuda öznenin iradesine dayalı eylemlerin, bireylerin ve olguların tekil incelemesi reddedilerek, belirlenimcilik çerçevesinde her olgunun, yapının kuralları ve sistematigi içinde kesin açıklaması olduğu kabul edilir.

Tarihsel, ekonomik ve toplumsal yapının belirleyici olduğu anlayışı üzerine kurulu olan yapısalcılığı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda yorumlayan Holter (2005: 18–20, 25), toplumsal bir baskı sistemi olarak ataerkilliğe ve toplumsal değişimin önemine yapılan vurguyu açıklar. “*Yapısal eşitsizlik yaklaşımı*” olarak adlandırdığı yaklaşım doğrultusunda yapılan çalışmalarda, toplumda erkeklerin daha önemli oldukları yönündeki düşünce ve kadınların ayrımcılığa maruz bırakılmasının, geleneksel ataerkil yapının sonucu olarak oluştuğu düşüncesinin ön plandadır. Modern toplumsal cinsiyet sisteminin, ekonomik güç ilişkilerinin yansıması olduğu kabul edilir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, üretim ve yeniden üretim alanlarının ayrışmasıyla açıklanır. Ancak kadınlarla ve erkeklerle ilgili sorunların tamamıyla ataerkil toplumsal yapıyla açıklanması, kadınlık ve erkeklik arasında kurulan doğrudan hiyerarşinin göz ardı edilmesi sorunlu olmaktadır. Örneğin, ataerkil bir toplumdaki birçok eylem, bireysel ve kolektif olarak erkeklerin zararına da olabilmektedir.

Yapısalcı yaklaşım, tüm kadınların ezildiğini ve tüm erkeklerin toplumda üstün konumda olduklarını varsayarak, kadınlar ve erkekler arasındaki sınıfsal ve kültürel farklılıkları yok sayar. Kadınların da ataerkil yapı içinde güçlü oldukları tarafları ve yapı içindeki kazanımlarını görmezden gelerek, kaba sayılabilecek bir çözümlene çerçevesi sunar.

2.2.4.2. Postyapısalcı Yaklaşım

Postyapısalcı yaklaşım, yapısalcı yaklaşıma karşı eleştirel olarak ortaya çıkmıştır. Postyapısalcı toplumsal çözümlemede öznellik, farklılık ve deneyim gibi olgular ön plandadır (Best ve Kellner, 1991: 24). Özne ve nesne, birey ve toplum, doğa ve kültür, özel ve kamusal, biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet

gibi karşıtlıklar üzerine kurulu yapısalcılık, karşıtlıkların arasındaki ilişkiyi ve birlikteliği görmezden geldiği eleştirisiyle reddedilir (Petersen, 2003: 56).

Toplumsal eylem ile güç ilişkilerini kimlik oluşumu süreciyle birleştiren postyapısalcı yaklaşım, kimliği sürekli oluş halinde olan bir süreç olarak görmektedir. Dolayısıyla kimlik için bir merkez ya da değişmez bir benlik yoktur, bunun yerine çoklu özne konumlarının sabit olmayan, akışkan düzenlemeleri geçerlidir (Whitehead ve Barrett, 2005: 20).

2.2.4.3. Yapısalcı ve Postyapısalcı Yaklaşımların Sentezi

Erkeklik çalışmaları, ağırlıklı olarak yapıyı ve özneyi birbiriyle etkileşim içinde görmektedir. Yapısalcı ve postyapısalcı yaklaşımları harmanlayan erkeklik çalışmaları, kapitalizm ve ataerkillik gibi toplumsal yapılar ile öznel deneyimleri bir arada değerlendirerek, bütüncül bir anlayışa ulaşmaktadır.

Toplumsal yapı ile özne arasındaki ilişkinin tek yönlü olmadığı tartışılmaktadır. Yapının, öznelerin eylemleri yoluyla var olduğu, yeniden üretildiği ve değişebildiği vurgulanır. Bu noktadan yola çıkarak, öznelerin eylemleri “*yapılandırılmış eylem*” olarak tanımlanmakta, toplumsal yapının eylemi belirlediği ifade edilmektedir (Giddens, 1979: 70–82). Diğer taraftan da öznelerin toplumsal eylemlerinin, toplumsal yapıyı oluşturmada etkili olduğu tartışılır (Giddens, 1979: 70–87; Bourdieu, 1990: 50–55; Messerschmidt, 2008: 157). Dolayısıyla toplumsal yapı ve eylemin, birbiriyle etkileşim içinde olduğu kabul edilir. Toplumsal yapının etkilerinden bağımsız olmayan öznelerin, yapının dışında gelişebilecek deneyimleri ve eylemleri, farklılık oluşturabilmekte ve yapıyı etkileme gücüne sahip olabilmektedir.

Toplumsal yapıyı göz ardı etmeden, yapıyı etkileme gücüne sahip öznelerin eylemlerinin dikkate alındığı yaklaşımda, toplumsal yapı ve öznenin etkileşimi önemlidir. Toplumsal yapının kesin belirleyiciliği, aynı toplumsal yapı içinde oluşan çeşitliliği açıklayamadığı için eleştirilmektedir. Örneğin eşcinsellik, ataerkil toplumsal yapının cinsel kimliği şekillendirmedeki etkisiyle

açıklanamamaktadır. Bu noktada bireysel etkenlerin ve farklı kültürel oluşumların dikkate alınması gerekmektedir.

2.2.5. Erkeklik ve Kadına Yönelik Şiddet

“Türkiye’de ‘erkekliğin mahremiyeti’ne girebildikçe, ‘erkek olmak’ uğruna, ne ölçüde ‘insan olmaktan’ vazgeçme durumunda kalındığını ortaya sermek ancak mümkün olacaktır” (Atay, 2004: 28–29).

Kadına yönelik şiddet, kadını denetim altında tutmayı amaçlayarak, toplumdaki erkek egemenliğini güçlendirir ve devam etmesine yardımcı olur. Erkeğin aile içinde kadına yönelik uyguladığı şiddetin yaygınlığı, toplumsal kabulü ve kadın-erkek karşıtlığı çerçevesinde gerçekleştirilmesi nedeniyle erkeklikle bağlantılı olarak düşünülmelidir. Meşruiyetini önemli ölçüde erkek egemen toplumsal yapıdan alan şiddet, Connell’in (1998: 247) da belirttiği üzere erkek hegemonyasına dayanmakta ve büyük ölçüde erkeğin sertliği ve iktidarı üzerine kurulmuş olan ataerkil erkek idealinden beslenmektedir.

Şiddet, yalnızca erkeklik performansı değildir, kadın ve erkek arasındaki karşıtlık ve hiyerarşiye dayalı toplumsal cinsiyet düzenini yeniden üreterek, normalleştirilmesine katkıda bulunur (Anderson ve Umberson, 2001: 375). Erkeklerle kadınlar ve diğer erkekler arasındaki hiyerarşiye dayalı olan ataerkil iktidar, erkeklere şiddet kullanma yetkisinin verilmesiyle kurulmakta ve sürdürülmektedir. Erkeğin ayrıcalık taşımasının hak olduğuna dair inanç, kadın ve erkekler tarafından onaylanarak, şiddetin meşrulaşmasına katkıda bulunmaktadır (Kaufman, 1999: 1).

Sancar (2009: 216–218) erkeklik değerleri ile şiddet arasındaki bağlantıyı, “eril şiddet” kavramını kullanarak açıklamaktadır. Eril şiddet, “yaş, sınıf, cinsiyet ve etnik yapı gibi hiyerarşilerle yapılandırılmış” ilişki biçimlerinde, güce dayalı iktidar kurmaya yönelik olarak düzenlenmiş davranışların bütünü olarak tanımlanmaktadır. Temelde şiddet kullanarak, “düzen, disiplin, terbiye, namus-

şeref gibi değerlerle, toplumsal ve siyasal alanda egemenlik kurmaya, statü ve çıkar elde etmeye yönelik davranışlar, sadece erkekler tarafından değil, otorite adına kadınlar tarafından da uygulanmaktadır. Bu nedenle erkek şiddeti yerine eril şiddet kavramı önerilir. Eril şiddetin, erkek üstünlüğü yaratarak, kadınların korkuyla baskı altına alınması, dışlanması ve kadınlara karşı ayrımcılık yapılmasıyla erkeklere itaat etmelerinin olanaklı hale geldiği belirtilir.

Holter'in (2005: 17–18) "*doğrudan cinsiyet hiyerarşisi yaklaşımı*", erkeklik, güç ve şiddet arasında doğrudan bağlantı kuran tartışmalarda, açıklayıcı olmaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda yapılan çalışmalarda, erkek egemenliğinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklandığı ifade edilir. Ancak erkek egemenliğinin, erkekliği doğrudan güç ve iktidar ile bağlantılandığı kabulü ile tüm erkeklerin güçlü olduğu iddiasının gerçekliği tümüyle yansıtmadığını belirtir. Erkeklik, erkek egemenliği ya da eril iktidarın kadına yönelik şiddete yol açtığı üzerinden yapılan çözümlenmeleri, doğruluk payı olmakla birlikte toplumsal yapı ve kurumların yeterince dikkate alınmaması nedeniyle eleştirir. Ayrıca güçsüz ya da erkeksi olmayan erkeklerin de şiddet uyguladığı gerçeğinin göz ardı edildiğini bildirir.

Bu noktadan hareketle eril şiddetin, toplumsal olarak erkekler için kabul edilen ve çoğu kez teşvik edilen davranış biçimi olduğu öne sürülür. Erkeklerden beklenen, aile geçimini sağlama, karısını ve çocuklarını koruma, devleti savunmak için askerlik yaparak savaşma, ölmeyi ve öldürmeyi göze alma gibi toplumsal rol ve görevler nedeniyle, erkekler şiddeti içselleştirerek arzulamakta ve şiddet kullanarak toplumsal statü elde etmektedirler (Sancar, 2009: 219). Şiddeti kurumsallaştıran yapılar olan askerlik ve polis kurumunun, hegemonik erkekliğin şekillenmesindeki önemi büyüktür. Ayrıca spor, şiddet içeren bilgisayar oyunları, çeşitli kurumların hiyerarşik yapılanmaları, küreselleşen iş dünyasının ağır rekabet koşulları ve kazanma hırsı, erkeklerin şiddete eğilimli olarak yapılanmasında etkilidir (Connell, 1998). Bu nedenle erkeklerin kadına uyguladığı şiddet, toplumsal boyutlarıyla birlikte anlaşılmalıdır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, erkeklerle kadınlar arasında toplumsal mücadele yarattığını belirten Connell (2005b: 43–44), egemen sınıfın, işçi

sınıfını baskı altında tutmak amacıyla devlet aracılığıyla şiddet kullanması benzetmesini yaparak, toplumsal kaynakların çoğunun sahibi olan erkeklerin, iktidarı ellerinde tutmak amacıyla kadına şiddet kullandığını ifade eder. Ataerkilliğin kadını bağımlı, korkak, güçsüz gibi tanımlamasını da kültürel silahlar olduğunu ve şiddet uygulayan erkeklerin, bu üstünlük ideolojisinden destek aldığını savunur.

Toplumsal cinsiyet düzeninin erkeğe verdiği güç ve iktidar, erkeğin kadına karşı şiddet uygulamasını meşru ve çoğu kez gerekli kılarken, şiddet eyleminin kendisi erkek egemenliğini yeniden oluşturmada gerekmektedir. Connell (2002: 95), erkeğin kuruluşunda bir araç olarak şiddetin üstünlük yaratan niteliğine dikkat çeker. Dolayısıyla güç ve iktidara dayalı erkeklik, şiddetin uygulanmasında önemliyken, şiddet de hegemonik erkekliliği oluşturmada önemli rol oynar. Bu karşılıklı ilişki, hem şiddetin oluşumunu hem de erkek egemenliğini destekler.

Erkeklerin şiddet uygulamalarının kökenini toplumsal yapıda gören yaklaşımın yanı sıra psikolojik etkenleri ön plana alan yaklaşımlar, şiddetin öznel boyutta oluşumunu açıklamakta yol gösterebilmektedir. Aynı toplumsal yapı ve koşullar içinde yer alan tüm erkeklerin neden şiddete yönelmediğini göstermekte etkili olan yaklaşımlar, yakın çevreyle kurulan sorunlu ilişkiler, farklı kişilik yapıları, çocukluk döneminde yaşanan yoksunluk ve travmatik yaşantılar gibi etkenleri dikkate alır.

Kadına şiddet uygulayan erkeğin, psikolojik sorunları olduğu temelinde gelişen yaklaşımlar, bunu dürtü denetiminin zayıflığı, öfke denetiminin gerçekleştirilememesi, engellenmeye karşı aşırı hassasiyet, terk edilme korkusu, yakınlaşma ve bağlanma korkusu, kronik depresyon ve gelişim dönemlerinde anne baba tarafından reddedilme ve şiddet görme gibi olumsuz yaşam deneyimleri ve alkol ve madde kullanımı gibi gerekçelerle açıklamaktadırlar (Mullender, 1996: 38–44; Mavili-Aktaş 2006: 112).

Yapılan çeşitli araştırmalarda erkekler, ilişkide iletişim sorunları, psikolojik sorunlar, ekonomik sıkıntı, ekonomik kaynakların paylaşımı ve “*kadınların erkekleri maddi olarak sömürmesi*”, eski ilişkilerinde kadınlar tarafından

incitilmiş oldukları ve kadınlardan nefret ettikleri, denetimi kaybettikleri, yakınlık kurmaktan ve terk edilmekten korktukları, kendilerine güvenlerinin düşük olduğu, alkol ve madde bağımlılığı, kıskançlık, ailelerin yarattığı sorunlar, aldatılma ya da aldatılma şüphesi, kadınların çevreleriyle ilişkilerinde özgür olma talebi, “kadınların kışkırtması”, erkeğin incitildiği zaman karşılık vermesi gerektiği düşüncesi, kendilerinin istismar mağduru oldukları ve şiddetin kişilik özellikleri olduğu düşüncesinin şiddete yol açtığını belirtmektedir (Kardam ve Yüksel, 2009: 124–130; Sancar, 2009: 240–244; Ellen ve Pence, 1993: 9–14; Hearn, 1998: 121–122; Bancroft, 2002: 23–24).

Ancak incelendiğinde şiddetin bu gerekçelerinin, özellikle kadını hedef alan şiddet davranışına dönüştüğü görülür. Söz konusu gerekçelere sahip olan ve çoğu gündelik yaşamda çevresine şiddet uygulamayan erkeklerin yalnızca kadına yönelik olarak şiddet uygulamalarının arkasında, şiddetin gerekli ve meşru olduğuna dair inanç yatar (Bancroft, 2002: 25–33). Çeşitli nedenler, şiddet ortamını hazırlamakta, ancak şiddetin ağırlıklı olarak erkekler tarafından uygulanması, kadın ve erkek arasındaki güç eşitsizliğine ve şiddetin kadın üzerinde iktidar kurma aracı olmasına işaret etmektedir (Kardam ve Yüksel, 2009: 130–132).

2.2.5.1. Erkeklik Krizi ve Kadına Yönelik Şiddet

“Erkek, iktidar tahtından vurularak, vuruşarak çekiliyor. Ama nihayetinde, sallanan bir tahtın gümbürtüsü bu.”
(Dündar, 2011).

Güçlü konumlarına vurgu yapan yaklaşımların ağırlığı, erkeklerin diğer erkekler ve kadınlar üzerinde iktidar sahibi olma mücadelesinde yaşadığı başarısızlıkları görmeye engel olur. Modern öncesi dönemde, erkeğin sahip olduğu tartışmasız iktidar, modernleşmeyle birlikte tartışılmaya ve sarsılmaya başlamıştır. İktidarı kaybetme tehdidini yoğun şekilde yaşayan erkekler, değişime uyum sağlayamamanın ve direnmenin sancılarını yaşamaktadır.

Erkeklik krizi, modernleşmeyle birlikte daha fazla kadının çalışması, eğitimdeki ayrımcılığın azalması, cinsiyetler arası ücret eşitliğini sağlamaya yönelik yasalar ve erkeğin ailenin geçimini sağlayan kişi olmaktan çıkması gibi gelişmelerle ataerkilliğin zayıflamasından kaynaklanır. Sistemde hala önemli kurumlarda erkeklerin ağırlıklı olmasına karşın, çalışma kuralları ve kadınlara eşitlikçi yaklaşım sergileme yönündeki eğilim, erkekleri sınırlandırmaktadır (MacInnes, 2005: 316–322; Kimmel, 2005: 9–11).

Kadın hareketinin, kadınların özgürleşmeleri yönündeki mücadelesi sayesinde, kadınların baskı ve şiddete karşı direnç geliştirmeleri, boşanma, nafaka ve tazminat gibi hakların kazanılması, kadına yönelik şiddetin suç olarak kabul edilmesi, kadınların sokakta, medyada, eğitim ve iş dünyasında daha çok görünür olmaları ve etkinleşmeleriyle erkek egemenliği sarsılmaya başlamıştır.

Benzer şekilde Connell (2005a: 85; 2005b: 44; 2002: 92), kadınların erkek egemenliğine karşı durarak, toplumsal yaşamda daha fazla yer almalarının ve bedenleri ve cinsellikleri üzerindeki denetimi reddetmeye başlamalarının, toplumsal cinsiyet ilişkileri içinde krize neden olduğuna işaret ederek, zarar gören güçlü erkekliğin onarılması için şiddetin kullanıldığını belirtir. Bununla birlikte, erkeklik krizi tartışmalarının temelinde yer alan erkeklerin güçsüzleştiği iddiasına karşı çıkarak, hala bütün toplumsal kurumlarda hegemonik erkekliğin gücünün devam ettiğine dikkat çeker.

Connell (2005a: 85), toplumsal cinsiyet düzeninin bileşenleri olarak ortaya koyduğu güç ilişkileri, üretim ilişkileri ve kateksis ilişkilerinde erkeklik krizinin izini sürmektedir. Kadının özgürleşmesine yönelik gelişmeler, erkeğin iktidarını sorgulanabilir hale getirmektedir. Aile kurumunun güçsüzleşerek, kadın üzerindeki baskısının etkisizleşmeye başlaması ve devletin aile içi şiddete müdahale ederek erkeğin üzerinde baskı yaratabilmesi, erkeklik krizinin göstergelerindendir.

Erkeklik krizinin üretim ilişkilerindeki yansıması, kadınların işgücüne eşitlikçi bir şekilde katılımlarının hızlanması, erkekler arasında işsizliğin ve güvencesiz çalışmanın yaygınlaşması gibi gelişmelerle kendini göstermektedir (Connell, 2005a: 85). Endüstri sonrası kapitalizmin ve tüketim kültürünün yarattığı baskı

ve güvencesizliğin, erkeklik krizinde etkili olduğu tartışması (Whitehead ve Barrett, 2005: 6; Sancar, 2009: 221–222; Onur ve Koyuncu, 2004: 40), meseleyi ekonomiyle ilişkilendirir. Yaşam boyu güvenceli iş olanaklarının önemli ölçüde ortadan kalkması, küresel kapitalizmin üretim alanında ve işyerlerinde rekabeti artırması, tüketim kültürünün hiç bitmeyen gereksinimler yaratması, kadınların ekonomik ve toplumsal açıdan güç kazanmaları, iş yaşamında daha fazla yer almaları, boşanmaların artması gibi gelişmeler, erkeklerin kendilerini yeterli ve güvende hissetmemelerine, özel ve kamusal alandaki güçlü konumlarının zayıflamasına neden olur.

Kateksis ilişkilerinde görülen erkeklik krizi, kadınların bedenleri ve cinsel arzuları üzerinde daha fazla denetim sahibi olmaya başlamalarıyla heteroseksüel ve eşcinsel ilişkilerdeki erkek denetiminin zayıflamasıyla görünür olmaktadır. Geleneksel kadın ve erkek ilişkisindeki sabit denge, yerini denetim edilmesi zor, değişebilir ilişkilere bırakmaktadır (Connell, 2005a: 85).

Çeşitli toplumsal gelişmelerle erkeklerin iktidarının sarsıldığı temelinde yapılan tartışmalar, güçlü ve iktidar sahibi olması beklenen erkeklerin, yaşadıkları zayıflığı telafi etmek üzere şiddete yöneldiklerini gösterir. Connell (2005a: 84), şiddetin hem üstünlük, hem de eksiklik göstergesi olduğunu, modern cinsiyet düzenindeki kriz eğiliminin, yaralanan güçlü erkekliği onarmak üzere kadına yönelik şiddeti tetiklediğini savunur. Benzer şekilde Anderson ve Umberson (2001: 375), şiddetin “doğal” bir erkeklik ifadesi olmadığını ancak rekabet halinde olan ve egemen konumunu tehlike altında gören erkeklerin, erkekliklerini yeniden oluşturma çabasının sonucu olarak görülmesi gerektiğini bildirerek, şiddeti erkeklik krizi ile bağlantılandırır.

Erkeklik krizi tartışmalarıyla birlikte kadına yönelik şiddetin, erkek egemenliğinden kaynaklanan güç gösterisi olduğu düşüncesi değişmeye başlamış, şiddetin güçsüzlük ifadesi olduğu üzerine yeni bir bakış gelişmiştir. Kadın üzerinde iktidarın kadının rızasıyla kurulamadığı durumlarda, iktidarı şiddetle kurmaya çalışma, yaygın olarak kullanılan bir stratejidir.

2.3. KADINA ŞİDDET UYGULAYAN ERKEKLERLE ÇALIŞMA

Kadına yönelik aile içi şiddetle mücadelede sosyal hizmetler, ağırlıklı olarak kadın merkezli çalışmalarla gerçekleştirilmektedir. Erkeklerin şiddet uygulamasını önleyecek ve şiddet uygulayan erkekleri rehabilite edecek yeterli çalışmaların yapılmaması, kadına yönelik şiddetin önlenmesini zorlaştırmaktadır. Erkeklerin şiddet kullanmalarını önlemek üzere yapılan çalışmaların adalet sistemi içinde cezalandırılmalarıyla sınırlı bırakılması ise, şiddetin önlenmesinde yetersiz kalmaktadır. Bu durum, ağır düzeydeki fiziksel ve cinsel şiddet dışındaki şiddetin görmezden gelinerek, müdahale edilmemesine yol açabilmektedir. Ayrıca, tartışıldığı üzere (Orme ve diğ., 2000: 100; Mansley, 2009: 167), şiddeti yeniden üreten ceza sistemi, şiddetin tekrarlanmasını engellemeye yönelik özel çalışmalar yapılmaması nedeniyle etkisiz kalabilmektedir.

Erkeklerle çalışma, geniş düzeydeki kamu politikalarının bir parçası olduğu zaman etkin olabilmektedir. Polis, yasalar ve adalet sistemi ile şiddet gören kadınlara yönelik destekleyici ve koruyucu çalışmaların etkililiği, erkeklerle çalışmanın başarısını belirleme gücüne sahiptir. Dolayısıyla şiddetin sona erdirilmesine yönelik politika ve uygulamaların bütüncül ve tutarlı bir anlayışla gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Örneğin, şiddet uygulayan erkeklere yönelik rehabilitasyon programları, adalet sisteminin eşgüdüm içerisinde yaptığı tutuklama, yargılama, denetimli serbestlik gibi müdahaleleriyle birleştiğinde etkili olabilmektedir.

Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadele amacıyla şiddet uygulayan erkeklere yönelik koruyucu, önleyici ve rehabilite edici çalışma yapılmasının gerekliliği, son yıllarda gündeme getirilmeye başlanmıştır. 2006 yılında yayınlanan Başbakanlık Genelgesi’nde, kadın erkek eşitliğinin ve kadın haklarının geliştirilmesi konusunda destek olabilecek erkek gruplarının artırılmasına yönelik çalışma yapmak üzere çeşitli kamu kurumları, sivil toplum örgütleri ve özel kuruluşlara sorumluluk yüklenmektedir. Kadına yönelik aile içi şiddetin önlenmesi için, öncelikli olarak erkekler olmak üzere, aile bireylerine yönelik öfke denetimi, iletişim becerileri gibi konularda eğitim çalışmaları yapılması önerilmektedir. Ayrıca askerlik eğitiminde, camiler, kahvehaneler ve

çok sayıda erkek çalışanı olan kuruluşlarda erkeklere yönelik olarak anlayış değişimi sağlayacak çalışmalar yapılması istenmektedir. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün hazırladığı Kadına Yönelik Aile içi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nda (2012–2015) da Genelge ile belirtilen sorumluluklara ilişkin uygulama planı yapılmıştır. Buna karşın erkeklere yönelik çalışmalar çok yetersiz düzeydedir.

Bu eksiklikleri giderebilmek üzere, bu bölümde, şiddet uygulayan erkeklerin rehabilitasyonuna yönelik çalışmalar, şiddete karşı koruyucu, önleyici ve rehabilite edici çalışmalar kapsamında ele alınmaktadır.

2.3.1. Kadına Şiddet Uygulayan Erkeklerle Çalışmada Pro-Feminist Yaklaşım

“Önemli olan şey, erkeklerin, bütün erkeklerle kadınlar arasında, bütün erkeklerle erkekler arasında baskıcı olmayan, sevgi dolu ilişkiler kurmaya çalışırken, kamusal ve özel dünyalar arasında bağlar kurmalarıdır” (Segal, 1992: 351).

Şiddete karşı çalışmalarda başarılı olabilmek için, erkeklerle çalışmada izlenecek yol ve yöntemler üzerinde ciddiyetle durulmalıdır. Kadına yönelik şiddetin, en temelde ataerkil toplumsal yapıdan kaynaklandığı ve hegemonik erkekliğin iktidar kurma edimi olarak ortaya çıktığı kabulünden yola çıkarak, erkeklerle çalışmada, pro-feminist yaklaşım ön plana çıkmaktadır.

Pro-feminizm, feminizmin kadınlar tarafından kadınlara yönelik olarak geliştirdiği kuram ve uygulama olduğu kabulünden yola çıkarak, erkeklerin ancak feminizm destekçisi olabileceği düşüncesiyle ortaya çıkmıştır (Hearn, 1998: 2). Pro-feminist yaklaşım, erkeklerin şiddet uygulamasının temelinde ataerkil toplumsal yapı olduğunu kabul etmekle birlikte, erkeklerin şiddet uygulamasındaki bireysel sorumluluklarını da dikkate almaktadır. Şiddetle mücadelede erkeklerle yapılan eğitim çalışmalarıyla birlikte şiddeti besleyen toplumsal yapının değişimi için politik mücadele verilmesi gereğinin üzerinde durulmaktadır (Mullender, 1996: 232).

Erkeklerin uyguladığı şiddetin sonlandırılabilmesi için öncelikle şiddet davranışının altında yatan toplumsal ve bireysel nedenlerin anlaşılması ve erkeklere yönelik çalışmaların bu doğrultuda geliştirilmesi önem taşır. Bu nedenle erkeklere yönelik pro-feminist çalışmaların, toplumsal cinsiyet rolleriyle oluşan beklenti ve kadın erkek ilişkisindeki güç eşitsizliğinin çözülmesi üzerine kurgulanması, erkeklerin dönüşüm yaşamalarında etkili olabilmektedir (Orme ve diğ., 2000; Mansley, 2009: 143; Kaufman, 1999: 5).

Erkeklerin ekonomik açıdan güçlü ve daha yüksek bir toplumsal statüye sahip olmaları, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin değişmesi konusunda direnç göstermelerine neden olur (Connell, 2005: 43). Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliği ve şiddet konusunda, erkeklerle çalışmanın zor olduğu düşünülmektedir. Erkeklerin güç kazandıkları ve önemli kazanımlar elde ettikleri yapıya ve kendilerinin üstün konumlarına eleştirel bir bakış açısı geliştirmeleri, şiddet uyguladıkları kadınla empati kurabilmeleri ve şiddetin kendilerine de zarar verdiğini kabul etmeleriyle olasıdır.

Şiddet uygulayan erkeklerle pro-feminist yaklaşımlar içinde geliştirilen “*Duluth Model*” nin en belirgin özelliği, kadına yönelik şiddetin temelinde erkek üstünlüğüne dayanan toplumsal yapı olduğu kabulüdür. Bununla birlikte, toplumsal ve bireysel etkenler birlikte ele alınmaktadır.

Duluth Modeli, 1981 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde uygulanan “Aile içi Şiddete Müdahale Projesi” (DAIP) çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Avrupa ülkelerinde de yaygın şekilde uygulanan modeli, şiddetle mücadele mekanizması içindeki kurumlar olan polis, hapisane, savcılık, sığınma evi, mahkeme, denetimli serbestlik ve ruh sağlığı kuruluşlarında çalışan uzmanlar bir araya gelerek oluşturmuştur. Toplum destekli müdahale olarak değerlendirilen model, sistem yaklaşımına sahiptir (Ellen ve Pence, 1993: 17; Gadd, 2004: 175). Şiddetle mücadele eden kadın kuruluşları ve sosyal hizmet kuruluşları, çocuk refahı kuruluşları, baro ve mahkemeler, denetimli serbestlik merkezleri ve sağlık kuruluşları ile yakın işbirliği içinde çalışılmaktadır (Adams, 2003: 2).

Duluth Modeli, şiddetin eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkileri içinde oluştuğuna vurgu yaparak, erkeklerin kadın üzerinde egemenlik kurması gerektiği yönünde mesajlar veren kültürel bağlama dikkat çeker. Bununla birlikte aynı mesajları alan bütün erkeklerin şiddet kullanmadığının bilinmesi, bireysel etkenlerin de değerlendirilmesi gereğini ortaya koyar. Çocukluk dönemi istismarı, sevgisiz büyümek, kadına şiddet uygulayan erkek modelleri ile sosyalleşmek, kadın düşmanı bir çevrede bulunmak, alkolizm, ırksal, etnik ve sınıfsal baskı ve dışlanmaya maruz kalmak gibi etkenler, erkekleri şiddet kullanma yönünde etkileyebilmektedir. Ancak bu etkenlerin şiddet uygulanması için bahaneye dönüşmemesine dikkat edilir. Erkeğin şiddet davranışının yıkıcılığını ve şiddetin kendi sorumluluğunda gerçekleştiğini kabul etmesi gerekir. Erkekler, kendilerini şekillendiren toplumsal koşulların kurbanı olarak görülme yerine, toplumsallaşma ile insani değerlerden uzaklaştırılmış kişiler olarak görülür (Ellen ve Pence, 1993: 3–4).

Dikkat edilmesi gereken nokta, “*asıl müracaatçı*”nın erkek olmadığıdır; asıl olarak kadın ve çocukların güvenliği için erkeklerle çalışıldığı kabul edilmektedir (Rivett ve Rees, 2004: 152). Duluth Modeli’nin uygulandığı birçok çalışmada kadınla iletişime geçilerek, erkeğin yararlanmakta olduğu program hakkında bilgi verilmekte ve şiddetin devam edip etmediği denetlenerek kadının güvenliği sağlanmaya çalışılmakta ve bireysel danışmanlık verilmektedir (Mullender, 1996: 239).

Erkeklerle yönelik çalışmalar, erkeğin refahını korumaya ve geliştirmeye yönelik çalışmalar olarak değerlendirildiği gibi şiddeti azaltması ve sonlandırabilmesi nedeniyle kadının refahını geliştirmeye yönelik çalışmalar olarak da değerlendirilmektedir (Hearn, 1998: 178). Bunu sağlamak için erkeklerin şiddet uyguladıkları kadın ve çocuklara da bütünlüklü bir şekilde hizmet verilmesi ve feminist örgütlerle işbirliği geliştirilmesi önem taşır.

Duluth Modeli, erkek egemen kültürel yapıyı temeline aldığı için, uygulamayı toplum düzeyinde gerçekleştirmeyi hedefler. Aile içi şiddetle mücadele sistemi içindeki diğer kuruluşlarla işbirliği içinde çalışılmaktadır. Bu nedenle Model, yasal düzenlemeler ve adalet sistemi, polis sistemi, çocuk ve kadını korumayı

amaçlayan diğer sistemlerle koordinasyon içinde çalışarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaratılması doğrultusunda yapılandırılmıştır (Rivett ve Rees, 2004: 147).

Bu model içinde geliştirilen pro-feminist grup çalışmalarında, kadına yönelik şiddet, toplumsal, kültürel ve politik bağlamı içinde ele alınmakta ve erkeğin şiddeti bilinçli olarak kadını denetim altında tutmak amacıyla uyguladığı kabul edilmektedir.

Şiddet uygulayan erkeklere yönelik grup çalışmaları, Amerika'da 1970'lerin sonlarında başlamıştır (Davis ve Taylor, 1999: 70). İngiltere'de grup çalışmaları yoluyla birlikte oldukları kadınlara şiddet uygulayan erkeklerin rehabilitasyonuna yönelik çalışmalar yaygınlık kazanmaktadır. Çoğunlukla erkeklerin gönüllü katılımına dayanan grup çalışması ve bireysel çalışmayı birlikte yürüten çalışmalar, son yıllarda mahkeme, denetimli serbestlik büroları ya da sosyal hizmet kuruluşlarının yönlendirmesiyle bir anlamda zorunlu rehabilitasyon niteliği kazanmaya doğru gelişim göstermektedir. Yapılandırılmış grup çalışmaları haftalık olarak gerçekleştirilmekte ve 14 haftadan 20 haftaya kadar uzanan sürede erkekle çalışılmaktadır. Birçok kuruluşta erkeklerin şiddet uyguladığı kadınlarla da çalışılmaktadır (Hearn, 1998: 177–178). Grup çalışmalarıyla birlikte erkeklerle bireysel çalışma da yapılmakta ve değişim süreci erkeklerle mikro düzeyde de desteklenmektedir (Mullender, 1996: 233).

Bilişsel ve davranışsal terapi teknikleri ve beceri geliştirme çalışmaları, feminist ilkeler ışığında düzenlenmekte ve birlikte kullanılmaktadır. Farklı tekniklerin kullanıldığı gruplarda, toplumsal cinsiyet duyarlılığı, öfke denetimi, stres yönetimi ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi çalışmaları yapılmaktadır (Davis ve Taylor, 1999: 70).

Pro-feminist yaklaşımla oluşturulmamış grup çalışmalarında kullanılan sosyal öğrenme ve psikanaliz, erkeklik ile şiddet bağlantısı iktidar ilişkileri bağlamında ele alınmadığı için eleştirilmektedir. Bu yaklaşımın erkeğin şiddet davranışıyla yüzleşmesini ve şiddeti kabul etmesini engelleyebildiği, erkeğin kendini mağdur olarak görerek şiddet için gerekçe oluşturabildiği için eleştirilmektedir (Mullender, 1996: 229–230; Orme ve diğ., 2000: 96). Sosyal öğrenme yaklaşımı

çerçevesinde öfke denetimi grupları yaygındır, ancak kadına şiddet uygulayan erkeklerin öfkelerini denetleyememe gibi bir sorun yaşamadıkları, örneğin öfkelerini işverenlerine yöneltmemek konusunda kendilerini denetleyebildikleri ancak evde eşlerine şiddet uyguladıkları belirtilerek, aslında bunun tam olarak “denetimli şiddet” olduğu tartışılır (Mullender, 1996: 23; Bowker, 1998: 2). Ayrıca şiddetin, öfkenin denetlenememesi sonucu oluştuğu düşüncesi, erkeğin şiddetin sorumluluğunu reddetmesi ve şiddeti önemsizleştirmesini de beslemekte ve öfkeyi erkeğin olağan bir bileşeni olarak göstermektedir (Mullender, 1996: 230).

Şiddet uygulayan erkeklerle grup çalışmaları, deneyimlerin paylaşılmasını kolaylaştırması, tartışma ortamı yaratması ve davranış değişikliği geliştirmek açısından etkili bir yöntem olarak benimsenmektedir (Demiröz, 1999: 268). Erkeklerle yapılacak grup çalışmalarında; sosyal öğrenme, psikanaliz ve toplumsal politik bir düzleme sahip olan feminist yaklaşım, birlikte kullanılabilir. Geçmiş yaşantıları, öğrenilmiş davranışları ve toplumsal cinsiyet sistemini ele alabilme olanağının olması, grup çalışmalarını güçlendirmektedir (Mullender, 1996: 228).

“Psiko-eğitimse” olarak da adlandırılan yaklaşıma sahip olan pro-feminist çalışmalar, psikolojik boyutunda bilişsel-davranışçı yöntemle öfkenin ortaya çıkışının anlaşılması ve davranış değişikliği yoluyla öfke ve şiddetin denetiminin sağlanması üzerine yapılandırılır. Eğitim boyutunda ise şiddetin oluşumunda toplumsal ve kültürel yapının önemi üzerinde durulmakta, şiddetin temel olarak kadını denetim altında tutmaya ve erkek egemenliğini sürdürmeye yöneldiği sorgulanmamaktadır (Mullender, 1996: 230). Şiddetle bağlantılı yaşantı ve duygularla ilgili “iç konuşma” yapılması sağlanarak, şiddet ve şiddet davranışına alternatif olarak olumlu tepki seçenekleri üzerine düşünme olanağı sunulur. Kadın ve erkeğin toplumsal ve kültürel rolleri üzerinde odaklanarak, şiddeti doğuran toplumsal yapı üzerine eleştirel bakış geliştirme olanağı yaratır (Orme ve diğ. 2000: 97).

Grup çalışması, kişinin kendisiyle yüzleşmesi ve model alarak davranış değiştirmesi fırsatını sunar. Ancak şiddet uygulayan erkeklerin davranışlarını

yadsıma, çarpıtma ya da haklı görerek savunma gibi tepkileriyle baş edebilmek için, grup çalışmasının feminist temeller üzerine inşa edilmesi gerekir. Şiddet uygulayan erkeklerin davranışlarını hangi etmenlerle temellendirdiği ve davranışlarının asıl amacı konusunda farkındalık, bu sayede oluşabilir (Orme ve diğ., 2000: 96).

Sosyal çalışmacılar, erkeklerle ataerkil yapı hakkında tartışmalı, düşünce ve davranışlarının yapılanmasındaki etkilerini birlikte anlamaya çalışmalıdır. Şiddet uygularken ve sonrasında hissettikleri duygularını ifade etmeleri sağlanarak, kendilerini ve şiddet uyguladıkları kadını anlamaya yardımcı olunmalıdır (Dominelli, 2002: 94).

Buna karşın erkeklerin duygularını doğrudan ifade etmemeyi öğrenmiş olmaları, konuşmaya ve paylaşımaya dayalı çalışmaları zorlaştırır (Johnstone, 2001: 13). Şiddet uygulayan erkeklerle yapılan görüşmelerde, erkeklerin şiddet konusunda konuşmakta zorlanıp, daha çok şiddetin nedenleri ve çözümleri üzerinde yoğunlaştıkları, kadınların kendilerini kışkırttığından bahsederek kendilerini haklı gösterme çabası içine girdikleri, not edilmiştir. Şiddetin kadın üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsetmeyerek, bunu yok sayma eğiliminde oldukları aktarılmıştır (Kardam ve Yüksel, 2009: 111).

Şiddetsiz ve eşit ilişkiler kurmaya yönelik uzun dönemli değişim, erkeklerin düşünce ve inançlarının derinlemesine bir şekilde incelenmesi, eşitlikçi yeni bir bakış açısı geliştirerek, davranışlarına yansıtabilmesi ve çatışma çözümüne yönelik şiddetsiz yöntemlerin kullanılabilmesine bağlıdır (Ellen ve Pence, 1993: 8). Çalışmalarda erkeklik olgusu ele alınarak, erkekliğin anlamı ve şiddetin ortaya çıkmasındaki yeri üzerine eleştirel bakış geliştirilmesi hedeflenir. Erkekliğin yeniden tanımıyla birlikte şiddet uygulayan erkeklerin şiddeti reddetme, önemsizleştirme, kadını suçlu görme gibi yüzleşmeden kaçış davranışları üzerinde durulur (Orme ve diğ., 2000: 96; Mullender, 1996: 224).

Erkeklerin mikro ve mezzo düzeyde yapılan çalışmalar sonucu geçirdikleri değişim sürecinde üç temel aşamadan bahsedilir (Johnstone, 2001: 12–15):

- Farkındalık yaratma aşamasında, erkekliğin oluşumu üzerine düşünülür ve şiddetle ilgili bağlantıları keşfedilir. Kadınların aşağılanması ve

nesneleştirilmesine yönelik tutum ve davranışlar gözden geçirilir. Bu aşamada çalışmaya karşı direnç gösterilmesi olasılığı yüksektir. Bu nedenle motivasyon oluşturma gereği dikkate alınmalıdır.

- Çözümleme aşamasında, erkeklik, oluşumunun arkasında yatan inançlar ve davranışlara olan etkisiyle birlikte anlaşılmaya çalışılır. Erkekliğe dair çelişiklere dikkat çekilir. Güçlü olma, diğerlerini denetleme, geçim sağlama gibi rollerin getirdiği ödüller ile bu rolleri yerine getirmenin bedelinin yarattığı çelişki üzerinde durulur. Erkeklerin, güçlü olmanın gereklerini yerine getirmeye çalışırken yaşadıkları güçsüzlük ve güvensizlik duygusu ele alınır.
- En son aşama olan yeniden düzenleme aşamasında, erkekliğe ilişkin yeni düşünce ve davranışlar geliştirilmesiyle birlikte değişim hedeflenir. Kalıp yargıların dışında kalan erkekliklerin de değerli olduğu ve toplumca kabul edildiğinin anlaşılması önemsenir.

2.3.1.1. Erkeklerle Pro-Feminist Çalışma Konusunda Örnekler

Bu bölümde Londra'ya yapılan çalışma gezisi kapsamında, gözlem yapılan ve çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi alınan DVIP ve IDAP ile alanyazın aracılığı ile bilgi edinilen EMERGE ve AMEND isimli kuruluşların çalışmaları tanıtılmakta ve çalışmalarına ilişkin değerlendirmelere yer verilmektedir.

2.3.1.1.1. DVIP (Domestic Violence Intervention Project- Aile içi Şiddete Müdahale Projesi)

DVIP, İngiltere'de kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele alanında çalışan öncü kuruluştur. 1991 yılında faaliyet göstermeye başlayan sivil toplum kuruluşu, kadın ve erkeklere yönelik hizmet vermenin yanı sıra, aile içi şiddetle ilgili politikaları etkileme ve değişim sağlamaya yönelik çeşitli çalışmalar yapmaktadır.

DVIP'nin erkeklere yönelik çalışmaları, Duluth Modelinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bütüncül bir bakış açısıyla erkeğin şiddet uyguladığı kadın ve çocuklarıyla da çalışır.

Modelin uygulandığı tüm kuruluşlarda olduğu gibi çalışma, bağlantı kurma, değerlendirme, mağdurla iletişim kurma, çalışmaya hazırlık, grup çalışması, sonlandırma ve izleme aşamalarından oluşmaktadır.

Erkeklerle Grup Çalışması

Programdan yararlanan erkekler, mahkeme kararıyla, Sosyal Hizmetlerin Biriminin değerlendirmesiyle ve erkeklerin gönüllü bireysel başvurularıyla olmak üzere üç şekilde kuruluşla iletişime geçmektedirler. Önce erkekle bir ya da iki kez görüşme yapılarak amaçlanan değişimle ilgili konuşulur ve programın kendisine uygun olup olmadığı yönünde değerlendirme yapılır. Daha sonra hem erkek hem de kadının risk değerlendirmesini yapmak üzere birkaç gün boyunca erkekle toplam 6–8 saat, kadınla ise 2–6 saat süren görüşmeler yapılır. Şiddet davranışı ve şiddete yönelik tutumunu anlamaya yönelik olarak çeşitli ölçekleri içeren değerlendirme yapılır. Bu değerlendirmede erkeğin şiddet öyküsü, alkol ve madde kullanımı, çocuklarıyla olan ilişkisi ve şiddeti nasıl gördüğüne ilişkin bilgiler ile şiddetin kadın ve çocuk üzerindeki etkisi yer alır. Sonunda risk değerlendirme raporu yazılır. Erkeğin programdan yararlanıp yararlanmayacağına ilişkin karar, raporda belirtilir. Gerekli görülen durumlarda şiddetin, annelik becerilerini nasıl etkilediğine dair risk değerlendirmesi de yapılarak, annelere kadınlara yönelik programdan yararlanmasına ilişkin görüş bildirilir.

Vakanın mahkeme tarafından yönlendirildiği durumlarda rapor mahkemeye gönderilmekte ve mahkeme onayından sonra kadın ve erkekler programdan yararlanılabilmektedir. İncelenen raporlarda dikkat çeken özellik, bulguların, konuyla ilgili bilimsel araştırmalara atıfta bulunularak değerlendirilmesidir. Bu yaklaşım yargıç, savcı ve avukatların şiddeti ve etkilerini anlaması açısından oldukça yararlı görülmektedir.

Programın başarısı konusunda kuruluşun değerlendirmesi şöyledir: Erkeklerin üçte biri şiddet uygulamayı bırakmış, üçte biri fiziksel şiddet uygulamayı bırakmış ancak duygusal, ekonomik ve cinsel şiddet gibi şiddet türlerinde değişme olmamış ya da bu şiddet türlerinde artma olmuş, diğer üçte birinde ise değişim yaşanmamıştır.

Programa başlanmadan önce, grup öncesi iki kez grup toplantıları yapılmaktadır. Çalışmanın içeriği ve kurallar hakkında bilgi verildikten sonra, çalışmaya uyum sağlayacağına karar verilen erkeklerle, haftada bir kez, akşam saatlerinde yapılan grup çalışmasına başlanmaktadır. Erkeğin rahatsız edici davranışlarının yoğun olması, öğrenme güçlüğü olması ya da kriz durumunda olduğu için çalışmaya hazır olmaması gibi durumlarda bireysel çalışmalarla desteklenmeye ve grup çalışmasına uygun hale getirilmeye çalışılmaktadır.

İlk iki oturumda tanışmaya yönelik çalışmalar yapılmakta, daha sonra 29 oturumluk grup çalışmasından oluşan programa geçilmektedir. Üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümü, erkeklerin fiziksel şiddet davranışlarını sonlandırmalarına yardımcı olmak için hazırlanmıştır. Konu başlıkları birkaç oturumda tamamlanabilmektedir. Birinci bölümün başlıkları, şu konulardan oluşmaktadır:

1. Şiddetin belirtileri ve şiddeti engelleme
2. Şiddet, güç ve denetim
3. Şiddetin kökeni
4. Şiddetin sorumluluğunu inkâr etme ve şiddeti önemsizleştirme
5. Aile içi şiddetin etkileri
6. Cinsel şiddet
7. Tehdit ve göz korkutma

Erkek bu süre içinde en az sekiz hafta fiziksel şiddet uygulamadıysa ve uyguladığı şiddetin kadın ve çocukları üzerindeki etkisiyle ilgili sorumluluk duymaya başladığına karar verilirse, çalışmanın ikinci bölümüne geçilmektedir.

İkinci bölüm erkeklerin, kadını istismar etmeye ve denetlemeye yönelik davranışları hakkında farkındalık kazanıp, sonlandırmasına yönelik olarak hazırlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü şu başlıklardan oluşmaktadır:

1. Duygusal istismar
2. Sorumluluk
3. Ana babalık ve şiddetin çocuklar üzerindeki etkileri
4. Toplumsal cinsiyet ve erkek üstünlüğünü kötüye kullanma
5. Kadının öfkesi
6. Kıskançlık ve sosyal yaşamdan tecrit etme
7. Serbest tartışma
8. Cinsel istismar
9. Ayrılık
10. Tartışma ve uzlaşma
11. Grubun gereksinimleri doğrultusunda çalışma (ekonomik şiddet, alkol ve madde kullanımı, ayrılık sonrası şiddet gibi konularla ilgili çalışma yapılması gereksinimi ön plana çıkmaktadır.)

Erkeğin şiddet kullanmamaya devam etmesi durumunda programın üçüncü bölümüne geçilmektedir.

Yirmi dokuz haftalık program tamamlandıktan sonra, iki ay boyunca ayda iki kez gerçekleştirilen, değişimi kalıcı hale getirmeye yönelik grup çalışmaları yapılmaya devam edilir. İzleme ve destek grubu olarak adlandırılan çalışma, kendini şiddet ve istismar içermeyen yollarla ifade etmeyi öğrenme ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi odağında gerçekleştirilir. Şiddet içermeyen davranışları destekleyen sistemler oluşturmaya yönelik çalışmalar yapılır. Üçüncü bölümün veriliş tarzı, terapötik olarak değerlendirilmektedir.

Grup çalışmasına katılım, ilk bölümün herhangi bir aşamasında mümkün olmaktadır. Gruba farklı aşamalarda yeni katılımların olması ile eskiler kaydettikleri gelişmeyi, yenileri gözlemleyerek fark etmektedirler. Yeni katılımcılar da eskilerin konuşma rahatlığından ve deneyimlerinden yararlanma olanağı bularak, grubun canlılığı sağlanabilmektedir.

Her oturumun başında kendi isimleri ve şiddet uyguladıkları (eski) eşleri ya da birlikte oldukları kişilerin ismi, son oturumdan bu yana şiddet uygulayıp uygulamadıkları, şimdi ne hissettikleri, yaşamlarında bir değişiklik olup olmadığı, eğer önceki oturuma katılmamışlarsa neden katılmadıkları soruları sorulur.

Şiddet uyguladıkları kadının isminin, her oturumda sorulmasının nedeni kadının nesneleştirilmemesi, olumsuz sıfatlar ve isimlerle anılmaması ve dolayısı ile kadının bireyselleştirilmek istenmesidir.

Her oturumun sonunda, çalışmayla ilgili en çok etkilendikleri şey, düşünceleri ve duyguları hakkında paylaşımda bulunulur. Bazı oturumların sonunda olumlu duyguları beslemek adına eşleriyle kendileriyle ilgili sevdikleri şeyler sorulabilir. Grup süreci sorunlu geçmişse grupta ilgili hoşlandığınız bir şey oldu mu, farklı davranmak istediğiniz bir durum oldu mu gibi sorular sorulur.

Tartışma, bilgi verme, beyin fırtınası, yazılı alıştırmaya, rol oyunları gibi teknikler kullanılır. Rol oyunlarında fiziksel temasın olmasına izin verilmemekte, şiddetin diğer kişiyle mesafe içinde hareketlerle anlatılması gerektiği hatırlatılmaktadır.

Birçok zor vakayla çalışmak durumunda olan meslek elemanları, belirli aralıklarla klinik süpervizyon alarak çalışmalarını geliştirme olanağı bulurlar. Çalışmayla ilgili zorluklar, çözümsüz kalan vakalar üzerinde tartışılır. Meslek elemanlarının olumsuz duygularla ilgili paylaşımda bulunularak, rahatlamaları sağlanır.

Kadınlara Yönelik Çalışmalar

DVIP, programdan yararlanan erkeklerin şiddet uyguladıkları kadınlara yönelik hizmetler de vermektedir. Kadının boşanmış ya da ayrılmış olması, şiddet riskini artırdığı için ilişki durumuna bakılmaksızın kadınlara danışmanlık verilmektedir. Erkek kuruluşla iletişime geçtikten ya da yönlendirildikten sonra, kadının adresine programla ilgili bilgi veren bir yazıyla, aile içi şiddetle ilgili bilgilerin ve başvuru merkezlerinin yazılı olduğu bir kitapçık gönderilmektedir. Erkeklerle çalışmaya başladıktan sonra kadınlar, durumlarına göre belli aralıklarla telefonla aranmakta, genel durumları ve erkeğin şiddet uygulamaya devam edip etmediği hakkında bilgi alınmakta, ayrıca danışmanlık hizmeti ve psikolojik destek verilmektedir. Kadınların 40 dakikalık telefonla görüşme süreleri bulunmaktadır. İstendiği takdirde, kadınlarla yüz yüze görüşmelerle ya da grup çalışmalarlarıyla da destek çalışmaları yapılmaktadır.

Görüşmelerde kadınlara, kendisinin ve çocuklarının güvenliğini sağlaması yönünde danışmanlık verilir. Bu doğrultuda kadının kendisinin ve çocuklarının gereksinimlerine odaklanması hedeflenir. Bu çerçevede, içinde bulunduğu durumu değerlendirmesi, güvenlik planı yapması, birlikte yaşamaya devam etme ya da ayrılma kararının sonuçlarını düşünerek seçeneklerini fark etmesi, erkeğin davranışlarındaki ve kendisinin duygularındaki değişimi fark etmesi gibi konular ele alınır. Kadınlar, yaşadıklarını paylaşarak kendini ifade etmesi, şiddetin üzerindeki etkilerini fark etmesi yoluyla desteklenir. Böylece kendi yaşamları üzerindeki denetimi sağlamalarına yardımcı olunur.

Çocuklara Yönelik Çalışmalar

DVIP'ye bağlı olarak çalışan "Stephen's Place Children's Services" isimli kuruluşta, aile içi şiddet nedeniyle boşanma sürecinde olan anne-baba ve çocuklara yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Boşanmadan sonra hem anne hem de babanın çocukla iyi ilişki kurması için yapılandırılmış eğitim programları uygulanmaktadır. Eğer aile içinde şiddet uygulayan taraf, eğitim programına katılmak istemezse mahkemeye bildirilmekte ve mahkeme kararı sonucunda çocuklarını görmekten men edilebilmektedir.

Çeşitli araştırma sonuçları, şiddet gören kadınların çocuklarına yönelik olumsuz tutum ve davranışlarının arttığını, erkeklerin çocuklarına da şiddet uygulayabildiğini, boşanma sonrasında çocuklarına karşı ilgisiz kalabildiklerini, her iki tarafın da çocuğu birbirlerine karşı kullanabildiğini göstermekte ve bu nedenle çocuklara yönelik çalışmalar da yapılmaktadır. Vakalar mahkeme tarafından kuruluşa iletilmekte, sonrasında kuruluş, mahkeme kararı doğrultusunda aileyle iletişim kurmaktadır. Toplam dört saatten oluşan ana - baba eğitimi; boşanma süreci, şiddetin çocuk üzerindeki etkileri, çocukla iletişim gibi başlıklardan oluşmaktadır. Eğitime katılım sağlanmaması halinde vakalar tekrar mahkemeye yönlendirilmektedir. Duruma göre mahkeme, şiddet uygulayan tarafın çocuğu görmesini engelleyebilmektedir.

Çocuklarla çalışma, aileyle yapılan risk değerlendirmesi sonucunda gerçekleştirilir. Çocuklara yönelik çalışmada ağırlıklı olarak oyun terapisi kullanılmaktadır.

2.3.1.1.2. IDAP (Integrated Domestic Abuse Programme- Aile içi İstismar Bütünleşik Programı)

İngiltere’de özel olarak aile içi şiddetle ilgili davalarla ilgilenen mahkemeler bulunmaktadır. İlgili yasa, tüm şiddet biçimlerini suç olarak saymaktadır; dolayısıyla duygusal ve ekonomik şiddet de dava konusu olabilmektedir. Aile içi şiddet suçundan hüküm giyen erkekler, cezaları ağır olmadığı takdirde Denetimli Serbestlik Merkezi’nin hizmetlerine sevk edilmektedir. Denetimli serbestlik hizmetlerinden yararlanmak istemeyenler, tekrar mahkemeye sevk edilip, çocuklarını görmekten men edilmekte; hapis cezası, toplum yararına ücretsiz çalışma gibi cezalara hükmedilebilmektedir. Dolayısıyla bu şartlar doğrultusunda, programa katılma, erkeklerin istekleriyle mümkün olmaktadır. Ağır düzeyde şiddet suçundan hüküm giyenler ise, tutuklu oldukları süre bittikten ya da şartlı olarak tahliye edildikten sonra denetimli serbestlikten yararlanmaktadır.

IDAP

Denetimli Serbestlik Merkezi, IDAP (Integrated Domestic Abuse Program) adı verilen program aracılığı ile aile içi şiddet uygulayan erkeklerle ve onların şiddet uyguladıkları kadınlarla çalışır. Duluth Modelinden yararlanılarak oluşturulan IDAP, DVIP’nin programıyla büyük benzerlikler taşımaktadır.

Programa, şiddet uyguladığı kadınla birlikte yaşamayı sürdürenler, ayrı yaşayanlar ve boşanmış olan erkekler de yönlendirilir. Hapis cezası almış ve cezasını tamamlamış ağır vakalar dışındaki vakaların tamamına yakını, çocuk sahibi olan erkeklerden oluşur. Bunun nedeni, polis ve adli makamların aile içi şiddete müdahale ederken, çocukların korunmasını temel almalarıdır. Ayrılma

ve boşanma sonrasında şiddetin artabildiği dikkate alınarak, ilişkinin devam edip etmediğine bakılmaksızın, erkekler programdan yararlandırılır.

Programın temel amacı, kadına yönelik şiddetin sonlanmasıdır. İkincil amaçlar ise çoğunlukla anneleriyle birlikte yaşamaya devam eden çocukların, babalarıyla ilişkilerinin olumlu bir yönde şekillenmesi ve kadınların şiddetten uzak tutulmasıyla annelik becerilerinde sorun yaşamayarak çocuklarına iyi bir şekilde bakabilmeleridir. Temelini 27 hafta süren grup çalışmasının oluşturduğu program, birebir yapılan ön görüşmeler ve grup sonrası görüşmelerle birlikte 36 haftada tamamlanmaktadır. Daha hafif şiddet vakalarında mahkeme, 12–13 görüşmeden oluşan birebir danışmanlık kararı verebilmektedir. Ayrıca eşlere yönelik danışmanlık hizmeti verilmekte ve erkeğin şiddet içeren davranışlarının seyri konusunda bilgi alınmaktadır.

Programa katılmayla birlikte kuralların ve programdan beklenen sonucun yazıldığı bir sözleşme ile kişiyle ilgili bilgilerin kuruluşlarla paylaşılacağına dair bir belge imzalatılmaktadır.

Erkeklerle Grup Çalışması

Erkeklerin, grup çalışmasından önce en az dört bireysel görüşmeye katılması gerekmektedir. Bu görüşmelerin amacı, katılımcının çalışmaya hazırlanması ve psikometrik testlerin uygulanmasıdır. Yaklaşık olarak 10–12 kişiden oluşan gruplarla 27 hafta boyunca çalışılmakta, katılımcıların ayda en az bir kez bireysel görüşmelere katılması istenmektedir. Grup çalışmasında, yapılandırılmış tartışmalar, rol oyunları, video görüntüleri ve yazılı alıştırmalar kullanılmaktadır. Çalışmanın başlıkları ve genel olarak içerikleri şöyledir:

1. Şiddetsizlik: Her tür şiddet tanımlanarak, erkeklerin şiddetle ilgili düşünceleri ele alınır.
2. Tehdit etmeyen davranış: Bu davranışların neler olduğu üzerine farkındalık yaratılır. Kadının kendisini güvende hissetmesini sağlamak üzerine çalışılır.

3. Saygı: Duygusal şiddet üzerinde durulur. Kadını önyargısız dinleme, kadının görüşlerine değer verme, duygusal açıdan onaylayıcı ve anlayışlı olma konusunda çalışmalar yapılır.
4. Güven ve destek: Kadını baskı altında tutan davranışlarla ilgili farkındalık geliştirilmesi hedeflenir. Kadının duyguları, düşünceleri ve sosyal yaşamına saygı göstermek üzerine çalışılır.
5. Dürüstlük ve sorumluluk: Şiddeti önemsememe, inkâr etme, suçu başka şeylere ve kadına atma gibi davranışlar üzerinde durulur. Daha sonra erkeklerin uyguladıkları şiddetin, kadın üzerindeki etkilerini görebilme, şiddetin ciddiyetini ve sorumluluğunu kabul etmeleri yönünde çalışılır.
6. Cinselliğe saygı: Cinsel şiddetle ilgili farkındalık yaratılır. Cinsel şiddetin sorumluluğunu kabul etme ve cinsellikle ilgili uygun iletişim geliştirme çalışmaları yapılır.
7. Birliktelik: Erkeklerin kendilerine atfedilen ayrıcalıkları kullanmaları üzerine farkındalık geliştirilir. Kadını hizmetçi gibi kullanma, önemli kararları tek başına alma, evin efendisi gibi davranarak kadının bireyselliğini reddetme ve baskı uygulama gibi davranışlar ele alınır. Birlikte yaşam konusundaki sorumlulukların adil bir şekilde paylaşımı için karşılıklı anlaşma konusunda çalışmalar yapılır.

Ekonomik şiddet, kadını bağımlı kılma ve güçsüzleştirme davranışı olarak irdelenir. Paraya ilişkin kararların birlikte alınması ve kadının da ekonomik kaynaklardan eşit olarak yararlanması yönünde çalışılır.
8. Sorumlu ana-babalık: Şiddetin çocuk üzerindeki etkileri, ana-babalığın çocuğun gelişimi üzerindeki etkileri, çocukları kullanarak kadına baskı uygulama, mesaj iletme ve çocuğu kaçırmakla tehdit etme gibi konular ele alınır. Çocuk yetiştirme sorumluluklarını paylaşma ve çocuklar için olumlu bir rol modeli oluşturma konusunda çalışmalar yapılır. Bu doğrultuda, çocukla iletişim konusu üzerinde durulur.
9. Uzlaşma ve adil davranma: Anlaşmazlıklarda her tür şiddet davranışının yerine, iki tarafı da memnun edebilecek çözümler arama, uzlaşmaya

yönelik olarak stratejiler kullanma gibi becerilerin geliştirilmesine yönelik çalışılır.

Grupları iki kolaylaştırıcı yönlendirmektedir. Gruplarda soru sorma, tartışma, rol oyunu oynama, çeşitli senaryoların gösterildiği videolar izleme gibi yöntemler kullanılmaktadır. Kolaylaştırıcılar, sorularla erkeklerin sorunu tartışmalarını ve doğruyu bulmalarını sağlayan kişilerdir.

Çalışmanın yaklaşımı, bilişsel davranışsal terapiye dayanmaktadır. Toplumsal cinsiyet, programın önemli unsurlarındandır. Erkeklerin, kadınları algılama şekilleri ve beklentileriyle ilgili farkındalık kazanmaları hedeflenmektedir. Erkeklerin, şiddet içermeyen düşünme ve davranışları öğrenmeleri sağlanmaktadır.

Eğitim programında çeşitli tepki ve davranışların nasıl sonuçlanacağı üzerine tartışmalar açılmaktadır. Olumlu sonuçlanabilecek davranış ve iletişim biçimleri ile ilgili sorular sorulmaktadır. Şiddetin, erkeklerin yaşamları ve çocukları üzerindeki olumsuz sonuçlarını tartışmanın etkili olduğu vurgulanmıştır. Erkeklerin geçmişleri ve duygularıyla ilgili düşünceleri sağlanmaktadır. Gruba verilen kitapçıkta, tüm konulara ilişkin küçük alıştırmalar bulunmaktadır.

Geçerli bir neden olmaksızın çalışmaya katılmama, kadına şiddet uygulama ve çalışmanın düzenini bozacak davranışlar sergileme halinde, vakalar tekrar mahkemeye yönlendirilir. Oturumlar kamera ile kaydedilerek, kayıtlar gerektiğinde çeşitli kuruluşlarla paylaşılır. Yapılandırılmış grup çalışması bittikten sonra, ayda bir ya da iki kez, yaşanan değişimi desteklemeye yönelik grup çalışmalarıyla, erkekler izlenmektedir.

Kadın Güvenliği Programı

Programdan yararlanan erkeklerin eşlerine ulaşarak, isteyen kadınların “*Kadın Güvenliği*” adlı çalışmadan yararlanmaları sağlanır. Şiddetin çeşitli biçimleri ile kadın ve çocuklar üzerindeki etkileri üzerine farkındalık kazanmaları amaçlanmaktadır. Erkeğin programa katılımı ile ilgili bilgi verilerek, şiddet

davranışının takip edilmesi sağlanır. Kadınla birlikte çocuğu da kapsayan güvenlik planı yapılır.

2.3.1.1.3. EMERGE

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki denetimli serbestlik hizmetleri ile işbirliği içinde çalışan kuruluşların uyguladığı pro-feminist modellerden biri olan EMERGE, Duluth Modeli'nden yararlanarak bütüncül bir yaklaşımla şiddet uygulayan erkeğe yönelik rehabilitasyon, kadınlara ve çocuklara yönelik danışmanlık ve rehabilitasyon hizmetlerini yürütmektedir. Ayrıca tüm erkeklerin yararlanabileceği babalık eğitimleri gerçekleştirilmektedir.

Feminist eğitimsel yaklaşım, ilişkiyi sağlıklı şekilde yürütebilmek için gereken bilgi ve beceriye odaklanan grup çalışmalarıyla harmanlanmaktadır. Diğer çalışmalardan farklı olarak erkeğe yoğun şekilde psikolojik danışmanlık verilmekte ve ilişki becerilerini geliştirme çalışmaları yapılmaktadır (Healey ve diğ. 2009: 7, 85).

Kırk sekiz haftadan oluşan programın, ilk sekiz haftasında beceri temelli hazırlık çalışmaları yapılmaktadır. Bu bölümde şu konu başlıkları yer alır (Healey ve diğ. 2009: 86):

1. Tanışma ve çalışmanın tanıtımı
2. Aile içi şiddeti tanımlama
3. Olumlu iç sesin geliştirilmesi
4. Şiddetin kadın üzerindeki etkileri
5. Şiddetin sorumluluğunu alma
6. Psikolojik, cinsel ve ekonomik istismar
7. Saygıya dayalı iletişim
8. Şiddetin çocuklar üzerindeki etkisi

İkinci bölümdeki grup çalışmaları ise erkeklerin gereksinimleri üzerine gelişmekte ve etkileşimsel olarak yürütülmektedir. Bilişsel- davranışçı tekniklerin ve sorumluluk odaklı grup terapisinin kullanıldığı çalışmada, erkeğin yaşadığı çatışma ve şiddet olaylarındaki sorumluluğu, yüzleştirme kullanılarak tartışılmaktadır. Şiddet içermeyen davranışların tartışılması, saygı ve empatinin

geliştirilmesine ilişkin beceriler üzerine odaklanılmaktadır (Healey ve diğ. 2009: 86).

2.3.1.1.4. AMEND

AMEND modelinde feminist yaklaşım, psikolojik iyileşme ve ahlaki gelişim vurgusu ile birleştirilmiştir. Duluth Modelinin kullanıldığı program 36 haftadan oluşmakta ancak gelişimi zor olan vakalarda çalışma beş yıla kadar uzatılabilmektedir. Çeşitli modellerin birlikte kullanıldığı çalışma, grup terapisi üzerine yoğunlaşmakla birlikte, bireysel danışmanlık ve çift danışmanlığını da içermektedir. Depresyon, intihar düşüncesi, düşünce bozuklukları gibi sorunları çözmek üzere psikologlar görev yapmaktadır. Şiddeti, iktidar odağında tanımlayan feminist yaklaşım benimsenmekte, bilişsel davranışçı teknikler ile yüzleştirici grup çalışması, öfke denetimi teknikleri ve rahatlama teknikleri birlikte kullanılmaktadır. Bu modelde psikolojik rehabilitasyona yapılan vurgu daha yoğundur (Healey ve diğ. 2009: 7, 90–92).

Erkeğin gereksinimi doğrultusunda kriz grubu, gelişmiş grup ve kendine yardım grupları vardır. Erkeklerin çoğunluğu, kriz grubu ve gelişmiş gruba katılır. Kriz grubunda 12–18 hafta süresince, erkeğin şiddeti yadsıması davranışını kabul etmesi için çalışılır. Gelişmiş grupta, erkeğin uyguladığı şiddeti anlaması, öfke denetimi ve rahatlama tekniklerini öğrenmesi amaçlanır (Healey ve diğ. 2009: 91).

2.3.1.2. Duluth Modeline İlişkin Değerlendirmeler

Duluth Modeli ile geliştirilmiş programlarla şiddet sorununu çözmüş erkekler; şiddeti kabul etme, empatik düşünme, şiddet davranışını değiştirmek için sorumluluk üstlenme ve iletişim becerilerinin gelişiminin önemini vurgulamaktadır (Scott ve Wolfe, 2000: 833–837). Ayrıca değişim sürecinin, duygusal açıdan güvenli bir grup ortamında diğer erkeklerle birlikte gerçekleştirilmesinin önemi ortaya çıkmıştır (Wansgaard, 2001: 368–362).

Grup kolaylaştırıcılarıyla yapılan bir araştırma (Silvergleid ve Mankowski, 2006: 145- 153), çalışmanın etkinliğini; toplum düzeyinde çalışma, çalışma sistemi, grup çalışması ve erkeğin bireysel psikolojik gelişimi başlıklarıyla incelemektedir. Buna göre adalet sistemi ve çocuk koruma sistemiyle birlikte çalışılması, erkeğin bu kurumlardan gelen tehdit edici mesajları daha iyi anlamasını ve değişim için istekli olmasını sağlamaktadır. Ayrıca, ilişkinin devamının istenmesi halinde, kadının değişime yönelik yaptığı baskı olumlu etkiye sahiptir. Örgüt düzeyindeki çalışmalarda grup kolaylaştırıcısının işbirlikçi ve ılımlı tutumu, erkeği şiddet davranışıyla yüzleştirme becerisi, grup içi ilişkileri dengelemesi ve erkeğe model olabilmesi ön plana çıkmaktadır. Grup sürecinin verdiği destek ve yüzleşme olanağı, birbirinden öğrenme fırsatı sunmasıyla yararlı olmaktadır. Erkeklerin psikolojik gelişimleri açısından bakıldığında, kendilik bilgisi ve şiddeti kabul etme becerisi ile değişim isteğinin etkili olduğu görülmektedir.

Modele ilişkin olumsuz değerlendirmeler de yapılmaktadır. Pro-feminist ilkelere dayalı grup çalışmalarında, erkeği suçlayıcı yaklaşım kullanılmasının ve didaktik bir eğitim yönteminin izlenmesinin, erkeğin direnç geliştirerek çalışmadan yararlanmamasına yol açtığı konusunda uyarı yapılmaktadır (Healey ve diğ. 2009: 52; Milner, 2004: 81–83). Bu açıdan katılımcılığa önem verilmeli, sorularla ve tartışmalarla erkeğin şiddet konusunda farkındalık yaşamasına ve şiddetsiz ilişki biçimini keşfetmesine olanak verilmelidir.

Erkeğin geçmiş yaşantısına odaklanmak, şiddeti olumsuz yaşantılarla bağdaştırarak meşru göstermesine neden olabilmekte ve şiddetin sorumluluğunu almasını engelleyebilmektedir. Erkeğin, kendisini “*kurban*” gibi görmesini engellemek gerekmektedir. Bu nedenle grup çalışmaları yapılandırılırken, geçmiş yaşantılar yerine erkeğin şiddet davranışını sonlandırmasına odaklanılmalıdır.

Grup çalışmalarında, kolaylaştırıcıların cinsiyeti tartışma konusu olmaktadır. Kadınların kolaylaştırıcı olduğu grup çalışması, erkeklerin meydan okumalarına daha açık olmaktadır. Ayrıca erkek kolaylaştırıcılarla birlikte çalışma güçlü bir etki yaratmaktadır. Erkek kolaylaştırıcılar, tek başlarına oldukları durumlarda,

şiddeti inkâr etme ya da kendilerini sorumlu görmeyen erkekleri fark etme konusunda yetersiz kalabilmektedir (Mullender, 1996: 227). Kadın meslek elemanlarının çalışmasına yönelik eleştiriler de bulunmaktadır. Erkekler, şiddet uyguladıkları kadına yönelik duygularını ve iktidar kurma isteklerini, kadın uzmana yansıtabilmektedir. Kadın meslek elemanlarının, şiddet uygulayan erkeklerin kalıp yargılarının ve cinsel arzularının hedefi olmaları nedeniyle, şiddet uygulayan erkeklerle yalnızca pro-feminist erkeklerin çalışması önerilmektedir (Orme ve diğ., 2000: 95).

Bununla birlikte erkeklere model olma ve değişim olanağını gösterme açısından, erkek kolaylaştırıcıların varlığı önemlidir. Erkek çalışanların, erkeklikle ve şiddet davranışıyla yüzleştirme yaptırabilmesi için, öncelikle kendisini çözümlemesi ve kadınlara yönelik tutum ve davranışları hakkında bilinç geliştirmiş olması gerekir. Kadın ve erkeklerin birlikte çalışması, erkeklik ve kadınlığa ilişkin kalıpyargıların sorgulanabilmesi için de olanak sağlamaktadır.

Erkeklere yönelik çalışmalarda sınıfsal, kültürel, etnik farklılık ile yaş farkına duyarlı programların oluşturulmasının önemi, son yıllarda daha çok vurgulanmaktadır (Mansley, 2009: 177). Grup çalışmalarındaki yeni eğilim, çalışmaları şiddet uygulayanın kişiliği, şiddet geçmişi, madde kullanımı, yoksulluk, etnik köken ve cinsel yönelim gibi sosyal ve kültürel özelliklerine göre düzenlemek üzerinedir (Davis ve Taylor, 1999: 71). Duluth Modelinde, erkeklerin şiddet kullanmalarına etki eden istismar ve psikolojik sorunlarla yeterince ilgilenilmediği, farklı erkekliklere yönelik özelleşmiş bir rehabilitasyon yerine, standart bir programın bütün erkeklere uygulandığı konusunda eleştiriler bulunmaktadır (Gadd, 2004: 189; Milner, 2004: 80–82). Erkeklere yönelik programların, farklı özelliklere sahip erkeklerin farklı gereksinimleri olabileceğinden hareketle çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Psikolojik sorunlar ve madde kullanımı gibi durumlara yönelik uygulama modelleri ile sosyo-ekonomik düzey, etnisite gibi belirli toplumsal özelliklere sahip erkeklere farklı uygulama modelleri geliştirmek ön plana çıkan iki eğilimdir. Yoğun düzeyde şiddet uygulayan erkeklerle farklı teknikler kullanılabilir, bireysel görüşmeler yapılmalı ve erkeğin sosyal çevresi ile de çalışılmalıdır.

Duluth Modeli doğrultusundaki programların, adalet sistemi içinde kullanılan diğer müdahale yöntemleriyle karşılaştırıldığında daha başarılı olduğu bulunmuştur. Yapılan bir araştırma, bu tür bir programa katılan erkeklerin %30'unun, bir yıl içinde kadına yönelik şiddet uyguladığını, programlardan yararlanmayan erkeklerde bu oranın %66'ya çıktığını göstermektedir. Şiddetin tekrarlanması halinde erkeğe uygulanacak yaptırım ve cezalar nedeniyle bu programlar, erkek üzerinde sosyal denetim mekanizması oluşturmaktadır (Dobash ve diğ., 1996: 226–228). Başka bir araştırma, öfke denetimi ve şiddetsiz iletişim konusunda başarı sağlanabildiğini, ancak erkeklerin şiddet uyguladıkları kadınlarla empati kurmaya ve zayıflık içeren duygularını ifade etmeye karşı direnç gösterdiklerini ve ataerkil paydan yararlanmaya devam ettiklerini göstermektedir (Schrock ve Padavic, 2007: 635–639). Benzer şekilde başka bir araştırma (Miller ve diğ., 2005: 342), erkeklerin bu programları ceza olarak gördüklerini ve bu nedenle değişim için yeterli sorumluluk üstlenmediklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte programı başarıyla tamamlayan ve şiddet davranışını sonlandıran erkeklerin ise şiddetin kadınlar üzerindeki etkilerini anlama, şiddetin sorumluluğunu kabul etme ve şiddetsiz iletişim biçimlerini kullanma konusunda başarılı oldukları görülmektedir (Dobash ve diğ., 1996: 229–230). Şiddeti sonlandırmaya istekli olan erkeklerin, kadınla ilişkilerinin bütünüyle iyi olmasını isteyen erkekler olduğu görülmüştür. Başarılı olan erkeklerin sosyal destek sistemlerinin, erkeği değişim yönünde desteklediği anlaşılmıştır (Hearn, 1998: 188- 189; Dobash ve diğ., 1996: 230).

Bu sonuçlar, Duluth Modelini kullanan programların, bütün erkeklerde düşünce ve davranış değişikliğini sağlayamasa da erkeklerin yarıya yakın kısmında olumlu gelişmeler sağlayarak, kadına yönelik şiddeti engellemede etkili olabildiğini göstermektedir.

2.3.2. Pro-Feminist Erkek Hareketleri

1970'lerde Londra'da sol hareketin içinden gelen cinsiyetçilik karşıtı erkekler, "*kişisel olan politiktir*" anlayışıyla eşitliği amaçlayan gruplar oluşturmuştur. Kadın ve çocuklarla ilişkilerdeki baskıcılığı ve sömürüyü eleştirerek, egemen erkekliğin

iktidar vurgusunun kendilerini de ezdiğini savunmuşlardır. Şiddet ve kadına yönelik düşmanlık duygularıyla yüzleşerek, duygularını gösterme ve kadınlarla ilişkilerinde sevgi, şefkat ve paylaşımı öğrenme amacıyla birbirlerini desteklemişlerdir. İngiltere'nin başka bölgelerine de yayılarak etkinlik kazanan bu gruplar, şiddet uygulayan erkeklere danışmanlık yapmaya başlamıştır (Segal, 1992: 341–343).

Amerika, Avrupa ve Avustralya'da eşitliğe yönelik çalışan erkek grupları, anti-otoriter bir işleyiş tarzını benimseyerek, erkeklerin kendi yaşamlarındaki toplumsal cinsiyet meselelerini açığa çıkarmak ve eşitliği sağlamak için grup çalışmaları yapmak, dergi çıkarmak, gösteri düzenlemek, sanatsal etkinlikler yapmak, kadınların feminist konferanslara katılımını desteklemek üzere çocuk bakımı yapmak ve şiddeti önleme programları yürütmek gibi etkinlikler gerçekleştirmektedir (Connell, 2005a: 235).

Amerika'da erkekliğin dönüşümü yönünde çalışmalar yapan Oakland Men's Project, kadın hareketinin etkisiyle 1979 yılında, şiddete karşı erkekler tarafından kurulmuştur. Öncesinde savaş karşıtı hareket ve insan hakları mücadelesi amacıyla örgütlenen topluluk, aynı zamanda kadın hareketini de desteklemekteydi (Adams, 2003: 1). Şiddetin, toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki güç eşitsizliğinden kaynaklandığından hareketle bireysel ve toplumsal düzeyde etkinlik göstermektedir. Güç ve denetim konusu, hem erkeklerin kendi duyguları üzerinde kurdukları denetim, hem de başkaları üzerinde kurdukları denetim bağlamında ele alınmaktadır. Kendilerini güçsüz hisseden erkeklerin şiddete yöneldiği gerçeğinden yola çıkarak, erkeklerin kendileri ve başkaları üzerinde denetim ve iktidar kurmadan güçlenmeleri konusunda çalışılmaktadır. Bu çalışmayı diğerlerinden farklı kılan, şiddeti geniş bir toplumsal düzlemde ele alarak, eşcinsellere yönelik ayrımcılığa, ırkçılığa, sınıfsal eşitsizliğe ve savaşa karşı çalışmalar gerçekleştirmesidir (<http://www.paulkivel.com>).

"*Beyaz Kurdele Kampanyası*" (White Ribbon Campaign), dünya çapında 55 ülkede, erkeklerin kadına uyguladığı şiddeti sonlandırmak üzere eğitim ve farkındalık geliştirmeye odaklanmaktadır. 1991 yılında bir grup Kanadalı erkek tarafından başlatılan Beyaz Kurdele Kampanyası, erkeklerin kadına şiddet

uygulamama ve şiddeti görmezden gelmeme ilkelerini benimsemeleri için çalışmaktadır. Erkeklerin değişebileceğine dair inançla, eğitim ve farkındalık geliştirici çalışmaların yanı sıra, şiddetle mücadele eden kuruluşlara destek sunma, kapasite geliştirme, strateji oluşturma ve işbirliği geliştirmeye yönelik çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmektedir (<http://www.whiteribbon.ca>).

Amerika'daki EMERGE adlı kuruluş, şiddete karşı kadın hareketini desteklemek, şiddetin nedenleri ve yapılması gerekenler konusunda toplumsal duyarlılığı geliştirmek üzere kampanyalar düzenlemek, okullarda erkek öğrencilere ve şiddet uygulayan erkeklere eğitim vermek gibi çalışmalar yürütmektedir. Şiddetle mücadele mekanizması içinde yer alan kuruluşların kapasitelerini geliştirmeleri için destek verilmektedir (<http://www.emergedv.com/>).

Türkiye'de kadına yönelik şiddete karşı örgütlenmiş ilk erkek grubu olan "*Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi*" (<http://www.bizerkekdegilizinsiyatifi.blogspot.com>) kendilerini "*toplumdaki egemen erkeklik biçimlerine, cinsiyetçiliğe, dayatılmış cins kimliklerine ve homofobiye karşı olan anti-otoriter bir erkek inisiyatifi*" olarak tanımlar. 2008 yılında İtalyan sanatçı Pippa Bacca'nın tecavüz edilerek öldürülmesi sonucunda, muhalif bir grup erkeğin yaptığı protesto yürüyüşünün ardından şekillenen inisiyatif, erkeklik ve şiddet konusunda çeşitli eylemler düzenleyerek, erkeklik ve şiddet arasındaki bağlantıya ilişkin toplumsal farkındalığın gelişmesini amaçlamaktadır. "*Taciz, tecavüz, şiddet, cinayet erkeklikse, biz erkek değiliz!*" sloganıyla hareket eden inisiyatif, medya çalışmalarıyla da dikkat çekmektedir.

"*Erkek Muhabbeti*" isimli erkek grubu, Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları Merkezi'nin (SOGEP) girişimiyle kurulmuştur. Erkekligi sorgulayarak cinsiyet ayrımcılığıyla mücadele amacıyla "Erkekler Erkekliklerini Sorguluyor" isimli atölye çalışmaları düzenlemekte, sanatsal çalışmalar gerçekleştirmekte ve Türkiye'de yapılan çalışmalarla ilgili kaynak arşivi yapmaktadır. İnternet sitesi ve facebook grubu aracılığıyla da toplumsal farkındalığı yükseltmeye çalışmaktadır (<http://www.erkekmuhabbeti.com/>).

“Ataerkiye Karşı Erkekler” isimli grup kendilerini *“ataerkil sisteme, hegemonik erkeklığe ve heteroseksizme karşı erkekler ağı”* olarak tanımlamakta, erkeklikle yüzleşmenin diğer özgürleşme hareketleriyle politik bir mücadeleye dönüşmesi amacıyla tartışma grupları ve atölye çalışmaları düzenlemektedir (<http://ataerkiyekarsierkekler.blogspot.com/>).

Bu tarz çalışmaların etkinliği, erkeklik ve şiddetin toplumsal olarak örgütlenmesi karşısında dar bir çevrede kalmaktadır. Erkeklerle iktidar sunan toplumsal, ekonomik ve politik pratiklerde, sosyal politikalarda ve cinsellik anlayışında değişim olmadığı sürece, kişisel değişim olanakları yaratan gruplar, etkisiz kalabilmektedir. Öte yandan özellikle eğitilmiş ve şehirli erkekler, öznel yaşam deneyimleri doğrultusunda ataerkil erkek idealinden ve şiddetten uzaklaşabilmektedir. Connell’in (2005a: 259–260) da ifade ettiği üzere bu erkeklerin cinsiyetçilik karşıtı erkeklik politikası ile ilişkilendirilmesi, değişimi etkinleştirmektedir. Bu grupların, toplumsal cinsiyet ilişkilerini, söylemsel düzeyde etkileme ve dönüştürme potansiyeli azımsanmamalı, feminist kadın hareketiyle işbirliği geliştirilmelidir.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUM

3.1. ERKEKLİĞİN ANLAMINI

Araştırma kapsamında görüştüğüm erkekler, erkek olmanın anlamını geleneksel toplumsal cinsiyet kalıplarıyla ilişkili olarak hegemonik erkeklikle tanımlamıştır. Güçlü olma, kadın üzerinde iktidar kurma, ailenin geçimini sağlama, kadınla cinsel ilişki yaşama, sorumluluk sahibi ve bağımsız olmayla tanımlanan erkekliğin, kadınlığın zıddı olarak kurulduğu ortaya çıkmıştır. Anlatılarda, erkeklikle ilgili olarak vurgulanan, şiddet uygulama, silah sahibi olma ve askerlik yapma, erkekliğin kuruluşunda eril şiddetin önemini göstermektedir.

Geleneksel toplumsal cinsiyet kalıpları, erkeklerin kendine güvenli, güçlü, cesur, cinsellik konusunda etkin, zihinsel ve bedensel olarak sert ve dayanıklı, gerektiğinde şiddet kullanabilen, denetleyici, egemenlik kuran, bağımsız, rekabet eden, uzlaşmaz ve mantıklı olmasını vurgularken (Baber, 2000: 148; Carrigan ve diğ., 1985: 556; Onur ve Koyuncu, 2004: 42); kadınları yumuşaklık, sevecenlik, yapıcı olmak ve uzlaşıcı olmak gibi edilgen ve itaatkâr olmasını amaçlayan özelliklerle tanımlar (Atay, 2004: 11; Bora ve Üstün, 2010: 39). Kadından beklenen çekingen, güler yüzlü, uysal, itaatkâr ve denetimli olmak gibi tutumlar, erkeğin egosunu tatmin etmeye yarar (Bourdieu, 2001: 66). Güçlü, sert ve cesur olmanın erkekler için önemli olması, erkekleri etkin kılmakta, kadınlar üzerinde iktidar kurmalarına ve şiddet uygulamalarına yardımcı olmaktadır.

Güçlü olma

Güçlü olmanın, erkekliği tanımlayan en belirgin özelliklerden biri olduğu, çeşitli araştırmalarda erkekler tarafından dile getirilmiştir (Cankurtaran-Öntaş ve diğ., 2011: 24–25; Evans ve Wallace, 2008: 493–494). Yaptığım görüşmelerde de

erkekler, erkekliğin güçlü olma odağında tanımlandığını ve toplumun beklentisinin, erkeğin güçlü ve iktidar sahibi olması yönünde olduğunu belirtmiştir:

(Erkek) Güçlü olmalı (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Erkeğin, güçlü ve iktidar sahibi olma isteği falan var (Fırat, Adsız Alkolikler).

Çocukluk döneminden itibaren oğlan çocuklarından beklenen, “onurlu” bir duruş sergileyerek güçlü olmalarıdır:

Dedem küçükken, daha ilkokula gitmezken, bir gün sigara almamı istedi. Sigarayı aldım. Dedeme verirken, dedem bana bi vurdu, yere düştüm. Sonra bana dedi ki, yolda giderken, başın dik yürüyeceksin. Öyle yetişmemizi isterdi dedemiz (Kürşat, Açık Cezaevi).

İstediklerini yaptırabilmek, erkekliğin gereği olarak karşımıza çıkmakta ve onur duyulacak bir güç olarak erkeği kuşatmaktadır.

Hüseyin, “istediklerini yaptırmayı” erkekliğin gereği olarak görmekte ve istediklerini yaptıramadığı durumlarda sıkıntı yaşadığını anlatmaktadır:

Erkek olmak, istediklerini alabilmek ya da istediklerini yaptırabilmek... Buydu yani, ben şunu yaparım dediğim zaman, olacak. Olduğu zaman, onurunu yaşıyodum. Olmadığı zaman da bu sefer içimize kapanıyoduk, için için ağlıyoduk. Ama erkekliğe bir şey sürmüyoduk, yani gözümüzden yaş akmıyodu. Ne bileyim, yatakta hayaller kurardık hep ondan sonra... (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Güçlü olma beklentisine karşılık, tüm erkeklerin güçlü olamadıkları gerçeği, hegemonik erkekliğin çoğu kez gerçekleştirilemeyen bir ideal olduğunu gözler önüne serer. Türker (2004: 9) hegemonik erkeklik ideallerine erişilmesinin güçlüğünü, “erkeklik, (erkeklerin) hiçbir zaman ulaşamayacağı hayali zirve” diye anlatarak, bu baskının altında erkeklerin huzursuzluk yaşadıklarını söyler.

Fırat da erkeklerin güçlü olması yönündeki baskıya karşın, kendisinin güçsüz bir erkek olduğunun farkında olduğunu ve bundan rahatsız olduğunu belirtmektedir:

Erkek olmak, güçlü olmak demektir ama ben güçlü değildim aslında (Fırat, Adsız Alkolikler).

Güçlü olma ideali ile güçsüzlük gerçeği karşısında yaşanan karmaşa, erkekleri zorlamakta ve yetersizlik duygusu yaşamalarına neden olabilmektedir.

Kadın üzerinde iktidar kurma

Erkekliğe atfedilen “güçlü olma”nın önemli bir koşulu, kadın üzerinde iktidar sahibi olmaktır. Kadının yaşamının her alanında iktidar kurmak, hegemonik erkekliğin kurulmasında ve yeniden üretiminde vazgeçilmez niteliktedir. Erkek olmak, kadının erkeğe itaat ettirilmesiyle olanaklıdır:

Eğer bir kadına sözün geçmiyorsa erkek değilsin (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Güçlü olmak, kadının sosyal yaşamı ve cinselliği üzerinde iktidar kurmakla bağlantılandırılır:

Kadın evine, kocasına, namusuna bağlı olmalıydı, erkek de onun tüm ihtiyacını karşılayan güçlü biri olmalıydı. Her yönden güçlü, hem cinsellik, hem fiziksel olarak, hem maddi olarak... Her yönüyle erkek olmalıydı yani, kafamdaki erkeklik tiplemesi. Mesela bana çocukken bana anlatılan, kadına sahip olmalısın. Kadına nasıl sahip olacaksın? Erkek olarak, yani argodaki erkek... Yani şey, vurup kıran, baskı altında tutan, onu kıpraştırmayan, gözünü sağa sola çevirtmeyen, hükmeden erkek. Öyle yetiştirilmiştim, öyle anlatılmıştı bana erkeklik. Ben de onu uyguluyodum, kıpraşmasın diye (Cafer, Adsız Alkolikler).

Etrafta itibar görüyodum. Delikanlı adam, karısına sahip biri... Bununla çok övündüm, hala övünüyom. Eşim, istasyonda binlerce kişinin gelip geçtiği yerde çalışıyo, ben ona sahip olabildim. Adı çıkmadı, ya da beni terk etmedi, aldatmadı. Bundan mutluluk duyuyodum eskiden, şimdi de sahip oldum, diyom. Hatta bunları yaptığım için mi sahip oldum acaba, diyom. Bu da gücüm sayesinde, diyom (Cafer, Adsız Alkolikler).

Kadının ev içi emeği üzerindeki iktidar, hegemonik erkekliğin göstergelerinden biridir. Kadının, erkeğe hizmet etmesi düşüncesi erkeği yücelterek, gururunu okşar:

Erkek dediğin, geçmişteki Türk filmlerinde gelir, ayaklarını suya koyacak leğeni hazırlamasını ister. İşte yemeği zamanında getirecek eşi olmasını ister ama sadece o yönde olsun ister. Ağalık döneminde nasıl sadece hizmet amaçlı, cariye gibi kullanılan bir kadın gibi düşünüyö insan. Öyleydi benim için (Fırat, Adsız Alkolikler).

İdeal evlilikti. Niye? Benim hükümdarlığım altındaydı. Anneme babama bakıyordu. Gençti, güzeldi ve ben de ona hükmediyodum. İdeal evlilik oydu (Cafer, Adsız Alkolikler).

Kadın üzerinde iktidar, kadının yaşamının her alanına yayılabilmektedir. Kadının düşünceleri, işgücü, bedeni ve doğurganlığının erkek denetimi altında tutulması, erkek hegemonyasının sürdürülebilmesi açısından gerekli görülmektedir:

Karım, benim istediğim gibi olsun istiyodum, yeri gelirse başını bile açsın istiyodum. Karım, araba kullansın istiyodum. Babam, benim düşüncemle, benim beynimle düşünsün istiyodum. Annem, geçmiş dönemdeki bir Ortaçağ kadını gibi ya da ilkel bi kadın gibi veya Doğu kökenli bir kadın gibi sadece analık, doğurganlık yapsın, yerinde otursun, bi şeye karışmasın istiyodum. Ticarete karışmasın... Sadece erkeklerin ticaret yaptığını kabul eder, kadınların hiç bişey yapmamasını isterdim (Fırat, Adsız Alkolikler).

Şiddet uygulayan erkeklerin, genellikle geleneksel erkek rollerini benimsediği ve kadınlara karşı olumsuz yargılara sahip olduğu bilinen bir gerçektir (Mavili-Aktaş, 2006: 109). Erkek üstünlüğünü hissedebilmenin, kadını küçük görmek ve aşağılamakla gerçekleştirildiğini Mete, şöyle dile getirmektedir:

Ben, karımdan üstündüm. O, küçüktü zaten. Küçümsemek için yapmadım yani, zaten küçüktü o benim için. Bilinçli yapılan şeyler değil ama psikolojik olarak çok ezdiğimin farkındayım. Gidip gelip, laf sokmalar... (Mete, Adsız Alkolikler).

Kadın erkek eşitliğine ilişkin tartışmalar, erkek üstünlüğü konusundaki düşüncelerin anlaşılmasını sağlamaktadır. Sancar'ın (2009: 305) da belirttiği üzere eşitsizliğin biyolojik nedenlerden kaynaklandığı, bu nedenle eşitsizliğin doğal olduğu savıyla kadın üzerinde egemenlik kurma, toplumun farklı kesimleri tarafından benimsenmektedir.

Görüşülen erkeklerin bir kısmı, kadın erkek eşitliğinin olası olmadığını doğrudan savunarak, erkeğin güçlü konumunu ayakta tutmaya çalışmıştır. Kadın üzerinde iktidar kurmanın meşruiyetini, kadının yetersizliğine bağlamak, erkekler arasında sıkça kullanılır:

Ben eşit olabileceğimizi hiç sanmıyorum. Belki zihinsel olarak eşit olabilecek insanlar vardır ama yani ben, köklerimden getirdiğim, özümden getirdiğim, yaşam felsefemden getirdiğim bi bakışla, elbette baş tacı ama her zaman erinin dediği, yani erkeğin dediği olan bi toplum... Kadın düşmanı falan da değilim de... Erkek daha hegemon, daha hâkim. Üstün

mü bilmiyorum ama... Kadın her zaman... Yuvayı dışı kuş yapıyo ama... Eşit olamayacağını düşünüyorum (Murat, Adsız Alkolikler).

Toplumsal yaşamın farklı alanlarında eşitliği ve insan haklarını savunan erkekler, kadın erkek eşitliğini benimsemekte zorluk yaşayabilmektedir. Kadına uyguladığı şiddetin “faşizm” olduğunu düşündüğü halde şiddet uygulamaya devam eden Murat’ın önemli bir çelişki yaşadığı görülmektedir:

Kadının iyisi, erinin dediğini yapar. Bu, babamın lafı... Yani ataerkil toplumun en... Dünya görüşü olarak eşitliği savunan birinin, dönüp aile yaşamına baktığımda ezici biri olduğu gözlemledim. Sen haktan, eşitlikten bahsediyosun, bi de yaptığına bak. Faşizmin ta kendisi, o kadar ezici bi diktatörlükten daha kötüsü. Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş misali, benim eşim ne zaman öfkeleneyeceğimi bildiği için, iyi oynuyo rolünü. Beni kuyulara itmemeğe çalışıyo. Uyanık, biliyo yani (Murat, Adsız Alkolikler).

Erkeklerin kendilerini, kadınların üzerinde bir güç olarak tanımlayan ve kadın üzerinde iktidar kurmayı doğal bir hak olarak gören anlayışları, şiddetin temelini oluşturmaktadır.

Ailenin geçimini sağlama

Erkeğe yüklenen en önemli toplumsal görevlerden biri, ailenin geçimi sağlamaktır (Sancar, 2009: 63–64; Kimmel, 2005; Demren, 2008: 97; Bora ve Üstün, 2010: 46). Görüşmelerde, erkek olmanın ne demek olduğu sorulduğunda en sık verilen yanıt, “*ailenin geçimini sağlayabilmek*” olmuştur:

Aileme maddi-manevi katkı sağladığımda kendimi erkek gibi hissettim, ilk (Fatih, Kapalı Cezaevi).

Erkek olmak demek; aileye maddi manevi kazanç sağlamak, aileyi savunmak demek (Fatih, Kapalı Cezaevi).

Erkek; çalışmak, namusuna şerefine laf getirmemek, evine ekmek getirmekle olur (Cihan, Kapalı Cezaevi).

Aileyi geçindirme sorumluluğu, erkeği güçlü olarak konumlandırmaktadır:

Erkek evinin direği, evinin geçimini sağlayandır. Sahip çıkmalı, güçlü olmalı (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Bu şekilde ekonomik gücü elinde tutabilen erkekler, kadın üzerinde söz sahibi olma ve kadının ekonomik özgürlüğünü kısıtlama hakkını ellerinde

tutabilmektedir. Geleneksel olarak erkeğe yüklenen aileyi geçindirme sorumluluğu, erkeğin üzerinde bir yük olmakla birlikte, kadını güçsüz ve muhtaç kılmanın aracıdır:

Aile, otorite sahibi olmamı istiyordu. Erkek adam dedikleri çalışacak. Erkek, evin reisi olmalı. Çalışmalı, kadını kimseye muhtaç etmemeli (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Evi geçindirme sorumluluğunun, özellikle tek başına erkek tarafından yerine getirilmesiyle erkeğin aile içinde ekonomik gücü elinde bulundurması, hegemonik erkeklik idealine ulaşması açısından büyük değer taşımaktadır.

Sorumluluk sahibi olma

Güçlü olma ile bağlantılı olarak sorumluluk sahibi olma gereği, erkeğin kendine güvenini sağlayan özelliklerden biridir (Cankurtaran-Öntaş ve diğ., 2011: 24; Bora ve Üstün, 2010: 45). Sorumluluk sahibi olmak, evin, kadının ve çocukların sorumluluklarını üstlenmek, erkeğe güç ve yetki veren bir erkeklik tanımlaması olarak karşımıza çıkmaktadır:

Evlilikte koca olmak, büyük sorumluluk, çocuk da olursa daha büyük sorumluluk. Erkek olmak, sorumluluk almak demek. Evlendikten sonra böyle... (Mert, Denetimli Serbestlik).

Erkeğin evlilikte sorumluluk sahibi olmasının anlamı, kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkileri bağlamından uzak düşünülmemelidir.

Kadınlığın karşıtı olma

Erkekliğin, kadınlığın karşıtı olarak kurulduğuna ilişkin tartışmaların (Segal, 1992: 138; Bourdieu, 1990: 6–9; 2001: 53) geçerliliği, görüşmelerde erkeklerin bu konuyu vurgulamalarıyla ortaya çıkmıştır:

Anneye bakıyorum, teyzelere bakıyorum, kadınlar hep şey, şefkat, sevgi böyle koruma, ilgi falan. Bunlar, kadınlara has şeyler... Şimdi bana erkek ol deyince, benim de ne olmam gerekiyo? Onun zıttı olmam gerekiyo. İlgisiz, sevgisiz, acımasız, gaddar falan falan, yani hep böyle algıladım ben (Mete, Adsız Alkolikler).

Erkek adam, karı gibi olmaz (Murat, Adsız Alkolikler).

Yapılan başka bir araştırmada erkeklerin tanımlarında erkeklik ve kadınlığın, iktidar konusundaki karşıtlık ile belirlediği açıkça ortaya konmuştur. Erkekler iktidar olmakla betimlenirken, kadınlar ise iktidarı kabul edenler olarak betimlenir (Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu, 2011: 61).

Eşini öldürmekten dolayı cezaevinde tutuklu olarak bulunan Mehmet, erkek olmanın koşulunun, kadına “söz geçirmek” olduğunu belirterek, erkekle kadın arasındaki iktidar ilişkisini açığa vurmaktadır:

Eğer bir kadına sözün geçmiyorsa erkek değilsin (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Modernleşmeyle birlikte kadınların, erkeklığe atfedilen akılcı, cesur, atılgan, güçlü ve bağımsız olma, para kazanma ve kariyer yapma gibi özellikleri benimsediği görülürken; erkekler, erkeklığı kaybetme ve güçsüzleşme endişesiyle, kadınlığa atfedilen sevecenlik, duygusallık, duyarlılık gibi özellikleri benimsemeyi genellikle reddetmektedir. “*Erkek gibi*” olma kadınlar için desteklenebilirken, “*karı gibi*” olma erkekler için aşağılayıcı ve dışlayıcı bir anlam kazanır:

Erkek adam, yumruk sıkışından belli olur, karı gibi olmaz. Ben Anadolu çocuğuyum, beni kınayabilirsiniz de. Erkek adam, karı gibi olmaz. Yani bi sesi olur, gürler. Kendini öyle ifade eder. O da, gücün simgesidir. Kadınlar güçsüz bana göre veya babamdan aldığım şeye göre. Babam hayt dediğinde, kimse sesini çıkaramaz (Murat, Adsız Alkolikler).

Çocuk korkak. Ona verilen yanlış eğitim, beni daha gaddar hale getirdi. Senin çocuğun ibne gibi bişey diyorum, karı gibi. Kendisini ifade edemiyo (Murat, Adsız Alkolikler).

Erkeklik ve kadınlığın güç ve güçsüzlük, iktidar sahibi olma ve iktidara tâbi olma gibi karşıtlıklarla betimlenmesinin sonucunda, erkeklığın kadınlığın karşıtı olarak görülmesi ve kadınsı olarak nitelendirilen özelliklerden uzak durulması kaçınılmaz olmaktadır.

Özgürlük

Görüşülen bazı erkekler, erkeklği özgürlükle bağdaştırmıştır. Aileden bağımsızlaşma ve istediğini yapabilme öne çıkan alt temalardır:

Erkek olmak, uzaklara gitmek, annesinin babasının etrafında değil de. Tek başına davranma, yaşamda. Erkek öyle olur. Kızlar, evde dururdu veya kıza benzeyen çocuklar. Öbür erkekler, büyük ağabeylerle ırmağa giderdi, yüzerdi. Ağaçtan kılıçla oynardı. Erkeklğin simgesi oydu (Murat, Adsız Alkolikler).

Özgürlük başta geliyo. Eve gitmişim gitmemişim, karışamazsın. Onun verdiği bir duygu, erkeksin yani (Hüseyn, Adsız Alkolikler).

Lise çağlarında erkek olduğumu fark ettim. Rahat davranınca, özgürlük hissedince, istediğim zaman dışarı çıkabildiğim zaman, güç hissedince... (Mert, Denetimli Serbestlik).

Aile ve toplum tarafından kadınlara kıyasla daha fazla özgürlük tanınan erkeklerin, sosyal çevrelerinin daha geniş olması ve yaşam deneyimlerinin çeşitlilik içermesi daha olasıdır.

Cinselliği yaşama

Hegemonik erkeklğin kurulmasında cinsel ilişkinin önemi, kadın üzerinde iktidar kurmayla ortaya çıkar. Bourdieu'nun (2001: 3–5) da belirttiği üzere, kadın ile erkek arasındaki sembolik güç ilişkileri, ereksiyon ve erkeğin cinsel ilişkideki etkin konumunun güç ve iktidar ile özdeşleştirilmesiyle kurulur.

Görüşülen erkeklerin bir kısmı, erkek olduklarını ilk kez bir kadınla cinsel ilişki yaşadktan sonra hissetmiştir:

Kendimin, 18 yaşında erkek olduğumu hissettim. Kadınla ilişkimden dolayı... (Sinan, Kapalı Cezaevi).

15–16 yaşlarında cesaretim vardı. Korkum yoktu. Eğlenceli yerlere gidiyoduk, orda kendimi ilk defa erkek gibi hissettim. Cahillik, gençlik... (Sezgin, Kapalı Cezaevi).

Erkeklik, her cinsel ilişkiden sonra yeniden üretilebilmekte, erkek olmanın anlamı cinsel ilişkiyle bağlantılandırılmaktadır:

Ya da bi cinsel ilişkiden sonra, işte ben erkeğim, erkek böyle olur, diyom (Cafer, Adsız Alkolikler).

Ereksiyon ve boşalma, erkekliğin kanıtı olarak görülmekte, cinselliğe ve erkekliğe ilişkin kaygının yoğun olduğu ergenlik döneminde daha da önemli sayılmaktadır. Erkekler arasında cinsel performans gösterileri, erkekliği kanıtlama açısından önemlidir. Bu noktada, erkekliğin erkekler arasında kurulduğu tartışması akla gelmektedir.

Mete'nin paylaştığı anısı, erkekliğin erkekler arasında cinsel performansla kurulduğuna ilişkin etkileyici bir örnektir:

Altınpark denilen yer, Amerikan golf kulübü idi. İçerdekiler bikini ve mayolu kadınlar... Röntgencilik dediğim, yani gözetleme yapılıyordu ve mastürbasyon yapıyorlardı. İlk erkek, orda hissettim. Fakat o zamana kadar ben, benim gelmesini yaşamamıştım. O kan kardeşim, bana çok ağır bir laf söyledi. Top oynayacağız, top oynamaya çağırıyo, iyi top oynardım ben. O ordan, hadi len sen de erkek misin falan, dedi. Erkek misin deyince... Yav benden uzunsun, sizi alt edebiliyorum, tokatlayabiliyorum sizi falan filan yani. Ama erkek sınıfına girmek öyle oluyomuş. Ben hemen orda gene deneyemedim korkumdan. Eve yerleştim. Erkeğin tam anısını anlatayım size. Evde, tuvalette mastürbasyon yaptım. Kâğıda aldım, bunu aldım, suratına attım. Şimdi oldu mu erkeklik? Al sana erkeklik! (Mete, Adsız Alkolikler).

Görüldüğü üzere cinsel deneyim erkekler açısından, erkeği erkek yapan özelliklerin başında gelmekte ve erkekliğin kanıtlanması için önemli bir gösterge olmaktadır.

Şiddet uygulama

Şiddet uygulamak, toplumsal olarak erkekliğin güçlü bir ifadesi olarak değerlendirilmektedir. Birçok araştırma erkekliğin, şiddet ve şiddet anlatıları yoluyla oluşturulduğunu göstermektedir (Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu, 2011: 70; Hearn, 1998: 37; Karner, 1998: 198; Frey ve Douglas, 1992: 242; Anderson ve Umberson, 2001: 359).

Mete de, ergenlik döneminde, erkekliği şiddetle tanımladığını şöyle ifade etmektedir:

Erkeklikten örnek size... Benim demin bahsettiğim kızın adı Emine'ydi. Bir yere geldiğinizde ordan aşağı inemiyosunuz, sizi indirmiyolar zaten. Emo derdim ona, kimse ona Emo demiyecek, derdim. Köylü çocuğuyum bi de, o meydan okuma şeyiyle. Biri Emo dedi, gözüm döndü, kurşun kalemi koluna

saplamıştım. Çıkartıldık sınıftan, çıkarken üç arkadaş güldü. Üçümüz de kendimize göre bişeyiz. Son derste sınıfı içtimaya çektik. Küfürler... Oturun kalkın, oturun kalkın... (Metem, Adsız Alkolikler).

Eşinin yüzüne kezzap atarak yaralayan Sinan ise erkek olmayı, göz korkutmak ve şiddet uygulamakla bağlantılandırmaktadır:

Keser, asar, biçerim, öyle düşünüyordum. Erkek olmak böyle...Yine cezaevinden dolayı... (17 yaşında yattığı dönem) Özeniyosun böyle erkek olmaya. Herkes korksun istiyosun (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Şiddeti bütün gerçekliği ile itiraf eden erkekler, şiddeti erkeğin “gerçek benliği” ve “gerçek gücü” olarak görerek, şiddeti gerekçelendirmektedir (Hearn, 1998: 137). Erkeklerin şiddet uygulamalarına ilişkin ileri sürdükleri gerekçeler, erkekliklerini onararak, ayrıcalıklı erkekliklerini yeniden oluşturma işlevi görür (Mullaney, 2007: 223).

Erkeğin cesaret talebi, bazı durumlarda önemli risk ve tehlikeleri yadsıyarak, kendine zarar vermeye yol açar. Diğer erkeklerin gözünde saygınlığı yitirme ve “kız gibi” korkak görülme korkusu, kendine olduğu gibi başkalarına da zarar vermeye ve şiddet uygulamaya yol açabilmektedir (Bourdieu, 2001: 52). Şiddet uygulamak, hegemonik erkekliğin toplumsal yapılanması doğrultusunda, çocukluk döneminden itibaren erkekliğin gereği olarak görülmektedir:

Yani erkek dediğin, küçüklüğümde sopa yiyen, sopa atan, böyle hır gür çıkaran... Kız gibi çocuklar vardı, erkek. Biz, onlarla dalga geçerdik. Ana kuzusu, süt kuzusu falan. Kendi oyuncaklarıyla, sadece bahçesinde oynayanlara pek hoş bakmazdım. Onlara zarar bile verirdik, dövüşmeyi öğretilirdi diye (Murat, Adsız Alkolikler).

Bir araştırma, toplumda genel olarak kabul edilmiş erkeklik rollerine sahip olan erkeklerin daha saldırgan davranışlarda bulunduğunu ortaya koymuştur (Weisbuch ve diğ., 1999: 590). Bu sonuç, erkek üstünlüğünü savunan Murat’ın anlatısında açıkça görülmektedir:

Erkek olduğumu ilk hissettiğim zamanlar... Dövüldüğüm mahalleye gidip, inadına yine ses çıkarıyordum oyuncağımla. Sataşmalar, gövde göstermeler, küfürler. Çok da küfür ederdim. Küfürle başladı sanırım, kendini ifade. Bi de benim güvercinlerim vardı. Onları kediler yemişti. Ondan beri, kedilere karşı kinim vardı. Özel mızrak yapıp, kedilere işkence yapardım. İçi boş da olsa duygumun, onu kükreyerek korkutmaya çalışırdım. Korkumu, korkutmaya çalışırdım. Aslında ifade güçlüğü...

Bugün baktığımda ben korkak biri olduğumu görebiliyorum. O kadar da cesaretli biri değildim (Murat, Adsız Alkolikler).

Erkeğin, kendisini savunma amacıyla uyguladığı şiddet, önemli riskler taşımaya karşın, kendini güvende hissetmesini sağlayabilmektedir. Hüseyin, bu durumu cinsel tacize karşı koyma öyküsüyle anlatmaktadır:

Ben erkek olduğumu... Terminalde başımdan geçen olaydan sonra erkeklığime çok güvendim. Çünkü ufaktım ben, daha 16 yaşındaydım. Beni terminalden alıp bornozla gelmesi... Beni neye benzetti, bilmiyorum. Hiç beklemiyordum. Tamam, ben seni rahatlatıcam, dedim. Çaktırmadan sırtımı döndüm. Gömleğimi çıkartmış gibi yaptım, şişeyi aldım, döner dönmez kafasına vurdum. Çünkü gücüm yetmeyebilirdi, çok kalıplıydı, ondan sonra bayıldı. İki tane de tekme vurdum. Bir buçuk ay sonra da terminalde tekrar yakaladım. Otel odasında dövdüm onu. Elini, ayağını, ağzını bağladım (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Bir erkek tarafından şiddete maruz kalmak, erkeklik onurunu inciten bir eylem olarak görülmektedir. Şiddet, hasar gören erkeklığı onarmak üzere çare olarak değerlendirilmekte ve erkeği şiddet sarmalına sokmaktadır:

İşte bizdeki erkeklik bu, adam beni dövmüş ama niçin dövdüğünü bilmiyorum. Tabi bizde erkeklik onuru var. Hemen gittim, onu dövücem kesinlikle (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Anderson ve Umberson (2001: 359–362), Butler'ın geliştirdiği “cinsiyetin performansına dayalı bir kurgu olduğu” kuramından hareketle, şiddet uygulayan erkeklerin erkekliklerini, şiddet eylemi ve şiddet söylemi etrafında kurduklarını savunur.

Nişanlısını öldürmekten dolayı hüküm giymiş olan Mürsel de erkeğin kadına şiddet uygulamasının gerekliliğini açıkça savunarak, erkekliliği şiddet etrafında kurmaktadır:

Evlilikte kadın, istekleri karşılamadığı zaman, ağır, hasar verici, komaya sokucu şiddetten yana değilim. Küçük dayaktan yanayım. Küçük olmazsa sonra büyük gerekir çünkü. Kadının kendi ağırlığı taşıyamaması, toplumda erkeği rencide etmesi, kadınlık sıfatını taşımadığı zaman şiddet şart (Mürsel, Açık Cezaevi).

Eşine ağırlıklı olarak psikolojik şiddet uygulayan Murat ise erkek kimliğini, eşine şiddet uygulayarak gerçekleştirebildiğini anlatmaktadır:

Şimdi çok komik geliyo ama eşimin tuz sorunu var. Bütün yemekleri tuzsuz... Ben de iki sene önceye kadar aşağılardım onu. Sen nasıl kadınsın, böyle tuzsuz yemek yapılır mı diye. O da garibim, sesini çıkarmazdı. Ben tuzu attıktan sonra sana ne hacet var, diye onla alay ederdim. Su isterim ondan, bana hizmet edilsin. Benim malım olsun. Öyle bi kocayım, eşim. Buna rağmen o, sevgi yönü ağır basan, incitmeyen biri. Doğru mu, yanlış mı bilmiyorsun ki. Öyle bi köklerden getirilmişliği, dambur dambur ortaya koymaya çalışıyorsun. Ne sevebildiğimi bilebiliyorum... En iyi bildiğim höykürmekle, bağırarak, höt susturmakla... Yani bana az dişini gösterse olmaz. Bastırmayı çok seviyorum. Öyle kimliğimi bulabiliyorum. Benim dediğim, her zaman olur evde. Mümkün değil olmaması. Kaptan... Ben kaptanı, benim belirlediğim yere gidiyo gemi. Öyle bi tayfam da, eşim de var ki... Sen çadırda bile yaşasak desen, ben senle giderim, diyo. Öyle bi sevgi... (Murat, Adsız Alkolikler).

Erkeklerin, kendilerini savunmak, yaralanan erkekliklerini onarmak ve istediklerini yaptırmak amacıyla uyguladıkları şiddet, erkeği güçlü kılmaktadır. Toplumun erkeğe verdiği şiddet uygulama yetkisi, erkekleri şiddet uygulamaya itmektedir.

Silah sahibi olma

Erkeklikle iktidar arasındaki ilişkiyi anlamada, silahların ya da silaha ilişkin bilginin, erkeklerin elinde olduğunu görmek önem taşır (Whitehead ve Barrett, 2005: 17). Ailenin ve topluluğun koruyucusu olma sorumluluğunu yüklenen erkekler, namusla özdeşleştirilen silahı kuşanarak, cinsiyetlenme sürecinde önemli bir adım atarlar (Selek, 2008: 88). Erkeklik göstergeleri olan silah sahibi olmak ve silah kullanmak, çocukluk döneminden itibaren aileler tarafından teşvik edilir:

Babam şöyle bir adamdı; içebilen, silah atan bir erkek istiyolardı. Çocukluğumda silah attırma falan filan... (Metem, Adsız Alkolikler).

Oğlum komiser yapıcam, silah takıcam oğluma, derdi annem. Annem aşılardı. Silaha karşı çocukluktan beri bişey vardı. Silah cezbetti beni. Her çocuğun Adana'da vardır biraz (Kürşat, Açık Cezaevi).

Silahla ve oyuncak tabancalarla oynamak, oğlan çocuklar için sıradanlaşmış oyunlardır:

Biz, Teksas Tommiks oynardık, ateşli silahlarla çok haşır neşirdik (Murat, Adsız Alkolikler).

Çocukluktan itibaren aile, medya ve ordu gibi kurumların erkekliği silah sahibi olma ve silah kullanmayla ilişkilendirmesi, erkekleri silah sahibi olma yönünde motive eder.

Aşağıdaki satırlarda, silahla ilgili yaşantıları verilen erkeklerin hepsinin eşlerini silahla öldürmüş olması, silah sahibi olmanın, kadın cinayetlerini körüklediğini açıkça göstermektedir:

(Eşimi) Silahla vurdum. Pişman değilim. Silah bulundururdum. Bir arkadaşa, eşe dosta lazım olursa diye taşırdım üstümde. Doğudan silah geliyordu. Ordan almıştım. Ben, hiç kullanmadım tehlikelerde bile. Kalem gibi taşırdım üstümde (Fatih, Kapalı Cezaevi).

2002 yılında aldım silahı, köye gidince, pompalı tüfek. Köyde kullanırsız diye aldım. Erkeklikle değil niyetim. Silahı yakıştıramıyodum. Öylesine aldım (Sezgin, Kapalı Cezaevi).

“Kalem gibi” taşınan, “öylesine alınan” ve şiddet içeriğinden uzak bir araç olarak gösterilen silahlar, erkekliğin gereği olarak görülmektedir. Eşini öldürmüş başka bir erkek olan Mehmet, askerlikte verilen silahın kendisini erkek hissettirdiğini açıkça belirtmiştir:

Erkek olarak silahı seviyorum tabi. Tam olarak erkek hissediyodum kendimi, elime silah verilince. Ama zor da askerlik, bilirsiniz. Neler yapıyorlar... (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Mülayim ve sakin görünümlü bir erkek olan 74 yaşındaki İbrahim ise “hamamböceğine bile kıyamadığını”, ancak bir öfke anında eşini silahla öldürdüğünü anlatmıştır. Görüşme boyunca sürekli ağlayan yaşlı adam, yaptığından oldukça pişman görünmektedir:

Ayrılmak istedim. Sen de, ben de rahatlarız, dedim. Kıyamet koptu. Başka bir gün de silahı temizlerken dalga geçmeye başladı. Nöropati geçirmiştım, güçsüzdüm. Benim silahımla beni mi vuracaksın, dedi. Üzerime atlayınca gayri ihtiyari tetiğe bastım. Başına geldi, hemen gitti orda. Şanslıydı, nasıl bi yerden vurduysam. Saniye sürmedi. Sonra tokat attım, (ağlayarak) ölüye tokat attım. Katil oldum. Beni de kendini de mahvettin, dedim. Hamamböceğine bile kıyamazdım. Rahmetli öldürürdü (İbrahim, Açık Cezaevi).

Erkeklikle özdeşleştirilen silah, hegemonik erkekliği pekiştirmekte ve erkeği şiddet kullanma yönünde tetikleyerek, kadın cinayetlerinin artmasına yol açabilmektedir.

Askerlik yapma

Homososyal bir yapılanma olan askerlik sürecinde, erkeklik ritüeli olarak görülen savaş, diğer erkeklerin gözünde erkekliğin kanıtlandığı bir sınav haline dönüşmektedir (Onur ve Koyuncu, 2004: 41). Savaş ortamında uygulanan ve maruz kalınan şiddet, erkekliğin pekişmesini sağlar (Onur ve Koyuncu, 2004: 41).

Askerlik döneminde savaşmış ve bu durumdan oldukça etkilenmiş olan Cihan, askerlik yapmayı erkek olmakla ilişkilendirmiştir. Erkekliğin savaşmakla bağlantılandırılması Cihan'ın anlatısında açıkça görülür:

Askere gittiğimde, kendimi erkek hissettim... O zaman anladım; Doğuya gittiğinde, silahı aldığımda, erkekliğin ne olduğunu, olgunluğu (Cihan, Kapalı Cezaevi).

Askerlik yapmak ve savaşmak, erkekliği tanımlayan önemli bir yaşam deneyimi olarak, eril şiddetin kendini en açık şekilde gösterdiği erkeklik ritüelidir.

Tüm bu anlatılardan da görüldüğü üzere erkekler için erkekliğin anlamı hegemonik erkekliğe işaret etmekte, kadın, aile ve diğer erkekler üzerinde iktidar sahibi olmak erkek olmakla bağdaştırılmaktadır. Erkekliğin, kadınlıktan daha üstün olarak konumlandırılması ve şiddet araçlarıyla donatılması, kadına yönelik şiddet uygulamanın zeminini oluşturmaktadır.

3.2. KRİZDEKİ ERKEKLİK: ERKEĞİN BÜYÜK ÇELİŞKİSİ

"İktidar ve şiddet, birbirinin karşıtıdır. Birinin mutlak hâkimiyet kurduğu yerde diğeri barınamaz. Şiddet, iktidarın tehlikeye girdiği anda ortaya çıkar." (Arendt: 1970, 2011: 70).

Sürekli olarak güçlü, iktidar sahibi, kendine güvenli ve dayanıklı olma gibi iddialarla kuşatılan erkeklerin önemli bir kısmı, hegemonik erkeklik ideallerine ulaşmakta zorluk yaşar. Kimmel (2005a: 282) de erkeklerin güçlü olduğu iddiasına karşı çıkarak, erkeklerin kendilerini toplumsal bir grup olarak güçlü

görüp, bireysel olarak güçlü hissetmediklerini söyler. Aksine kendilerini güçsüz görerek, bu beklentiyi karşılayamadıkları için kızgınlık yaşadıklarını belirtir.

Tahakküm, eşitsizlik, çatışma gibi süreçleri barındıran erkekliğin, erkekler açısından da olumsuzluklar barındıran zorlu bir kimlik olduğunu anlatan Atay (2004: 13), bu zorlukları şöyle anlatır:

“Cinsel organın “iş yapar”lığından, tuttuğu takımın başarısına kadar, evde, işte, sokakta, trafikte, barda, statta, halı sahada ve yatakta... Her an sınıma ve tehdit altındadır, bir erkeğin erkekliği. Bu tehdit, esas olarak diğer erkeklerden gelir. Bu anlamda “erkek erkeğin kurdudur” demek de yanlış olmaz” (Atay, 2004: 26).

Görüşmelerde birçok erkek, güçsüzlük, güvensizlik, korku, endişe ve şüphe gibi duyguları sıklıkla yaşadıklarını ifade etmiştir. Erkeklerin yaşadıkları bu duygular, erkeklik kimliklerini sarsan ve onları kırılğan hale getiren bir sorun olarak yaşanmaktadır:

(Annem) Kanat gericiydi ve ben öyle hassas büyütüldüm. Pişerek büyümedim. Dolayısıyla hayat karşısında çabuk yıkıldım. Yelden esirgerdi beni (Mürsel, Açık Cezaevi).

Babama çok bağılıydım, bağımlıydım daha doğrusu. O ne derse iyi yapar, ne derse doğrudur, haklıdır. O mantık vardı. Benim özel bi isteğim ya da isyanım falan olmadı. Bazen lisedeyken, babam beni çok şey tutuyodu. Dışarı çıkma, dışarı gitme, arkadaş edinme, arkadaş seni tehlikeye bırakır, arkadaşın sana zarar gelir, diyodu. Şunu, hep işlemiştir benim kafama. Kadının kırığını, dostunu kocası; kardeşin kırığını, dostunu kardeşi getirir, derdi. Yani kendi eliyle alır getirir kocası. Arkadaş olmadı ya, olsa da kısa süreli oldu, samimi bi arkadaşlık olmadı. Çok yüzeysel, çünkü kimseye güvenim kalmamıştı. Babam, kimseye güven kalmadı, herkes çıkar için arkadaşlık yapar, diyodu hep. Mantık o, yetiştirme mantığı (Cafer, Adsız Alkolikler).

Cafer, eşine ve diğer insanlara duyduğu güvensizliği, mantıklı gerekçelerle açıklayamamakta ve aslında kendine duyduğu güvensizliği yansıtmaktadır:

İnsanlardan da korkuyodum, şiddet görürüm diye korkuyodum. Polisten korktum yıllarca. Eşim beni aldatırsa diye, yıllarca bu korkuyla yaşadım, hayatımı rezil eden bu korkuyla. En büyük korkum oydu, ya beni aldatırsa ya da aldattıysa. Bilmiyom da, kimle aldattı onu da bilmiyom (Cafer, Adsız Alkolikler).

Erkeklerle yüklenen çalışma, evin geçimini sağlama, toplumda saygınlık kazanma gibi sorumlulukların, kendisinde korku ve endişeye neden olduğunu, Mürsel şöyle ifade etmiştir:

Hayata atılma, korku veriyö. Bütün sorumluluk sizdeymiş gibi bir ruh hali. Toplumda iyi yere gelme, başarılı olma, evi geçindirme, bunları erkeğin rolleri olarak düşünme vardı. Babam olmadığında, babamın yerini doldurmaya çalışmak lazımdı. Okuldan hayata atılma gibi korkularım çoktu (Mürsel, Açık Cezaevi).

Connell'ın (2005a: 43) ifade ettiği üzere, erkeklığın oluşumunda toplumsal ilişkiler ile kişiliğın etkileşimi göz önünde bulundurulmalıdır. Güçsüz olduklarını paylaşan erkekleri, yine Connell'ın (2005b: 40–42) kullandığı “ataerkil pay” kavramıyla anlamaya çalışmak yararlı olacaktır. Tüm erkeklerin hegemonik erkeklığe ait özellikleri taşımadığını, ancak bir çeşit “suç ortaklığı” kurarak erkeğe tanınan ayrıcalıklardan ve iktidardan yararlandığını görmek gerekmektedir.

Erkeklikle bağdaştırılmayan güçsüzlük ve güvensizliği yaşayan erkekler, bunun üstesinden gelebilmek için kendi gerçeklikleri ile aralarına bir duvar örmektedir. Diğer erkek ve kadınları nesneleştirme, alkolizm, içe kapanma, duygusal uzaklık, duyarsızlık ve şiddet, bu sert duvarın taşları olabilmektedir:

Şiddet, hep oldu benim hayatımda. Bir erkeğın, ayda bir kere kavga etmesi gerektiğine inanırdım. Alkolü ilk bıraktığımda, şiddet uygulamamak beni rahatsız ediyodu. Güçsüz hissediyodum kendimi, eksik hissediyodum, antremansız, pratiksiz (Metel, Adsız Alkolikler).

Güçsüzlük, özellikle erkeklerin kendilerini diğer erkeklerle kıyasladıkları alanlarda yoğun olarak hissedilir. Erkeklığın, erkekler arasında kurulduğunu gösteren bu durumun, erkekleri sertleştirdiği ifade edilmektedir:

Erkek onurludur, hep dik durur, ağlamaz gibi kalıpları bize dayattılar. Ama kişilik yapınız bunu engelleyebilir. Erkekler arasında güçsüz görünenler eziliyo. Dışlanma daha sert ve keskindir. Erkekler arasındaki ilişki sert ve dolayısıyla katılaşıyolar. Duygusallığa yer yok. Ağlamak zaaf değildir, ben bazen burada kimsenin görmeyeceği yerlerde ağlıyorum, rahatlıyorum (Yetkin, Açık Cezaevi).

Güçlü olmaya yönelik vurgu, zayıflık barındıran insani duyguların ve gereksinimlerin bastırılmasına yol açarak, erkekleri mesafeli olmaya ve

korunma zırhları kuşanmaya iter. “*Erkek iktidarının yarattığı çelişki*”, erkekleri güçlü olma baskısının altında güçsüzleştirilmektedir. Erkekliğe ilişkin beklentilerin karşılanmasının zorluğu ve başarısız olma endişesi; güvensizlik, korku, kendilerine ve başkalarına yönelik öfke, saldırganlık ve şiddet kullanımına neden olur (Kaufman, 1999: 2–3).

Şiddetin arkasında korku ve güvensizliğin olduğu yönündeki çözümlemeyi, Adsız Alkolikler Grubundan erkekler yapabilmektedir:

Gücümün yetmediği durumlarda, beni hep bastırdılar. Ben bu bastırılmışlığı gücümün yettiğine kullanmaya başladım. O kadar zalimlik, gerek yok adamı yıpratmaya. Gücümün yetmediği beni dövdüğünde, onun hıncını gücümün yettiğinden alıyodum, öyle dengeliyodum (Murat, Adsız Alkolikler).

Alkolün arkasında bir güçsüzlük, iki korku, cesaretsizlik var. Cesaretlenmek için, güçlenmek için içiyodum. Hayata karşı, herkese karşı, kendime... Ben mesela bugün düşündüğümde çok korkak bi adamım ama bu dernekte en kabadayı beni bilirler. (Gülüyor...) En kabadayı benim, en gözü karası benim (Cafer, Adsız Alkolikler).

“*Otoriter Kişilik*” isimli kitabında Adorno (1964), aşırı düzeyde otoriter ve güçlü görünen, edilgen olmayı kabul etmeyen erkeklerin, aslında kendilerini yoğun şekilde güçsüz hissettikleri ve bu güçsüzlüğün üstünü kapatmak üzere “*sahte bir erkeklik*” tarzı geliştirdiklerini anlatır.

Bu tartışmayı doğrular şekilde Fırat, eşine şiddet uygulamasının nedeni olarak güçsüzlüğünü göstermiştir:

Kendimi ispat edemediğimde, işte ben böyle erkeğim diyerek dayak atıyomuşum. Eşimin benden fazla gelişimini gördüğümde, fazla kibrim ön plana çıkıyo, kabul edemiyodum onun büyüklüğünü. Acizliğimi örtbas etmek için vuruyodum, başkalarından alamadığım hırsımı, öcümü eşimden alıyodum (Fırat, Adsız Alkolikler).

Erkeklerin, zayıflık belirtisi sayılan korku ve acı gibi duygularını açık bir şekilde ifade etmelerinin engellenmesi, çeşitli duyguların öfke olarak yansımalarına neden olur. Kendine yönelik kızgınlık duyma, başkalarına yönelik öfke ve şiddete dönüşebilmektedir:

Sonra biraz kızgınlık bi tiptim ben. Öfke vardı, kızgınlık vardı. Karşımdakinden çok kendime kızgınlık vardı. Ama eylemsel bi alışkanlığa (şiddet) dönüşmüştü. O alışkanlık olunca hayatın her yerinde işlerlik kazandı, yöntem oldu. Yol, yöntem bilmiyodum (Mete, Adsız Alkolikler).

Bu açıdan erkeklığı “*ruhsal düdüklü tencere*” olarak adlandıran Kaufman (1999: 3), acı duyma, korkma, reddedilme, küçük düşme gibi durumların doğrudan yansıtılmadığını söyler. Gerçek duygularının dışı vurulamamasının yarattığı baskı sonucu, “*iktidar*” barındıran öfke ile yansıtılan duygular, şiddete dönüşebilmektedir.

Güçsüzleşmenin ve aşağılanmanın yarattığı sıkıntının, şiddete dönüşmesi şöyle dile getirilmektedir:

Ailesi çok eleştireldi. Çok üzerime geldiler. Param mevkim olmasın ama onurumla oynadığı zaman ölmek lazım. Benden ayrılmadan, başkasına vermeye çalışmaları, benim onurumu incitti. Onlar için kendimi ateşe attım. Kendilerinin yanlışlarının farkına vardılar ama iş işten geçti. İnsanlar içinde beni kırıyorlardı. Seni ben adam edicem zihniyeti, beni rahatsız etti. Üstten bir bakış vardı. Akıl verme konusunda beni kızdırıyordu teyzem. Ruh halim iyi olmadığı için sağlıklı konuşamıyordum. Sağlıklı tercih yapamıyordum. Kontrolsüz sevgi, insanı deli ya da katil eder... O gün, bilinçli ve kontrollü gittim. Öldürmek düşüncesini kafama koymuştum. Arabayı çalıştırdım, kız da o sırada çıktı (Mürsel, Açık Cezaevi).

Erkeklik krizinin, şiddete neden olduğu tartışmasını destekleyecek şekilde Fırat, güçsüzlüğünü şiddetle telafi etmeye çalıştığını ve kendini şiddet kullanarak güçlü hissettiğini anlatmaktadır:

Erkek olmak, güçlü olmak demekti ama ben güçlü değildim aslında. Şimdi öyle bi gücü istemiyorum hayatımda. Çünkü sadece ben, şu an düşünüyorum, yaptığım şeyleri, egomu tatmin etmek için dayak atıyordum (Fırat, Adsız Alkolikler).

Özellikle aile içinde üstünlüğü ve şiddet kullanma kapasitesi vurgulanan erkekler, yaşam koşullarının üstünlüklerini korumaya elvermediği durumlarda, hınçla alınganlık ve gururlarını büyütmektedir (Selek, 2008: 136). Toplumsal alanda önemli olan her noktada egemenlik kurma gereksinimine işaret eden “*sürekli denetim pozisyonu*”nu yitirdiği durumlarda, şiddete yönelmektedirler (Heiliger ve Engelfried, 1995, akt. Onur ve Koyuncu, 2004: 38). Geleneksel erkeklığın zayıflamaya başlamasıyla, iktidarlarının sarsılmasını kabullenemeyen bazı erkekler, eril bir kimlik duygusu kazanmaya çalışırken şiddet kullanabilmektedir (Segal, 1992: 326).

Erkeklerle yapılan bir araştırmada genç, eğitim düzeyi yüksek erkeklerin eşlerinin yükseköğrenimli olması ve çalışması, ilişkide gerginlik yaratan

unsurlar olarak belirlemiştir. Kadınların, özellikle ev içinde “gizli bir iktidar” a sahip olduklarını, karmaşık yapıları ve kurnazlıklarıyla kendilerini kaygılandırıdıklarını ifade etmişlerdir. Kadınların çalışması ve kendilerinden çok ücret almaları, çatışmaya neden olmaktadır. Kadın üzerinde tam denetim sahibi olunamaması, erkeklerde zaman zaman gerginliğe yol açmaktadır (Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu, 2011: 61–62). Benzer şekilde başka bir araştırma da kadınların çalışmaya başlaması, özgüvenlerinin artması, görüşlerini ifade etmeleri ve çocuk sahibi olmalarının, şiddeti başlatabildiğini ortaya koymuştur (Bora ve Üstün, 2006: 20–21).

Farklı araştırma sonuçları şiddetin, kadınların erkeklerin iktidarına karşı çıktıkları noktada başladığından hareket ederek, şiddetin istikrarsız ve sürekli rekabet içinde olan erkekliği onarmak ve yeniden inşa etmek üzere harcanan çaba olduğunu göstermektedir (Anderson ve Umberson, 2001: 375; Mansley, 2009: 174).

Murat, istediği şey yapılmadığı zaman sarsılan iktidarını, şiddetle yeniden kurmaya çalıştığını şöyle dile getirmektedir:

Hep benim dediğim olsun istiyorum. Olmayınca, ya dövüyorum ya küfür ediyorum ya uzaklaşıyorum (Murat, Adsız Alkolikler).

Erkeklerin bir kısmının, erkekliklerine ilişkin güvensizlikleri, kadınlara şiddet uygulamalarını açıklayabilmektedir. Ancak kültürel ve toplumsal olarak kadınlara yönelik korku, kuşku ve nefret duyguları, erkek psikolojisini toplumsal düzlemde pekiştiren bağlamla birlikte anlaşılabilir (Segal, 1992: 139). Bu noktada erkeklerin yaşadığı güçsüzlüğün, neden şiddete dönüştüğünün altını çizmek önem taşır. Erkeğin, hegemonik erkeklik ideali ile bağdaşmaması ve iktidarının sarsılması sonucunda yaşadığı güçsüzleşme, erkek egemen toplumsal düzende erkeğe şiddet kullanma hakkının verilmesi nedeniyle şiddete dönüşebilmektedir.

3.3. ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE GÜÇ VE ŞİDDET EKSENİNDE ERKEKLİĞİN OLUŞUMU

Erkeklığın güç, iktidar ve şiddet ekseninde oluşumunda, çocukluk döneminde sosyal çevresiyle etkileşim içinde geçen toplumsallaşması önem taşır. Çocuğun toplumsallaşma süreci ağırlıklı olarak aile merkezli ele alınmaktadır. Bu noktada Mac an Ghail ve Haywood (2007: 45) modernleşmeyle birlikte, ailenin basit bir şekilde cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği yer olmaktan çıkarak, bireylerin etkin bir şekilde karmaşık kimlik oluşumlarını gerçekleştirdiği bir alan olmaya başladığını savunur. Bu değişim, ailedeki güç meselesini daha karmaşık hale getirmekte; erkekleri ekonomik, sosyal, psikolojik ve duygusal arka planlarıyla birlikte ele almayı gerektirmektedir. Bu nedenle yalnızca aile içindeki toplumsallaşma ile açıklanamayacak olan erkeklik, farklı toplumsal boyutlarıyla birlikte anlaşılabilir.

Bu bölümde, eşine şiddet uygulayan erkeklerin, erkeklik kurgularının çocukluk dönemlerinde güç, iktidar ve şiddet ekseninde oluşumu görüşmelerde öne çıkan temalar çerçevesinde toplumsal ve psikolojik boyutlarıyla birlikte ele alınmaktadır. Görüşmelerde öne çıkan temalar olan anne -baba arasındaki ilişki, anne - babanın çocuğa karşı tutum ve davranışları, kardeşler arasındaki ilişki, eğitim sistemi ve okul yaşantısı, yoksulluk ve dışlanma, yaşanan çevre, hegemonik erkekliklerin model alınması, cinsel istismar öyküsü, cezaevi yaşantısı ve eril sporlarla ilgili veriler, kuramsal bilgiler ışığında yorumlanmaktadır.

3.3.1 Anne - Baba Arasındaki İlişki

Modernliğin özel alan olarak kurguladığı ailenin, toplumsal cinsiyet oluşumundaki etkisi, maddi ve söylemsel olarak hala güçlüdür. Ataerkillik ile kapitalizmin gelişmesi arasındaki tarihsel bağlantıya dayanan aile, modern dönemde de toplumsal cinsiyet farklılaşmasının oluşumunda oldukça etkilidir (Aboim, 2010: 61–62).

Aile, toplumsal cinsiyete ilişkin değerlerin, kuralların ve davranış kalıplarının kız ve oğlan çocuklarına aktarıldığı, dolayısıyla erkeğin ayrıcalıklı olduğunun

benimsetildiği temel toplumsal kurumdur. Daha önce de bahsedildiği üzere, oğlan çocukların, anneden kopuş nedeniyle, kadınlığa ait olarak tanımlanan duygusallık, insani ilişkilerde yakınlık ve duygusal destek verme, anlayış ve uzlaşma gibi değerlerden uzaklaşması, bunların karşıtı olan değerlerle toplumsallaşmalarında etkili olur:

Kadınlar, güçsüz bana göre veya babamdan aldığım şeye göre. Babam, hayt dediğinde, kimse sesini çıkaramaz (Murat, Adsız Alkolikler).

Oğlan çocuğun, aile içinde anne ve babası arasındaki iktidar ilişkisini içselleştirerek öğrenmesi, erkek hegemonyasının devamını sağlamada önemli rol oynar. Kuşak çatışması ve modernleşmenin etkisiyle babanın tutum ve davranışlarının tam olarak benimsenmesi çoğu kez gerçekleşmese de, babanın erkek üzerindeki izi yaşam boyu sürülebilmektedir:

Babadan kalma aile yaşantısını, dededen kalma kadına bakış açısını, babadan anaya bakışı engelleyemedim ve devam ettirdim (Fırat, Adsız Alkolikler).

Anne baba çatışmaları... Gene evde aldığım eğitimden, ben saygılı davranmaya çalışırdım ama öyle bir uygulama vardı ki babamda, aynı ben de almışım. Sonra size sayıcam; böyle ben-merkezci, otoriter, kontrolcü, dediğim dedik, inatçı. Bunlar, hep sürüp duruyodu (Mete, Adsız Alkolikler).

Çocukluk döneminde yaşanan şiddetin, yetişkinlik döneminde şiddet uygulamaya yönelik etkisi üzerine yapılan araştırmalar, ağırlıklı olarak öğrenme kuramını temel almaktadır. Saldırganla özdeşleşme ve saldırganlığın gözlem yoluyla olumlu olarak pekiştirilmesi, en sık kullanılan mekanizmadır (Bevan ve Higgins, 2002: 225).

Kadın ile erkek ilişkisine dair geleneksel bakış açısını ve kadına şiddet uygulamanın normal olduğunu, babasını örnek alarak içselleştirdiğini ifade eden Murat, bu durumu biraz da eleştirel olarak şöyle açıklamaktadır:

Küçüklükten getirdiğim bakış açısı... Babamın, anneme karşı üstünlüğünü benimsemi... Hoşnut değilim babamın şiddetinden, bakış açısından, otoritesinden ama gel gör ki gün oldu devran döndü, sen de babanın bi kopyası. Kendime söylüyorum. Aslında ben babamdan ileri, oğlumdan geri olmalıyım. Ama ne yazık ki bazı şeyler de izin vermiyo yaşamda. Bişey kaybolup gidecek sanıyorum. Ya gururum, ya erkeklik onurum... (Murat, Adsız Alkolikler).

Kadına şiddet uygulayan erkeklerle yapılan bir araştırma, babanın evde disiplini sağlayan figür olmasının, disiplin ve denetimin “erkek işi” olarak algılanmasına yol açtığını göstermiştir. Ayrıca görüşülen erkeklerin yarısı, nasıl kavga edeceklerini babalarından öğrendiklerini söylemiştir (Mansley, 2009: 151). Erkeğin, babasını model alarak erkeklik değerleri ile özdeşleşmesi, hegemonik erkekliğin yeniden üretilmesinde önemlidir. Özellikle kadın düşmanlığı ve şiddet bu süreçte içselleştirilebilir (Sancar, 2009: 128; Peralta ve diğ., 2010: 397; Mavili-Aktaş, 2006: 109).

Mete, kadına yönelik cinsiyetçi bakış açısını, ailesindeki erkeklerden etkilenecek benimsediğini şöyle anlatmaktadır:

Onun dili, benim elim. O da susmazdı. Karşılık verirdi, o karşılık verdiği zaman, benim onu dövmem bana yetmiyordu ki... Bir kadın bana nasıl karşılık verebilir? Üstelik bu kadın, benim karım. Babamda da bunu gördüm, amcamda, dayılarımda. Biz hep böyle gördük. Kadın karşılık veremez (Mete, Adsız Alkolikler).

Görüldüğü üzere çocuğun anne ile babanın arasındaki ilişki tarzını, ailedeki erkek egemen bakış açısı doğrultusunda içselleştirmesi, kadınlık ve erkeklik hakkındaki görüşlerini şekillendirmede önemli bir role sahip olmaktadır.

Babanın anneye şiddet uygulaması

Kadına yönelik aile içi şiddetin yaygınlığı nedeniyle çok sayıda çocuk, babalarının annelerine şiddet uyguladığına tanık olmaktadır. Aile içinde şiddete tanık olmak, yetişkinlik döneminde de etkisini sürdürerek, kadına yönelik şiddeti olağanlaştırmaya neden olabilmektedir.

Murat, babasının şiddet uygulamasını aile içinde iktidar sahibi olma arzusunun yerine getirilemeyişle açıklayarak, annesinin karşı çıkışlarının şiddetle sonuçlandığını anlatmıştır:

Annem çok konuşurdu. Babam da kendince toplumda yeri olan bi insandı, inanç önderiydi. Hep benim dediğim olsun isterdi, kibirden olsun, egodan olsun... Hiç aşağıda olsun istemezdi. Hükümrân olmayı isterdi, toplumu yönetmeye çalıştığı için. Annem biraz sesini çıkardığında şiddet olurdu (Murat, Adsız Alkolikler).

Mete, babasının yalnızca anneye şiddet uygulamakla kalmayıp, ailedeki diğer bireylere yönelik de şiddet uyguladığını anlatmıştır:

Babam, annemi döverdi. Babam, annemi döverken, yani babam evde birini döverken, karışan herkesi döverdi, yani aileyi komple döverdi (Mete, Adsız Alkolikler).

Görüşmeler sırasında erkekler, annelerine uygulanan şiddetin haksız olduğunu, şiddetten dolayı babalarını sorumlu tuttıklarını ifade etmiştir:

Annemi de çok döverdi. Tartıştırdım babamla. Haksızsın, yanlış yapıyorsun, derdim. Babamın karşısına geçerdim. Bi bahane bularak, annemi döverdi (Fatih, Kapalı Cezaevi).

Şiddet uygulayan erkeklerle yapılan araştırmalar, çocukluk döneminde babanın anneye şiddet uygulamasına şahit olmanın, rol model olarak babanın erkeklik tarzının benimsenmesine, şiddetin normalleştirilmesine ve yetişkinlik döneminde kadına şiddet uygulanmasına etkisi olduğunu göstermektedir (Peralta ve diğ., 2010: 397; Bevan ve Higgins, 2002: 240; Abramsky ve diğ., 2011: 114). Türkiye’de yapılan bir araştırma, annesi aile içi şiddete maruz kalan erkeklerin, eşlerine fiziksel şiddet uygulama olasılığının beş kat arttığını göstermektedir (Öyekçin ve diğ., 2012: 5).

Araştırma bulgularının da gösterdiği üzere, uyguladıkları şiddetin önemli bir nedeni olarak babalarının, annelerine şiddet uygulamasını gösteren Remzi ve Murat’ın anlattıkları, bu durumu açıklamaktadır:

Ben çocuklarımdan korktum, ürperdim, yansıtmayayım diye. Babam, annemi çok döverdi. Annem haklı olmasına rağmen, babam döverdi onu. Anneme yalvarırdım, sus diye, dilini tut diye. Ailede erkeklerden en büyüğüydüm. Ayakkabım çamur oldu diye döverdi, vay efendim niye ayakkabını yırtarsın diye döverdi. Bu çocukluktan gelen bir şey... Böyle olmayı istemezdim (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Babam, annemi 93 yılına kadar dövdü. Sonra biz büyüyünce, baskı uygulayınca dövemezsin diye, durdu. Ama sözsel şiddet had safhada... Bugün bile başının etini yer. Öyle baskılı bi aile ortamında büyüyen çocuk, babasından gördüğünü yapmaya devam ediyö (Murat, Adsız Alkolikler).

Babasının, annesine şiddet uyguladığına tanık olan oğlan çocukların, annelerine uygulanan şiddetten dolayı üzüntü duysalar dahi yetişkinlik dönemlerinde eşlerine şiddet uyguladıkları görülmektedir.

3.3.2. Anne Babanın Çocuğa Davranışları: Şiddetin Tohumları

Çocuğun kişiliğinin şekillenmesinde, çocukluk döneminde anne ve babanın çocuğa karşı tutum ve davranışlarının etkisi, kaçınılmaz olarak önemlidir. Çocuğa karşı ihmal ve şiddet içeren tutum ve davranışlar, çocuğun şiddeti normalleştirmesine ve şiddet uygulamayı öğrenmesine neden olabilmektedir. Çocuk, şiddet sonucunda güçsüzleşmesini, çocukluk ve yetişkinlik döneminde başkalarına şiddet uygulayarak telafi etmeye çalışabilmektedir. Oğlan çocuğa ayrıcalık tanımak ve kız çocuklarından üstün tutarak erkekliğini yüceltmek, erkeğin kendisini kadınlardan üstün görmesine ve hegemonik erkeklik idealine sahip olmak istemesine neden olabilmektedir.

Çocuğun ihmali

Eşine şiddet uygulayan erkeklerle yapılan bir araştırma, çocukluk döneminde aileleri tarafından ihmal edilmeye eşe fiziksel şiddet uygulama arasında bağlantı olduğunu ortaya koymaktadır (Bevan ve Higgins, 2002: 239).

Bu araştırmayı doğrulayacak şekilde, Cafer ve Mete, çocukluk döneminde anne babalarının kendilerine yeterince ilgi göstermediğini, sevildiklerini hissetmediklerini anlatırken, duyarsız ve şiddet içeren davranışlarının da ipuçlarını vermektedir:

Annemin ilkokul döneminde ve sonraki zamanlarda benimle ilgilenmediğini gördüm. Bunu yıllarca hissettim. Benimle ilgilenmediğini, bana zaman ayırmadığını, sevgisini göstermediğini, zaman zaman şiddete başvurduğunu, ağır sözlerle hakaret ettiğini, ilgisiz, kendi halinde. Yani halinde derken, kendi yaşamak için yaşayan. Onun için, onu hiç sevmedim. Annemi hiç sevmedim... (Cafer, Adsız Alkolikler).

Ailede çocuğu terbiye etmenin, büyütmenin yolu korkuydu, sevgi değildi yani. Sevseler de, ben çok çok sonra bunu gördüm. Hiç bana eylem olarak, bi kere sözel olarak, dokunma olarak hiç ifade edilmemişti bana, gösterilmemiştir. Yani onu çok sürelerce yaşadım. Ayıp bir şeydi sanki yani sevgiyi dillendirmek, sevgiyle sarılmak, ne bileyim o duyguyla çocuğa veya başkalarına... Zaten evinde, ailede göstermek nasip olmamışsa, onu dışarıda hiç uygulayamazlardı. Yani sevginin eylemsel yönünü ben hiçbir zaman tanımadım, sonra sevgiyi de kaybettik (Mete, Adsız Alkolikler).

Kırsal kesimde büyüyen kadın ve erkeklerin çocukluk dönemlerinde anne ve babalarıyla daha mesafeli bir ilişki yaşadıkları bilinmektedir (Bora ve Üstün, 2010: 52).

İkisi de kırsal kesimde büyümüş olan Mehmet ve Remzi, ailelerinin kendileriyle yeterince ilgilenmedikleri ve sevildiklerini hissetmediklerini anlatmıştır:

Ailemde sevgi ilgi azdı, annemde de babamda da... Ben her ikisine de uzaktım, belki de son olduğum için sevgileri yoktu. Köy yerinde pek öyle ilgilenmezler çocukla (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Çok ilgi alaka görmedim. Çocuk olmadım hiç. Çocukların yaptıklarını yapmıyodum. Kendimi büyük, ağırbaşlı hissediyodum. Herkes benim olgunluğuma önem verir... Bende sevgi eksikliği var... Babama soğuk davranırdım. "Oğlum şu yanlış" diye baba nasihati duymadım. Babam boş boş bakardı, cahildi. Anadolu'da duymuşsunuzdur; karnından sıpayı, sırtından sopayı diye (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Çocuğun ihmaliyle ilişkilendirilen bağlanma kuramı, anne babaların reddedici tutum ve davranışlarının, çocukların güvenli bir şekilde bağlanmalarını engelleyerek, duygusal gelişimlerini olumsuz yönde etkilediğini ortaya koyar. Fiziksel, duygusal ve sosyal gereksinimleri düzenli ve yeterli ölçüde karşılanmayan çocukların, güvensiz bağlanma yaşadıkları, bunun da çocukların gelecek yaşantılarında duyarsız ve suça eğilimli olmalarıyla bağlantılı olduğu ortaya konmuştur (Bowlby, 1951 akt. Colby, 2005: 129). Çocuğun ihmal edilmesinin yetişkinlik döneminde kendine ya da başkalarına şiddet uygulamasına yol açması, çocuk ihmalinin dikkate alınmasını gerektirmektedir.

Çocuğa yönelik şiddet

Türkiye'de otoriter çocuk yetiştirme tarzı, çocukların üzerinde şiddet ve baskı kullanılarak ebeveyne itaat etmesi üzerine kuruludur (Değirmencioğlu, 2007: 181). Anne ve babaların, eğitim amacıyla çocuklarına fiziksel şiddet uygulamaları, sıklıkla karşılaşılan bir sorundur. Yoksul ve eğitim düzeyi düşük anne babalarla yapılan araştırmalar, anne babaların yarıya yakının çocuklarına fiziksel şiddet uyguladığını göstermektedir (Öztürk, 2008: 123; Bilir ve diğ., 1991: 48–53).

Başka bir araştırma, annelerin uyguladığı şiddetin daha kabul edilebilir olduğunu, ancak baba tarafından özellikle ergenlik ve sonrası dönemde uygulanan şiddetin daha zor kabul edildiğini ortaya koymaktadır (Bora ve Üstün, 2010: 11).

Bu araştırmada yapılan görüşmelerde ise bazı erkekler, çocukluk döneminde anneleri ve babaları tarafından uygulanan fiziksel ve duygusal şiddetten etkilendiklerini üzüntüyle anlatmıştır:

Bir de, yani hırsızlık yaptım ama evin içerisinden bir şeyi sattığımla itham etmişti babam beni ve gene keserle vurmuştu yine vurdu, vurdu... O keserin kafama indiğini hatırlıyorum ben, ondan sonra bir şey hatırlamıyorum ben, ama babamın üstüneydim ve sustağım gırtlığındaydı. Şimdi babam da olsaydı o kadar dayağa tahammül etmiştim. Ama benim aslında işte o ergenlik dönemlerinde birinin eli beline kadar kalkmışsa ben yumruğu veya tokadı veya kafayı vururdum. Yani o hareket oraya kadar gidilmişse otomatiğe binerim. Ama gözüm kararmış, yani o darbeyi alınca ne olduğunu bilmiyorum, baba olarak falan... Üç beş dakika bir dövme, çatışma oldu (Metem, Adsız Alkolikler).

Annem, yapmazdı bişey bana, ama babam döverdi. Kendi hatalarımdan değil. Çoğu zaman çok döverdi, aşırıya kaçtığı olurdu (Fatih, Kapalı Cezaevi).

Babamdan çok sopa yemedim, sadece birkaç kez testereyle dövdüğünü hatırlıyorum. Annem dövmeye kalkınca ona sövüyodum (Murat, Adsız Alkolikler).

Babam hiç şiddet uygulamadı, o beni seviyordu. Ama yer yer, o da anneme bakarak ağır sözler kullanarak hakaret ediyodu. En çok gücüme giden de ikisinin, bi de ablamin, hakaret ettikten sonra yüzüme tükürmeleri çok ağırıma gidiyodu. Sopa yemedim babamdan ama hakaret ediyodu. Bundan bişey olmaz, bu bişey beceremez, beceriksiz, diyolardı. Tu yapıyolardı, yüzüme tükürdüklerinde yıkılıyodum. Bunlar unutmadığım şeyler... (Cafer, Adsız Alkolikler).

Annem, babamdan dolayı bazen çok küfür ederdi. Tamam, annem de... Bazem nasıl affedeceğim onu, diyorum (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Anne ve babaları tarafından şiddet gören çocukların, şiddeti kanıksamaları ve şiddet uygulamaları olağan bir durumdur. Erkeklerin, çocukluk ve gençlik dönemlerinde ailelerinde gördükleri şiddet içeren tutum ve davranışların, şiddete yönelmelerinde etkili olduğu araştırmalar sonucu belirlenmiştir. Eşine şiddet uygulayan erkeklerin üçte biri, çocukluklarında aile içinde şiddete tanık olduklarını ya da kendilerine fiziksel şiddet uygulandığını belirtmiştir (Mansley,

2009: 149, 174). Erkeğin, çocukluğunda fiziksel şiddet görme öyküsünün olması, kadına psikolojik şiddet uygulamayı yaklaşık altı kat arttırmaktadır (Öyekçin ve diğ., 2012: 5). Şiddet uygulayan erkeklerle yapılan birçok araştırma, çocukluk döneminde aile içinde şiddet görmüş olmanın, erkeklerin şiddeti içselleştirmesinde ve şiddet uygulamalarında etkisi olduğunu göstermektedir (Peralta ve diğ., 2010: 395–397; Hearn, 1998: 73–74; Bevan ve Higgins, 2002: 232; Kernsmith, 2006: 168; Browne ve Hamilton, 1998: 74).

Eşini öldürmekten dolayı cezaevinde bulunan Yetkin, eşine yönelik şiddet uygulamasının kökeninde, çocukluk döneminde annesinden gördüğü şiddetin olduğunu anlatarak, bu tartışmayı doğrular nitelikte şiddet hakkında çözümleme yapmıştır:

Annem beni fazla dövüyodu. Dışarıda oyun oynuyoduk, üstümüz kirleniyodu, bundan dolayı bizi dövüyodu. Yani fazlaydı, bazen komşular gelip annemin elinden kurtarırdı bizi. Şiddet, bilinçaltına o zamandan yerleşti (Yetkin, Açık Cezaevi).

Mete de şiddeti normalleştirmesinin ve insanlar üzerinde üstünlük ve iktidar kurma aracı olarak benimsemesinin arkasında, anne ve babasından gördüğü şiddetin olduğunu anlatmaktadır:

Daha sonra cezalandırılmalarımı hatırlarım çocukluğumda, işte annemin verdiği cezalar, ufak tefek tokatlar, niye yaptın... Yaramazlıklar karşılığının ötesinde. Mesela bir gün bir yalan söylemişim ben. Yalan söylemek cezalandırılacak işte felan. Bunu işte ağızıma bir avuç acı biber koyarak cezalandırmıştı ve ben o acıyla su içtikçe de o sadece iç, diyodu. Meğerse su dindirmezmiş. Daha sonra bir domatesle geldi ve su içtikçe yanarsın, al şu yarım domatesi ye, demişti. Şimdi ben burada bunları anlatırken, anne ve babamı suçlamıyorum, suçlamak için değil. Onlar da bildiklerini yapmışlardı. Babamdan yediğim dayaklar, çok, çocukluğumda çok ağırdı. Yani sadece tokat, yumruk gibi değil, eline geçen herhangi bir şeyle de vururdu. Hatta evde bir polis copu yaptırmış, iki tane de cop vardı. Ya bu belki bana münaasip değil belki ama onun için yaptırmamıştı ama o vardı yani. Dayak hep vardı (Mete, Adsız Alkolikler).

Çocuğun benliğini ezen, kendisine güçsüzlüğü ve şiddeti aşıl原因an şiddetle büyümeyi; “bir varlığı şiddetle pişirmek, onun benliğine yetersizlik duygusunu, güvensizliği ve hıncı aşıl原因amak anlamına geliyor” diye açıklayan Selek (2008: 94), çocukluk döneminde yaşanan şiddetle yetişkinlik döneminde uygulanan şiddet arasında bağlantı kurar.

Bu duruma örnek olarak Murat, şiddetle büyümenin korku, hınç ve şiddete yol açtığını şöyle ifade etmiştir:

Bastırılmış bi çocukluk, sürekli baskı altında tutulan ailesi tarafından. Biz çocukken ırmağa giderdik yüzerdik, annem bizi sopayla döverdi, acıttırdı canımızı. Biz ertesi gün yine giderdik. Benim babam çok asabi bi insan, otorite sahibi. Bi tane kızılılık sopası vardı. Abim çok sorunlu bi çocuğu, onun yüzünden bizi içtimaya çekti. Biz korkardık bizi dövecek diye. Gücümün yetmediği durumlarda beni hep bastırdılar. Ben bu bastırılmışlığı gücümün yettiğine kullanmaya başladım. O kadar zalimlik, gerek yok adamı yıpratmaya. Gücümün yetmediği beni dövdüğünde, onun hıncını gücümün yettiğinden alıyodum, öyle dengeliyodum (Murat, Adsız Alkolikler).

Çocukluk döneminde aileleri tarafından şiddet uygulanan gençlerin, şiddet uygulanmayan gençlere göre, kendilerine daha fazla şiddet uyguladıkları, içe kapanma, kaygı, depresyon, şiddet uygulama, suç içeren davranışlarda bulunma gibi sorunları daha fazla yaşadıkları saptanmıştır (Moylan ve diğ., 2010: 60). Bu etkilerin yetişkinlik döneminde de devam etmesi olası görünmektedir.

Bunun yanı sıra ailede şiddete tanık olmanın ve şiddet görmenin, erkeklerin uyguladıkları şiddet konusunda belirleyici olmadığı ve bunun bir bahane gibi kullanılmaması gerektiği tartışılmaktadır. Aynı koşullara sahip tüm erkeklerin kadına şiddet uygulamadığı düşünüldüğünde, şiddet uygulamanın erkeğin seçimi olduğu gerçeği karşımıza çıkar. Nitekim Kaufman'ın (1999: 4) belirttiği üzere ailesinde kadına yönelik şiddete tanık olan erkeklerin bir kısmı, şiddet kullanmayı bilinçli bir şekilde reddetmektedir.

Oğlan çocuğa üstün değer verilmesi

Türkiye'deki geleneksel toplumsal değer, oğlan çocuklarını kız çocuklarından daha değerli ve üstün görerek, oğlan çocuğu ayrıcalıklı bir konuma yerleştirir. Van'da yapılmış bir araştırmada (Okutan, 2007: 66–67), oğlan çocuklarının hem anne hem de baba tarafından el üstünde tutulduğu, beslenme, eğitim gibi konularda kız çocuklardan ayrıcalıklı davranıldığı, kız çocuklarının ise değersiz görülerek, ailenin kaynaklarından yararlandırılmadığı ortaya konmuştur.

Kırsal kesimde yaşayan, gelir düzeyi düşük ailelerde, ailenin geçimini sağlama rolleri nedeniyle özellikle yaşlılık dönemi için güvence olarak görülen oğlan

çocuklar (Kağıtçıbaşı, 1981), sağlık, beslenme, eğitim gibi konularda kız çocuklarından önde tutulur:

Kızlara hala bizde mal verilmiyo, erkeklere veriliyo. Abim, öğretmenlik yapmasına rağmen, çocuklarını okutmadı, kızlarını hiç okutmadı (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Bu ayrıcalıkların farkında olan çocuklar, erkek ve kadın arasında hiyerarşik bir ilişki olduğu düşüncesini içselleştirir. İkisi de kırsal bölgede yetişmiş olan Hasan ve Mahmut, ayrıcalıklı konumlarını şöyle ifade etmektedir:

Erkek çok kıymetli idi, böbürlensin dursun, derlerdi. Ben de ilk çocuğum (Hasan, Açık Cezaevi).

Ailede ikinci erkek olduğum için şımarık büyütüldüm. Annemin memesini açar, sütünü içerdim, sonra kapatır, oyun oynamaya giderdim. Kaç yaşında olduğumu bilmiyorum (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Oğlan çocuğun ailedeki ayrıcalıklı konumunun, yalnızca kırsal kesimde yaşayan ailelerde değil, şehirde yaşayan eğitilmiş ailelerde de görüldüğü ancak daha az belirgin olarak yaşandığını Mert ortaya koymaktadır:

Bir tane kız kardeşim var. Ama eğitim ve maddi açıdan fark yok aramızda. Erkek olmanın verdiği ayrıcalıklar vardı. Daha çok sorumluluk sahibi olmak gibi... Kız kardeşimle kavga etmezdik, hiç dövmedim onu. Ama bana su getirmesi gibi şeyler oluyodu (Mert, Denetimli Serbestlik).

Geleneksel aile yapısı içinde tek oğlan çocuğuna gereğinden fazla değer verilmesinin yarattığı baskıdan bahseden Fırat, bu durumun şiddete dönüşebileceğini anlatmaktadır:

Ben, evin tek oğluydum. Doğuda tek oğlan olmak zordur. Doğulular, tek oğlansan daha çok ilgi gösterirler, daha çok şey yaparlar. Bazen o sevginin dozu kaçır, baba nasıl seveceğini bilmez, anne de çok üzerine titrer. Anne baba arasında şiddete sebep olursunuz. Orda başlar şiddet. Onlar, sevgilerini artırdıkça size baskı oluştururlar. O baskı, size başka çıkış yolları aramanıza neden olur. Bi balonu düşünün, onlar buradan şişirirler, üflerler. Siz de bi yerlerden iğneyi batırıp hava deliği bulmaya çalışırsınız. Kaçış... Bunu yaşarken de şiddete başvurursunuz (Fırat, Adsız Alkolikler).

Ailede oğlan çocuklara üstün değer verilmesi ve onların ayrıcalıklı konumunun, erkekliğin güç ve iktidar ekseninde toplumsallaşmasındaki önemi, anlatılarda da ortaya çıkmıştır.

Ailenin çocuğu şiddet uygulama yönünde desteklemesi

Bir araştırma, ailelerin çatışma durumlarında oğlan çocuklarına sert karşılık verme, misilleme yapma gibi yollarla çözüm bulmayı öğrettiğini gösterir. Bunun sonucunda oğlan çocuklar, hem aileleriyle hem de arkadaşlarıyla ilişkilerinde mücadele, rekabet ve öç alma gibi duygularla hareket ederek, daha katı tutumlar sergiler. Güçsüz ve zayıf görünme kaygısını yoğun şekilde yaşayan çocuklar, sert ve dayanıklı görünmek için psikolojik gerilim yaşarlar (Pollack, 2002: 216).

Hüseyin, diğer çocuklar tarafından ezilmesi riskine karşı, annesinin diğer çocukları dövmesi yönündeki telkinlerini hatırlayarak, şiddet uygulama konusunda teşvik edildiğini anlatmıştır:

Hatta annem derdi ki; gücün yetmiyosa taşı kafasına vur, kaç. Dayak yemeyin, dayak atın. Dayağı atın, ben şakacıktan kızarım size, derdi. Ezik büyümeyin, derdi (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Oğlan çocuğun “ezik” olmaması için aileler tarafından teşvik edilen şiddet, erkeği, gücünü şiddetle kurması yönünde desteklemektedir.

3.3.3. Kardeşler Arasındaki İlişki

Kardeşler arası şiddet, aile içi şiddet konusunda en çok gözden kaçırılan sorun olma özelliği taşır (Eriksen ve Jensen, 2006: 506; Krienert ve Walsh, 2011: 331). Hâlbuki ailedeki güç eşitsizliği, mücadele ve rekabet, kardeşler arasında da yaşanmakta; fiziksel olarak güçlü, yaşça büyük ve cinsiyeti erkek olan kardeşler, kendilerinden güçsüz olan kardeşlerine daha fazla şiddet uygulayabilmektedir. Ailede oğlan çocuklara daha fazla değer verilmesi, şiddet kullanmalarının desteklenmesi, kız kardeşlerine “göz kulak olmaları”nın istenmesi ve koruyuculuk rolü, kız kardeşlere şiddet uygulanmasını ve yetişkinlik döneminde bu şiddetin eşe yönelmesini destekleyebilmektedir.

Erkek kardeşler ile ilişki

Araştırmalar erkeklerin, erkek kardeşlerine şiddet uyguladıklarını ortaya koymaktadır (Eriksen ve Jensen, 2006: 504; Graham-Bermann ve diğ., 1994: 89; Krienert ve Walsh, 2011: 336).

Yapılan görüşmelerde, bazı erkeklerin ağabeylerinden şiddet gördükleri ve bu şiddetten olumsuz şekilde etkilendikleri ortaya çıkmıştır:

Abim zalimdi, sadistçe. Dört kız çocuktan sonra olduğu için fazla yüz verilmiş... Orta ikiye kadar okudum, sonra abimin zulmünden evden kaçtım. Yeni evlenmiş. Ben, insanlarla çok muhatap olmuyodum. Evlenecekmiş, kalkıp ona hizmet etmem gerekiyomuş, ben bilmiyodum. Bana saldırdı, ben dama kaçtım, damdan atlardım. Yerde kar vardı. Nasıl eve geldim, bilmiyorum (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Abim çok döverdi. Hala abimle yıldırım barışık değil... Bi de abimle olan ilişkilerimde sıkıntı vardı. Beni hep eleştirirdi. Ben siva yapmayı pek beceremezdim. Benimle alay ederdi. Bana fırçayla su serperdi. Beni her türlü hırpalıyordu, dilediği gibi davranıyordu bana. Ona kinli büyüdüm (Murat, Adsız Alkolikler).

Hasan ise küçük erkek kardeşlerine yönelik şiddet uygulaması için babasının kendisine “yetki” verdiğini anlatmıştır:

Dört erkek kardeşiz. Ben büyükleriyim. Babam, kardeşlerini gözetleyeceksin, derdi, kontrol edeceksin. Döverdim, yanlış yaptıkları zaman (Hasan, Açık Cezaevi).

Anlatılardan görüldüğü üzere, özellikle ağabeylerin kardeşlerine şiddet uygulamaları, erkekliliği şiddetle yapılandıran etkenlerden biridir.

Kız kardeşler ile ilişki

Ağabeylerin kız kardeşlerine daha fazla şiddet uyguladıkları araştırmalarla gösterilmektedir (Eriksen ve Jensen, 2006: 504; Graham-Bermann ve diğ., 1994: 89; Krienert ve Walsh, 2011: 336). Türkiye’deki geleneksel aile yapısı içinde “koruma” amaçlı olarak kız kardeşler üzerinde denetim kurma ve bu doğrultuda şiddet uygulama hakkına sahip olan ağabeyler, yetişkinlik döneminde bu tutum ve davranışlarını eşlerine uygulamayı öğrenmektedir:

Kız kardeşlerime engel olmak gerekiyordu, ağabeylikten dolayı. Erkeklerle konuşmasınlar, gezmesinler diye baskı yapardım. Eğer bişey yaparlarsa

babama söyledim, babam döverdi. Bana da derlerdi, bunlara sahip çıkacaksın diye. Koruyup, kollamamı isterlerdi (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Şiddetin nedenleri konusunda kendini çözümlenmeye çalışan Fırat, çocukken kız kardeşlerine uyguladığı şiddetin, yetişkinlik döneminde eşine nasıl yansıdığını şöyle anlatmaktadır:

Benim şiddetlerim, şöyle başladı. Mesela, ben kendimden bi ufak kız kardeşimi sürekli döverdim. Çünkü gücüm ona yetiyodu. Dedim ya, hırslarım artıyo, öfkemi durduramıyorum, sürekli boyut değiştiriyo, yükselişe geçıyo falan... Burada, benim gücümün yettiği kişiyi ezme olayı çıkiyo. Niye kendimden güçlü birini o an dövmüyorum ya da baskı uygulayamıyorum? Gücüm o an kime yetiyo? Ben kardeşimi çok döverdim. Tabi bu zamanla değişti, öbürlerine baskı olmaya başladı. Sözüümü geçiremediğim yerde, istediklerimi kabul ettiremediğim yerde hep onları dövüyodum. Bu, ilerde de eşime yansımaya başladı (Fırat, Adsız Alkolikler).

Ailenin desteğiyle çocukluk döneminden itibaren kız kardeşler üzerinde erkeğin kurduğu baskı ve uyguladığı şiddet, kadına yönelik şiddetin olağan olarak algılanmasına ve “kadının terbiyesi” için gerekli görülmesine yol açabilmektedir.

3.3.4. Eğitim Sistemi ve Okul Yaşantısı: Sıra Sıra Şiddet

*Buraya bakın, burada, bu kara mermerin altında
Bir teneffüs daha yaşasaydı
Tabiattan tahtaya kalkacak olan bir çocuk gömülüdür
Devlet dersinde öldürülmüştür
(Ece Ayhan, Meçhul Öğrenci Anıtı)*

Eğitim, toplumsal cinsiyetin yapılandırıldığı, cinsiyetçi bakışın çocuk ve gençlere benimsetildiği ve yeniden üretildiği kurumların başında gelir. Toplumsal cinsiyetin yapılandırıldığı okullarda, ordunun işlevine benzer şekilde, boyun eğmenin ve sorgusuz şekilde itaat etmenin, baskı ve şiddet yoluyla öğrenilmesi dikkate değerdir (Kurul-Tural, 2007: 242–243). Katı ilişki yapısı, ataerkil otoritenin pekiştirilmesinde ve içselleştirilmesinde rol oynamaktadır (Freire, 2003: 131).

Eğitim sisteminde toplumsal cinsiyetin yapılanması, ders kitapları üzerinden de kolaylıkla anlaşılabilir. İlköğretim ders kitaplarında, kadınların daha çok ev işleri ile ilgilendikleri ve diğer insanlarla birlikte oldukları, erkeklerin ise güç gerektiren ve toplumsal konumu daha yüksek işlerle ilgilendikleri ve daha çok tek başlarına resmedildikleri görülmüştür (Tezer-Asan, 2010: 70). Hegemonik erkekliğin yapılanması sürecinde ders kitapları, kız ve oğlan çocukların, erkek üstünlüğünü küçük yaştan itibaren içselleştirmelerindeki rolüyle önem kazanır.

Eğitim sistemi, cinsiyetçilikle birlikte şiddeti de yapılandırmada etkili olmaktadır. Disipline dayalı olarak, idari düzeyden sınıf içi düzeye kadar her düzeyde, eğitimin otoriter şekilde örgütlenmesi, okulda sistemli olarak şiddeti üretir. Özellikle öğretmen ve öğrenci arasındaki katı hiyerarşi, hem öğretmen ile öğrenci arasında hem de öğrencilerin kendi aralarındaki şiddeti üreten unsurlardandır.

Okullarda katı bir hiyerarşinin egemen olması, öğrencilerin katılımına dayalı demokratik bir işleyişin olmaması, çocuk ve gençleri özerk bir birey olmaktan alıkoyarak, özellikle gençlerin şiddetle kendilerini ifade etmelerini kolaylaştırır (Değirmencioğlu, 2007: 186–187).

Eğitimdeki başarı, disiplin ve itaat vurgusu, “*başarılı ve uslu*” az sayıdaki öğrenciye olumlu yaklaşılarak, çok sayıda öğrencinin dışlanmasına neden olur. Dışlanma, başarısızlık ve yetersizlik duygusunu artırabileceği gibi kendini şiddet aracılığı ile kanıtlamaya yol açabilmektedir. Messerschmidt (1999: 216), okulda başarısız olan ve derslere ilgi duymayan erkek öğrencilerin, ders başarılarını, erkeklik kimliklerini inşa edecekleri bir alan olarak görmeyip, kurallara ve otorite figürlerine karşı çıkmak, bedeni güç ve şiddet üzerinden yapılandırmak gibi stratejilerle erkeklik inşalarını gerçekleştirmeye çalıştıklarını anlatır.

Okulda şiddet uygulayan erkekler, okul içinde statü kazanır ve erkeklik kimliklerini güç ve şiddet üzerine yapılandırır (Connell, 2005: 101; Messerschmidt, 1999: 215). Öğrencilerin birbirlerine ve öğretmenlerine uyguladıkları şiddet, okulda öğrenciler, öğretmenler ve idare arasındaki otorite ve hiyerarşiye karşı direniş kültürü olarak yorumlanır. Bu da gücünü, üstte güçlü bir erkek figürünün olduğu statü hiyerarşisinden alır. Direnişe dâhil olan erkek

ve kızların erillikleri, bu hiyerarşinin üstlerinde yer alma mücadelesine bağlıdır. Erkekler için popüler olmak, güçlü olmakla ifade edilir. Güçlü olmak, özellikle alt sınıf kızlar üzerinde namusa yönelik denetimle ve diğer erkeklerin sigara içmesi, sert olması, kendini ezdirmemesi ve dövüşmesine yönelik baskıyla gerçekleştirilir (Özkazanç ve Sayılan, 2009: 62- 64).

Okullarda erkeklerin zorbalık ve şiddeti, kızlara göre daha fazla uyguladıkları bilinmektedir (Seals ve Young, 2003: 739). Erkek öğrencilerin birbirlerine uyguladıkları şiddetin nedenleri arasında ilk sırayı, kız erkek ilişkilerinden kaynaklanan sorunlar almaktadır. Erkekler arasındaki rekabet, şiddetle kendini kanıtlamaya yol açmaktadır. “*Delikanlılık*” olarak ifade edilen erkekliğin, şiddete yönelmede etkili olduğu öğrenciler tarafından dile getirilmiştir (Yatmaz, 2009: 128–129; 164–166).

Eğitimle ilgili olarak görüşmelerde ortaya çıkan alt temalar olan, öğretmen şiddetine maruz kalmak ve okulda belli bir arkadaş grubunun üyesi olarak başkalarına şiddet uygulamak ele alınmaktadır.

Öğretmen şiddetine maruz kalmak

Şiddetin, öğretmenler tarafından öğrencileri disiplin altında tutma aracı olarak uygulanması, şiddetin gerektiği durumlarda kullanılabileceğine ve “*işe yarar olduğunun*” kabulüne destek veren önemli bir mekanizmadır. Şiddetin, disiplin amacıyla öğretmenler tarafından uygulanması, toplumsal olarak meşruiyet kazanmasında rol oynamaktadır.

Öğretmen ve idarecilerin, kurallara uymaları ya da otoritelerini kabul ettirmek için öğrencilere uyguladığı şiddet, okulları, şiddetin sıklıkla yaşandığı toplumsallaşma alanı haline getirmektedir:

Öğretmenler, odunla döverdi öğrencileri (Sezgin, Kapalı Cezaevi).

Okulda dayak vardı, eskiden böyle değildi. Öğretmenler döverdi çocukları. Ama kötü niyetle değil, çocukların iyiliği için (Hasan, Açık Cezaevi).

Okulda şiddet vardı, o zamanlar. Hoca bir soru sorardı, bilemediğin zaman döverdi. Sopayla döverdi. Bi çocuğu gözümüzün önünde, yanan sobanın üstüne oturttu, bi keresinde, hatırlıyorum. Erkekti öğretmen. Ailemize

söylüyoduk, öğretmen dövüyo diye, bişey demezlerdi (Cihan, Kapalı Cezaevi).

Mete, okulda kendisine uygulanan şiddetin, kendisini aşağıladığını ve yaraladığını belirtmiştir:

Ben çok başarılı bir öğrenciydim aslında... Ama buna rağmen öğretmenimden ceza olarak ve dayak yiyen öğrencilerdendim. Bir taraftan takdir taltif ediliyoduk, bir taraftan cezalandırılıyoduk. Burada ne yani ben bir çocuğum, benim yaptığım ne olursa olsun diyorum. Şimdi hak vermeye çalışıyorum ama çocukluğum aklıma geldikçe, hak veremiyorum. Üstelik fiziksel değildi yaralanmalarım benim, yani o vuruşlardı, o kadar sevdiğim birinden öyle bir ceza veya şiddet gördüğümde, içimde bir şeyler bitiyodu (Mete, Adsız Alkolikler).

Cafer ise okuldaki şiddet tehdidinin korkuya yol açarak, kendisini güçsüzleştirdiğini aktarmaktadır:

Okulda şiddet yoktu ama şiddet korkusu vardı. Şiddet görürüm diye öğretmenlerden. Onu hep hissetim yani. Yapamazsam döver, söyleyemezsem döver ya da rencide eder, aşağılayıcı laf söyler (Cafer, Adsız Alkolikler).

Murat, öğretmenlerin uyguladığı şiddet sonucunda, öğretmenlere sözel şiddet uygulayarak karşılık verdiğini anlatmaktadır:

Özellikle din dersinde çok sopa yerdim, bana zorla namaz kıldırıyo diye. İnadına duaları ezberlemezdim. Kızılçık sopasıyla döverdi beni. Liseye geldik, hocaya küfürler eden biri oldum (Murat, Adsız Alkolikler).

Okul yaşantısında öğretmenler tarafından şiddet görmenin, öğrencilerin kendilerini ezik ve güçsüz hissetmelerine yol açtığı görülmektedir. Şiddet nedeniyle hınçlanarak, öğretmenlere yönelik şiddet uygulama da bu güçsüzlükle baş etme mekanizması olarak kullanılabilir.

Akran grubu içinde şiddet

Okul, erkeğin başka erkekler tarafından onaylanabilmesi için, başta şiddet olmak üzere erkeğe ilişkin birçok eylemin grup olarak diğer erkeklerle birlikte gerçekleştirildiği kurumlardan biridir (Bourdieu, 2001: 52). Bu doğrultuda göze çarpan grup oluşumu, çetelerdir (Özkazanç ve Sayılan, 2009: 63; Sancar, 2009: 238).

Connell (2005a: 111), Adler'in "eril protesto" kavramını ödünç alarak, özellikle çocukluk döneminde güçsüzlük yaşayan erkeklerin, erkekliğin abartılı şekillerini benimseyebildiklerini belirtir. Başkaları üzerinde tahakküm kurma amacıyla oluşturulan akran gruplarının, bu açıdan değerlendirilmesi, güçsüzlüğün iktidar istemine dönüşmesini açığa vurmaktadır.

Ağırlıklı olarak erkek öğrenciler arasında kurulan bu tarz gruplar, baskı ve şiddet yoluyla diğer erkekler üzerinde güç kazanmaya yönelik olarak, erkekliği şiddetle ilişkilendirir. Çeteler yoluyla erkekler, okul hiyerarşisi içindeki güçsüzlüklerini telafi etmek üzere, örgütlü olarak diğer erkeklere şiddet uygulayabilmektedir:

Ondan sonra ben, öğretmenlerin beni dövmesinin acısını çıkartıyodum. Çete gibi bir şey kurmuştum ben ilkokuldayken, yedi kişi falandık. Bu şimdiki manada bu kadar aşırı şeyler falan filan değil ama en azından arkadaş birliği, güvence falan gibi. Sonra onların mahalle kavgaları vardır, kavga alınır gidersiniz, kavga edersiniz. Yani ben hayatım boyunca şiddet hep uyguladım, şiddet oldu. Ben varımı ifadelendirmek için... Yani bir türlü varlığımı hissedemiyodum. Ve bunu ifade edebildiğim tek yöntemle de ben varım diyodum insanlara, öğrendiğim de oydu (Metem, Adsız Alkolikler).

Bu bulguyu destekler şekilde araştırmalar, öğretmenlerin öğrencilere uyguladıkları şiddetin, öğrenciler arasında yaşanan şiddeti normalleştirdiği ve körüklediğini göstermektedir (Yatmaz, 2009: 123–126, 145; Sancar, 2009: 236).

Okul, öğrenciler arasındaki sınıfsal farklılıkların görünür hale geldiği habituslardan biri olduğu için, yoksul öğrencilerin ezildiği ve dışlandığı mekânlar haline dönüşebilmektedir. Yoksulluktan kaynaklanan güçsüzlüğü ve dışlanmayı telafi etmede, çetelerin şiddet kullanmayı meşrulaştırıcı bir işlevi olabilmektedir:

Şimdi biz maddi açıdan sıkıntı çektiğimiz için ve okuduğumuz çevreler; Gazi Lisesi, Cebeci Ortaokulu gibi yerlerde insanların hepsinin parası vardı. Bizim yoktu, onun için çeteyi biz oluşturduk yani. Sigarası olandan zorla alırdık, bi de korkuyolardı artık. Özentimiz çoktu, insanlar evlerde toplanıyordu. Bizim tabi oradaki genç kız kesimi de paralı insanlarla beraber olmak istiyolardı. Bizim paramız yoktu. Çoğu zaman yürüyerek gidiyoduk zaten. Bir sinemaya gittiğin zaman bir hafta yürüyoduk okul zamanında (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Görüşmelerde ortaya çıkan bir başka konu, eğitim sisteminin farklılıkları yok sayan kalıplara dayanmasıyla ortaya çıkan sorunlardır. Eğitim sisteminin, milliyetçilik temelleri üzerinde kurgulanması, öğrenciler arasındaki etnisite ve mezhep temelindeki farklılıkların kabulünü zorlaştırır. Tarih Vakfı tarafından

yürütülen, çatışma ortamlarında eğitimin rolü konusundaki araştırma raporunda, Türkiye’de ders kitapları ve okul pratiklerinin dar ve dışlayıcı bir kimlik ve tarih anlatısına dayalı olduğu, etnik farklılıkların görünmez kılındığı ifade edilmektedir. Öğretmenlerin bu gibi çatışmalı durumları çözecek donanıma sahip olmadıkları ve bu konuda kullanılabilecek materyallerin de bulunmadığı anlatılmaktadır (Çayır, 2010: 2). Öğrencilerin farklılıkları anlamasına ve kabul etmesine dayalı bir eğitimin yokluğu, farklı toplumsal kimliklere sahip öğrencilerin dışlanmasına yol açabilmektedir. Birlikte yaşama kültürünü zayıflatan “*milli eğitim*” politikası, öğrenciler arasında çatışmaları artırabilmektedir:

Lise de üstünlük çabasıyla geçti hep. Ben Kürt kökenli bi insanım. Orda yani resmen sınıf çatışması, dil tartışması, çatışması. Hep böyle kavgalar, kendini ispat etme duyguları. Çünkü yokluktan gelmişsiniz, yokluk çekiyosunuz. Fakat bu üstünlük çabası falan oluşmaya başlayınca, çünkü hor görüyolar, yok çünkü. Bi burjuvazi kesim var, kendi halinde. Fakat bi yandan senin Doğu kökenli olmanı hazmedemeyen gruplar. Biz de üç beş kişilik bi grup oluşturduk. İstedüğimize hükmediyoduk, çete gibi. Burada şu eksiklik de var, popüler olma yolunda. Önce haksızlığa karşı kurulmuş, daha sonra bu boyut değiştiriyor. Popüler oluyosunuz, kız arkadaşlarınız artıyo. Size ilgi artıyo... Şimdi sadece haksız bir şeyle başlayan bi eylem, sonra birisi dönüp size baktığında, niye baktın bana diye vurup, bi taraflarını kırıp parçalamalar... (Fırat, Adsız Alkolikler).

Akran grupları arasında kurulan çete ve benzeri oluşumların, özellikle aile yaşamında sorun olan ve okul başarısı düşük olan ergen erkeklerin kendilerine güvenlerini artırdığı, güçsüzlüklerini güç gösterileriyle telafi ettikleri anlaşılmaktadır (Toch, 1998: 171; Messerschmidt, 1999: 216).

Hüseyin, lise eğitimi boyunca mezhep temelli dışlanma ve çatışma yaşamaktan kaynaklı olarak arkadaşlarıyla çete kurduklarını ve güçsüzlüklerini güç göstererek telafi ettiklerini anlatmıştır:

Cebeci Ortaokulunda kabadayılar vardı. Ne bileyim, Gazi Lisesinde herkes çete gibi oluşmuştu. Biz de kendi çapımızda bir çete oluşturmuştuk. Bi de bunların Alevi Sünni davaları vardı. İşte sen Aleviysen Sünniler içine almıyo, Sünniysen Aleviler içine almıyodu falan. Biz kendi çapımızda, gecekondu muhitinden gelip de otobüsle gelip durumları kötü olan üç dört arkadaşık. Dört kişilik bir ekip kurduyduk ve sporun verdiği şeyle, arkadaşın biri judoyla falan uğraşıydı. Güçleri yetmiyodu. Bulaşmak istemiyolardı bize. Ama birilerinin sorunu olduğu zaman çözmek için bize

geliyolardı. Biz de zaten paramız yok, sigaramız yok. Ya adamlara içki aldırıyoduk ya sigara aldırıyoduk (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Mürsel de okulda çeteler tarafından dışlandığını ve şiddet gördüğünü anlatmıştır:

Okulda, arkadaşlar arasında gruptan dışlandığım zamanlar oldu. Çete gibi şeyler oluyodu, güvendiğin birileri olmadığı zaman dayak yiyebiliyoduk (Mürsel, Açık Cezaevi).

Polis kolejinde yatılı eğitim almış ve polis akademisinde yükseköğrenimini tamamlamış olan Yetkin ise, üst sınıftaki öğrencilerden gördüğü şiddet nedeniyle kendisinin de alt sınıftaki öğrencilere şiddet uygulamaya başladığını anlatarak, şiddetin öğrenciler arasındaki hiyerarşiye dayandığını göstermektedir:

Yatılı okudum. Orda da şiddet gördüm ve bizi şiddete zorladılar. Bize üst sınıflar şiddet uyguluyodu, ben de hazırlık sınıfını geçince alttakilere şiddet uyguladım. Ama ikinci sınıfta bıraktım. Ama hala devam etti. İstemeseniz de oraya doğru itiliyorsunuz. Kısıtlılık halimiz devam etti. Normalleşmiyoduk, şartlar bizi oraya itti (Yetkin, Açık Cezaevi).

Bu okullardaki homososyal ortamın, hegemonik erkekliğin kuruluşunu ve şiddet uygulamayı etkilediği görülmektedir:

Sürekli erkeklerin olduğu yerlerde olmak, önümdeki hayatı etkiledi (Yetkin, Açık Cezaevi).

Tartışıldığı üzere eğitimin öğrenci, öğretmen, okul yönetimi ve müfredat düzeyinde hiyerarşi, güç, şiddet ekseninde yapılanmasıyla erkek öğrencilerin şiddeti öğrenmeleri ve gelecek yaşantılarında şiddet kullanmaları beklenir bir durum olmaktadır. Eğitim sisteminin cinsiyetçi, milliyetçi ve mezhepçi değerleri yeniden üreterek olağanlaştırması, çocuklar arasında dışlanmaya ve şiddete yol açmaktadır.

3.3.5. Yoksulluk ve Dışlanma: Yokluğun Şiddeti

Çocukluk döneminde yoksulluk yaşamak, çocukların birey olarak toplumla kurdukları ilişkiyi zedelemekte, yetişkin yaşlarında onları toplumsal dışlanma ile karşı karşıya bırakabilmektedir (Ekim, 2005: 71). Yoksul çocuklarla yapılan

araştırmaların sonuçları, çocukların yaşadığı duygusal ve davranışsal sorunlara dikkat çekerek, ekonomik zorluklardan kaynaklanan gerilimin, depresyon, içe kapanma, arkadaşlık ilişkilerinde sorunlar, aşırı sinirlilik ve saldırganlık, hiperaktivite, huzursuzluk, depresyon ve düşük benlik saygısına yol açabildiğini göstermektedir (Weinger, 1998: 101; Hatun ve diğ., 2003: 259; Öztürk, 2008: 110).

Kentteki çocuk yoksulluğu, farklı sosyo-ekonomik düzeyde olan grupların bir arada yaşaması ve gösterişçi tüketimin önem kazanması nedeniyle, çocuklar arasındaki eşitsizlikleri artırmaktadır. Kıyaslamanın yoğunlaşması, göreceli yoksunluğu güçlendirmektedir:

Çocukluğum, hep yoksulluk içinde geçti. Babam, inşaat işçisiydi. Hayatım hep yoksulluk içinde geçti. Gelirimiz çok azdı. Hala içimde ukte kaldı. Hiç bi şeye erişemiyordum. Normal insani şeyleri bile karşılamada güçlük çekiyorduk yani. Barınma... Tamam, bi gecekondu vardı ama lalateyn. Gıda gideri, giyim falan zor karşılanıyordu Öyle, yokluk içinde geçti (Cafer, Adsız Alkolikler).

Araştırmalar, yoksul çocukların arkadaşlarıyla kendilerini kıyaslamaları ve hissettikleri yoksunluk sonucu kıskançlık, kızgınlık, utanma ve dışlanmışlık duygusu, üzülmeye, ağlama gibi tepkiler verdiklerini ortaya koymaktadır (Hoek, 2005: 113–119; Weinger, 1998: 103–117; Öztürk, 2008: 123; Ridge, 2002: 38-46).

Benzer şekilde Fırat ve Cafer, yaşadıkları yoksulluk sonucunda kendilerini maddi durumu iyi olan çocuklarla karşılaştırarak yoksunluk, eziklik, utanma ve dışlanma hissettiklerini anlatmıştır:

Yokluk içinde geçen, köyden dört beş yaşında gelmiş, ilkokul dönemlerinde zengin bir semtin kenar taraflarına yerleşmiş bir çocukluk. Bunun altı- yedi yılı orada geçti, Bahçeli Emek'te geçti. İlkokul yarım sınıfta Emek'te okudum. Bu şu yani, Türk filmlerinde izlerdik, zengin kesim- kenar mahalle gibi düşünün. Yani zenginlerin içinde ne kadar okursunuz? Gerçi çok başarılı bir öğrenciydim. Hep matematik ödülleri alıyordum. Tabi şey yapıyo. O çocuklukla bazı eksiklikler, yaşam tarzını etkiliyo (Fırat, Adsız Alkolikler).

Eziklik ve dışlanma gibi duyguların yetişkinlik döneminde de etkisini sürdürmesi, erkeği toplumsal yaşamında güçsüz hissettirerek, erkeklik krizine neden olabilmektedir.

Ortaokul yılları, yokluk yıllarının tavan yaptığı yıllar. İşte benim ayağımda lastik ayakkabı falan. Bigün sınıfa girdim, bot tipinde ama lastik. Öğretmen, bu sınıf zift kokuyo, dedi. Ben ayağımı yere bi sürttüm, baktım yeri çiziyo. Dedim, benim ayakkabım kokuyo galiba. Öyle şeyler. Eziklik... Eziklik hissediyodum tabi. Ben yaşımdaki birçok insan, der. Mesela bisikletim olsun. Kıyafetlerim... Hep amcaoğullarım vardı, babası Almanya'daydı ya da ablamın ev işlerinden getirdikleriyle idare ediyodum. Ona çok eziliyodum. Yani yoktu yani. Bi pantolonum, gömleğim, yoktu yani. Bi ayakkabım, topum olmadı hiç yani Tabi ki eziliyodum (Cafer, Adsız Alkolikler).

Çocukluk döneminde yaşanan yoksulluğun hissettirdiği eziklik ve güçsüzlük, yetişkinlik döneminde de etkilerini erkeklik krizi ile sürdürebilmektedir. Hegemonik erkeklikle çelişen bu durum, erkeğin bu güçsüzlüğü telafi edebilmesi için güçlü ve sert bir erkeklik imajı oluşturması ve şiddete yönelmesinde etkili olabilmektedir.

3.3.6. Yaşanan Çevre: Şiddet Kuşatması

Erkeğin büyüdüğü ve yaşadığı yer, sınıfsal ve kültürel özellikleriyle erkeğin şekillenmesinde etkilidir. Kadına yönelik şiddet uygulayan erkeklerle yapılan araştırmalar, yaşanan bölgedeki toplumsal koşulların, kadına yönelik bakış açısını ve şiddeti etkilediğini göstermektedir.

Bir araştırma, sosyo-ekonomik düzeyi düşük bölgelerde yaşayan ergenlerin, yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip ergenlere kıyasla özellikle erkeklerle ilişkin daha cinsiyetçi değerleri benimsediklerini göstermektedir (Yogev, 2006: 113–115). Başka araştırmalarda da büyüdüleri mahalleyi yoksul, şiddetin yaygın olduğu ve suça eğilimin olduğu yerler olarak tanımlayan erkekler, sıklıkla kavgalara karıştıklarını, bunun kendileri için toplumsal kabul, rahatlama ve güvence anlamına geldiğini belirtmiştir. Bu erkeklerin, kendilerini çevrelerindeki çeşitli risklerden korumak ve erkekliklerine yönelebilecek meydan okumalara karşı koyabilmek için sert bir anlayış geliştirdikleri anlaşılmıştır (Mansley, 2009: 151–152; Sancar, 2009: 226–230).

Şiddetin öğrenilmesi

Şiddet uygulayan erkeklerle yapılan araştırmalarda, toplumsal sorunların ve şiddetin yoğun olarak yaşandığı bölgelerde yaşamının, şiddete yönelmede etkili olduğu erkekler tarafından dile getirilmiştir (Hearn, 1998: 74; Peralta ve diğ., 2010: 397).

Büyüdüğü mahallede şiddetin olağan bir durum olarak sıkça yaşandığını anlatan Mete, kendisine uygulanan şiddetin, bir tür sorun çözme yöntemi işlevi gördüğünü ve şiddet uygulamayı öğrettiğini aktarmaktadır:

Mahallede kavga çok olurdu zaten, o tarafın şeyiydi kavga dövüş. Üstelik de iyi dövüşen kişiler, bir yerde saygındırlar, o toplumlarda. Çocukluğumun ilkokuluna kadar mahallede çocuklarla dövüşerek büyüdüm. İlkokula gitmeden, bir su satma işi yaparken, büyük ağabeyler su içtiler, ben ille de parası diye tutturmuştum. Ya işte seni dövmediğimize şükret felan filan, dediler. Ben yine istedim, gene dayattım, herhalde bu karakter işte. Vereceksiniz felan, dedim. Bir güzel onlar da dövdüler, o zaman beş altı yaşlarındaydım. Testimi de kırmışlardı. Yani şiddeti bana öğrettiler. Geçerli de bir yöntemdi. İşe yarıyordu (Mete, Adsız Alkolikler).

Ergenlik dönemindeki öğrencilerle yapılan bir araştırma, düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip mahalle kökenli çevrelerde ve çetelerde, sıklıkla şiddetli kavgalarla sonuçlanan bir gerilim olduğunu göstermiştir. “Arkası olmak”, “adı olmak” gibi özelliklerle tanımlanan “delikanlılık”, “dayılık”, “babalık”, “ağabeylik” gibi kategoriler, gücünü mahalle kültüründen alan erkeklige işaret eder. Genellikle önemsiz şeylerden dolayı çıkan kavgaların temelinde, bir çevreye ait olmanın gereğini yerine getirme, güçlü olana yaklaşma ve “ezilmeyerek” güçlü olduğunu kanıtlama isteği bulunur (Özkazanç ve Sayılan, 2009: 63–66).

Sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan bir mahallede büyüyen Mete, uyguladığı şiddetin, kendisine toplum içinde güç kazandırdığını açıkça dile getirmiştir:

Ama alışkanlık kazanılıyo bu, sonra işlerliliğini görüyorsunuz, sizi bir yerlere koyuyorlar. İçlerinden kızsalar da dediğinizi yapıyorlar. Bu insan için de hoş bir şey, dediğinin yapılması, işinizin görülmesi. Ama bunu ben yaparken, yaptım derken, çok dayak da yedim. Hani o Napolyon’un ‘yenile yenile öğrendim’ demesi gibi, ben de dövüle dövüle öğrendim, diyebilirim (Mete, Adsız Alkolikler).

Yaşanan çevrede, erkekler arası şiddetin yaygınlığı, kendini korumak ve güçlü olmak için şiddet kullanmanın işlevsel olduğunu erkeklere öğretebilmektedir. Bu

çerçevede değerlendirildiğinde, erkekliğin şiddetle kurulmasında mahalle ve sokak kültürünün önemi yadsınamaz.

Kadına yönelik şiddetin yaygınlığı

Yaşanan çevrede kadına yönelik şiddetin yaygın olması, erkeklerin şiddet uygulamasının meşru olduğuna dair kanının gelişmesine ve şiddetin kanıksanmasına neden olmaktadır.

Mete de “varoş” olarak tanımladığı mahallede, bir kadının sokakta dövülmesine ilişkin anısını hatırlarken, kadına şiddet uygulamanın olağan olduğunu öğrenmiştir:

Ankara Suluhan denilen yerde büyüdüm, Ulus tarafında. Sağlıklı aile ilişkilerinin yaşanmadığı, varoş denilen o tür bir yerd. Benim ilk, artık ona ne denir bilmem ama mesela ilk hatırladığım şeylerden bir tanesi, bir adam, bir kadını kovalıyordu. Çok dövmüştü ve bu kovalarken, kadın kaçarken bile dövmüş olması yetmiyomuş gibi elinde kocaman bir taş vardı. İşte benim... Hem korku hem de şiddetle tanıştığım, gördüğüm ilk olay buydu ve kadın da eşi değildi, herhalde metresi dostu gibi bir şey. Yani o bir kere öğrendiğim şeylerden bir tanesiydi, şiddet konusunda. Kadın dövülürmüş hatta taşla da dövülebilirmiş (Mete, Adsız Alkolikler).

Kırsal bölgede egemen olan geleneksel kültür, kadına yönelik şiddet uygulanmasını erkeğin hakkı olarak görme eğilimindedir. Nitekim Türkiye çapında yapılan şiddet araştırması, kentte yaşayan kadınlar arasında şiddetin yaygınlığının %38 iken, kırsal bölgede yaşayan kadınlar arasında bu oranın %. 43, 2'ye çıktığını göstermektedir (KSGM, 2009: 47).

Köyde, kadına yönelik şiddetin sıklıkla yaşandığını anlatan Sezgin ve Hasan, şiddeti böylelikle kabullendiklerini hissettirmiştir:

Köyde, kadını döven de vardı, dövmeyen de. Kadın hep çalışırdı. Her işi yapardı kadın. Niye dövüyolardı bilemeyiz (Sezgin, Kapalı Cezaevi).

Eskiden kadını dövmek vardı, çoktu. Bizim orda (köyde) ara sıra yapanlar vardı. Herkes de yapmazdı. Evden çıkarsan, kefen giyerek çıkarsın diye bir söz vardı (Hasan, Açık Cezaevi).

Anlatılardan anlaşıldığı üzere kadına yönelik şiddetin yaygın olduğu bir çevrede büyümek, yetişkinlik döneminde eleştirel bir bakış geliştirilmediği sürece, kadına şiddet uygulamanın olağan bir durum olduğunu öğretebilmektedir.

Akran grubu içinde şiddet

Kavga etmeye istekli olmak ve kavga edebilme kapasitesine sahip olmak, erkeğin göstergelerinden biri olarak kabul edilir. Özellikle mahalle ve okulda kavga etmek, akran grupları arasında erkeğin kanıtlanması için önemlidir.

Murat, çocukluk döneminde erkek arkadaşlarıyla kavga ederek, diğer çocuklara şiddet uyguladıklarını, şiddet uygulamayan çocukları “kız gibi” diye nitelediklerini anlatarak, erkeklikle şiddeti ilişkilendirmektedir:

Yani erkek dediğin, küçüklüğümde sopa yiyen sopa atan, böyle hır gür çıkaran... Kız gibi çocuklar vardı, erkek. Biz onlarla dalga geçerdik. Ana kuzusu, süt kuzusu falan. Kendi oyuncaklarıyla sadece bahçesinde oynayanlara pek hoş bakmazdım. Onlara zarar bile verirdik, dövüşmeyi öğrensinler diye. (Murat, Adsız Alkolikler).

Erkek arkadaşlarıyla oynadıkları şiddet içerikli oyunların, bazen gerçek kavgaya dönüştüğünü anlatarak, devam etmektedir:

Biz, Teksas Tommiks oynardık, ateşli silahlarla çok haşır neşirdik. Kılıç oynardık arkadaşlarla. Şakayla başlayan durum, şiddete giderdi, sonra büyükler karıştırdı. Ben de korkardım, kaçırdım, ağaçlara çıkardım (Murat, Adsız Alkolikler).

Mete de, büyüdüğü mahallede sıklıkla kavga ettiklerini, bu kavgaların ciddi boyuta ulaştığını ve ailesinin de bu durumu kabullendiğini aktarmıştır:

Aile ile artık evde, zaten pek fazla da ilgilendirmezdim ben onları. Yani dışarıda birçok kavga ederdim, işte kanlı giysiler olurdu üstümde, kendi kanım veya başkasının. İşte gözüm morarmış ama bu nedir ne değildir, pek sormazlardı da normal karşılıylardı artık. Ankara'nın o zaman mevcut karakollarının hemen hemen hepsinin nezaretine düşmüşümdür (Mete, Adsız Alkolikler).

İçinde yaşanan çevre, tanık olunan ve doğrudan deneyimlenen şiddet nedeniyle erkeği olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Şiddetin mekânsal

boyutunu gösteren anlatılar, yaşanan çevrenin, erkeğe ve kadına yönelik şiddetin normalleşmesinde ve öğrenilmesinde etkili olduğunu göstermektedir.

3.3.7. Hegemonik Erkekliklerin Model Alınması: Erkeğin Dev Aynaları

Hegemonik erkekliğin önemli göstergelerinden olan güçlü, kadına söz geçiren, maddi güce ve iyi bir mesleğe sahip erkeklerin model alınması sıkça rastlanılan bir durumdur.

Mehmet ve Mete, çocukluk döneminde model aldıkları kişilerin, ailelerinde hegemonik erkeklik idealine yakın kişiler olduğunu belirtmiştir:

Abimi kendime örnek alırdım. Yengem ona bağlıydı, ailede sözü geçerci, otorite sahibiydi, ondan. Hoşuma gidiyordu (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Bir dayım vardı. O da çok hızlı birisiydi yani... O âlem denilen yani o alt kültür içerisinde, Bentderesi'nde falan, hem şey başka yerde sevilen, sayılan ama bunun yanı sıra Ankara'nın Yenimahalle'si, Çankaya'sında dolaşabilen, böyle bir dayım vardı benim. Yetenekliydi, sevilen sayılandı, iyi para kazanandı ve iyi içen biriydi. O da sokakları iyi bilen biriydi, fakat yaşamasını da iyi bilen biriydi. Çok iyi giyinir, çok iyi yer, çünkü çok iyi mesleği vardı (Mete, Adsız Alkolikler).

Türkiye'de hegemonik erkekliğin kültürel ifadesini, güçlü, sert, ülkenin ve kadının onurunu şiddet kullanarak koruyan kahramanlar temsil etmektedir. Bu kahramanlardan biri olan Cüneyt Arkın önemli bir rol model olmuştur:

Ortaokul yıllarına kadar Cüneyt Arkın'ı örnek alıyodum (Mürsel, Açık Cezaevi).

Çocukluk döneminde hırsızlıktan dolayı tutuklanan Sinan, şiddet kullanarak istediğini yaptıran, insanlara hükmeden ve çevresinde saygı uyandıran güçlü "kabadayı"ları ve "mafya baba"larını kendine örnek aldığını belirtmiştir. Bu şekilde, bir çocuk olarak cezaevinde yaşadığı zorluğun üstesinden gelmeye çalışmıştır:

Mafya babalarını, kabadayıları kendime örnek aldım, 17 yaşından sonra (17 yaşında cezaevine girmiş) (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Görüşülen erkekler, sert ve otoriter hegemonik erkeklik ideallerini çevrelerinden ya da kültürel imgelerden almış, rol model olarak benimseyerek onlara

benzemeye çalışmışlardır. Çocukluk döneminde etkili olan bu modeller, erkeğin güç ve şiddet ekseninde kurgulanmasında etkilidir.

3.3.8. Cinsel İstismar

Cinsel istismara uğrayan çocuklarda, ruhsal çöküntü ile birlikte insanlara ve kendine güvensizlik, benlik saygısında düşüş, aşırı bağımlı tutumlar, öfke, düşmanlık ve güçsüzlük duyguları ortaya çıkabilmektedir. Yetişkinlik döneminde, kendine yöneltmiş şiddeti ve cinsel istismarı başkalarına yönelterek, güçsüzlüklerini yenmeye çalışabilmektedirler (Finkelhor ve Brown, 1985: 535–538; Oates, 1991: 143).

Cinsel istismar yaşantısını, başkalarıyla paylaşmak oldukça zor olmasına karşın “çocukluk döneminde sizi en çok etkileyen olaylar nedir?” diye sorduğumda, Mete ve Hüseyin, yaşadıkları cinsel istismarı samimi bir şekilde paylaşmıştır:

Ha buraya kadar geldik de çocukluğumda taciz var. Sonuçlanmamış olsa bile denenmiş iki üç taciz var. İşte, neden şiddetin altında korku ve cinsellik dediğimi... Bir tanesinde, dört buçuk beş yaşındaydım. Orada büyük ağabeylere tek, birebirdik. Orda kaçarak kurtulmuştum. O eyleme geçerken... Mahallenin çocuğuydu yapan. Ben hep Altındağ semtlerinde büyüdüm. Mesela Rüzgârlı Sokak falan, İsmetpaşa, Bentderesi... Erkeklerin bekâret kemeriyle zor gezdikleri yerler. Biraz da mecburdum ben, o yaşamın içerisinde hayatta kalabilmek için. Yoksa yaşayamazdım. Diğeri yedi, sekiz yaşları olabilir. Gece su almaya yollamışlardı, o zaman mahalle çeşmeleri vardı. Orda parmakla bir taciz edilmişim. Çeşmenin başında dört beş tane abi... (Mete, Adsız Alkolikler).

Bi de bir sorunum vardı, beni çok etkileyen. 16 yaşındayken evden kaçtığımda terminaldeydim, hiç param yoktu. Birisi yanaştı bana. İçki içer misin, üşümüştün, dedi. İçerim, dedim. Gece vakti, bilmiyorum... Bir gecekonduya girdik. Rakı çıkardı, peynir falan çıkardı. Ondan sonra rakıyı içtik, bitti. Ben gideyim, dedim. Sabah gidersen, soğuk şimdi napacaksın, dedi. Tamam, şu koltukta yatarım, dedim. Ben geliyorum bir duş alayım, dedi. Bir geldi bornozuyla, ben niyetini anladım. Rakı şişesini kafasında parçaladım, bayıldı. Ondan sonra cebindeki parayı aldım, çıktım oradan... Bir buçuk ay sonra hırslımı alamadım, evden kaçtım tekrar ama şehir dışına çıkmadım, on beş gün onu aradım. Terminalde yakaladım onu tekrar. Ben o zaman istekli değildim ama şimdi istekliyim, dedim. Bir taksiye bindik, otele gittik. Otel odasında, bunu çok kötü dövdüm. Hırslımı o zaman aldım. Cebindeki parayı yine aldım. Çünkü param yoktu, hiç param yoktu (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Çocukluk döneminde fiziksel ve cinsel istismara maruz kalmış olmakla güçsüzlük ve korkuyu yoğun olarak yaşamak arasında güçlü bir bağlantı bulunmuştur. Bu durumu yaşayan erkeklerin, eşlerine karşı şiddet uygulama oranlarının yüksek olduğu birçok araştırma ile kanıtlanmıştır (Kernsmith, 2006: 168- 169; Bevan ve Higgins, 2002: 232; Mihalic ve Elliot, 1997: 38–42; Abramsky ve diğ., 2011: 113). Bu durumda çocukluk döneminde cinsel istismara uğramış olmanın, erkeği şiddet ekseninde yapılandıran olumsuz bir yaşam deneyimi olduğu söylenebilmektedir.

3.3.9. Cezaevi: Çocuğa Karşı Şiddetin Evi

“Çocukları cezaevine sokmamalı.”

Suçta itilen çocukların, tutuklu ya da hükümlü olarak cezaevlerinde bulunmaları, onları her tür şiddete açık ve savunmasız bırakarak, örselenmelerine neden olur. Çeşitli araştırmalarda ortaya çıktığı üzere (Cankurtaran-Öntaş, 2006: 271; Uluğtekin, 2012: 110–111; Toch, 1998: 172) suçta itilen çocuklar, cezaevlerinde birbirlerine şiddet uygulamakta ve cezaevi personeli tarafından şiddet görebilmektedir. Bu durum da çocukların şiddeti içselleştirmelerine neden olmaktadır:

Hırsızlıktan yattım içerde. 17 yaşında cezaevine girdim, aileden koptum. Çıktıktan sonra eve gitmedim, dışarılarda yattım... Çocukları cezaevine sokmamalı. Cezaevi benim hayatımı değiştiren olaydır. Devlet gerekli işi yapmıyo. Şiddet konusunda beni en çok etkileyen, cezaevidir (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Suçta itilen çocukların, gözaltı sürecinde ve cezaevinde maruz kaldıkları işkence ve diğer çocuklara uyguladıkları şiddetle birlikte adalet sistemindeki örselenmeleri sonucu “çocukluk yaşantısının çok kısa sürdüğü” tartışılmaktadır (Cankurtaran-Öntaş, 2006: 269–271).

17 yaşında iken siyasi bir eyleme katıldığı için tutuklanan Cafer, gözaltı ve cezaevi sürecinde tanık olduğu ve yaşadığı işkencenin izlerini yıllarca taşıdığını belirtmiştir. Polis korkusuyla somutlaşan bu durum, kendisini güçsüzleştiren sarsıcı bir deneyimdir:

12 Eylül olduktan sonra, lise sondaydım ben. İdamlar vardı, insanları asıyolardı. İnsanları asmayın diye eylem yaptık. Aldılar, içeri tıktılar. Bir ay Etimesgut'ta yattım, askeri cezaevinde. Sonra orayı kapattılar, bir ay da Mamak'ta yattım. Yaşım, daha 17'ydi o zaman. Yaşımızı, küçüklüğümüzü falan saydılar, bıraktılar. İki ay sonra dışarıdan mahkemem oldu. Cezaevinde şiddet, işkence tabii vardı. Öyle, ince işkence görmedim ama kaba dayakla karşılaştım. İşkence görenlerin sesinden yatamadım. Kulağımın altına, ikinci şubede emniyet sarayında, poşet koyup yatıyodum ki onun hışırtısından sesleri duymıyım diye. Sonra da polis korkusu başladı bende. Çok yoğun polis korkusu başladı, yıllarca... Şu aylık sürecime kadar, polis korkusu yaşadım (Cafer, Adsız Alkolikler).

Çocukluk döneminde tutuklanan erkeklerin, maço bir erkeklik tarzına sahip olduğu, yaşadıkları korku ve gerilimle baş edebilmek amacıyla sertlik ve gücü abartılı biçimleriyle gösterebildikleri ve bu gücü kendilerinden zayıf olanları ezmek üzere kullanabildikleri tartışılmaktadır (Toch, 1998: 173).

Görüşmenin başka bir bölümünde korkaklığını “*kabadayılık*”la kapattığını anlatan Cafer, korku ve güçsüzlüğün nasıl şiddete dönüşebileceğinin iyi bir örneğini vermektedir:

... Ben mesela bugün düşündüğümde çok korkak bi adamım ama bu dernekte en kabadayı beni bilirler. (Gülüyor...) En kabadayısı benim, en gözü karası benim (Cafer, Adsız Alkolikler).

Çocukluk döneminde cezaevinde bulunmanın çocuklar üzerindeki yıkıcı etkileri, yetişkinlik döneminde kendini şiddet ile gösterebilmekte ve erkekliği güç ve şiddet ekseninde kurgulamada etkili olmaktadır.

3.3.10. Şiddet İçeren Eril Sporlar

Hegemonik erkekliğin olduğu kurumlardan biri olan spor, oğlan çocukların erkekliğe ait değerleri, kuralları ve becerileri öğrendikleri bir habitus olarak belirmektedir. Erkek bedeninin araçsallaştırılarak, güç, dayanıklılık ve rekabet üzerinden yapılandırılması, şiddet uygulama konusunda erkeğe destek olabilecek bir altyapı sağlar.

Connell (2005a: 60–66, 231) bedeni, hem toplumsal yapı tarafından biçimlenen nesne, hem de toplumsal davranışı oluşturmada etkisi olan toplumsal bir özne olarak konumlandırılarak, bedenin fiziksel deneyiminin cinsiyetlenme sürecindeki

önemini, spor örneği ile açıklar. Kadın ve erkek karşıtlığı ile şekillenen bedensel pratik olarak spor, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin devamında rol oynamaktadır. Cinsellik, spor, çalışma yaşamı gibi alanlardaki beden-dönüşümlü pratikler, doğal bedensel farklılıklar iddiasıyla kadın ve erkek arasındaki hiyerarşiyi beslemektedir.

Eril şiddet içeren sporlar, erkekliğin gözle görülür işaretlerini oluşturmada etkilidir. Erkek sporları, erkek bedenini kas gücü, fiziksel aktivite becerisi ve dayanıklılık üzerinden kurgulayarak hegemonik erkekliğin yeniden üretimine katkı sunar. Spor yoluyla kadın bedeninin güçsüz olarak ikincil konuma yerleştirilmesiyle kadın ve erkek arasında hiyerarşinin oluşumu desteklenir. Kadınla erkeğin arasındaki farkın biyolojik ve anatomik farklardan kaynaklandığı düşüncesi pekiştirilir (Bourdieu, 2001: 51; Trujillo, 1991: 292; Sancar, 2009: 252; Messner, 1992; Hacisoftaoğlu, 2012: 291–296).

Spor, bedenin öznel ve nesnel düzeyde deneyimlenen dönüşümünü (Bourdieu, 2001: 67), erkek bedenini cinsiyetlendirerek gerçekleştirir. Butler'ın (2010: 20–25, 77), toplumsal cinsiyet kimliğinin bedensel performans yoluyla ifade edilerek oluşturulduğu tartışması da hatırlandığında, bedensel güce, devinime ve şiddete dayalı erkek sporlarının, erkeği “*erkek yapma*”daki rolü anlaşılmaktadır.

Bedenin güçlü olması, eril kimliği hissetmede önemlidir. Kişisel bir kaynak olarak beden, özellikle ergenlik döneminde erkeklik kimliğini sembolize etmede önem taşır (Messerschmidt, 1999: 215; Pascoe, 2003: 1428- 1430). Erkek bedeninin zayıf, küçük ve güçsüz olmasının erkeklikle bağdaştırılmaması (Peralta ve diğ., 2010: 400; De Visser, 2009: 369) nedeniyle bedenin, spor aracılığı ile güçlendirilmesi ve erkeğin kendini güçlü hissetmesi sağlanır. Özellikle karate, judo, boks ve güreş gibi eril sporlarla savunma ve saldırma kapasitesinin geliştirilmesi, şiddet uygulama konusunda erkeği hazırlayarak cesaret verir:

Boksa 12–13 yaşındaydım başladığımda. Altı yıl uğraştım, ilk dört yıl çok uğraştım ama son iki yıl aralıklı gitmeye başladım. Bir arkadaşa özentim vardı, vücudu çok güzeldi onun, spor yapıyordu. Beden derslerinde falan çok iyiydi. Ben çok ufak tefektim. Götüreyim gelişirsin, dedi. Bir gittim, iki gittim, üç derken alışkanlık haline getirdim onu... Sonra bıraktım, çünkü kendimi koruyacak kapasiteye geldiğimi hissettim. Ki öyleydi de yani

kendimi koruyabiliyodum. En azından benim gibi hiç sporu olmayan iki üç insanla baş edebilecek kapasitedeydim. Veya öyle hissediyodum bilemiyorum yani (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Abim, insanları dövmediğim için dövüyodu beni. Güreştiriyodu, güreşte yenilince dayak yiyodum. Hınç oldu bende. Uzakdoğu sporlarına ilgim ondandır. Tekvando yaptım bir yıl, iki yıl da karate yaptım. Ama kimseyi dövdüğümü hatırlamıyorum. İki üç sefer kavga yaptım. İkisi kız meselesinden dolayı (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Spor yoluyla erkekliğin oluşumuna yönelik önemli çalışmaları olan Messner (2005: 314) sporun, erkeğin sınırlarının görüldüğü ve gösterildiği önemli bir homososyal yapı oluşturduğunu belirtir. Homososyal spor örgütlenmeleri, erkekliğin erkekler arasında rekabet, dayanışma ve dayanıklılık üzerinden kurgulanmasına hizmet eder (Onur ve Koyuncu, 2004: 40). Takım oyunları içinde spor yapmak ve takım tutmak gibi etkinlikler, erkek olarak kabul görmede oldukça etkilidir. Türkiye’de özellikle futbol takımı tutmak, maça gitmek ve maç yapmak, erkeklığe dâhil olmanın koşullarından biri gibi değerlendirilir.

Erkeklığın ilişkisel olarak diğer erkeklerin önünde kurulduğu (Bourdieu, 2001: 53) iddiası, özellikle takım oyunları ve çete benzeri oluşumların içinde daha rahat anlaşılabilir. Erkeklerden oluşan homososyal ortam içinde fiziksel güç, performans, dayanıklılık, disiplin ve denetim gibi gereklerin yerine getirilmesi, erkekler arasında erkeklığı kanıtama sınavı haline dönüşür. Dayanışma ve rekabetin bir arada yaşanmasıyla, hem erkek kimliğine dayalı birlik duygusu gelişir; hem de erkeklik, gerilimi hiç bitmeyen bir kendini kanıtama oyunu haline gelir. Şiddet içeren sporların, çete benzeri oluşumlar içinde kullanılması, erkek dayanışması içinde şiddetin gücünü artırabilmektedir:

Dört kişilik bir ekip kurduyduk. Ve sporun verdiği şeyle arkadaşın biri judoyla falan uğraştıydı. Güçleri yetmiyodu. Bulaşmak istemiyolardı bize. Ama birilerinin sorunu olduğu zaman çözmek için bize geliyolardı (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Anlatılardan da anlaşıldığı üzere eril sporlar, cinsiyete dayalı eşitsizliğin beden üzerinden yapılandırıldığı ve güce dayalı cinsiyetlendirme pratikleriyle hegemonik erkekliğin resmedildiği alanlardan biridir. Özellikle ergenlik döneminde hissedilen güçsüzlük ve güvensizliğin, şiddet içeren sporların

yardımla telafi edilmeye çalışılması, şiddet kullanımı konusunda erkeği desteklemektedir.

Bu bölümde eşlerine şiddet uygulamış erkeklerin, toplumsal kurumlar çerçevesinde gelişen öznel yaşam deneyimlerinin şiddetle ilişkilmesi ele alınmaktadır. Bu doğrultuda erkeklerin anlatıları, evlilik, cinsellik, kapitalizm, devlet ve alkolizm temaları altında yorumlanmaktadır.

3.4. YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDE ERKEKLİĞİN GÜÇ VE ŞİDDET EKSENİNDE OLUŞUMU

Bu bölümde eşlerine şiddet uygulamış erkeklerin, toplumsal kurumlar çerçevesinde gelişen öznel yaşam deneyimlerinin şiddetle ilişkilmesi ele alınmaktadır. Bu doğrultuda erkeklerin anlatıları, evlilik, cinsellik, kapitalizm, devlet ve alkolizm temaları altında yorumlanmaktadır.

3.4.1. Evlilik: Ataerkilliğin Kalesinde Savaş

“Bir adamın evi onun kalesidir; aynı evin kadın ve çocuk için hapisane olacağı nadiren bilinir” (Herman, 2007: 97).

Evlilik, kadının ev içi emeği, yeniden üretim kapasitesi ve cinselliği üzerinde iktidar kurmanın, toplum ve yasalar tarafından meşrulaştırılmış biçimidir. Evliliğin, kadın üzerinde kurulan iktidar olduğu tartışmasında Foucault’dan yararlanmak gerekmektedir. Foucault (1980: 169–223) iktidar karşısında uysallaştırma ve bedenlerin modern disiplininin, iktidarı kabul etmeye dönüştüğünü bildirir. Modern toplumlardaki disiplin mekanizması, şiddete dayalı güç kullanmak yerine, rızaya dayalı olarak tahakküm kurmaya dayanır. Foucault’dan yola çıkan Pateman (2001: 130–131), rızaya dayalı tahakkümün ataerkil disiplin için de geçerli olduğuna dikkat çeker. Modern toplumda evlilik, kadınların ataerkilliğe tâbi kılındıkları gerçeğinin üstünü örten şekilde, özgür bireylerin özgür seçimleri ile yapılan toplumsal bir sözleşme olarak görülmektedir. Erkeklerin, eşlerine cinsel şiddet uygulamaları konusunda

yasaların yetersizliğini örnek vererek, kadın bedeninin disiplin altına alınmasının, evlilikle mümkün olduğunu belirtir. Aile içi şiddet, erkeğin kadın üzerinde kurduğu bir disiplin şekli olarak değerlendirilir.

Evlilik, toplumda geçerli olan ahlaki değerleri ve yaşam biçimlerini bireye dayatarak, onların varoluşlarını belirler. Evlilik, duygusal bir birliktelikten çok, toplumsal ve hukuksal kurallarla belirlenen ve denetlenen toplumsal bir kurumdur. Soyun aktarılması, maddi birikimin tek elde toplanması, mirasçılarının oluşturulması gibi işlevler, aileyi siyasal ve ekonomik açıdan önemli hale getirir (Foucault, 1994: 84–86).

Modernleşmeyle birlikte, aile içinde geleneksel ataerkilliğin zayıfladığı tartışılmaktadır (Holter, 2005: 19; Walby, 1990; Kimmel, 2005: 10). Günümüzdeki ataerkillikle geleneksel ataerkilliğin farkı, kapitalistleşme süreciyle bağlantılıdır. Kapitalizmle birlikte ailenin üretim birimi olmaktan çıkması, babanın aile içindeki yönetici konumunu zayıflatmıştır. Bu noktada Kimmel (2005: 10) hem özel hem de kamusal alanda, geleneksel erkekliğin yapısal temellerinin çözülmeye başladığını ve kadınların etkinleştiklerini ifade eder.

Türkiye'deki kapitalist gelişim ve ataerkil yapının dönüşümü üzerine yaptığı araştırmalar sonucunda Kandiyoti (2007: 30–35), kırsal alanda tarımsal üretimin aile geçimi sağlamadaki etkisinin zayıflamasının ve şehre göçün etkilerinden söz eder. Kapitalizmin, erkeğin toprak ve diğer ekonomik kaynaklar üzerindeki egemenliğini ve yaş ile kurulan güç ilişkilerini çözdüğünü, bunun yerine erkek egemenliğinin kapitalist üretim biçimine katılmayla şekillendiğini ortaya koyar.

Kırdan kente göç yaşamış olan Mehmet, kentte kadın üzerindeki baskının zayıflamasını ve erkek iktidarının sorgulanmasını kabul edemediğini, şöyle anlatmaktadır:

Kocasına itaat eden kadın istedim. Bizim oralardakinin (köy) aynısına yakınını bekledim ama göremedim onu. Çok fedakârlık yaptım. Kayınbabam, kayınçom çok şiddet gösterdi. Bir kez ayağımdan vurdular. Horlandım. Bizim ora (köy) ile burada kadın erkek ilişkisi çok farklı... Bizim orada erkeğin ağırlığı vardı kadın üstünde. Öyle ortamda yetiştik, evlilikte de bunu bekledik. Boşanma anormal bişeydi. Bizim orda kadın, kocasına ağır kelime edemezdi (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Bununla birlikte, Türkiye’de kapitalistleşme ve modernleşme sürecinin tamamlanmadığı gerçeğinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Sınıflar ve bölgeler arasındaki eşitsizliğin derin bir şekilde yaşanması, ataerkil yapı ve toplumsal cinsiyet gibi konularda çözümlenmeyi karmaşık hale getirir. İlkaracan’ın (2001: 4–8) belirttiği üzere Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde egemen olan yarı feodal yapı, toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve cinselliği belirlemede temel olan toplumsal düzenlemedir. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinin önemli bir bölümünde toprak mülkiyetinin, aşiret ağasının üzerinde olmasının etkisiyle halk üzerinde kurulan iktidar, geleneksel ataerkilliği devam ettirmektedir. Mülkiyetin, soyun içinde kalması amacıyla yapılan topluluk içi evlilikler ve akraba evlilikleri, erkeklerin ekonomik ve politik çıkarlarını korumaya hizmet eder. Başlık parası, erkeklerin çokeşliliği, küçük yaşta zorla evlendirme, görücü usulü evlenme ve berdel evlilikler, namus cinayetleri ve kadına yönelik aile içi şiddetin yaygınlığı, ataerkilliğin geleneksel biçimiyle devam ettiğinin göstergeleridir:

Bizim orda (Mardin), ne diyolar, berdel yapıyolardı. Abim başlık parası vermesin diye, beni de evlendireceklerdi. Bazılarını ben beğenmedim, sonra rahmetliyi beğendim. Uzaktan akraba... Zaten iki aile, üç nesildir berdel yapıyo. O zaman dindardım. Çok övdüler. Gidip bakmadım bile. Zaten bana dayı, diyodu. O zaman 20–21 yaşındaydım, o 14–15 yaşındaydı. Adet görmüyodu daha. Biz evlendikten dört sene sonra kızım oldu. Adet görmeye başlayınca hamile kalmış (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Toplumsal cinsiyet bağlamında kadının özgürleşmesi, tarihsel ve toplumsal bir süreç olmasına karşılık, günümüzde kadınla erkek arasında kişisel bir çatışma olarak görünürlük kazanmaktadır. Modern yaşam biçimlerini kabul etme konusunda güçlük yaşandığında, çatışma yoğunlaşır (Beck, 2011: 179–180; Ertürk, 2004: 10). Modernleşmeyle birlikte, kadının kocasına itaat etmeyi reddetmesi, erkekler tarafından kabul edilmesi en zor dönüşüm alanlarından biridir. Geleneksel kültürde erkeğin evlilikten beklentisi, eşinin kendisine saygı duyması yönündedir. Bu bağlamda saygı, erkeğe itaatle eşdeğer tutulmaktadır. Saygı olarak ifade edilen bu itaat beklentisinin karşılanmadığı durumlarda, erkeklik krizi tartışmasının işaret ettiği çatışma yaşanmaktadır:

Beklentim saygı, saygı, saygı... Haksız da olsan, savaş mücadelesi yerine, dinle. Kırma. Kırdığın insan, kocan. Hemen çemkirme car car yüzüme karşı. Al sana kapak olsun diye laf yetiştirme. Saygı kalkınca, saygısızlık

devreye giriyö. Bi yanlışını konuşuyosun, sana ne, derdi (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Evlilikte erkek, “koca” olarak iktidarla özdeşleştirilir. Erkeğin eşi üzerinde iktidar kurmuş olması, toplum tarafından saygı görmesi ve erkekliğinin onaylanması açısından büyük önem taşır. Ancak erkeğin iktidarı, kadının bu iktidarı kabul etmesiyle olasıdır. Dolayısıyla erkeğin “erkekliğini yaşaması” önemli ölçüde eşine bağlıdır. Erkekliğin yapıcı ve tamamlayıcı unsurunun kadın olması, kadının erkeğin iktidarına direnç göstermesi durumunda kolaylıkla çatışma ve şiddete yol açar (Demren, 2007: 101; Anderson ve Umberson, 2001: 368).

Aile içinde şiddet çok fazlaydı. Onun da dik bi karakteri var, inatçı. Köprüde iki keçi karşılaşmış hikâyesine benziyo bizimki. Tabi çeken o, çektiren ben olunca, gitti bu hikâye. Eşime hakkaten çok şiddet kullandım, çok... (Mete, Adsız Alkolikler).

Onun dili, benim elim. O da susmazdı. Karşılık verirdi, o karşılık verdiği zaman, benim onu dövmem bana yetmiyordu ki. Bir kadın bana nasıl karşılık verebilir? Üstelik bu kadın, benim karım. Babamda da bunu gördüm, amcamda, dayılarımda. Biz hep böyle gördük. Kadın karşılık veremez (Mete, Adsız Alkolikler).

Bizim isteklerimiz yerine getirilmediğinde, bizde şiddet çıkar (Murat, Adsız Alkolikler).

Kadının susturulması, erkeğin istediğini yapması, kendi isteklerinden vazgeçmesi, korkutularak özgüven geliştirmesinin önlenmesi kadının güçlenmesini engellemeye yöneliktir.

Kadının, erkeğin otoritesini kabul etmesi ve onaylaması sürecinin içerdiği çatışma, erkeğin evin geçimini sağlama konusundaki zorlukla da ortaya çıkabilmektedir. Ataerkil ailede, erkeğin aile reisi olarak evin geçimini sağlayan, namusu koruyan ve evde iktidar kuran kişi olması beklentisinin karşılanmaya çalışılması oldukça sorunlu bir süreçtir. Kadının çalışma yaşamına girmesi, iş yaşamındaki erkeğin düşük konumlarda ve düşük ücretle güvencesiz olarak çalışması, işsizlik ve yoksullaşma ile erkeğin, kadın ve çocuklar üzerinde kurduğu tartışmasız iktidar sarsılmaya başlamıştır.

Sancar (2009: 240), aile reisi olarak aileyi geçindirme, koruma ve denetleme görevi çerçevesinde şekillenen erkeklik anlayışının, aile içinde şiddet kullanmayı

meşrulaştırdığını belirtir. Aile içindeki şiddetin, zor elde edilen maddi çıkarlar için yapılan mücadeleden kaynaklanabildiği görülmektedir. Yapılan görüşmelerde, evi geçindirme sıkıntısının, ilişkide gerginliğe neden olduğu anlaşılmıştır:

Erkeklerin durumu ekonomi... Erkekler yaşamak için çalışıyordu. Şimdi, onun ötesine geçti. 600 milyonla adamın karısı ayfon isterse, bulaşık makinesi isterse, adam napsın? Mesaiye kalıyo. Kendini ikiye mi bölsün? (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Evlilikte, erkeğin kadın üzerinde kurmaya çalıştığı iktidar ve uyguladığı şiddet, görüşmelerde ortaya çıktığı üzere kadının ücretli emek gücü, kadının ev içi emeği ve kadının sosyal yaşamı üzerinde kurulan iktidar temaları çerçevesinde ele alınmaktadır. Erkeklik krizi tartışmaları doğrultusunda yorumlanan geleneksel evliliğin dönüşümü ile boşanmanın kabullenilmemesi ve hegemonik erkeklikle çatışan duygusal ilişki temaları, erkeğin şiddet kullanması odağında tartışılmaktadır.

Kadının ücretli emek gücü üzerinde iktidar

Ataerkil iktidarın dayandığı temel, erkeğin kadın emeği üzerindeki denetimidir. Bu denetim, kadınların ücret getiren bir işte çalışmalarını engellemekle ve tek eşli heteroseksüel evlilik biçimiyle kadınların emek gücüne katılımlarını kısıtlamakla gerçekleştirilir (Hartmann, 2008: 174–175). Bu nedenle, kadının çalışması, aile içindeki konumu güçlenecek endişesiyle engellenebilmektedir.

Hüseyin de benzer bir endişeyle çalışan kadınların, eşlerini dövebileceklerini düşünmektedir:

Şunu da görüyoruz: Kocasını döven kadın... Bunlar da çıkıyo. Ve bu çıkanlar da, çalışan kadınlardan kaynaklanıyo. Ev hanımı bir bayanın, kocasını dövdüğünü pek görmedim. Dövenler de çalışan erkek kesimi, biraz erkeklik onurundan (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Üretim araçları sahipliği ve üretime katılmada cinsiyet farklılıkları, kadın ve erkeğin arasındaki iktidar ilişkisini etkileyen önemli bir etmendir (Gimenez, 2005: 18–19). Delphy'nin (1992: 86) de belirttiği üzere, erkek egemenliği kapitalizm tarafından kullanılmaktadır. Kadınların işgücüne katılımdaki ikincil konumları, cinsiyete dayalı işbölümü, daha düşük ücretle çalışmaları, ücretsiz

emek kullanımı, yedek işgücü ve niteliksiz işgücü olmaları, kayıt dışı sektörde kullanılmaları, yarı-zamanlı işlerde çalışmaları ile kadın emeği değersizleştirilmektedir.

Endüstriyel kapitalizmde, kas gücüne sahip erkek işgücünün egemenliği, evin geçimini sağlayan kişi olarak erkeği ayrıcalıklı bir konuma yerleştirir (Beck, 2011: 161; Sancar, 2009: 63). Yapılan bir araştırma, eğitim düzeyi düşük erkeklerin, eş seçiminde ve ev içi işbölümünde, geleneksel yargılara ve namus kavramına uygun şekilde düşündüğünü ve kadının yerinin evi olduğu yönündeki düşünceyi desteklediğini göstermektedir (Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu, 2011: 62–63). Tüm ekonomik ve sosyal gelişmelere karşın Türkiye’de evi geçindirme sorumluluğunun temel olarak erkeğe ait olmasının, erkeklikle ve onur kavramıyla bağlantılı olması (Bora ve Üstün, 2010: 39), erkeğin aile üzerinde iktidar kurmasında etkili olur. Bunun devam ettirilebilmesi için, kadının çalışmasının engellenmesi sıkça rastlanılan bir stratejidir:

Eşimin çalışmasını istemedim. O çok isterdi. Tartışmamızın nedenlerinden biri buydu. Kardeşi orifleym pazarlıyomuş. Bizim hanıma da demiş, sen de yap diye. Eve kargo, koli geliyo. Ev ruj dolu... Bigün söyledi, ben bu işi yapıyorum diye. İki kızın var, sana bu iş yakışır mı? Mahallede bunu kullanan yok. Gençlere satacan. Beş milyon için komşunun kapısına gideceksin. Ben sana kazandığının iki katını veririm. Ben hoş karşılamam, evinin kadını ol, dedim. İnadına başladı (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Kadının ev dışında çalışması, farklı erkek ve kadınlarla iletişim kurup “*ahlak dışı*” davranışlara sürüklenebilecekleri endişesiyle istenmeyebilmektedir (Bora ve Üstün, 2010: 82).

Görüşmelerde namus, kadının çalışmasını engellemek üzere kullanılan önemli bir gerekçe olarak dile getirilmiştir. Kadının, namus açısından güvenli olduğu düşünülen ev dışına çıkarak, iş yaşamında erkeklerle iletişim halinde olmasının, aldatılma ile ilgili endişeye neden olduğu, Sinan ve Mehmet tarafından ortaya konmuştur:

Kadınların çalışması yanlış. Çalıştırdın mı başka yerlere sürüklenebilir. Ben gördüm. Kendim yaşadım. Çalıştırmam ben eşimi (Sinan, Kapalı Cezaevi).

(Eşimi) Çalıştırmadım. Kendisine güvenmediğimden değil, ortama güvenmediğimden. Kadının yeri evidir. Namus meselesi olarak düşünüyoruz (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Kadının erkeğe “hizmetinin” ve ilgisinin azalacağı endişesinin, kadının çalışmasının engellenmesinde gerekçe olduğu, Mete tarafından şöyle dile getirilmiştir:

Annem ve anneannem veya etrafımdaki kadınlar çalışan kadın değildi. Çalışan kadın ve çalışmayan kadın arasındaki fark çok, benim için. İşten çık çık, dedim. İyi ki çıkmamış. Benim aslında o kadar çok ilgi, sevgi, şefkat eksikim var ki... Bunları doyuracak bi kadın beklentisi. Bu da hizmet, dokunma falan filan ama zaten ne yaparsa yapsın, yetmezmiş. Çalışan kadın, kocasıyla 24 saat ilgilenemez ki (Mete, Adsız Alkolikler).

Evdeki erkek iktidarı, kadınların erkeğin gereksinim ve istekleri doğrultusunda erkeklere hizmet etmesi gerektiği inancından destek alır. Bora ve Üstün'ün (2010: 83) araştırmasında da ortaya çıktığı gibi, kadının doğal ve zorunlu olarak yerine getirmesi beklenen çocuk bakımı, kadının çalışmasını engellemede önemli bir gerekçedir.

Hüseyin, çalışan bir kadınla evlenmek istememesini bu gerekçeyle açıklamıştır:

Yok, ben o zaman hiç düşünmüyodum. Çünkü çalışan bayanlar vardı; ama işinden dolayı düşünmüyodum. Çocuğa meraklıydım ben. Akşam hanım işten gelecek, ben işe gidecem; onun cumartesi-pazar tatil olacak, benim perşembe-cuma olacaktı. Senelik izinler bizim bölük bölüktü, vardiyalı olduğu için. Çalışan bayan hiç düşünmedim onun için (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Anlatılardan da görüldüğü üzere kadın üzerindeki iktidarın sürdürülebilmesi için ekonomik gücün erkeklerin elinde tutulması gerekli görülmektedir. Kadının çalışmasını engellemek üzere ortaya konan gerekçelerin temelinde, kadının güçlenmesi korkusu ve erkeğin iktidarının zayıflaması endişesi bulunmaktadır.

Kadının ev içi emeği üzerinde iktidar

Kadının ev içi emeği üzerine yapılan tartışmalarda, yeniden üretim kavramı önemli yer tutar. Çocuk doğurma ve bakımı, ev işleri ve hane halkına yönelik bakım emeği yoluyla emek gücünün yeniden üretimini sağlayan kadınların ücretsiz emeği sömürülmektedir. Bu sömürüyü doğallaştıran ataerkillik, kadının

“görünmeyen emeği”ne, erkekler tarafından el konulmasının koşullarını düzenler. Kadın erkek eşitsizliğinin temelinde yer alan yeniden üretim ilişkileri, kadınların ezilmesinin önemli nedenlerinden biridir (Hartmann, 2008: 174–175; Delphy, 2008: 92–93; Acar-Savran, 2008: 12–15; Beck, 2011: 187).

Kadının ev içi emeği, önemli ölçüde ekonomik değer ürettiği halde, değersiz görülen ve ücret karşılığı alınmayan bir emek türüdür. Bu sömürü, ataerkil ideolojinin ev işlerini, kadının doğal görevi olarak benimsetmesiyle olası olmaktadır.

Anlatılarda, kadının ev içi emeğinin, doğal bir görev olarak kabul edildiği açık bir şekilde görülmektedir:

Kadından beklentim, eve gelince her şeyim hazır olmalı (Sinan, Kapalı Cezaevi).

İşe kalktığımda önüme kahvaltı konmasını, çayı doldurmasını, ev düzenini kurmasını bekler Türk erkeği (Cihan, Kapalı Cezaevi).

Evdeki işbölümü, cinsiyet temelinde gerçekleştirilmektedir. Kadınlar yemek yapmak, bulaşık yıkamak ve temizlik yapmak gibi ev işlerini yapmakla yükümlüken, erkekler kadınlıkla özdeşleştirilen bu işleri yapmaktan kaçınırlar:

Evlilikte kadının ev işlerini yapmasını beklerim. Ben ev işi yapmam. Tamirat işlerini ben yaparım (Mert, Denetimli Serbestlik).

Ev işlerinin kadının temel sorumluluğu olduğu kabulüyle kadınlık, değersizleştirilmektedir.

Fırat ise grup çalışmalarıyla yaşadığı dönüşüm sonucunda, eşinin ev içi emeğini sömürdüğünün ve bu yolla eşini nesneleştirdiğinin farkına varabilmiştir:

Ben tutup, kadını sadece ihtiyaçlarımı karşılayacak, elbiselerimi ütülecek, yemek yapacak, sosyal ihtiyaçlarımı da karşılayacak bir nesne olarak görüyordum. Ben ilk evlendiğim yıllarda dedim ya, kadınımla bi arkadaşlık kurmadım. Hep onu kendime mal olarak kullandım, bi nesne olarak gördüm (Fırat, Adsız Alkolikler).

Kırdan kente göç edip, ailenin geçimini sağlayabilmek için zor koşullarda çalışan erkekler, bunun karşılığında kadın ve çocuklardan kendilerine itaat etmelerini beklemektedir. Özellikle evin geçimini sağlayamadıklarında,

kadınların erkeğe hizmet etmeyi ve itaat etmeyi reddetmesi, şiddete yol açabilmektedir (Sancar, 2009: 240). Kadının ev işlerini yeterince iyi yapmaması, erkeğin şiddet uygulamasının bahanesi olmaktadır (Hearn, 1998: 126). Kadının ev içi emeği üzerinde kesin bir iktidar kurulamaması dahi, kadına yönelik şiddet uygulanması için gerekçe olabilmektedir:

Babama benzemeyi hiç istemedim. Şiddet yanlısı değilim. Konuşarak halletmeye çalıştım. Ama o sana çemkirirse, har vurup harman savurursa... Temizliği, davranışı, yemeği, evde karşılaşması, işe uğurlaması... Eve geliyosun kanepede yatıyo. Yorulmuşum, çalışmışım. İnsan kalkar, karşılar, güler yüzle baktığında teşekkür eder (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Erkeğin, kadın üzerindeki iktidarını sağlamlaştırmak amacıyla kadının ev içi emeğini baskı ve şiddet kullanarak sömürmesi olağan karşılanmaktadır. Bu durumda erkeklik, kadının ev içi emeği üzerindeki iktidar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadının sosyal yaşamı üzerinde iktidar

Şiddet uygulayan erkeklerin, şiddet uyguladıkları kişiyi aile ve arkadaşlarından uzak tutma çabası, sıkça karşılanan bir durumdur (Mavili Aktaş, 2006: 109). Kadının ailesi tarafından desteklenerek, erkeğe karşı güçleneceği endişesiyle ailesiyle görüşmesi engellenmekte ya da izne bağlı olarak sınırlandırılmaktadır:

Annesine giderken izin almazdı. Başiboş davranınca ben kırılıyorum. Sonra cevap verince sinirlenirdim. Karı kocayı tanımaz, evlat aileyi tanımaz. Öyle bi ailesi vardı. Çok başiboş davranamaz. İstedğim zaman giderim, sen bana karışamazsın, diyodu (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Evden çıkmasına izin vermiyodum, ailesine gitmesine bile razı olmuyodum (Cafer, Adsız Alkolikler).

Benim sadece sınır koyduğum, ablasına gitmesini istemiyodum mesela. Ailesini sevmemenden kaynaklıydı. O bişeyi çözmüş olsaydı, ben aileni sevmiyorum dediğimde; olabilir, o senin görüşün deseydi, belki bi çoğunu yaşamıycağıktık. Ama o, hep savunmaya geçti. Onun da zaafı var, aileye karşı. Ben onu kaldıramıyodum mesela. Atıyorum abisi gelmiş, bir ay bizde kalıyodu. Ben onun kalmasından şikayetçi değildim, rahatsız da olmuyodum. Fakat bana göstermesi gereken ilgiyi ona gösteriyodu. Ben eve yorgun geliyodum, yatıyodum. O, saat ikiye kadar abisiyle konuşuyodu. Bunu da kaldıramıyodum mesela (Fırat, Adsız Alkolikler).

Ailesiyle görüşmesini engellemesini, eşini kısıtlama olarak görmeye başlayan Fırat ise kendini eleştirmektedir:

Eşimi iki ay köye gönderdim, dedim ya. Daha önce nerdeyse beş yılda bir ailesini görme hakkını vermişim. Yaşamını kısıtlama hakkını bana kim veriyoy? (Fırat, Adsız Alkolikler).

Kadının ailesi tarafından destek görmesi, şiddete karşı mücadele edebilmesinde kadını güçlendiren önemli bir kaynak olduğu için (Bora ve Üstün, 2010: 13), kadının ailesiyle görüşmesini engelleme, şiddet uygulayan erkekler tarafından kullanılan bir stratejidir.

Mehmet, eşini destekledikleri gerekçesiyle, eşinin ailesiyle görüşmesini istemediğini anlatmıştır:

Onun için yaptığım fedakârlıkların karşılığını göremedim. Bir sorun oluyodu; babasını, abisini tutuyodu. Ailesiyle görüşmesini istemiyodum (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Remzi, eşini destekleyen ailesine karşı kızgınlık duymaktadır. Eşinin ailesiyle görüşmesini engellemeye çalışarak, onu çaresizleştirmeye ve şiddetle mücadele etmek konusunda yalnız bırakmaya çalışmaktadır:

Kızım evlense, kocasını şikâyet etse, ben uzlaştıracı olurum. Damadın yanında kızımı haklı görmem. Benim eşimin ailesi, benim evime gelirdi, eşime arka çıkardı... Dövuñce hemen sığağı sığağına ailenin haberi oluyodu. Aile içine başkasının girmemesi lazım (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Kadını sahiplenme, kadını bir mal gibi değerlendirme ve aşırı kıskançlık tepkileri, kadınların yaşantılarını kısıtlamaya neden olur:

Benim derdimi bilmiyolardı. Benim derdim... Ben hastaymışım. Kıskançlık ve kadına nasıl sahip olabilirim, kadını nasıl hükmüm altına alabilirim. Benim derdim o (Cafer, Adsız Alkolikler).

Eşim, beni kıskanç olarak nitelerdi. Benimki şöyle bir şeydi: Yolda yürürken, kolumda eşim... Bir erkek, eşimi süzünce bundan rahatsız oluyorum. Ben tutucu değilim, yobaz değilim. Ben böyle şeyler yapmam, başkalarına yapmadığım şeyin bana yapılmasını istemem. Bu konuda sıkıntı oluyodu. Kıskançlık olarak görüyodu. Kısıtlama bu konuda vardı. Eşime şiddet uygulamamak için çok çaba harcadım. Sürekli konuştum. Ama bazı noktalarda şiddet uyguladım ama çok bunaldım. Şimdi pişmanlığını yaşıyorum (Yetkin, Açık Cezaevi).

Kadının sosyal yaşamını kısıtlama yoluyla kadın üzerinde daha fazla söz hakkına sahip olmak isteyen erkekler, bu baskıyı çeşitli gerekçelerle temellendirmeye çalışmaktadır. Ancak erkeğin bu hakkı kendisinde görmesinin arkasında yatan, toplumun erkeğe verdiği iktidar yetkisidir.

Evliliğin dönüşümünün kabullenilmemesi

Geleneksel ailede, kadın ve erkek arasındaki ilişkide duygusal bağlanma ve cinsel hazzın yaşanması daha zor olmaktadır (Connell, 2005a: 85). Günümüzde, görev ve sorumluluk anlayışının odakta olduğu geleneksel evlilikten, eşlerin duygusal gereksinimlerinin karşılanmasının önemli olduğu modern evliliğe doğru dönüşüm yaşanmaktadır. Bu anlayış, itaat yerine anlaşmayı, korku yerine sevgi ve saygıyı, görev yerine adalet ve eşitliği temel almaktadır.

Kapitalizmin gelişimiyle birlikte ailenin, üretim birimi olmaktan büyük ölçüde çıkması, kadınların ücretli çalışma yaşamına katılması ve eğitim olanaklarından yararlanması, ekonomik, kültürel ve sosyal hakların gelişimi, teknolojik gelişmeler gibi etkenlerle bireyselliğin gelişimi, aileyi de farklılaştırmaya başlamıştır. Endüstri sonrası toplumlarda bireylerin üzerindeki otoritesi zayıflayan ailenin, duygusal ve sosyal gereksinimleri karşılama beklentisi ön plana çıkmaktadır. Bu gelişmeler doğrultusunda Aboim (2010: 66) ailenin, duyguların ve kimlik edinmenin alanı haline gelmesinin, ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkilerinin zayıflamasına yol açtığını savunur.

Fırat, modernleşmeyle birlikte sorunlu olarak görmeye başladığı geleneksel evlilik anlayışını, ailesinden örnek vererek anlatmaktadır. Eşine sevgi göstermesini ve onu kendine eşit görmesini engelleyen anlayışı eleştirmektedir:

Babadan kalma aile yaşantısını, dededen kalma kadına bakış açısını, babadan anaya bakışı engelleyemedim ve devam ettirdim. Eşimin elini tutup, aynı caddede yürümedim. Niye, babama saygı göstericem diye. Çevrede komşu var, benden büyük, bana sevgi gösteriyo, ben de ona saygı duyucam. Sevgi, ayıp bişeymiş gibi. Ben önden gidiyodum, o peşimden geliyodu. Var mı böyle bişey? Ortaçağda yaşamıyoruz ki biz! (Fırat, Adsız Alkolikler).

Modernleşmeyle, doğum kontrol yöntemleri, ekonomik bağımsızlık, boşanma hakkı gibi gelişmelerin yaşanması, kadınların özgürleşmelerine yönelik önemli kazanımlar sağlamıştır. Ancak erkeklerin, bu dönüşümü kendi yararlarına kullanmakta başarısız kaldıkları tartışılmaktadır. Kadınlar için özgürlük anlamına gelen gelişmeler, erkekler için daha çok rekabet ve daha fazla ev işi anlamına gelmekte ve erkeklerin sahip olduğu iktidar alanının daralmasına yol açabilmektedir (Beck ve Beck Gernsheim, 1995: 21–22, 31).

Ev içinde erkeğin iktidarının sarsılması, erkeği dönüşüme zorlamakta, dönüşüme direnen erkekleri ise şiddete yöneltebilmektedir. Kadınların toplumsal konumunda gelişme görülmekteyken, erkeklerin geleneksel güçlü konumları zayıflamaktadır. Erkeklik krizine işaret eden bu dönüşüm, kadınları güçlendirmekteyken, erkeklerin güçlü konumlarını kaybetmelerine ve şiddet uygulamalarına neden olabilmektedir:

Fazla giyim kuşamdan artıyo, kadın cinayetleri. Türk kadını gibi değil, yabancı gibi olmaya çalışıyorlar. Eskiden kocası dövse de kadın sadıktı. Babam, annemin sırtında sopa kırardı. Babam gidip anasına babasına bişey demedi. Şimdi dayak değil, onu savunmuyorum. Bara çıkıp, parfüm alıyosun. Yuvanı unutuyosun. Eşitlik yok, eşitlik laf. Evin reisi bayandır, bu eskiye dayanır. Evi çeviren bayandır (Cihan, Kapalı Cezaevi).

Sancar'ın (2009: 303–304) da belirttiği gibi doğu ve batı kimliği arasında sıkışmışlık nedeniyle “milli kültür”ü koruma tepkisiyle modernleşme sınırlandırılmaktadır. Cihan'ın anlatısı, “Türk kadını” ve “yabancı kadın” karşıtlığı kurmasıyla bu duruma örnektir.

Bir araştırmanın gösterdiği gibi genç ve eğitilmiş erkekler, babalarının anneleri ve kendileri üzerinde kurduğu iktidarı, eşleri ve çocukları üzerinde kuramamaktan şikâyet etmektedir (Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu, 2011: 64).

Mehmet, eşi üzerinde iktidar kuramaması sonucu eve ben gelin geldim diyerek kadınlaştırıldığını ima etmektedir:

Bana laf söylemesini kaldıramıyodum. Bizim orda evde sorun olduğu zaman, kadınla konuşulur. Gözü korkutulur, kulağı çekilir. Benim eniştem mesela, sorun çıkarıyordu, kimse onunla konuşmadı. Kardeşimle biz konuştuk, itaat edeceksin diye. Bir sorun olduğunda babasına söylüyodum. O da, sen benim kızıma nasıl böyle edersin, boşanın, diyodu. Böyle şey

görmedim ben. Bunlar başka. Sanki eve, ben gelin geldim (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Evliliğin dönüşümünün ve eşitliğe yönelik adımların, erkekler tarafından “kadının namusunun azaldığı” yönünde yorumlanarak, buna karşı direnç gösterildiği görülmektedir:

Günümüz kadın erkek evliliği iyi değil. Otel gibi kullanılıyo ev. Erkek olarak sabah gidip, akşam gelmesi lazım. Kadın için yemek yapması, beklemesi lazım erkeği. Eşitliğe karşıyım. Kadın erkek bir olmaz. Erkek ağır basmalı, kadın dinlemeli. Kadın erkek eşit olursa, kadın namussuz olur. Erkek, kadına otur diyecek. Araba verirsen kadının altına, namus biter. Telefon çıktıktan sonra namus bitti. Namus diye bişey kalmadı. Evlilik eskidendi. Şimdi bitti (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Televizyondaki evlilik programlarını kadınların ve evliliğin dönüşümünün nedeni olarak gören erkekler, kadınların özellikle maddi açıdan kendilerini başka erkeklerle kıyaslamaya başladıklarını ve yetersiz gördüklerini iddia etmektedir:

Lanet olası televizyonda evlenme programları yok mu? Boşanmak isteyen kadınları tetikliyo. Evlilik müessesini, aileyi harcıyo. Ailede eskiden bozukluk olunca, biraz dayanılırdı. Şimdi bakıyo, televizyonda adam çıkıyo, param var, diyo. Kadın da neyim eksik, diyo. Benim kocam şu kadar kazanıyo, bu adam ne kadar, diyo. Televizyonda millet araba, villa sahibi oluyo, gözünü aç, dedi kardeşi. Benim onlardan neyim eksik, derdi (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Ben diyorum ki; kadını televizyonlardaki evlenme programları bozdu. Evlenme programları, aileyi bozdu. Onlar, aile hayatımızı bozdu. Televizyonda kadın diyo ki; şunu isterim, bunu isterim. Adam beni taşısın, diyo. Kadın 90 kilo. Adam nasıl taşısın? Şu istediğimi yap, diyo (Hasan, Açık Cezaevi).

Bu değerlendirmeler, toplumdaki güç ilişkileri içinde ezilen yoksul ve güçsüz erkeklerin kendilerine uygulanan iktidarı, kadınlara uygulayarak erkekliklerini inşa ettiği tartışmasını doğrulamaktadır. Ev, ataerkil erkek ideallerinin hayata geçirildiği, erkeğin kendisini güçlü ve yetkin hissetmek istediği, bunu da kadının emeği ve cinselliği üzerindeki denetimle sağlayabildiği yer olmaktadır (Sancar, 2009: 102–103; Messerschmidt, 2007: 15; Cengiz ve diğ., 2004: 56, 68; Bora ve Üstün, 2010: 42).

Düzensiz çalışma koşullarına sahip olan Mehmet, bu durumu şöyle anlatmıştır:

Saygılı bir kadın beklerim. Habersiz iş yapmaması lazım. İşyerinde bir erkeğin elini sıkıp tokalaşıp, yanak yanağa öpmesi beni çıldırttı. Kocasını düşünen kadın olacak. Evini bilecek. Bu evde durmazdı. Eve geliyorum, evde yok. Anasında, babasında... (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Erkeklerin, hegemonik erkekliğin temel öğelerinden olan denetim sahibi olma ve bağımsızlıklarına yönelik hissettikleri tehdit, şiddet uygulamalarında etkilidir. Çeşitli araştırmalar (Mansley, 2009: 158; Anderson ve Umberson, 2001: 367; Sancar, 2009: 226–230; Ellen ve Pence, 1993: 9–12; Demren, 2007: 97–101) şiddetin, erkeklere karşı çıkıldığında gerçekleştiğini ve kadınların denetim davranışlarının şiddete yol açan en önemli neden olduğunu göstermiştir. Bu durumun, aslında erkeklerin, bir kadın tarafından denetlenme korkusuna dayandığı düşünülmektedir:

Eskiden karşı çıkıyordu eşim. Üç kez ben dövdüm eşimi, bana karşı çıkmıştı üçünde de. Hinç boyutunda değil de, bikaç tokatla, saçını çekmeyle, yere düşürmeyle falan. Yoksa ona hep özel durumundan dolayı korumak durumunda olduğum için daha fazlası olmamıştır. Ona hem analık, hem babalık, hem amcalık hem kocalık yapmaya çalıştım. Onu hala ben büyük bi sevgiyle seviyorum. Bütünleşmiş bi hal... Yani milyonlarca örnek var bizim sevgimizin yüceliğine dair. Ruhsal olarak tek beden olduğumuz durumlar var. Korkunç bi kökümüz var bizim (Murat, Adsız Alkolikler).

Hep benim dediğim olsun istiyorum. Olmayınca ya dövüyorum, ya küfür ediyorum ya uzaklaşıyorum. Benmerkezci bi insanım... Sözselsel olarak kıyıyorum tabi ki. Bi gün, yine benim istediğim olsun diye oldu. Ben bahane şampiyonuyum, her şeye kızmak için. Oğlanın yumurtasını soyuyo. Kocaman çocuk, nasıl kendi yumurtasını soyamaz diye kıyameti kopardım. Sofradaki çatal bıçakla tüm tabakları kırdım, delicesine bi öfkeyle. Her taraf, tuz buz oldu. Eşim sakince oturuyo, bekliyo öfkemin dinmesini. Uyanık tabi. Ben yine hızımı alamadım, kül tablasını falan duvarlara atıyorum. Evde nerdeyse taş taş üstünde kalmadı. Ortada bedene uygulanan bi şiddet yok ama travma had safhada (Murat, Adsız Alkolikler).

Modernleşmeyle birlikte evlilik kurumunun geçirmeye başladığı dönüşüm, kadınları üzerlerinde kurulmak istenen iktidara karşı direnç göstermeleri yönünde güçlendirmektedir. Ancak bu direnç, erkeklerin şiddet kullanarak kadın üzerinde iktidar kurma çabalarına neden olmaktadır.

Boşanmanın karşı tepki

Evliliğin ömür boyu sürmesi gereken bir sözleşme olduğuna dair geleneksel anlayış zayıflamakta, çiftlerin boşanması yaygınlaşmaktadır. Beck ve Beck-

Gernsheim (1995: 2, 24–25; Beck, 2011: 159) modernleşmeyle birlikte geleneksel kurallardan uzaklaşan ve bireyselleşen kadın ve erkeğin, evliliğe ve ilişkilere, kendini gerçekleştirme, mutluluk ve duygusal yakınlık gibi beklentilerle yaklaştıklarını belirtir. Beklentilerin artmasının yanında, birlikte yaşamın gerekleriyle ilgili olarak pazarlık yapma, uzlaşma ve çatışma gibi yöntemlerinin sıkça kullanıldığını, bunun da çatışmaya yol açabildiğini ifade eder. “*Aşkın olağan kaosu*” olarak adlandırılan bu durum, ilişkileri dengesiz bir duruma sokmakta, ayrılıkları ve boşanmaları artırmaktadır:

Sorunlarımızı konuşarak çözemiyoruz, doğrularımız çakışmıyo, ayrı yönlere gidiyoruz, anlaşılamıyoruz. Konu eskiye dönüyor, sonra sinirler geriliyo. Birbirimizi anlamıyoruz. O kendince haklı, ben kendimce haklıyım. Sinir krizi geçiriyo, bağıriyo, kendini kaybediyo (Mert, Denetimli Serbestlik).

Modernleşme, Türkiye'nin batısında, hem kadın hem de erkek açısından bireyselleşme ile etkisini gösterir. Çiftlerin evliliğe yükledikleri duygusal anlam, beklentilerin karşılanmasını zorlaştırarak, ilişkide sorunlara yol açabilmektedir. Evlilik içindeki anlaşmazlıklar önemli bir sorun olarak görülmekte ve boşanmalar yaygınlaşmaktadır. Nitekim boşanma istatistikleri (TÜİK, 2009: 56, 59, 63) incelendiğinde durum açıkça görülmektedir. En yüksek kaba boşanma hızı Ege Bölgesinde (%2, 27) görülmektedir. Kadına yönelik fiziksel ve cinsel şiddetin en yaygın olarak görüldüğü (%57, 1) Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi ise (%0, 58) kaba boşanma hızının en düşük olduğu bölgedir.

Bu bilgiler ışığında açıkça görüldüğü gibi boşanma, kırsal yerleşim yerlerinde ve geleneksel değerlerin egemen olduğu yapılarda, toplumsal olarak kabul görmemektedir:

Bizim orada (köyde), erkeğin ağırlığı vardı kadın üstünde. Öyle ortamda yetiştik, evlilikte de bunu bekledik. Boşanma anormal bişeydi. Bizim orda kadın, kocasına ağır kelime edemezdi (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Cezaevine girmeden önce köyünde hayvancılıkla uğraşmakta olan Mürsel de, ayrılmanın geleneksel olarak kabul edilmemesinden yola çıkarak, boşanmaya karşı çıkmaktadır:

Fikir çatışması gibi eften püften ayrılıkları onaylamıyorum. Evlilikte her durumda hastalıkta sağlıkta, iyi günde kötü günde gibi lafların, kelimedede kalmaması lazım... Geleneksel bir şey değil ayrılık... Ölüm olmadan ayrılık

olmaz. Ayrılık olmaması gereken bir durum. Evlilik, oyuncak değil. Anne baba nasıl reddedilmezse, eş de öyle. Bütün, parçadan ayrılmaz (Mürsel, Açık Cezaevi).

Bazı erkekler, boşanma sonrasında eşlerinin başka bir erkekle ilişki yaşayacağı endişesiyle boşanmayı kabul etmediklerini ifade etmiştir:

En büyük korkum, başkasının eline düşmesindi. Neler var afedersin. Zaten soğumuştum ben. Kötü birinin eline düşer diye korkuyodum. Tavuk gibi bişeydi zaten, kısacık. Kadının ne kadar gücü var ki... (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Sorun, şurdan kaynaklanıyo. Eşini sevmese bile adam boşanmıyo. Başka bi erkekle evlenmesini istemez çünkü. Cinsellikle ilgili olduğu için, ayrılmayı hazmedemiyo (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Kadının erkekten ayrılması, boşanması ya da boşanma isteği, erkeği şiddete yönelten önemli nedenlerden biridir. Kendilerinden boşanmak isteyen eşlerini öldürmüş olan erkeklerin anlatıları, bu duruma örnektir:

Tehdit ederdim. Ayrılmaktansa öldürmeyi tercih ederim, derdim. Boşanma olmaz. ... Sorun, ayrılığı kaldıramadım. Benden ayrılırsa başkası ile birlikte olursa, evlenirse diye. Sekiz bıçak vurdum. Bir kadının, erkeği tahrik ettiği kadar kimse erkeği tahrik edemez (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Öldürmek düşüncesini kafama koymuştum. Arabayı çalıştırdım, kız da o sırada çıktı. İnsan fazla sevgiden de öldürür. Kendisi, annesine karşı koyabilirdi. Kabullenemiyodum. Ayırmayı planlamışlardı (Mürsel, Açık Cezaevi).

Ailesi kafasına yerleştirmiş, boşan diye. 20 yıllık evliyiz. Pişti oyunu mu bu? Tamam, soğuktuk ama kumarım yok. Eve bakmasam... Elle tutulur bişey yok... Dönüşü olmayan yola girdik, dedi. Şirket kurmadık ki ayrılıyoruz! (Remzi, Kapalı Cezaevi)

Şiddete ve eril iktidara karşı bir başkaldırı olan kadının boşanma isteği, erkek tarafından “kadına sahip olamama”nın göstergesi olarak erkekliği sarsmaktadır. İktidar kaybı olarak yaşanan bu durum, erkeklik krizi tartışmalarını doğrulayan şekilde, erkeği, şiddetle iktidar kurma çabasına yöneltebilmektedir.

Hegemonik erkeklikle çatışan duygusal ilişki

Hegemonik erkekliğin gerekleriyle, duygusal ilişkinin gereklerinin birbiriyle bağdaşmaması (Mansley, 2009: 157; Aboim, 2010: 62), ilişkide soruna neden

olmaktadır. Erkekler güçlü olmanın, duyguları göstermemekle bağlantılı olduğunu öğrenir. Buna karşın, kadınlarla ilişkilerinde duygularını suskunlukla, uzaklaşmayla ya da öfkeyle ifade etmeleri ve gerekli yakınlığı gösterememeleri, ilişkide sorunlara yol açmaktadır.

Erkekliğin içindeki farklı anlamlar, kamusal ve özel alan arasında yapılan ayırmadan kaynaklanabilmektedir. Erkeklerin kamusal alanda daha sert, özel alanda ise daha sevecen olması beklentisinin yarattığı çelişki dikkat çekicidir (Aboim, 2010: 62). Duygusallığın kadınlıkla bağdaştırılması ve erkeklerin küçük yaşlardan itibaren duygularını ifade etmemeye yönlendirilmeleri, diğer insanların duygularını ve gereksinimlerini anlama konusunda yetersizliğe neden olur. “*Duygusuz erkek*” idealinin, kadınsı alan olarak tanımlanan ailede gerçekleştirilmeye çalışılması, ilişkide sorunlara neden olur (Adams ve Coltrane, 2005: 238–239). Bu uyumsuzluk, ilişkide kopukluk ve yabancılaşma yaşanmasına yol açarak, anlaşma temelinde oluşacak bir ilişki geliştirilmesine engel olur. Duygusal gereksinimlerin karşılanmaması, eşlerin birbirlerini nesneleştirmeleriyle ve birbirlerine karşı duyarsızlaşmalarıyla sonuçlanabilmektedir.

Nesneleştirme, kadın üzerinde iktidar kurmayı ve şiddet uygulamayı kolaylaştırıcı bir strateji olarak düşünülebilir. İnsanları nesneleştirme, onların duygularını, düşüncelerini ve insan olarak varlıklarını yok saymaktadır. Şiddet uygulayan erkeklerle yapılan araştırmalarda (Hearn, 1998: 73, 122; Frey ve Douglas, 1992: 244), erkeğin, kadına verdiği zarardan bahsetmediği ve kadını nesne konumuna indirmediği görülmektedir.

Kadına şiddet uygulayan erkeklerle yapılan başka bir araştırma, kadınların duygusal konularla ilgili konuşmak istemesi karşısında, erkeklerin önemli bir kısmının konuşmamayı tercih ettiğini, kadınların sorunları konuşmada ısrarcı olmalarının, şiddete yol açtığını göstermektedir. Erkeklerin önemli bir kısmı, ilişkilerinde, kadınların duygusal bağlanma ile ilgili taleplerini karşılayamayışlarının sorun olduğunu belirtmiştir. Erkekler, bu durumun yarattığı gerilimin, fiziksel şiddeti artırdığını ifade etmiştir (Mansley, 2009: 157–158).

Mete, duygulara yabancılaşmanın ve kadınlardan korkmanın, kendini mutlu etmediğini ve ilişkide soruna yol açtığını belirtmiştir:

Duygular yoktu. Sevmeyi tanıımıyodum. Ben sevmeyi çiçek yetiştirerek öğrendim, 51 yaşında... Aşık olmadım desem inanmayacaksınız ama öyle. Kadınları hem sevdim, hem korktum galiba. Çok da korkusuz görünürdüm. Aslında anneden başlayarak... Bi tek anneannemi sevdim kadın olarak. Biraz kadın düşmanı falandım. Hem hayatımda olmalarını istedim, hep oldular hayatımda. Onlarsız bi ortamı da sevmem esasında. İçim rahat etmiyo, o ruhsal bişey. Fakat doğru dürüst sevgi denen şey olmadı. Eşime de olmadı (Mete, Adsız Alkolikler).

Erkeğin, kadınlığın karşıtı olarak kurgulandığı bir toplumsal cinsiyet düzeninde, kadın ve erkeğin birbiriyle anlaşması zorlaşır. İktidar vurgusuyla kuşatılan hegemonik erkeklik, erkeklerin kadınları anlamalarını ve iki tarafı da mutlu edecek bir ilişki kurmalarını engellemektedir. Bu durum, kadının nesneleştirilmesiyle şiddete başvurma yolunu açmaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında düşünüldüğünde, evlilik kurumunun, erkeği çeşitli yetkilerle donatarak, kadının ücretli ve ücretsiz emeği ve sosyal yaşamı üzerinde iktidar kurmasını sağladığı görülmektedir. Erkekler, geleneksel evlilik değerlerini savunarak ve boşanmaya karşı çıkarak, evliliğin dönüşümüne karşı direnç göstermektedirler. Hegemonik erkeklik idealinin anlaşma, uzlaşma ve duygusal gereksinimleri anlama yönünde olmaması, çatışmayı artırarak çözümü zorlaştırmaktadır. Erkeklik krizinin temel göstergesi olarak kabul edilebilecek bu sorunlar, kadına yönelik şiddete yol açmaktadır.

3.4.2. Cinsellik: Büyük Kuşatma

Cinselliğe ilişkin duygu, değer ve kuralların, toplumsal ilişki ve eylemler tarafından şekillendirilmesi, cinselliği biyolojik bir dürtü olmanın ötesine taşır. Kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkilerini düzenlemede etkili olan cinselliğin, kadın bedeninin denetimiyle şekillenen eylemlerle birlikte anlaşılması gerekir. Connell'in (2005a: 73-74) toplumsal cinsiyet düzeninin oluşumunda önemli bir güç olarak gördüğü kateksis ilişkileri içinde yer alan cinsellik, eril iktidarın çatışma ve rızayla kurgulandığı alanlardan biridir.

Dolayısıyla cinselliğin anlamı, toplumsal bağlamı içinde farklılık göstermektedir. Cinsel eylemi, kadının itaati ve aşağılama aracı olarak gören ve cinselliğin şiddet içermesini kabul eden anlayış, erkek egemen toplumlarda daha sık görülür (Segal, 1992: 265). Erkeğin, kadın cinselliği üzerinde kurduğu baskı ve denetim aynı zamanda, kadının ekonomik ve toplumsal yaşama katılımını, diğer erkeklerle kurduğu toplumsal ilişkiyi, giysisini ve sokağa çıkması gibi günlük pratiklerini de doğrudan etkiler.

Geleneksel evlilikte kadının sembolik değeri, doğurganlığıyla soyun devamını sağlaması ve namus, şeref gibi değerlerin taşıyıcılığını yapmasıyla tanımlanır. Bu nedenle kadın, toplumsal olarak değişim değeri olan bir nesneye dönüştürülmüştür (Bourdieu, 2001: 44–45). Kadınların, topluluk kültürünü namus odağında taşıyor olmaları, baskı altında tutulmalarında ve baskıya karşı direnişlerinin engellenmesinde dikkate alınması gereken bir sorundur (Yuval-Davis, 2007: 132).

Bu bölümde erkeklerin anlatıları doğrultusunda cinsellik; cinsel tahakküm, güç simgesi olarak erkek cinsel organı ve cinsel ilişki, kadının bekâreti, ilk gece şiddeti, evlilik içi tecavüz, cinsel sorunlar ve yetersizlik kaygısının şiddete dönüşmesi, aldatılma şüphesi, hamilelik döneminde şiddet, kadınların adet dönemlerinin kabullenilmemesi, çocuk sahibi olamama, kadını cinsel nesne olarak görme ve cinselliğin metalaşması alt temaları altında yorumlanmaktadır.

Cinsel tahakküm

Kandiyoti (2007: 81–82) Müslüman toplumlarda, düzeni bozucu tehlikeli bir güç olarak algılanan kadın cinselliği üzerinde toplu denetim kurulduğunu, kadının cinselliğinin, aile ya da sülalenin onuruyla ilişkilendirildiğini, bu nedenle kadınların, örtünme, eve kapatılma ve kamusal yaşama katılmalarının engellenmesi gibi sınırlandırma ve baskılarla karşı karşıya kaldığını belirtir. Kadının cinsel ahlak kurallarına uymayan davranışlarının, namusu koruma görevi verilen erkeğin aşağılanması olarak değerlendirilmesi, kadının şiddet aracılığıyla tahakküm altına alınmasına yol açmaktadır. Bu toplumlarda, erkek

üstünlüğü vurgusunun yoğun olması, erkeğin sürekli kanıtlanması yönünde baskı oluşturarak, kadının denetim altında tutulmasında etkili olmaktadır.

Görüşüğüm erkeklerin önemli bir kısmı, kadının “*namusunu korumayı*” kendi sorumluluğunda bir görev bilerek, kadının yaşamını kısıtlama yoluna gitmektedir. Şiddet öykülerinde, kadının sosyal yaşamda “*fazla görünmesi*”, gezmesi ve başka erkeklerle konuşması önemli yer tutmaktadır:

En çok kızdığım şey, gitme dediğim yere gitmesi. Çarşıya gidilir ama bu her gün giderdi. Para harcamasından değil, biri laf atar diye istemiyodum. Çarşıda az görülmesi ile çok gözükmesi arasında fark vardı (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Kadının, dışarıdaki erkeklere resmi durması lazım. Dinimiz, örfümüz hitap etmesini öğrettiyo. Kocasına konuşacak gibi, adamlara konuşuyo canımlı cicimli. Adamda şeytan var. Rüzgâr onu farklı yönde sürüklemeye başlıyo (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Ortam çok bozuk. Normal bi bayanı al, dört bayanın yanına koy, o da bozulur. Parfümü, gezmeyi nasıl yaparım diye başkasına yanaşıyo. O da kullanıyo onu. İşte görüyodum. Evli bayan, günde üç erkekle buluşuyo. Bu Müslümanlığa, Türk kültürüne sığmaz (Cihan, Kapalı Cezaevi).

Cinsellik, erkeğe evlilikle birlikte verilmiş en temel hak olarak görülür. Eril iktidarın kurulduğu önemli habituslardan biri olan cinsellik anlayışı, kadının namusu üzerinde denetim yetkisiyle ve erkek cinselliğini performans üzerinden övünç kaynağı haline getirmesiyle hegemonik erkeklik değerlerini yeniden üretir (Sancar, 2009: 196; Messerschmidt, 2007: 15; Cankurtaran-Öntaş ve diğ., 2011: 28).

Bourdieu’a (1990: 6–9, 45) göre eril tahakküm, doğrudan şiddetin dışında, gönüllü itaatin sağlandığı sembolik şiddetle de kurulur. Akrabalık ilişkilerinde ve evlilikte kadının namusunun, erkeğe sembolik sermaye katması, kadın bedeninin habitus olarak deneyimlenmesine neden olur. Kadın bedeninin sürekli gözetlenmesi yoluyla maruz kaldığı sembolik şiddet, kadın üzerinde eril tahakküm kurulmasını sağlamaktadır.

Kadının dış görünüşü üzerinde kurulmaya çalışılan denetim, sembolik şiddet örneğidir. Bunun arkasında, kadın cinselliğinin tehlikeli olarak görülmesi vardır:

Kıbrıs köyü, tutucu, taşra kesimi, gecekondu kesimi. Eteksiz çıkmasını istemezdim. Eşofmanla çıkardı, Çankaya'da gibi. Söylediğimde sen karışma, derdi. Beni tahrik ederdi (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Kızımın kıyafetlerini giymeye başladı. Entel dantel şeyler, çocuksu şeyler. Kızıma örnek olacak kıyafet giymen lazım. Anne giysisi giy, dedim. Bana sormadan pantolon tarzına başladı. Noluyo bu başıboşluk, dedim. Beynelminellik oluyo (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Bunun adı yok yani, kıskançlığın. Güzel giyinmesi mesela, fazla makyajına, açık giyinmesine karşıydım, halen de öyleyim (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Hüseyin kıskançlığını, kendine güvensizlikle ve yetersizlikle açıklamakta ve eşini kısıtlamasını şöyle gerekçelendirmektedir:

Kıskançlık şöyle vardı: Yani gül gibi eşin var, hem güzel, hem işini yapıyo, çocuklarına mis gibi bakıyo. Senin şu haline bak... Ben kendi halimden kıskanıyodum belki de. Bilemiyorum... Bunun adı yok yani, kıskançlığın (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Kadının “açık giyinmesi”, erkeği şiddete “kışkırtan” bir bahaneye dönüşebilmektedir. Görüşme boyunca ağlayan Sezgin'in örneğinde somutlaşan bu sorun, aynı zamanda şiddetin öngörülemeyen yıkıcılığının, erkeğin de istemediği sonuçlara neden olabildiğini göstermesi açısından önemlidir:

Olay, kavga esnasında oldu. Kapıyı çarptı, gitti. Tüfeği hazırladım. Uygunsuz şekilde balkona çıktı. Üstünde atlet, altında kısa bişey. O şekilde çıkma, dedim. Bana küfürlü konuştu. Sonra içeri girdi, kavga ederken bi anlık öfkeyle vurdum. Yere yığıldı. Sonra dört beş el daha ateş etmişim. Kendimden geçmişim. (Ağlayarak) Gezme, diyodum. Kadın ilk gördüğünde nasılsa öyle olmalı. Saygılı olması lazım. Hata varsa oturup konuşmalı. Kaçıp giderken dövmem, haksızlık oluyo. Hep evde kal, demiyodum ama çok geziyodu (Sezgin, Kapalı Cezaevi).

Cihan ise eşinin, kadın arkadaşlarıyla dahi görüşmesini, eşini “kötü yola düşürebileceği” gerekçesiyle kısıtlamaktadır:

Herkese numarayı verme, diyodum. Bir günde tanışıp da numarayı verme, diyodum. Evli insanın, bekâr insanla arkadaş olması hoş değil. Benim haberim olmak zorunda. Benden habersiz, gizli gizli konuştuğunda ben sinirleniyodum. Kız erkek arkadaşlığı fark etmez. Kursu gönderiyodum mesela, arkadaş olursun ama telefonunu vermezsin. Senin evli olduğunu biliyo. Kız arkadaş ama bekâr. Olmaz. Sonuçta, kocası olduğu için arkadaşını tanımak zorundayım. Çok insan tanıdığım için, o tecrübeye dayandığı için... Seni kötü yola düşürebilir. Hiç Ankara görmemiş (Cihan, Kapalı Cezaevi).

Cinsellik, erkekliğin denetim ögesi temelinde kurgulanmasında önemlidir. Cinsellikle ilgili yaşantıların, erkeğin denetiminden çıkması, kolaylıkla şiddete yol açabilmektedir.

Güç simgesi olarak penis ve cinsel ilişki

Feminist kuram, penisin güç ve iktidar simgesi olarak erkek egemenliğini imgelediğini savunur. Birçok erkeğin, ailede ve iş yaşamında, politika, hukuk ve eğitim gibi alanlarda otorite sahibi olmak için dayanak olarak kullandığı erkek cinselliği, kadın üzerinde iktidar sahibi olma aracıdır.

Penisin, vajinaya göre üstün olarak konumlandırılması (Kimmel, 1998: 72), övünç kaynağı olarak görülmesine neden olur.

Murat, oğlunun cinsel organıyla övünerek, utanmadan “*malını*” sergilemesini ve bununla bağlantı kurarak, hakkının yendiği durumlarda arkadaşlarına “*kükremesini*” arzulamaktadır:

Bizim oğlaninkini elliyorum ben arada. O kaçıyo. Lan oğlum, kız mısın? Erkek adamın malı meydandadır falan. Biz öyle büyüdük... Banyoda hala sadece annesine gösterir pipisini. Ben içeri girsem, bağıırır, gelme gelme diye. Ulan adam babasına gösterir pipisini. Toplumda yeri olmayacak, kendisini ifade edemeyecek. Hakkı gasp edilecek, elinden ayrıntı alınsa bi dakika diyemeyecek. Ben gider yeniden alırım, diyo çocuk. Kalemimi çalıyolar, her seferinde yenisini alıyomuş aylardır. Benim kalemimi kim aldı diye kükreyemiyo bile. Biz çocukluğumuzda gün yüzü görmeyen küfürler öğrenirdik, başkalarını bastırmak adına. Ben sövdüğüm zaman çalınmıyodu bişeyim (Murat, Adsız Alkolikler).

Mete de erkekliği, penis sahibi olmakla ilişkilendirerek, kıyaslama ve rekabet yoluyla erkekliğin erkekler arasında kurulduğunu anlatmaktadır. Penis, yalnızca övünç kaynağı olarak görülmemekte, aynı zamanda eksikliğin ve yetersizliğin de nedeni olabilmektedir:

Erkek olma meselesinde, penis olayı var. Köyde ırmağa çıplak girilir. İşte orda bi yarış, rekabet başlıyo. Orda, korku var. Çünkü ben, kan kardeşimin, yanımda kendini tatmin edişini görmüştüm. Görünce benimki küçük falan, demiştim. Çocuk oynuyoken, hadi pipini göster, diyolar. Kız oynuyoken, hadi göster bızdığını demiyo, anneler. Bize bu yüklemeler bebekken başlıyo. Kız çocuğuna, sen kabullen, alttan al diye veriliyo (Mete, Adsız Alkolikler).

Psikanaliz üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Lacan'a (1977) göre, oğlan çocukların ataerkil söylemde ayrıcalıklı güç simgesi olarak penise sahip olmaları ve fallik dönemde kızlarda penisin yokluğunu fark etmeleri, kadınlığın eksiklikle tanımlanmasına ve erkeğin "ötekisi" olmalarına neden olur. Sembolik düzeyde hayali bir iktidara sahip olan penisin, kadınları eksiklikle, erkekleri ise hadım edilme korkusuyla tanımlaması erkekliğin oluşumunda etkilidir.

Kadın ile erkek arasındaki sembolik güç ilişkilerinin oluşumunda, erkeğin cinsel organının ve cinsel ilişkideki etkin konumunun, güç ve iktidar ile özdeşleştirilmesi önem taşır (Bourdieu, 2001: 3–7). Dolayısıyla cinsel ilişki imgesi, sembolik düzeyde erkeklik imgesini kurmakta ve güçlendirmektedir (Segal, 1992: 66; Segal, 2005: 104–105; MacKinnon, 1997: 75).

Erkekliğin, cinsel ilişkiyle birlikte yeniden kurulduğunu samimi bir şekilde anlatan Cafer, erkekliğini bu şekilde kendine kanıtlamaktadır:

Ya da bi cinsel ilişkiden sonra, işte ben erkeğim, erkek böyle olur, diyom (Cafer, Adsız Alkolikler).

Cinselliğin iktidar kurmayla ilişkilendirilmesi, erkekte cinsel işlevsizliğin "iktidarsızlık" olarak tanımlanmasıyla açıkça görülmektedir. Buna karşıt olarak, Bourdieu'nun (2001: 20- 21) da ifade ettiği üzere, kadın cinsel organı ve cinsel ilişkideki konumunun zayıflık, teslimiyet, görünmezlik, "altta olma" ve edilgenlikle bağdaştırılmasıyla kadın, iktidar nesnesine dönüştürülür.

Bu tartışmaları doğrulayacak şekilde cinselliğin kadına "sahip olma"nın aracı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır:

Çocukluğumdan beri ve çevremde izlediğim, kadına sahip olmanın yolu şiddetle ve cinsel olarak ona sahip olmakla sahip olunur. Akrabalarım, amcalarım, oğulları, komşularım... Bunlardan hep öyle gördüm. Genelde baskıcı insanlar. Gözlemlediğimde mesela kadın aldatmış, benim yorum şuydu: Adam sahip olamazsa böyle olur. Sahip olmak için baskı kurmak, cinsel olarak onu tatmin etmek... (Cafer, Adsız Alkolikler).

Cinsel ilişkiyle ilgili olarak "erkekliğe laf edilmesi", erkeği öfkelenirerek, şiddet uygulaması için erkeğe bahane sunmaktadır:

Ben, abdestliydim. Gel lan buraya, dedi. Buyur hanım, dedim. Sen erkek misin, dedi. Affedersin, gel senle cinsi münasebet yapıcım, dedi. Sonra da bana dedi ki, eğer münasebet yapsaydım, sen dışarı çıkar çıkmaz, bana tecavüz ettin diye seni karakola şikâyet edecektim, dedi. Beni şikâyet edecekmiş. Öyle dedi. Yok, dedim ben. Sen erkek misin, dedi. Sen nasıl erkeksin, dedi. Sonra benden ayna istedi, ben de tıraş aynamı verdim. Duvara asacakmış. Ne yaparsan yap, dedim. Çiviye çakmış, çekiç ortada duruyo. Tartıştık. Gecenin üçü, dördü... Komşular hep duyacak, bu bağıriyo. Korksun diye çekiçle yüzüne vurdum. Kan geldi, beni kan tutar. Bayılmışım. Sabah kalktım ki ölmüş. Kendim gittim, teslim oldum (Hasan, Açık Cezaevi).

Bu örnekte görüldüğü gibi erkeklerin şiddet için ürettikleri bahaneler, kadının davranışlarına odaklanır ve erkeğin kendi tutum ve davranışları sorun olarak görülmez. Şiddeti kendi dışındaki nedenlerle gerekçelendirme, şiddetin sorumluluğunu almayı reddetme ve kendini aklama işlevi görmektedir (Anderson ve Umberson, 2001: 362; Mullaney, 2007: 223).

Sonuç olarak; cinsellik, erkeğin erkekliğini kanıtladığı, iktidarını pekiştirdiği bir habitustur. Cinsellik, erkekle kadın arasındaki iktidar ilişkisinin bileşeni olmaktadır. Bu bakış açısı, cinselliğin karşılıklı doyumun yaşanacağı özel bir paylaşım olarak görülmesini engelleyerek, cinselliği baskı aracına dönüştürmekte ve şiddet için erkeğe gerekçe oluşturmaktadır.

Kadının bekâreti

Kadının evlenmeden önce bakire olması, ailesinin ve eşinin “onur” meselesi olarak görülmekte ve kadınla evlenmenin önemli bir koşulu olmaktadır. Bora ve Üstün’ün (2010: 68–72) araştırmasının da gösterdiği üzere kadının bekâretine atfedilen değer, bekâretin olmadığı düşünüldeği durumlarda şiddetin yolunu açmaktadır.

Çevreden biraz dedikodu duymuştum. Bi de ailesi, aile bağı olmayan, otoriter bi ailenin çocuğu değildi. Herkes kendi başına gibi... Erkeklerle geziyo falan diye dedikodu duymuştum. Aldım gitti, dedim. Bir hafta on gün içinde nişan vuruldu. Ama ben içiyom. Nişan bitti, eyvah dedim, ben. Ne yaptım ben, dedim. Panik oldum. Kıskançlığı orda hissettim. Hayatımın derdi olan kıskançlığı orda hissettim. Ne yapıcım dedim, psikiyatriste gittim, Numune’ye. İlaçlar verdi, yeşil reçete. Evlenemem diyom, naptım diyom. Korku, endişe... Yanıma alıcım eşim diye koluma takıp gezicem. Millet pezevenge bak, diyecek. Yani geçmişte duyduğum dedikodu sadece (Cafer, Adsız Alkolikler).

Evlilik öncesi yaşanan cinsel ilişkinin, kadın üzerinde baskı aracı olarak kullanıldığı, açıkça anlatılmaktadır:

Biz, bu arada beraber olduk. Cinsel anlamda beraber olduk. Nikâh gününü aldık. Evlenmeye zorunlu kalsın diye, kaçmasın benden diye. Beraber olunca daha da mahkûm olacak evlenmeye. O düşünce de var (Cafer, Adsız Alkolikler).

Kadın bedeni ve cinselliği üzerindeki kurulan baskı ve denetim, hegemonik erkeğin kurulmasına yardımcı olur. Diğer taraftan mahremiyeti olmayan erkek cinselliğinin fiziksel performansa odaklanmasıyla, özellikle erkekler arasında övünme ve üstünlük yaratılır. Erkek egemen toplumlarda, erkek cinselliğine özgürlük tanınmasına karşın kadın cinselliği üzerinde baskıcı ve denetleyici olan cinsel ahlakın, erkek cinselliğini özgür kılarak, evlilik öncesi ve evlilik dışı cinsel ilişkiyi desteklediği çeşitli araştırma bulgularıyla da ortaya konmuştur (Sancar, 2009: 196- 197; Bora ve Üstün, 2010: 68–71; Cankurtaran-Öntaş ve diğ., 2011: 27–28):

(Erkek olmak) Evlenmeden önce birilerine takılmak, kızlarla olmak, dışarıda gezmek demek... Evlilik öncesinde cinsellik erkekler için normal olabilir ama kadınlar için olmamalı. Bu benim düşüncem, öyle düşünüyorum (Mert, Denetimli Serbestlik).

Buna karşın, kadınların evlilik öncesi ve evlilik dışı ilişkileri, kadınları, ölümle sonuçlanabilen çeşitli yaptırımlarla karşı karşıya bırakır. Cinsellik, kadınların tüm yaşantısını izleme, baskı altında tutma ve kamusal alanda erkeklerle ayırıştırma için kullanılan etkili bir araçtır. Erkeğe, kadının bekâretini ve namusunu koruma yetkisinin verilmesi ve kadının bedeninin erkeğe ait olduğu kabulü, namus gerekçesiyle erkeklerin şiddet uygulamasını meşru kılar. Çeşitli araştırmalar (Kardam, 2005: 63; Sancar, 2009: 229, 240; Demren, 2007: 92; Mutluer, 2011: 220), erkeklerin ailedeki ve çevrelerindeki diğer kadınların cinselliklerini denetim altında tutmak amacıyla sorumluluk yüklediklerini, kapalı toplum yapısında erkeğin kadının namusunu koruma sorumluluğunun da yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle kırdan kente göç eden ve zor yaşam koşulları altında yaşayan erkekler, namus ve terbiye gibi gerekçelerle rahatlıkla şiddet uygulayabilmektedir.

Kadının değerini, bekâretin belirlediği toplumsal yapıda bekâretin kutsallaştırılması, “*bekâretini kaybetmiş*” kadınların bedenlerinin aşağılanarak, erkeklerin “*ortak kullanımına açık*” hale getirilmesine neden olur. Bekâretin kutsal bir değer olması, bakire olmayan kadınlara yönelik şiddete dönüşebilmektedir (Candansayar, 26. 04. 2010).

Buna ilişkin bir örneği, Fırat yaşantılamıştır:

... Orda da cinsel arzuların ön plana çıktığı ve isteklerin olmadığı o lise dönemlerinde yaptığın şiddet olaylarını, orda bayanlara karşı oluşması oldu. Atıyorum, sizinle çalışan iş arkadaşları var. Teklif etmişsin, kabul etmemiş. Oç alma duyguları... Beni nasıl reddedersin, cinsinden. Çok büyük boyutta değildi ama bunlar evlilik hayatında daha da büyüyo. Taciz ediyosun, tehdit ediyosun. Aslında ayıptır, yani tutup çıktığın kız arkadaşın, yani o kadar despot çirkin bi düşünce ki... Onunla sevişirken bile resimlerini görüntüleyip, yanımda tutuyorum, böyle bişey. Sonra yapmıycam biliyorum, sadece tehdit amaçlı... (Fırat, Adsız Alkolikler).

Kadının bekâretinin, toplumsal bir değer olması, bakire olmayan evlenmemiş kadınların değersizleştirilmesine ve cinayete kadar varabilen şiddete neden olmaktadır. Erkeğe yüklenen, kadının “*namusunun koruyucusu*” olma rolü, erkeğin elinde tehdit ve şiddet aracına dönüşmektedir.

İlk gece şiddeti

Evliliğin ilk gecesi, “*gerdek gecesi*” olarak ritüelleştirilmekte ve hem kadın hem de erkeğin cinselliğinin teste tutulduğu zor bir sınava dönüşmektedir. Kadınlar için gerdek gecesinin anlamı, bekâretin test edilmesidir. Gelenek olan, bekâretin simgesi olarak “*kanlı çarşaf*”ın aile büyüklerine gösterilmesi, kadın cinselliği üzerinde toplumsal denetimin sağlanması anlamına gelmektedir. Bekâretin bu şekilde kanıtlanamadığı durumlarda, kadının ailesine “*teslim edilmesi*” ve her türlü şiddetin uygulanması erkeğin hakkı olmaktadır.

Cafer, ilk gecelerinde eşinin bakire olmadığı düşüncesine kapılınca, şiddet uygulama hakkını kendinde görerek, eşini dövmüştür. Bekâretin, namus ve onurla ilişkilendirilmesi nedeniyle bu durum, erkeklik gururunu zedelemiştir:

Düğün olduğu gün, fırtına başladı. Düğünden döndük, gerdek gecesi fırtına başladı. Sıkıntılı oldu o gün. Benim beklediğim o bekâret denen olayı

hissedemedim... Delicesine dövdüm. Git, dedim. Babanın evine git, dedim. Bunun başıma geleceğini biliyodum, dedim kendi kendime. Sorun vardı, karşılıklı. Ben iyice çıldırdım. Ablam falan geldi. Ben dedim, bunu götürün. Yok, dedi ablam. Beze falan baktı, bu dedi bakire. Yok dedim, beni kandırma. Yok dedi, rezil olma kimseye, dedi. O öyle kaldı. Ben artık her gün içiyom, her gün... Her gün içiyom, her gün dövüyom. Git diyom, tek dediğim; git... Sokağa çıkmaya utanıyom artık. İşe gidip geliyom ama insanlarla şey yapamıyom. Kabul edemiyom, kimseyi görmek istemiyom. Erkeklik gururu falan hiç bişey kalmadı, bitti. Gururu olan öyle yaşar mı, onu düşünüyom. Gururu olan, o kadınla evlenir miydi, onu düşünüyom... (Cafer, Adsız Alkolikler).

Gerdek gecesi, cinsellik aracılığı ile kadını baskı altında tutmak için kadını dövme, zorla bir şey yaptırma, kedi bacağı ayırma, kuş kafası koparma gibi nesilden nesile aktarılan gelenekler, cinselliği şiddetle ilişkilendirir. Kadına yönelik şiddetin “*gerekliliği*”, gerdek gecesi şiddetiyle birlikte toplumsal ifadesini bulmaktadır:

Bizim, gerdek gecesi gibi bi gecemiz söz konusu değildi. Ne onun ilk gecesi, ne benim ilk gecem. Ama evlendiğimiz günün gecesi oldu ilk şiddet. Ben onu çok aşağılamışım. Üstelik babamların evinde... Evlenmeden önceki beş yıl içinde vurmam ama... Şiddetin asıl kaynağı çocukluğum... İlk gece korku verme, kadına ilk orda ürkütme, tâbi kılma... Asıl beslendiği yer orası. Çocukluğumuzdan beri işlenen o. Kedi hikâyeleri falan, ilk gece kedinin bacağını ayırma... İlk gece şiddeti, büyüklerimden hep dinledim ben, kedi olarak olmasa da. Tokattır, zorla bişey yaptırmaktır, onun kabul edemeyeceği bişeyi yaptırmaktır... Erkekliğin vecibelerine bakar mısın? Asıl neden burada. Bir de o, kazanan olmuştu. Beni eli geçirdi. Ben, ele geçecek falan değilim. Ben imzayı öyle attım zaten, toplumun baskısı (Mete, Adsız Alkolikler).

Gerdek gecesi, kadını dövmek gibi şeyler duydum ama bana ters. Bi çocuk vardı, çocuk cılız, gelin iriyarı. Gözünü korkut, dişini sana geçirmesin, derlerdi. Çocuk da vurmuş, gelini bayıltmış (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Kadına gerdek gecesi şiddet uygulamak, “*erkekliğin vecibes*” olarak görülmekte ve erkek, toplum tarafından kadına şiddet uygulamakla yetkilendirilmektedir.

Evlilik içi tecavüz

Kadının bireyselliğinin tanınmayarak, erkeğin sahip olduğu nesne konumuna indirgenmesi, evlilik içi cinsel şiddeti körükler. Evlilik içi tecavüz, kadının cezalandırılması, aşağılanması ve üzerinde iktidar kurulması amacıyla gerçekleştirilmektedir (Messerschmidt, 2007: 14–17).

Eşin zora dayalı olarak uyguladığı cinsel ilişkinin, tecavüz olarak görülmemesi yaygın karşılaşılan bir sorundur (Websdale ve Chesney-Lind, 1998: 79). Evlilikte cinsellik, kadının erkeğe sunmak zorunda olduğu bir görev olarak görüldüğü için evlilik içi tecavüz, tecavüz olarak değerlendirilmez:

Evlilikte zorla ilişki olmalı. Karın değil mi? Kadınlar özgürleştikten sonra böyle oldu (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Karısıyla yattı diye, içerde yatan adam var. 12 yıl vermişler adama. İnsanın karısıyla yatması suç olur mu, nesi suç? Kadın istemiyomuş, mahkemeye vermiş zorla yapıyo diye (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Eşimle cinsel ilişkiler... Ben istiyodum, sarhoş oluyodum. Eşim, benim malım gibiydi (Metem, Adsız Alkolikler).

Fırat, eşine uyguladığı cinsel şiddete eleştirel bakma konusunda duyarlılık kazanmış ve yaşadığı pişmanlığı şöyle ifade etmiştir:

İşin en kötü tarafını söylüyüm. Ben şimdilerde düşündüğümde çok ağır geliyo. Ben, eşimle cinsel şeyler yaşamak istediğimde... Ben alkollüyken istemezdi, cinsel tacizde bulunurdum. Yani zorla yapardım, zorla isterdim. Bu, şiddetin en kötü tarafı... (Fırat, Adsız Alkolikler).

Cinsel şiddetin, birçok kez fiziksel şiddetle birlikte yaşandığı bilinmektedir. Aile içi şiddette, erkeğin dayağın ardından cinsel ilişki kurmak istemesi, ilişki istenmediği durumlarda erkeğin fiziksel şiddetle karşılık vermesi, cinsel şiddetin tipik örüntüsü olarak göze çarpar (Kardam ve Yüksel, 2009: 114–115).

Görüşmelerde eşin, cinsel ilişki isteğini reddetmesi ya da fiziksel olarak uygun olmaması durumunda şiddet uygulandığı, şöyle dile getirilmiştir:

Eşimin isteksizliği tamamen sorun yarattı. Özellikle yapıyodu, yalan söylüyodu aybaşıyım diye... Beni kendine yaklaştırmıyodu, aybaşı olmadığı halde aybaşıyım diyodu. Doktorlara götürdüm... Küfür etmeye devam ediyodu, yaklaşmak istiyodum, git anana bilmem ne, diyodu. Ben de dayanamıyodum. Tabi ki dövüyodum (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Kadının çeşitli alanlarda baskı altında tutulması için cinsellik, kadının üzerinde bir güç olarak kullanılmakta ve şiddetle kabul ettirmeye çalışılmaktadır:

Nasıl sahip olacaktık kadına? Bi cinsel olarak ona fazla yüklenecektim, gözü dışarı gitmeyecekti. Bi de baskıyla ona sahip olacaktım, gözü dışarı gitmeyecekti, başkasına bakmayacaktı. Ben içiyom, dövüyom. İçiyom, yatıyom, cinsellik... İstemiyom kadın, istemiyom, diyo; ağzın kokuyo, diyo.

Sen nasıl istemezsin, diyom. O zaman başka birinde mi gönlün var senin, diyom, o zaman basıyom tokatı... Ben, ne istersem o. Ben, ne zaman istersem o. Yok deme şanssı yok. O cinsellik de baskı, hem baskı hem kadına sahip olmanın başka bi yöntemi. Yani dışarı bakmasın, ihtiyaç duymasın. O da bi baskı aracı (Cafer, Adsız Alkolikler).

Erkeklerin bir kısmı ise, kadının isteği ya da izni olmadan cinsel ilişkiye girmenin kabul edilemez olduğunu ifade etmiştir:

Yok olmaz. Kadın istemeden ilişki olmaz (Hasan, Açık Cezaevi).

Mehmet, kadının ezilmesini, erkeğin cinsel isteklerine boyun eğmek zorunda kalmasıyla açıklamaktadır:

Kadın istemeden olmaz cinsellik. Kadının ezikliği bundan geliyo. Erkeğin her isteğinin olması... (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğinin en çarpıcı sonuçlarından biri olan evlilik içi tecavüzün, erkeğin hakkı olarak görülmesi, erkekliği iktidar ve şiddet ekseninde kurgulayan toplumsal kabullerdendir. Cinselliğin, erkeğin tekelinde olması, erkeğin kadın üzerinde baskı kurması ve şiddet uygulaması için güçlü bir zemin sağlamaktadır.

Cinsel yetersizlik kaygısı ve şiddet

Cinsel ilişkiyi başlatma, sürdürme ve kadını tatmin etme kaygısı nedeniyle birçok erkek için cinsellik, güç kazanılan ya da kadın üzerinde iktidar kurulan bir eylem olmaktan çıkmaktadır. Bireysel olarak erkeklerin cinsel performansı, kendilerine bir taraftan iktidar duygusu sağlarken, diğer taraftan kadını tatmin edememe kaygısından dolayı korku ve kaygı kaynağı olmaktadır (Segal, 2005: 108; 1992: 258–264). Bu nedenle, cinselliği aynı zamanda endişe yaşanan bir eylem olarak görmek gerektiği de vurgulanarak, cinsellekle iktidar arasında doğrudan bağlantı kurmanın yanlış olduğu tartışılır.

Cinselliğe ilişkin kaygıları olduğunu ifade eden erkekler, reddedilme, başarısızlık ve yetersizlik korkusu duyduklarını anlatmıştır:

Ben, her şeyin dayandığı noktanın cinsellik olduğunu düşünüyorum yaşamda. Beğenilmeme korkusu, reddedilme korkusu, yalnızlık korkusu,

başarısızlık korkusu. Bunlar, hep öğretilmiş bana. O kadar şey yüklenmiş ki, kişiler tarafından, yaşam tarafından (Mete, Adsız Alkolikler).

Erkeklik, büyük ölçüde cinsel organ üzerinden cinsel yeterlilikle özdeş görülmektedir (Segal, 1992: 267–268). Erkekliğin erkekler arasında kurulduğunu gösteren penis kıyaslaması, erkeği güvensizleştirmekte ve hegemonik erkeklik idealine erişmeyi zorlaştırmaktadır:

Bi de küçükken, ereksiyon haline gelirdi pipimiz. Ama bizden bi iki yaş büyüklerin daha büyük olurdu. Biz ereksiyon halinde göstermiyomuşuz, haberimiz yok. Bunun mahcubiyetini yaşadık. Onlarıki büyük, benimki küçük diye... Böyle kıyaslamamız olurdu. İçime attığımı bilirim. Acaba ben erkek değil miyim, benimki ne zaman büyüyecek diye. Ben hayıflanırdım. Bi de onlar cinsel anılarını anlatırdı, aslında yalanmış. Biraz da yalan konuşur erkek (Murat, Adsız Alkolikler).

Murat'ın da ifade ettiği gibi, erkekleri yalan söylemeye iten yetersizlik duygusunun temelinde, erkekleri sürekli olarak cinsellik konusunda güçlü, üstün ve etkin olmaya iten toplumsal beklenti bulunmaktadır.

Erkeklik, diğer alanlarda olduğu gibi cinsellik konusunda da sürekli bir sınavla başarılabilir (Atay, 2004: 26). Cinsel yetersizlik durumu ya da kaygısı, bu hassas konunun yarattığı tedirginlikle birlikte şiddete dönüşebilmektedir:

Cinsellik benim için bir sorundu. Erkeklik onuru vardı, affedersin yarım kalıyordu. Bu sefer sinirleniyodum, hırslımı eşimden alıyodum. Bağırıyodum, çağırıyodum şöyle olsaydı, böyle olsaydı... Hâlbuki benim yetersizliğim, alkolle uyuşturulmuş vücudum... Hastayım dedi mesela. Ben bilmem, dedim hastalığı falan. Sarhoşsun ya affedersin, ne bok yediğini bilmiyorsun. Veya bugün canım istemiyo, başım çok ağrıyo, diyo. Olmaz kardeşim! İstiyosun kabul ediyo, bu sefer zorluyosun. Affedersin boşalamıyorsun. Bu sefer onun verdiği sinirle... Şu yaşta viyagra kullanır mı bir insan? Çünkü canım çok istiyo ama yapamayacağım korkusu var (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Sert erkekler üzerine yapılan incelemelerde, bu tür erkeklerin kadınlarla samimi ilişkiler kurmaktan ve kadınsı olarak tanımlanan duygulardan kaçındığı, cinsel ilişkinin kendilerine korku verdiği ancak kadın ve çocuklara despotça davrandıkları gözlemlenmiştir (Ross, 1986 akt. Segal, 1992: 109). Bu noktadan hareketle, güçle bağlantılandırılan cinselliğin, aynı zamanda güçsüzlük ürettiği de ortaya çıkmaktadır. Bu karmaşa, kadın üzerindeki baskıyı artırmakta ve cinsel şiddeti körüklemektedir:

O zaman bana normal geliyordu. Ama şimdi baktığımda bi kere tecavüz var. Ondan sonra, başarısızlık var. Bunların da altına baktığımda bi kere korku var. İyi ilişki, iyi seks yapamamak, onu tatmin edememek... Sonra bende gerek alkol olsun, gerek zaman zaman olan erekte olamama durumu var. Biraz alkolün de etkisi var. Ama aslında bunu altında yatan, çok fazla kendini tatminden dolayı erken boşalma var. Hatta kibir var (Metem, Adsız Alkolikler).

Tartışmaların ve anlatıların işaret ettiği yetersizlik kaygısını, şiddet kullanarak telafi etme çabası, erkeği güç yanılışına sokmaktadır. Erkekliğin üzerindeki güç baskısının devam etmesi, yetersizlik durumunda şiddete yol açabilmektedir.

Aldatılma endişesi

Şiddet uygulayan erkeklerle yapılan araştırmalarda, aldatılma ve aldatılma şüphesi ya da kadının cinsel ahlak kurallarına uygun olmadığı düşünülen davranışları, şiddet eylemlerine gerekçe olarak gösterilmektedir (Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu, 2011: 65; Hearn, 1998: 121; Bancroft, 2002: 23–24).

Yaptığım görüşmelerde erkeklerin çoğu, hiçbir kanıtları olmamasına karşın eşlerinin kendilerini aldattığı şüphesine sahip olduklarını, bu nedenle eşlerini yaraladıklarını ya da öldürdüklerini söylemiştir:

Senin aklına gelen her şeyi yaptım, yapacam, dedi. Ben de beni aldatıyo mu diye düşündüm. Hâlbuki öyle bi durum yoktu. Öyle bişeyini görmedim. Ama o öyle deyince... Milletin içinde dedi. Kapının önünde oldu. Milletin içinde demeseydi o kadar dokunmazdı (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Bu durum, erkeklerin uyguladığı şiddeti meşru gösterme ve “*tahrik*” nedeniyle ceza indiriminden yararlanma çabası içinde olunabileceğini de akla getirmektedir. Bazı erkekler, iddia etmelerine karşın, eşlerinin kendilerine nasıl ihanet ettiğini açıklayamamıştır:

İhanet etti bana. Durumu düzeltmek için çok uğraştım. Yeni sayfa açalım dedim. Olmadı... Silahla vurdum. Pişman değilim. Yürüdük kırsal alanda. Sonra vurdum. Sakladım olayı. Cesedi ormana bıraktım. Arada gidip bakıyodum. Cesedi, doğadaki hayvanlar yedi. Altı ay böyle geçti. Sonradan çıktı olay meydana (Fatih, Kapalı Cezaevi).

Eşime şiddet uyguladım ama pişman değilim. Eşim bana ihanet etti. Boşansaydı belki başka olurdu. Şiddeti, isteyerek uyguladım. Yapmasaydım kafayı yerdim. Rahatladım yapınca. Eşim evden kaçtı ve ben kendimden geçtim. Yaptıktan sonra çok rahatladım. Kullandı beni. Çok

seviyodum. Hiçbir şey yokken hastaneye gidiyodu ama ben bişey demezdim. Ama bana ihanet etti. Yaptığımdan değil ama buraya düşmekten pişmanım (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Kadın katili erkeklerin bakış açısına göre, kadın, erkeği şiddet yönünde kışkırtan, erkeğe meydan okuyandır. Erkeğin kimliği ve kendilik değeri, tartışmada yenik konuma düşme, gururun kırılması ve aldatma gibi durumlarla saldırıya uğramıştır. Buna karşı erkek, kendilik değerini savunmaya geçer ve saldırır (Katz, 1998: 27–31).

Erkeklerin aldatıldıklarına dair şüphelerin oluşmasında basit olayların gösterilmesi, “erkeklik onuru”nun çığnendiği düşüncesinin etkin olduğunu göstermektedir:

Çok isteği vardı. Tek yollamak istemiyodum dışarı. Açık giydirmiyodum. Makyajı çok severdi. Kızardım. İlk şiddet, telefonda dolaylı olmuştu. Birileri arıyordu. Kezzap döktüm yüzüne, son olayda (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Onun bi bayan arkadaşı vardı. Ben bi bayan arkadaşla tanıştım, evli, çocuklu. İyi biri, diyodu. Kocasını aldatıyomuş. Dost hayatı yaşıyomuş. Uzak dur ondan, dedim, seni kurstan aldırırım, dedim. O bayanla sık sık görüşmeye başladı. Ona verdiğim harçlık belli. İçerde malbora içmelere, parfümler almaya başladı. 80–90 milyona. Hangi parayla alıyosun, diyodum. Taksitle, diyodu. Önce çocuğuna bak, diyodum. Zayıflatma korsesi alıyodu. Makyaj takımları alıyodu. İster istemez şüpheleniyodum (Cihan, Kapalı Cezaevi).

Aşırı kıskançlık ve aldatılma şüphesinin arkasında erkek olarak kendine güvensizlik, kendini ve kadını denetim altında tutamama endişesinden kaynaklı eziklik duygusu yatmaktadır. Erkekligi başaramadığını düşünen erkekler, diğer erkeklerle rekabet edemeyeceklerini ve onlardan aşağı konumda olduklarını düşünmektedir (Peralta ve diğ., 2010: 400–401).

Benzer şekilde yaşamında korku ve güvensizliğin egemen olduğunu söyleyen Cafer, bu durumu şöyle anlatmaktadır:

Eşim beni aldatırsa diye, yıllarca bu korkuyla yaşadım, hayatımı rezil eden bu korkuyla. En büyük korkum oydu, ya beni aldatırsa ya da aldattıysa. Bilmiyom da, kimle aldattı, onu da bilmiyom (Cafer, Adsız Alkolikler).

Aldatılma endişesi, kadına yönelik cinsel şiddete dönüşebilmektedir:

Kadın hamileliği haricinde, ben beraber olmak istiyordum mesela. Niye başkasına bakmasın diye, cinsel olarak onu tatmin ediyim diye. Öyle sahip olacağımı düşünüyordum. Kadın istemiyodu, ağlıyodu, dövüyödüm, yine beraber oluyodum. Sen diyodum, o zaman başkasıyla beraber oluyosun. Suçlama hazır. Şu an düşünüyorum, işkence. Sabah olunca pişman oluyom (Cafer, Adsız Alkolikler).

Şiddet uygulayan erkeğin, kendilik imajının düşük olduğu ve duygusal açıdan bağımlı oldukları savı, erkeklerin var olan durumla bağlantılı olmayan aşırı tepkisel davranışlar göstermesini (Mavili-Aktaş, 2006: 113) anlaşılır kılabilmektedir.

Cezaevindeki görüşmeler sırasında, çocukluk döneminde ailesinde, yetişkinlik döneminde ise askerde, gözaltı sürecinde ve cezaevinde yoğun şiddet gören bir erkeğin şüpheli ve tutarsız düşüncelere sahip olduğu anlaşılmıştır. Eşinin casus gibi çalıştığını ve kendini izleyerek ihbar ettiğini, amcasının felçli oğluna yazdığı aşk mektuplarını çantasında taşıdığını düşünen kişi, eşine yoğun şekilde şiddet uygulamış ve kendisini aldattığı şüphesiyle eşini öldürmüştür:

... Çantasını bi açtım, gitmediği yer kalmamış, adres dolu. Ben bu kadar okudum, bu kadar gezmedim. Çocuklar koruma evindeydi, onları görelim, dedim. Rahmetli fotoğrafçıya gitmiş, bir resim çekirmiş vesikalık. Sanırsın ki manken. Sen altı çocuk annesisin. Başı açık onsekiz fotoğraf çıktı. Napacan bunları, dedim. Lazım olacak, dedi. Sonra mektup çıktı, abuk sabuk yazdığı mektupları buldum, o amcamın oğluna, kötürüm olana. Mektupları görünce, onu öteki tarafa göndermeye karar verdim (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

İlk kötü yaptığımı, bir Yahudi Filistinliye yapmaz, belki Çevik Kuvvet, PKK'lıya yapmaz. Ama rahmetli bilinçli yapıyodu sanki. Beni tahrik etmek için sığınma evinden çıkarken, seni seviyorum diye mesaj yazmış, yanlılıkla bana göndermiş (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Anlatılardan da anlaşılacağı üzere aldatılma, erkeklik onurunu çiğneyen ağır bir hakaret olarak algılanmaktadır. Aldatılma durumunda kendisine şiddet kullanma yetkisi verilen erkek için şiddet, olağanlaşmaktadır. Yaralanan erkekliği şiddet üzerinden onarma, şiddetin hegemonik erkekliği kurmadaki işlevini göstermektedir.

Hamilelik döneminde şiddet

Kadınlara hamilelik döneminde şiddet uygulanması sıkça karşılaşılan bir sorundur. Türkiye genelinde kadınların yaklaşık %10'unun hamilelik döneminde eşi ya da birlikte oldukları erkekler tarafından fiziksel şiddet uygulandığı bilinmektedir (Tezcan ve diğ., 2009: 75). Birinci basamak sağlık kuruluşlarına başvuran hamile kadınlar arasında yapılan bir araştırmanın sonuçları (Ayrancı ve diğ., 2002: 82), kadınların % 99'unun eşleri tarafından sözel şiddete, %36,4'ünün fiziksel şiddete, %5,4'ünün ise cinsel şiddete maruz kaldığını göstermektedir.

Şiddete uğrayan kadınların %81,8'inde şiddetin, birinci hamilelikle birlikte başladığı ortaya çıkmıştır (Ayrancı ve diğ., 2002: 82). Bu dönemde cinsel ilişkinin zorlaşması, erkeği şiddete yönelten etkenlerden biri olabilmektedir.

Görüştüğüm erkeklerden yalnızca biri, eşine hamilelik döneminde şiddet uyguladığını itiraf etmiştir:

... İşte hayatımda suçluluk duyduğum şeylerden biri (şiddet), hamilelik dönemi (Mete, Adsız Alkolikler).

Kadının fiziksel olarak en savunmasız kalabileceği dönemlerden biri olan hamilelik döneminde şiddet uygulamak, erkeğin şiddet konusunda ne kadar duyarsızlaşabildiğini de göstermektedir.

Kadınların âdet dönemlerinin kabullenilmemesi

Âdet döneminin cinsel ilişkiye engel olması, erkeğin, kadının bedeni üzerindeki iktidarını ortadan kaldıran bir durum olarak algılanabilmektedir. Kadın istemediği halde, adet döneminde ilişki kurma amacıyla cinsel ve fiziksel şiddet uygulandığı görülmektedir:

Ben bilgisizdim bu konuda. Eşimin regl durumlarını bile anlamazdım (Mete, Adsız Alkolikler).

(Şiddet) Evliliğimin ilk bir iki yılında başlamıştı. Şöyle başlamıştı, eşimin periyodik rahatsızlıklarını hazmedemiyodum (Fırat, Adsız Alkolikler).

Cinsellik, tabii benim başımdan geçti. Hastayım, dedi mesela. Ben bilmem, dedim hastalığı falan. Sarhoşsun ya affedersin, ne bok yediğini bilmiyosun (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Kadının nesneleştirilmesi ve erkeğe cinsel açıdan da hizmet etmesi gereğine dair değerle oluşan cinsel şiddet, kadının erkeğin iktidarına rıza göstermesini amaçlar. Cinselliğin erkeğin tekelinde olması, kadının fiziksel farklılıklarının görmezden gelinmesine yol açabilmektedir.

Çocuk sahibi olamama

Evlilikte çocuk sahibi olmak, önemli bir gereklilik olarak görülmekte, çocuk sahibi olunamadığı durumlarda eşler, eksiklik ve yetersizlik duygularıyla sorun yaşamaktadır. Fizyolojik nedenlerden dolayı çocuk sahibi olamayan kadınlara yönelik baskı ve suçlama, kolaylıkla şiddete dönüşebilmektedir.

Tutup, ben eşime vurduğumda ya da bağırdığımda, bana cevap vermezdi. Sadece babamgil duymasın diye, babama ses gidip de kavga ettiğimizi anlamasınlar diye. O süreçte saçından tutardım, duvarlara vururdum. O elini ısırırdı, eli parçalanırdı, kan akardı ama bağırmamak için acıdan. O şekilde döverdim. Çünkü bana çocuk veremiyodu, o sıkıntı veriyodu... Tüp bebek tedavisi olumsuz geliştiğinde, ben tekrar başladım şiddet olaylarına. Yani işte suçlu o, sen suçlusun, daha önce sıkıntıların olmasaydı, şimdi çocuğumuz olurdu. O zaman benim sıkıntımın hiç önemi olmazdı cinsinden... Çocuk istiyodum ama olmayınca da sanki onun elinde olan bi şeymiş gibi gırtlaklamaya başlıyodum. Ufak ufak başlıyodu. Yazık, bana kadın sesini çıkarmadığı halde tersliyodum, yüz vermiyodum (Fırat, Adsız Alkolikler).

Kadınlığın annelikle tanımlanarak bireysel varoluşunun değersizleştirilmesi, kadına yönelik şiddete dönüşebilmektedir. Erkeğin, kadının bedeni üzerindeki iktidarı, şiddet için temel oluşturmaktadır.

Kadını cinsel nesne olarak görme

Eril iktidar, kadını bedensel olarak çekici, davetkâr ve elde edilebilir cinsel nesnelere olarak görülür (Segal, 1992: 264). Kadının cinsel nesne olarak görülmesiyle varoluşu değersizleştirilmekte ve aşağılanmaktadır. Kadının bu şekilde aşağılanması, erkekliğin yüceltilmesine hizmet etmekte ve şiddet uygulama konusunda erkeği duyarsızlaştırmaktadır.

Fırat, kadınları cinsel nesne olarak gördüğüne dair farkındalığını şöyle ifade etmiştir:

15 yıldır evliyim, bir yıldır eşimi tanımaya başladım. Onu hep seks objesi olarak görmüşüm, döveceğim, mal gibi kullanabileceğim (Fırat, Adsız Alkolikler).

Kadınları elde edinceye kadar çok zor olduklarını düşünürdüm. Hatta işi gücü, duruşu dik olanlara imrenerek bakardım, takdir ederdim. Ama elde ettiğimde cinsel yönden ya da başka yönlerden, onları çok âcizane, zayıf bulurdum, basit görürdüm. Bazen takdir ediyosun ama basit bir açığına gördüğünde küçük görüyorsun. Aşağılık kompleksi buluyosun ama asıl aşağılık olan sensin. Onu idrak edemiyosun (Fırat, Adsız Alkolikler).

Kadının cinsel nesne olarak görülmesiyle cinselliğin, kadına “sahip olma”nın aracı olması birbirini takip eden süreçlerdir. Bu açıdan bakıldığında kadının cinsel nesne olması, erkeği özne konumuna sokarak kendisine güç vaat etmektedir.

Cinselliğin metalaşması

Kadın cinselliğini baskı altında tutarken, erkek cinselliğini körükleyen cinsel ahlak, kadın bedeninin araçsallaştırılmasında ve metalaştırılmasında rol oynar. Birbiriyle çelişen yapılar üreten cinsel ahlak, ücret karşılığı yaşanan cinselliği, erkek için meşru bir zemin olarak ortaya koyar. Sancar’ın (2009: 197) araştırması da, cinselliğin metalaştırıldığı ve eğlence aracına dönüştüğü genelev, pavyon gibi mekânların, erkeklere cinselliği rahatça deneyimleme olanağı yarattığını gösterir.

Arkadaşlarla birlikte gidilen genelevlerde, erkeğin performansına odaklanılmasıyla cinsellik, sınava ve eğlenceye dönüşmektedir:

16–17 yaşlarında, şimdi bu kadar değil tabi o zamanlar sadece ihtiyaç giderebildiğimiz yer genelevleriydi. Şimdi, oraya gidince büyümüş hissediyosun, kendi arkadaş çevrende de. 16 ya da 17 yaşlarındaydım ki 18 yaşında giriliyordu, o bile büyük bir şeydi. Fakat başarısız olmuştum ilişkimde. Kadının anlayışla karşılaşmasına rağmen, yani gerek beni işte gerginliği azaltmasına çalışmasına rağmen falan... Alkollüydüm ama o mudur, yoksa o güne kadar bu konularda uzak olup, yani hiçbir şey yaşamış olmaktan mıdır, onu tam çözmüş değilim. Fakat bir şeyi daha biliyorum, o ara işte arkadaş, iki arkadaş daha vardı. Öyle bir şaka daha yapmışlardı, sanki bu erkek şakası değil de eşek şakası gibi bir şey.

Odanın kapısını açıp içeri girmişlerdi, gülüp kakır kakır. Hepimiz sarhoştuk zaten. Öyle bir deneyimsizlik var (Mete, Adsız Alkolikler).

Cinselliğin para karşılığında yaşanması, kadınların cinsel nesne konumuna indirgenmesinde rol oynamaktadır:

Ben beş ay öncesine kadar eskort bayan arıyodum internetten, Ankara'da. Gidiyosun, verdiğin paraya üzülüyorsun bu sefer. Çünkü elinde zaten var; daha güzel, daha temiz. Farkında değilsin, bir değişiklik arıyorsun. Daha güzel olacağını sanıyorsun, ama olmuyo (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Cinsellikle hegemonik erkeklik arasındaki ilişki, kadınların özgürleşmesiyle zayıfladığı düşünülen eril iktidarın, şiddetle yeniden kurulmaya çalışılmasıyla kendini gösterir. Güçlü olma ve güçsüzlük, yetersizlik ve yetkinlik, iktidar sahibi olma ile iktidarsızlık gibi ikilemlerin yoğun bir şekilde yaşanmasıyla cinsellik, kadın ile erkek arasında savaşa dönüşmektedir. Cinselliğin güç, denetim ve iktidarla kuşatılması, özgür bir şekilde yaşanmasını engelleyerek şiddet kullanımına yol açmaktadır.

3.4.3. Kapitalizm

Kapitalizm ve ataerkilliğin, ev içi emek ve toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü üzerinden kurduğu işbirliği, kadın ve erkek arasındaki hiyerarşinin güçlenmesine yardımcı olur. Ataerkillik, kapitalizm tarafından kullanılmaktadır. Kadınların işgücüne katılımdaki ikincil konumları, cinsiyete dayalı işbölümü, daha düşük ücretle çalışmaları, ücretsiz emek kullanımı, yedek işgücü ve niteliksiz işgücü olmaları, kayıt dışı sektörde kullanılmaları ve yarı zamanlı işlerde çalışmaları ile kendini gösterir. Kadınlar için tanımlanmış işler, genellikle ev işlerine dayalı olan, daha az eğitim ve beceri gerektiren, daha az otoriteye sahip olan ve daha düşük ücrete sahip olan işlerdir (Delphy, 1992: 86; Lorber, 2005: 6). Kadınların erkeğe ekonomik bağımlılığını üreten bu durum, erkek egemenliğini güvence altına alır.

Kapitalist sistemde erkekliğin endüstriyel güç, mantık, düzen ve hesaplama işleriyle özdeşleştirilerek yüceltilmekte ve somutlaşan erkeklik hegemonyası, üst kademe pozisyonlardaki erkek ağırlığıyla sürdürülmektedir (Connell, 1990: 523;

2005b: 29). Erkeğin, evin kazancını sağlayan kişi olarak kabul edilmesi ile çalışma hayatı, çocuk bakımı ile ev içi ve dışındaki işbölümünün kapitalizmin gerekleri doğrultusunda geçirdiği değişim, erkeklik ve kadınlığı tanımlamada etkindir:

Güçlü olan, erkek; çalışan erkek... Ve şey derdim; uzun saçlılar işe güce başladı, işsizlik arttı. Bize iş kalmadı, diyodum (Fırat, Adsız Alkolikler).

Bizim oralarda genel olarak ev hanımı kadını tercih ederler. Kadının memur olarak çalışması tercih edilmez. Daha sonra değişti biraz (Mürsel, Açık Cezaevi).

Cinsiyete dayalı işbölümünde erkeğin üstlendiği görevler; bilinçli, akılcı, planlı ve üretken olarak görülür. Buna karşın özellikle çocuk doğurma ve bakımı ile belirginleşen kadınlara yüklenen görevler ise “doğa”yla ilişkilendirilir (Mies, 2008: 105). Kapitalizmin ürettiği, insanın “birey” olduğu anlayışının yaygınlaşmasıyla birlikte, aklın ve mantığın vurgulanmasının, hem kapitalizmin hem de eril tahakkümün gelişimini sağlayan temel olduğuna işaret edilir. Bu süreçte erkekler; işçi, tüccar, mülk sahibi, iş adamı, asker, bürokrat olarak, hem toplumun genelinde hem de ev içinde kadının üzerinde tahakküm kurma hakkına sahip olmuştur. Böylelikle endüstriyel kapitalizm, modern cinsiyet rejiminin temelini atmıştır (Sancar, 2009: 48–50).

Hegemonik erkeklik ile üst sınıf erkeklik değerlerinin birbiriyle örtüştüğü görülmektedir. Hegemonik erkekligi ifade eden akılcılık, risk alma, sorumluluk üstlenme ve yönetme becerisi, üst sınıf erkeklığın kurulmasında önemlidir (Sancar, 2009: 46). Bu noktada, sistemde başarının gerekleri olan kişisel özelliklerin, toplumsal cinsiyet rolleriyle harmanlanmasının, hegemonik erkeklığın kurulmasında etkili olduğu anlaşılmalıdır (Holter, 2005: 24). Erkekliğe iliştilen bu idealler, sistemin yeniden üretilmesinde önemli bir araç olarak kullanılır:

Mesela büyük bi iş almıştım. Etiler Orduevi'nin içini ben yaptım. Otuz kaç kişi çalıştırıyodum 20 yaşında. Bu, ekonomik gücü de elimde tutmama sebep olmuştu, yani iktidar hırsı gelişmeye başlamıştı (Fırat, Adsız Alkolikler).

Farklı araştırmaların sonuçları, alt sınıftan erkekler için erkek olmanın anlamını, üstünlük ve denetim sağlamak için şiddet kullanmak olarak göstermektedir. Orta

ve üst sınıf erkekler içinse erkek olmanın anlamı, teknolojiye dayalı uzmanlık, bireysellik ve zekâ, çalışma yaşamında saygınlık, kariyer sahibi olma ve ailelerine sundukları maddi olanaklarla tanımlanmaktadır (Mansley, 2009: 172; Anderson ve Umberson, 2001: 372; Sancar, 2009: 46, 73–74; Messerschmidt, 2007: 15; Cengiz ve diğ., 2004: 56, 68).

Üretim biçiminin, cinsiyetler arası işbölümünden yararlandığı görülmektedir. Kadının üretimdeki rolü hala ağırlıklı olarak yeniden üretim ve ev içi emek üzerine odaklanmaktayken, erkeğin evi geçindirme rolüyle üstlendiği etkin rol, hegemonik erkekliğin yeniden üretimine yardımcı olmaktadır.

3.4.3.1. Alt Sınıf Erkekliği ve Yoksulluk

Sınıfsal konum, toplumdaki güç ilişkilerinin içinde ezen ya da ezilen konumunda olmanın belirleyicilerinden biri olarak erkeği farklı şekillerde etkileyebilmektedir. Erkeklerin kendilerinden güçlü ve iktidar sahibi erkekler karşısında konumlanışı, erkekliğin iktidarla kurduğu çelişkili ilişkiyi gösterir. Hegemonik erkeklik, erkeği kadınlar ve diğer erkekler üzerinde iktidar kurucu olmakla tanımlar. Bununla birlikte sınıf ve mülkiyet gibi erkekler arasında hiyerarşi oluşturan yapılar, alt sınıftan erkeklerin iktidarını sarsar.

Bu doğrultuda erkekler, kendilerinden üstün konumda olan erkekler karşısında “kadın” konumu almakta, ancak içten içe rekabet ve şiddet duyguları üretilmektedir (Kandiyoti, 2007: 212). Bu durumda erkekler, belli biçimlerde hegemonik erkekliği yeniden üretebilirler. Erkekler arasındaki şiddet, farklı hiyerarşik konumlara sahip erkekliklerin güç çatışmasıyla açıklanabilir:

Çalışırken müdürler iyiydi ama aradaki adamlar kötüydü, posta başlarına gücümüz yetmezdi. Onlar ne derse o olurdu, eziyolardı da. Zoruma gidiyodu benim de (Hasan, Açık Cezaevi).

Üretim araçlarına sahip olan erkeklerin, işçi sınıfı üzerinde sahip olduğu güç, sınıfsal konumun erkekler arasındaki hiyerarşi ve şiddeti nasıl etkilediğini göstermektedir. Sınıfsal konumu üstte olan erkek, güç ve şiddet uygulayarak alt sınıftan erkekleri ezmektedir:

... Sonra iki yıl ortaklık yaptım, orda daha kötü oldum. Mevki makam sahibi olmaktan dolayı, çırakları falan hakir görmeye, alay etmeye başladım. Sonra parmağım kesilince bıraktım (Murat, Adsız Alkolikler).

Sınıfsal konum, erkeklik habituslarının oluşumunda önemli bir etkidir (Sancar, 2009: 218). Bununla birlikte farklı erkeklik ve kadınlık ideallerine sahip olabilen farklı sınıfların erkeklerini, güçlü olma ideali birleştirir. Güç ve iktidar kurma noktasında birleşen erkeklikler, farklı şekillerde kendini gösterebilmektedir. Örneğin hegemonik erkeklik, alt sınıf erkeklği ile de ilişkilenererek, etki alanını geniş tutar. Otorite, sertlik, bağımsızlık, evi geçindirme ve yönetme sorumluluğu konusunda endişe, ev işlerinin kadın tarafından sağlanması gerektiğine duyulan inanç, kadınsı ve eşcinsel erkeklere yönelik aşağılama ve korku, endüstriyel işlerin eril olduğu düşüncesi gibi özellikler, işçi sınıfı erkeklğinde önemli yer tutar. Şiddet, işçi sınıfı erkeklik idealinde önemli yer taşır (Connell, 2002: 95; 1998: 124).

Connell'ın (2005a: 80) marjinalleştirilen erkeklik tartışmasının da gösterdiği üzere, farklı sınıfların erkeklik idealleri marjinalleştirilerek, aşağı konumda görülebilmektedir. Toplumdaki egemen grubun erkeklik ideali egemen konumda olduğu için, alt sınıf erkeklik dışlanabilmektedir.

Toplumsal hiyerarşinin en üstünde yer alan erkekler, ekonomik ve politik güce sahip olmak için toplumsal cinsiyet ilişkileri dışındaki yolları kullanmakta, buna karşın alt konumlarda yer alan erkekler, var olan toplumsal cinsiyet yapısından gelen güçlerini kullanmakta ya da güçlü erkeklerin cinsiyetlendirilmiş davranış kalıplarını taklit etmektedir. Böylelikle güç kaybı yaşayan erkeklik, telafi edilmektedir. Erkeklerin iktidarı elinde tutması için sıklıkla vurgulanan fiziksel güç ve üstünlük iddiası, toplumsal yönden güçsüz erkeklerin baskıcı tutum ve davranışlarına olanak tanımaktadır (Holter, 2005: 20; Connell, 2005a: 115–116; Sancar, 2009: 102–104; Peralta ve diğ., 2010: 399). Toplumsal yaşamda güçsüz olan erkeklerin, aile içindeki güçsüzler üzerinde şiddetle iktidar kurması, hegemonik erkeklikle ilişkilenmelerini sağlar.

Sancar (2009: 221), endüstri sonrası dönemde esnek çalışma biçimleri ve güvencesiz çalışmanın yaygınlaşması ve işsizliğin yüksek oluşu nedeniyle işçi sınıfına dâhil olamayan alt sınıf erkeklerinin, erkeklerden beklenen toplumsal

saygınlığa sahip olamamaları nedeniyle “*erkeklik kaybı*” korkusu içinde yaşadıklarını belirtir. Yaşadıkları eksiklik duygusunu telafi etmek üzere mafyalaşma, maçoluk, ırkçılık gibi biçimlerle daha çok şiddete yöneldiklerini, orta ve üst sınıf erkeklerin ise fiziksel şiddet yerine, sembolik ve ekonomik şiddet biçimlerine yöneldiğini savunmaktadır.

Erkeklerin evin geçimini sağlama rollerini yerine getirememeleri, erkeklik krizine neden olmakta, işçi sınıfının yapısal düzeyde işsizlikle karşı karşıya gelmesi sonucunda kriz, özellikle genç yaştaki işçi sınıfı erkekleri arasında yaygın olarak yaşanmaktadır (Connell, 2005a: 90). Erkeği, aile ve toplum içinde güçsüzleştirerek, hegemonyasını yeniden kurabilmek için şiddet de dâhil olmak üzere çeşitli baskı yollarını kurmaya itebilecek yoksulluk, çeşitli araştırmalarda ortaya çıktığı gibi (Currie, 2001: 398; Bauman, 2005: 38) intihar, depresyon, kendini aşağılama ve utanç duyma, suç eğilimi, alkol ve madde bağımlılığı gibi sorunlara yol açabilmektedir.

Çeşitli araştırmalarda alt sınıftan erkeklerin, aşağı görülen işlerde çalıştıkları ve ailelerini geçindiremedikleri, işsiz kaldıkları dönemde ise streslerinin arttığı ve bu durumun aile içinde çatışmaya yol açtığı belirlenmiştir. Bu erkeklerin ataerkil aile ideolojisine daha çok sahip oldukları ve fiziksel şiddete daha yaygın düzeyde yöneldikleri ortaya çıkmıştır (Mansley, 2009: 165; Peralta ve diğ., 2010: x; Smith, 1990: 267). Toplumsal güçsüzlüğün, alt sınıf erkeklerinde kadına yönelik şiddete dönüşebileceği noktasında yapılan başka bir araştırma (Faludi, 2000: 7–9) dikkat çekicidir. İş yaşamında ve toplumsal yaşamda güçsüzleştirilen erkeklerin, erkekliklerini eşlerine karşı şiddet göstererek tatmin ettikleri, kendilerini ancak bu şekilde güçlü hissedebildikleri ortaya çıkmıştır. Bir erkeğin, yaşadığı durumu “*bizi yönlendiren direksiyon isimsiz, bunun ismi güçsüzlük ve direksiyonun kontrolden çıkması olması gerekiyor*” ifadesiyle anlatması, yaşamları üzerindeki denetimi bu şekilde sağladıkları düşüncesini güçlendirir.

Benzer şekilde Türkiye’de de, düşük refah düzeyine sahip olan hanelerde şiddetin daha yaygın olduğu ortaya konmuştur. Erkeğe yüklenen evi geçindirme sorumluluğunun yerine getirilememesi, erkeklerde gerginliğe yol açarak,

kolaylıkla kadına karşı şiddete dönüşebilmektedir. Yoksulluğun, erkekleri ezdiği ve bunu kendilerine yönelik şiddet olarak algıladıkları belirlenmiştir. Özellikle kadının maddi açıdan talepçi olması durumunda yoksulluk, şiddet kullanmayı meşrulaştırmak için kullanılabilir (KSGM, 2009: 48, Kardam ve Yüksel, 2009: 117–120; Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu, 2011: 67).

“... Şu yaşadığımız dünyadaki ekonominin bize yüklediği ağırlıklar üzerinde eziliyoruz. Kimimiz karısını dövüyo, kimimiz de susuyo ve yirmi dört saat çalışıyo” (Kardam ve Yüksel, 2009: 120).

Connell’in (2005a: 114) kullandığı “*eril protest*” ve “*marjinalleştirilmiş erkeklik*” kavramları, yoksulluk bağlamında daha iyi anlaşılır olmaktadır. Yoksulluğun yarattığı güçsüzlük ve dışlanma, erkeklerin sert bir erkeklik tarzı geliştirmelerine neden olabilmektedir.

Güvencesiz işlerde çalışan ve yoksulluk yaşayan Mehmet, Remzi ve Mahmut’un anlatılarıyla, alt sınıf erkeklerin yaşadıkları yoksulluğun şiddet uygulamalarındaki etkisi görünür olmaktadır. Erkeklikle özdeşleştirilen para kazanma sorumluluğunun yerine getirilememesi durumunda kadın tarafından yapılan baskı, erkeğe hakaret olarak algılanmaktadır:

Bizim evlilik kopmuştu ama koparmadık. Sen erkek misin, derdi bana. Erkek ol da, (para) getir gibi kelimeler zoruma gidiyo (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Tüketim, salt gereksinim karşılamaya yönelik bir eylem olmaktan çıkarak, arzulara dayanan sosyal ve kültürel bir olgu haline gelmiştir (Bocock, 1997: 13, 43). Sürekli daha iyisini, daha yenisini ve “*markalı*” ürünleri tüketmeye yönelik baskı, yoksullar için aile içinde çatışmaya neden olmaktadır:

Onun her istediğini yapmak için ekonomik bunalıma girdim. Marka giyinemeyiz. Parayı düzenli harcamamız lazım. Markaya kaçarsak, bi çok sorun ortada kalır. Mağazada kavga ettiğimiz olurdu. Falanca alıyo, derdi. Biz alamıyoz, derdim. Bunlar tatsızlıklara, uyumsuzluklara neden oluyodu. Fakirlik ayıp değil. Ailemin bunu anlaması lazım (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Maddi durumu iyi olan başka erkeklerle kıyaslama yapılması, erkeğin kendini güçsüz ve yetersiz hissetmesine neden olur:

Söylerdi, şunun apartmanı oldu, bizim yok. Birinin kocası bişey alsa söylerdi, başımın etini yerdi. Devletle arası iyi olan insanlar tabi. Hep beni başkalarıyla kıyaslardı, başkasının şusu var, busu var diye (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Yoksulluğun yarattığı çaresizlik ve kızgınlığın sıkıntısı, eşe şiddet uygulayarak dışa vurulabilmektedir:

Yokluk... Hepsi maddiyat, başka hiçbir şey değil. Çünkü erkekler çaresiz kaldığı yerde bir şey yapamadığı için eşinden, en yakın çevresinden hırsını alıyo. Maaş yetmiyo. 700 TL bugün asgari ücret, 300 TL kira. Bir de sigara içiyo zaten o yokluğun içinde, kafamı dağıtayım diye. İçki içmese dahi yetiştirme şansı yok. Hırsını eşinden alıyo. Hepsi düzenin getirdiği şeyler yani (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Bu tartışmalara karşın kadına yönelik şiddetin, bütün sosyo-ekonomik düzeylerde görüldüğü bilinmektedir (KSGM, 2009: 47; Holter, 2005: 26). Çalışma yaşamında karşılaşılan güçlükler ve ekonomik sıkıntılar, yalnızca alt sınıftan erkekleri etkilemez. Her sınıftan erkek, işle ilgili sorunları eşlerine şiddet yoluyla yansıtabilmektedir.

Kendi işinde çalışan ve orta gelir düzeyine sahip olan Fırat, bu durumu şöyle ifade etmiştir:

İşte, iş hayatımda başaramadığım şeyleri, dönüp evdekilerden çıkarmama da neden oluyodu. Özellikle eşimden çıkarmam (Fırat, Adsız Alkolikler).

Alt sınıftan olan, yoksulluk ve maddi kaygı yaşayan erkeklerin, zayıflayan konumları, evde sarsılan egemenlikleri ve yaşadıkları gerilimin sonucunda şiddete yöneldikleri görülmektedir. Anlatılar, alt sınıftan erkeklerin yaşadıkları güçsüzlük nedeniyle erkeklik krizi yaşadıklarını göstermektedir. Ancak şiddetin alt sınıftan yoksul erkeklere mal edilmemesi konusunda dikkatli olunmalıdır. Kadına yönelik şiddet, her sınıftan erkek tarafından farklı biçimleriyle uygulanmaktadır.

3.4.4. Eril Şiddetin Kurucusu ve Mücadele Edeni Olarak Devlet

Toplumsal cinsiyet düzeninin oluşturulmasında etkin bir role sahip olan devlet, birçok kurum ve kuruluş yoluyla erkekliliğin şiddetle inşasına katkıda bulunur. Toplumsal cinsiyet düzeninin, erkek egemen şekilde yapılanması sağlayan

güçlerden biri olan devlet, eşitsizlik ve şiddete karşı mücadele alanı açan politikalarla da etkinlik göstermektedir.

Devletle toplumsal cinsiyet düzeni arasındaki ilişkiye dair farklı görüşler bulunmaktadır. Liberal feminist kuram, devletin bu konuda tarafsız olduğunu ve cinsiyetler arasında taraf tutmadığını kabul eder. Devletin kurumlarının erkeklerin egemenliğinde olmasına ve sosyal politikaların erkekleri güçlendirmesine karşın, vatandaşlık haklarıyla bu durumun kadınlar açısından eşitleyici olabileceği savunulur. Kadınların kurumlara katılımının, kadın erkek eşitliğini geliştireceği, yasal düzeydeki ve uygulamadaki eşitliğin önemli olduğu varsayılır (Kantola, 2006: 5). Ancak liberal feminist kuram, özel ve kamusal alan ayrımı nedeniyle eleştirilir. Özel ve kamusal alanın birbirinden bağımsız olduğu kabulü, özel alanda meydana gelen aile içi şiddeti açıklamakta sorun yaratır. Devlet, aile içi şiddeti destekleyen toplumsal inşadan bağımsız bir güç olarak görülmektedir (Marshall, 1997: 98–99).

Radikal feminist kuram ise, devleti geniş bir yapısal çerçeve içinde görerek, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sürdüren, özünde ataerkil bir güç olarak değerlendirir. Buna göre yasalar, sosyal politikalar, kurumlar ve bürokrasi, toplumdaki erkek egemenliğini destekleyerek, erkek üstünlüğüne hizmet eder. Polis, ordu, yasalar ve sosyal hizmetler, kadının ikincil ve ezilen konumunu pekiştirirken (MacKinnon, 1997: 70- 73; Acker, 1989), erkeğin güçlü konumunu destekler.

Radikal feminizmin tezine eleştirel yaklaşan yazarlar, devletin ataerkil olduğunu kabul etmekle birlikte, devletin çelişkili bir tutum sergilediğini ortaya koymaktadır (Connell, 1998: 120; Marshall, 1997: 97–107; Kantola, 2006: 12). Bu çelişik durum, bir taraftan erkeğe şiddet kullanma hakkı veren zorunlu askerlik uygulamasıyla erkekliğin şiddetle inşasına katkıda bulunması, diğer taraftan kadına şiddet uygulanmasını engellemek üzere yasal düzenlemeler yapılması gibi uygulamalarda kendini göstermektedir.

Kamusal ataerkilliğin geçerli olduğu devletlerde ataerkil aile, erkeğin kadın üzerindeki egemenliğinin kesin olduğu bir ahlaki denetim kurumu olarak görülür (Bourdieu, 2001: 87). Buna karşılık Connell (1998: 176–177, 215–216) devletin

toplumsal cinsiyet düzeninin, ailedeki ataerkilliğin zayıflaması ve kadın haklarındaki gelişmenin sonucunda kurumsallaşma krizi eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Bunun sonucunda devletin, aile içi şiddetin meşruluğunu ortadan kaldırmaya yönelik stratejilere yöneldiğini, kadın sığınma evleri ve polis eğitimi gibi çalışmalarla ataerkil otoritenin zayıflatılmasında rol oynadığını savunmaktadır.

Diğer çelişki devletin, hegemonik erkekliği kurumsallaştırırken, aynı zamanda denetim altında tutmaya çalışmasında kendini göstermektedir. Örneğin, şiddet suçlusu erkekler, şiddet kullanma yetkisine sahip olan asker ve polis gibi erkek ağırlıklı kurumlarla denetim altında tutulmaya çalışılmaktadır (Connell, 1998: 215–216).

Bu tartışmalar ışığında çeşitli kurum ve düzenlemeleriyle devletin, toplumsal cinsiyet düzenini inşa sürecindeki rolü ile şiddetin oluşmasında ve devam etmesindeki rolü; kadına yönelik şiddetle mücadele eden kamu kurumları ve yasal düzenlemeler, cezaevi, askerlik, polislik ve devlet şiddeti temaları çerçevesinde irdelenmektedir.

3.4.4.1. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Yasal Düzenlemeler ve Kurumlar

Kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizması içinde yer alan kamu kurumlarının etkinliği, kadına yönelik aile içi şiddetin kamusal alanda mücadele edilmesi gereken bir sorun olarak kabul edildiğinin göstergesidir. Ancak Türkiye’de bu mekanizma içinde yer alan kurumların, etkin bir şekilde sorumluluklarını yerine getiremedikleri tartışılmaktadır.

Aile içi şiddete maruz kalan kadınların, şiddetle mücadele etmek için kuruluşlara başvurusunun çok yetersiz düzeyde olduğu bilinmektedir. Kadınların yalnızca %8’i kolluk güçleri, adli merciler, sosyal hizmet kuruluşları, belediyeler ve kadınlara ilgili sivil toplum kuruluşlarına başvurmaktadır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (mülga) kuruluşları, kadına yönelik sivil toplum kuruluşları ve belediyelere başvuranların oranı %1’de kalmaktadır. Sağlık kuruluşları, savcılık ve avukata başvuran kadınların yarısından biraz fazlası,

verilen hizmetlerden memnun kaldıklarını dile getirmiştir. Polisin verdiği hizmetlerden memnun kalan kadınların oranı %41'e düşmektedir. (Akadlı-Ergöçmen ve diğ., 2009: 89). Bu durumda, hizmetlerin yetersizliği ve duyarsız tutumlar, hizmetlere ve kurumlara yönelik güvensizlik, korunma kararlarının izlenmemesi, resmi kuruluşlarda yalnızca Türkçe dilinde hizmet verilmesinden kaynaklı dil sorunu ve kadının üzerindeki ekonomik ve psikolojik baskılar etkilidir (İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2011: 24–40).

Şiddet uygulayan erkekler, çoğu kez şiddet uyguladıkları kadını suçlama, şiddeti haklı görme, kendilerini ise kadının kurbanı olarak görme eğilimindedir. Bunun oluşumunda polis, yargıç, sosyal hizmet uzmanı, din görevlileri, eğitimci gibi kurum temsilcilerinin eşitlikçi olmayan tutum ve davranışları da etkilidir (Ellen ve Pence, 1993: 5; Hearn, 1998: 178). Şiddetle mücadele mekanizması içinde yer alan kurumların, şiddeti önemsizleştirerek üstünü örtmeye, şiddetin yaygınlığını gizlemeye ve şiddet uygulayan tarafı haklı görmeye yönelik çalışmaları (Hearn, 1998: 183), şiddetle mücadeleyi zorlaştırarak, erkeğe şiddet uygulama konusunda cesaret verebilmektedir.

Yasal düzenlemeler

Şiddetin kamusal sorun olarak ele alındığını gösteren yasal düzenlemeler önem taşır. 1998 yılında kabul edilen ve 2007 yılında değişiklikler yapılan 4320 no'lu Ailenin Korunmasına İlişkin Yasa, şiddet gören kadınları korumakta yetersiz kaldığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Boşanmış kadınlar, resmi nikâhı olmayan kadınlar ve bekâr kadınların kapsam dışında bırakıldığı ve ilgili kuruluşların görevlerinin iyi bir şekilde tanımlanmadığı yasa, kadın örgütlerinin desteğiyle 2012 yılında tekrar düzenlenerek, Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 Sayılı Yasa olarak değişmiştir. Kadına yönelik şiddetin, toplumsal cinsiyet temelinde gerçekleşen bir şiddet türü olarak tanımlanması, bu konudaki anlayışın dönüşmeye başladığını göstermektedir. Şiddet uygulayan bireye yönelik çeşitli önlemler alınmasını düzenleyen yasa, altı aylık süre için uygulanan tedbir kararları ile şiddet uygulayan tarafın evden uzaklaşması, iletişim araçlarıyla aileyi rahatsız etmemesi, varsa silahını teslim

etmesi, madde kullanımı durumunda sağlık kurumuna başvurması gibi düzenlemeleri içermektedir. Gerekli görünen durumlarda, uzaklaştırma sürecinde kadına sosyal yardım ya da tedbir nafakası bağlanması kararı alınabilmektedir. Yasada yapılan en önemli değişikliklerden biri, medeni durum gözetmeksizin tüm kadınlara yönelik şiddetle mücadelenin önünün açılmasıdır. Başvuru yapılan birimlerin görev tanımlarının net olarak tanımlanması olumlu bir gelişmedir.

Şiddetle mücadeleye ilişkin yasa, önlem ve kurumların çalışmalarının yetersiz olduğuna dair tartışmalara karşın, bu çalışmaların şiddet uygulayan erkekler tarafından rahatsızlıkla karşılandığı, devletin özel alana müdahale etmemesi gerektiği görüşmelerde altı çizilerek vurgulanmıştır:

Eşim, dün beni ziyarete geldi annesiyle. Bu kadar şeye rağmen, sekiz bıçak vurmuşum, geliyosa, beni affediyosa, araya girmesinler. Eşim dedi, ben davadan vazgeçsem, devlet kamu davası açar. Devlet ailenin içine girmesin, karışmasın. Adamın biri var burada, karısıyla birlikte barışmışlar ama kamu davası var diye yatıyo. Çıksa adam, mutlu olacak karısıyla (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Adalet sistemi içinde erkeklere uygulanan yaptırım ve cezaların, kadınların tümünü kurban, erkeklerin de tümünü “can” gibi gösterdiğini iddia etmeleri, şiddeti cinsiyetlendirme sürecinin bir parçasıdır (Anderson ve Umberson, 2001: 362). Adalet sistemi ve ilişkilendikleri diğer kurumlar tarafından erkeklikleri sorgulanan ve güçsüzleştirilen erkekler, uyguladıkları şiddeti gerekçelendirme yoluyla hegemonik erkeklığe uygun özellikler sergilemek isterler (Mullaney, 2007: 239). Şiddet uygulayan erkeklere uygulanan yasal önlemlerin, erkekleri kışkırttığını ifade etmekle şiddet, erkeğin hakkı olarak betimlenmektedir:

Kadınları sürekli haklı göstermesi medyanın, bundan oluyo. Kadına şiddet yanlış, kabul ediyorum. Ama tokat atıyo adam, devlet abartıyo. Evden uzaklaştırma veriyo, koruma veriyo. Ben o korumaya nasıl güvenicem, erkek sonuçta. Yanında korumayla gezerse kadın olmaz. Kadına şiddet böyle azalmaz; artar. 2005’ten sonra yasalar değişti. Şiddet arttı mı, azaldı mı? Başka çözümü olmalı (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

(Devletin kadına yönelik şiddeti önlemek için yaptıklarına) Çok berbat bakıyorum. Bazı kadınlar bunu istismar ediyö. Kadın korunacak, kadın zayıf, ince, korunmaya muhtaç varlık. Erkek şiddet uyguluyosa devlet tabi koruyacak. Ama kadın istismar ediyö. O yüzden cinayetler artıyo (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Aile içi şiddetle mücadeleye ilişkin yasaların geliştirilmesinin, şiddet uygulayan erkeklerin, devletin kadınların tarafında olduğuna yönelik bir algı geliştirmesine neden olduğu, alanda çalışan uzmanlarla yapılan görüşmelerde aktarılmıştır. Başka bir araştırmada (Kardam ve Yüksel, 2009: 163) da ortaya çıktığı üzere evden uzaklaştırma cezası, hapis cezası olasılığı, şiddetin kadının boşanmasını kolaylaştırması gibi etkenler, geleneksel olarak erkeğe verilen şiddet uygulama hakkıyla çelişmekte, kamusal alanda erkek iktidarının sarsılmasına neden olmaktadır:

Devlet, kadınlara çok fazla hak veriyö. Art niyetli düşünön kadınlar, sorun çıkarıyo. Kadın, ben özgürüm diyerek sorun çıkarıyo. Haklar iyi niyetli kadınlar sayesinde alınmış, kötü niyetli kadınlar tarafından da kötü kullanılıyo. Hakları, erkeklere karşı kullanıyo (Mürsel, Açık Cezaevi).

Bazen dayak isteniyo. Çocuğuna tokat atmış baba, içeride yatıyo. Çocuğ dövmeszen nasıl aile reisi olabilirsin? Tek taraflı oluyo ceza. Kadında da suç olabiliyo. Medeni diyolar. Mesela adam kadından boşanmış, kadının yeni kocasının yanına geçip oturuyo erkek. Ben bunu anlamam. Medeni bir ülkede değil ama namuslu bir ülkede yaşamak istiyorum ben. Yine söylüyorum, zina suç olmalı (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Şiddet, eşitlikçi toplumsal cinsiyet politikalarına karşı tepki olarak kullanılmaktadır (Connell, 2005a: 83). Bu durumu destekleyen şekilde, farklı araştırmalarda (Mansley, 2009: 492; Anderson ve Umberson, 2001: 369–372; Demez, 2005: 205–209; Coles, 2008: 243) şiddet uygulayan erkeklerin kendilerini, feminizmin etkisi altındaki politika ve yasaların kurbanı olarak gördükleri, yasaların erkeklere ayrımcılık uyguladığını ve kadınlara verilen haklarla erkeklerin ezilmeye başladığını düşündükleri ortaya konmuştur.

Devletin, kadın haklarının geliştirilmesine ilişkin çalışmalarını, adeta “gücenerék” karşılayan erkekler, kadın haklarının, erkeğın kadın üzerindeki iktidarını sarstığını belirtmektedir:

Devletin, kadınlara hak vermesi iyi bişey ama ihanet eden kadına da sahip çıkıyo devlet. Aileyi korumuyo, ihanet eden kadını koruyo. Buradakiler de bedavadan yatıyo (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Kadınların eşitlik ve özgürlük mücadelesi, erkeklerde egemenliklerinin sarsıldığı düşüncesine yol açabilmekte, bu da cinsel şiddete dönüşebilmektedir (Kelly, 1997: 347). Ataerkil toplumdan eşitlikçi topluma geçişin sancıları olarak görülen

kadın erkek çatışmasının temelinde, kadınların güçlenerek eşitlik yönünde çaba harcamaları vardır (Demez, 2005: 186–202). Kadına yönelik şiddetin artmasında, erkeklerin bu dönüşümü kabul etmemelerinin etkisi bulunmaktadır:

Kadına fazla hak verilmesini doğru bulmuyorum, hoş bulmuyorum. Varsa zaten hakkını alır. Eşit mal paylaşımı fazla doğru değil. Gecekondu kesimi değil ama diğer kesimde kadın düzensizlik yapıyo. Çalışan bi kadınsa orda burada dolanması çok önemli değil. Ama çalışmıyosa olmaz. Sonra biri bi laf edince insan beynine kurşun yemiş gibi oluyo (Sezgin, Kapalı Cezaevi).

Kadınların haklarını elde etmelerine ve özgürleşmesine yönelik gelişmelerin, kadınların “erkekleşmes” olarak yorumlandığının ve bu gelişmelerin erkekliğe tehdit olarak algılandığının açık bir göstergesidir:

Kadın hakları, erkeklerin üstüne çıktı. Kadınlar şimdi çok rahat. Bizim kadınlar tarlada, bağda, bahçede çalışırdı. Çamaşır makinesi yoktu. Her işi yapardı. Laf etmezlerdi. Şimdiki kadın, ben de evde erkek olayım, diyo (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Erkeklik krizinin, kadın hareketinin erkek üstünlüğüne karşı mücadele etmesi ve erkekliğin geleneksel şekilde ifadesinin onaylanmasının zayıflaması gibi dinamiklerle oluştuğu bilinmektedir (Whitehead ve Barrett, 2005: 6). Kadın hareketinin şiddete karşı mücadelesi ve eşitliğe yönelik çalışmaları sonucunda gelişen hakların, erkeklerin tartışılmaz olarak gördükleri iktidar konumunu sarsmaya başlaması, erkeklik krizine neden olmaktadır. Aile içi şiddete karşı yasaların ve kadın haklarının gelişimi, erkekliğe yapılmış bir saldırı olarak görülerek, şiddete yol açan bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır.

Polis

Polisin, kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele çalışmalarındaki rolü, çoğu kez ilk başvuru noktası olması açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (2012) gereği şiddet uygulayanın, mağdurun evi, işyeri, okulu gibi mekânlardan altı ay boyunca uzak tutulmasını denetleme sorumluluğu polisindir. Bununla birlikte, şiddetle mücadeledeki etkinliği tartışma konusu olmaktadır. Polis ve asker gibi kurumların, erkek şiddetine dayanmasından (Connell, 1998: 154;

Huggins ve Haritos-Fatouros, 1998: 31) hareketle, polisin ataerkil karakteri olduğu iddia edilir ve kadına yönelik aile içi şiddet vakalarını özel alana ait görülüp, çoğu kez ilgisiz davranıldığı ya da müdahale etmenin reddedildiği belirtilir (Kantola, 2006: 85).

Türkiye’de yapılan araştırmalar, polis ve savcının, aile içi şiddetle ilgilenme konusundaki isteksizliğini göstermektedir. Aile içi şiddete maruz kalan kadınların polisin hizmetlerinden memnun olma oranı %41 gibi düşük düzeydedir (Akadlı-Ergöçmen ve diğ., 2009: 89–90). Kadınların şikâyetlerini resmi kayda geçirmeme ve şiddeti “*ailevi*” bir sorun olarak görüp kadınları eve gönderme, kadınları şiddet failiyle barıştırma çabaları ve kadınları yaşadıkları şiddetten dolayı suçlama ve aşağılama gibi yaklaşımlar sergilendiği belirlenmiştir (Kardam ve Yüksel, 2009: 152–153; Sokullu-Akıncı, 2003: 7; Yıldız, 2003: 74).

Mete de polisin ilgisizliği ve uzaklaştırma cezalarının etkisiz olduğuna dair yaşantısını paylaşmıştır:

Üç ay evden uzaklaştırma cezası aldım, bir kez. Ama ben uzaklaşmadım, o uzaklaştı. Karakola gittiğinizde, karı kocayım dediğinizde polisin yapacağı bişey yok. Bırakıyolar (Mete, Adsız Alkolikler).

Polisin bu tutumu, aile içi şiddeti meşrulaştırmakta ve şiddetin devam etmesinde etkili olmaktadır.

Adli merciler

Kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizması içinde önemli yere sahip olan adli mercilerin, yasaları, aile içi şiddet faili erkekleri korumaya yönelik olarak kullanabildikleri tartışma konusudur. Orme’nin (2002a: 221) de belirttiği üzere ailedeki erkek egemenliğini kabul eden cinsiyet politikası, kadının ekonomik olarak güçsüz olduğu düşüncesine neden olarak, aile içi şiddet ve cinsel şiddetin artmasında etken olmaktadır. Kadın haklarını geliştirmeye yönelik kurumların eksikliği ve toplumdaki sosyal ilişki ağlarının bu yönde şekillenmemiş olması, kadına yönelik şiddetle mücadeleye ilişkin çalışmaları etkisizleştirmektedir.

Adli süreçte yargıç ve savcılarının, şiddete uygulayan erkeği haklı görme eğilimi kararlara olumsuz bir şekilde yansımaktadır. Örneğin kadın cinayetlerinde; kadının ilgi çekici giysi giyinmesi, eve geç gelmesi, cilveli konuşması, yabancı erkeklerle konuşması gibi katı ahlak kurallarının dışında hareketlerde bulunması, erkeği aldatması ve aldatma şüphesi, “*sen de erkek misin*” gibi sözlerle “*erkekliğe hakaret etmesi*” gibi gerekçelerin Türk Ceza Kanunu’nun 29. maddesinde yer alan haksız tahrik indirimi kapsamında değerlendirilerek, ceza indirimlerine gidildiği bilinmektedir (Sabah, 02. 02. 2010; DHA, 18. 05. 2010; Radikal, 27. 05. 2010; Habertürk, 12. 03. 2010; Milliyet, 16. 04. 2012).

Cezaevi

Cezaevi, erkekliğin “*kapatıldığı*” eril bir mekândır. Erkeğin, cezaevi dışındaki güçlü konumu tersine dönmekte; kendi yaşamı ve ailesi üzerindeki denetimi kaybolmaktadır. Cezaevinde erkekler arasında kurulan yeni iktidar ilişkilerindeki konum ile erkeklik, hem güçsüzleşme riskiyle karşı karşıya kalmakta, hem de güçlenme olanağı bulabilmektedir. Bu açıdan cezaevi, erkekliğin sınındığı bir mekâna dönüşmektedir. Cezaevi gibi homososyal ortamlarda, erkekliğin erkekler arasında kurulduğu görülmektedir.

Eşini öldürmüş olan Mürsel, adam yaralamaktan dolayı ilk kez cezaevine girdiği dönemde erkek olduğunu hissettiğini belirterek, cezaevinin cinsiyetlenme sürecindeki etkisini gözler önüne sermiştir:

Kendimi toplum içinde erkek olduğumu hissettiğim zaman, 24–25 yaşlarına denk düşünüyö, ilk hapse girdiğim zaman (Mürsel, Açık Cezaevi).

Fiziksel ve maddi güç, cinsel üstünlük, sertlik ve dayanıklılık gibi özelliklerle kuşanan erkeklik yüceltilerek, erkekler arasında rekabete ve şiddete dönüşebilmektedir. Bu özelliklere sahip olmayan erkeklerin dışlanması ve ezilmeye çalışılması, cezaevini, hegemonik erkekliğin oluştuğu bir habitus haline getirebilmektedir:

Erkek onurludur, hep dik durur, ağlamaz gibi kalıpları bize dayattılar. Ama kişilik yapınız bunu engelleyebilir. Erkekler arasında güçsüz görünenler eziliyo. Dışlanma, daha sert ve keskindir. Erkekler arasındaki ilişki sert ve

dolayısıyla katılaşıyorlar. Duygusallığa yer yok. Ağlamak zaaf değildir, ben bazen burada (cezaevinde) kimsenin görmeyeceği yerlerde ağlıyorum, rahatlıyorum (Yetkin, Açık Cezaevi).

Cezaevindeki erkeklerle yapılan bir araştırma, rekabet, hiyerarşi, cinsiyetçilik ve homofobi, soğukkanlılık ve fiziksel güç gibi hegemonik erkeklığe dair olan özelliklerin, hiyerarşi ve katı kurallara dayalı insani duyguları ve bireyselliği dışlayan kurumsal mekanizma ve kişilerarası ilişkiler ile birlikte pekiştiğini gösterir (Abrams ve diğ., 2008: 30–37). Cezaevindeki erkeklerin, saygınlık kazanmaları ve sınırlı kaynaklara ulaşmaları önemli ölçüde şiddet uygulama kapasitesi ile bağlantılıdır. Güçlü erkekler, onurlarını korumak için saldırgan bir tutum sergileyebilirken, güçsüz erkekler aşağılanmaya maruz kalabilmektedir (Toch, 1998: 170). Güçsüz olan ve cinsel suç gibi, suç hiyerarşisinin en altında yer alan suçları işleyen mahkûmlar, daha yaşlı, uzun süre ceza almış ve güçlü olanlar tarafından dışlanmakta, aşağılanmakta ve şiddete maruz kalmaktadır. Mahkûmlar, zor koşullara ve şiddet sınavlarına dayanıklılık göstermeleri durumunda cezaevindeki eril dayanışma örüntüsüne dâhil olabilmektedir. Erkekler arasındaki hiyerarşi ve şiddet, cezaevini zayıf erkekler üzerinde erkek hegemonyasının kurulduğu alanlardan biri haline getirir (Jewkes, 2005: 46–48). Görüşme yapılan tutuklu ve hükümlüler, cezaevlerinde mahkûmlar arasındaki hiyerarşinin ekonomik güç üzerinden kurulduğunu belirterek, ekonomik açıdan yetersiz olanların ezildiğini anlatmaktadır:

Hapishane küçültülmüş bir dünya, her şey var ama davranışlar küçültülmüş. Gelen gideni olmayanlarda geçim sıkıntısı olduğu için rekabet vardı. Zayıf gördüklerini ezme var. Durum iyiyse, ekonomik anlamda güçlüyse o insan daha güçlüdür. Maddi ilişkiler çok yoğun (Mürsel, Açık Cezaevi).

Burada erkeklik bitiyö. Bura farklı. Anlatılmaz. Paran varsa gücün var. Herkes dayı, baba... (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Erkekler arasında kurulan güç ilişkilerinin yanında, cezaevi işleyişi tarafından uygulanan iktidar, ezen ve ezilen tüm erkekleri güçsüzlük paydasında eşitlemektedir:

Bütün erkekler eşit burada. Herkes resmi yönetimin altında... Herkesin kendine erkeklik... Ezdirmeyeceksin kendini (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Cezaevinde bağımsız, ailesinin koruyucusu ve evin geçimini sağlayan güçlü erkek kimliğine karşıt olan yaşantı, erkekliği zayıflatan sarsıcı bir deneyimdir (Bandyopadhyay, 2006: 186). Erkeklik, cezaevinde devletin gücü karşısında yenik düşmekte ve krize girmektedir.

Fatih, kadına yüklenen işleri yapmakla ve erkekliği ifade eden ayrıcalıklardan yararlanamamakla, cezaevinde erkeklerin güçsüzleştiğini açıklamıştır:

Burada çamaşırlarımı yıkıyorum. O yüzden burukluk yaşıyorum. Ezikleşiyorum. Burada erkekler güçsüzleşiyor. Özgürlüğümün elimden alınması, beni bu hale getirdi (Fatih, Kapalı Cezaevi).

Cezaevinde olmanın zorluklarına göğüs gerebilmek için saldırganlık ve şiddet, mahkûmların psikolojik dengelerini koruyabilmeleri açısından önemlidir. Erkeklerin iç dünyalarında yaşadıkları çatışma, korku, üzüntü ve öfke, hegemonik erkekliğe uygun davranma gereği nedeniyle zorlayıcı olabilmekte ve bu duygular şiddetle ifade edilebilmektedir (Jewkes, 2005: 53; Toch, 1998: 173). Güç gösterileri ve şiddet, erkeklerin kendiliklerini güvenli bir şekilde sürdürebilmeleri açısından strateji olarak kullanılabilir. Bu açıdan bakıldığında cezaevi, erkekliğin güçsüzleştiği, buna karşılık güç hiyerarşisinin üstünde olanlar için, erkekliğin şiddetle yeniden üretildiği bir baskı ortamı olarak görünmektedir:

Cezaevinde kavga dövüş oluyo. Sigara ister, vermezsin ya da başka bişeyden dolayı terslersin, kavga çıkar. Burada, kelime oyunu yaparak ezerler. Gücün yetmiyosa ezerler. Altında kalmayacan (Sezgin, Kapalı Cezaevi).

Cezaevinde şiddet oluyo. Macera yaşayalım diye yapıyolar ama pişman oluyolar (Fatih, Kapalı Cezaevi).

Keser, asar, biçerim. Öyle düşünüyodum. Erkek olmak böyle... Yine cezaevinden dolayı... (17 yaşında tutuklandığı dönem) Özeniyosun böyle erkek olma. Herkes korksun istiyosun (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Mürsel ise cezaevi yaşantısı ve askerliğin zorlayıcı ortamının, kadına şiddet uygulamaya neden olabildiğini belirtmektedir:

Askerlik veya buraların (cezaevi), şiddet uygulamada etkisi var (Mürsel, Açık Cezaevi).

Görüştüğüm erkekler, kadına yönelik şiddet uygulamaktan dolayı cezaevinde bulunmalarını, erkeklik değerlerini azaltan, kendilerini güçsüzleştiren bir durum olarak değerlendirmektedir. Kadına yönelik şiddetin, birçok kez namus gerekçesiyle uygulanması, bu suçtan dolayı tutuklu ya da hükümlü erkekleri “zan altında bırakmakta”dır:

Çok baskı oluyo burada. Karıma bundan dolayı bıçakladım, diyemiyorum herkese. Burada bile zoruma gidiyo. Şimdi düşünürler; kadın naptı da adam bunu yaptı? Yani sahip çıkamadı mı? Başka erkekle mi aldattı bunu diye. Böyle suçlardan gelen erkeklere, diğer erkeklerden baskı var. Geçen bi adam boğazını kesti bundan. Namus meselesi diye övüne övüne anlatan da var, Konya'daki cezaevinde daha çok vardı böyle. Burada daha az övünmek. Ben övüne övüne anlatamıyorum, söylemiyorum (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Kadının cinselliği üzerinde denetim kurulamaması ve aldatılma şüphesi, cezaevinde erkekleri güçsüzleştiren bir sorun olarak belirmektedir:

(Cezaevinde) İnsanın akli hep başka şeyde oluyo. Şimdi ben hep düşünüyorum, dışarıda başka erkekle mi birlikte diye. (Ziyarete) Gelince ondan rahatladım (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Başka bir araştırmada da ortaya çıktığı üzere (Mansley, 2009: 167), kadına şiddet suçundan dolayı hapse girmiş olan erkekler, bu cezanın kadına yönelik öfkeyi yoğunlaştırdığını belirtmiştir. Bu anlatı, şiddeti meşrulaştırma işlevi görmektedir:

Erkeğe sürekli ağır cezalar vermek, erkeği suça teşvik ediyö. Burada mesela bi erkek var, tokattan dolayı 12 yıl almış. Çıkınca öldürücem, diyo. Genelde çıkınca öldürmek istiyolar (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Devletin, aile birliğini koruması gerektiğine dair kanı, kadına yönelik aile içi şiddetten dolayı erkeklerin ceza almaması yönünde düşünceye neden olmaktadır. Devletin şiddet uygulayan erkeği cezalandırması durumunda şiddetin daha çok artacağı uyarısı, bir tehdit unsuru gibi kullanılmaktadır:

Ben 15 yıl ceza alırsam, dışarı çıkınca, ben bu sefer öldürürüm diye düşünüyorum. Devlet, aile birliğini bozmamalı. Namus kavramı öğretilmeli (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Anlatılardan da görüldüğü üzere eşine şiddet uygulamaktan dolayı cezaevinde olan erkekler, cezaevini, erkeği güçsüzleştiren ve şiddeti körükleyen zorlayıcı bir

ortam olarak değerlendirmektedir. Cezaevi, erkeğin krize girdiği ve güçsüzlüğünü öfkeyle büyüterek kendini koruma altına aldığı eril bir mekândır. Şiddet nedeniyle aldıkları cezaya karşı devleti eleştirerek, ailenin korunması istemiyle erkeklerin korunmasını beklemektedirler. Bu durumda cezaevi, erkeğin iktidar istemiyle birlikte yeniden üretildiği bir habitusa dönüşmektedir.

Sosyal hizmet kuruluşları

Sosyal hizmet kurumları, kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda devlet tarafından geliştirilmiş etkili araçlardır. Ancak sosyal hizmetin, kadınları ağırlıklı olarak aile içindeki sorumluluklarıyla tanımlaması nedeniyle toplumsal cinsiyet körü olduğu (Featherstone, 2001: 3) ve kadınların yapısal olarak ezildiği gerçeğine karşı duyarsız olduğu (Leung, 2007: 187) tartışmaları yapılmaktadır. Devlet politikaları ve yasal düzenlemeler çerçevesinde çalışan sosyal hizmet uzmanları, uygulamalarında önemli engellerle karşılaşmaktadır. Kadınları yaşadıkları şiddet nedeniyle suçlama gibi olumsuz yaklaşımlar sergilenebildiği gibi, kadınları güçlendirme amacıyla kadın örgütleriyle işbirliği içinde çalışmalar gerçekleştirmekte, dolayısıyla çelişik yaklaşımlar sergilenebilmektedir (Mullender, 1996: 65).

Kadın sığınma evleri, kadına yönelik şiddetle mücadelede en önemli sosyal hizmet kuruluşlarından biridir. Türkiye’de 2013 yılı itibarıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, belediyeler ve biri de kadın örgütü tarafından hizmet veren toplam 120 kadın sığınma evi bulunmaktadır (Milliyet Gazetesi, 25.08.2013). Avrupa Konseyinin önerisine göre 10. 000 kişilik nüfus için en az bir kadın sığınma evi açılması tavsiyesi (Logar, 2005: 14) düşünüldüğünde, bu rakamın yetersizliği açıkça görülmektedir. Yürürlükte olan Belediye Kanunu ile nüfusu 100 bini geçen belediyelerin sığınma evi açma yükümlülüğü bulunmasına karşın, 8 il ve birçok ilçede sığınma evi bulunmamaktadır.

Ağırlıklı olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve belediyeler ile çok az sayıda kadın kuruluşunun işlettiği sığınma evlerinde, kadına duyarlı bakış açısının yeterince gelişmediği düşünülmektedir. Sığınma evlerinde yapılan bir araştırmaların sonuçları (Tosun ve Öztürk, 2010: 26–28, 58–60), sığınma

evlerinin yapılanmasında, verdiği hizmetlerde ve meslek elemanlarının anlayışlarında ataerkil ideolojinin etkili olduğunu, kadına duyarlı bir bakış açısının olmadığını ve sığınma evinin baskı mekanizmasının bir parçası haline dönüştüğünü göstermektedir. Çalışanların yapılan işin zorluğu, yetersiz personel nedeniyle mesleki çalışma dışında birçok işin yapılması, mesleki süpervizyon olmaması gibi nedenlerle tükenmişlik yaşadıkları ve mesleki çalışmaları yeterince yerine getiremedikleri ortaya konmuştur. Bu durum, kuruluşların kadına yönelik şiddetle mücadelede etkin rol oynamalarını olumsuz yönde etkilemektedir:

Ben tehdit ettiğim için altı ay uzaklaş, dediler. Edirne'deydim, kadın sığınma evi müdürü aradı. Senin ehliyeti nereye gönderelim, adres ver, dediler. Sonra dedi ki bana, nasılsa öğrenirsin, karını Fethiye'ye gönderdik, dedi. Devletin öyle yetkisi varmış. Fethiye'ye gittim, rahmetli sosyal hizmette biliyorum. Bikaç kuruş kazandım, ev kuralım diye. Tamam dedi, eve geleyim ama sen gelme, dedi (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) 24 saat, tek kapı sistemiyle çalışan merkezler olarak 14 pilot ilde çalışmalarına başlamıştır. Merkez aracılığıyla kadınlar bir başvuru noktasından maddi, hukuki, tıbbi ve psiko-sosyal destek ile istihdam, barınma ve kreş desteklerinden yararlanabilmektedir. Çeşitli hizmetlerin koordinasyonun da yapıldığı merkezlerde hizmetlerden yararlanan kadınların durumu izlenmekte ve bürokratik işlemlerine destek olunmaktadır (<http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/haberler/s/115>). 6284 nolu yasa kapsamında şiddet uygulayan aile bireylerine yönelik verilen koruma ve tedbir kararları da ŞÖNİM'ler aracılığı ile uygulanmaktadır. ŞÖNİM'lere ilişkin yapılmış bir araştırma henüz olmamasına karşın, çalışmaların bürokratik işlemlerle sınırlı kaldığı, kadınları güçlendirecek çalışmaların yapılmadığı yönünde gözlemler bulunmaktadır.

Sağlık kurumları

Sağlık kurumları, şiddetin fiziksel ve psikolojik etkilerini teşhis ve tedavi etme, şiddeti polise bildirme gibi konularda sorumluluk taşır. Ancak sağlık kurumlarında, kadınların yaşadığı şiddet görmezden gelinebilmekte, kadınlara yönelik olumsuz bir tutum sergilenabilmekte ve ilgili kurumlara yönlendirme

yapılmayabilmektedir (Mullender, 1996: 111–130). Türkiye’deki sağlık kurumlarında da benzer şekilde olumsuz ya da çelişkili tutum sergileyebildiği bilinmektedir. Sağlık personeliyle yapılan bir araştırma sonuçları (Yazıcı ve Mamuk, 2010: 75), aile sorunu olduğu için aile içi şiddetin müdahale edilmemesi gereken bir durum olduğu yargısının % 28, 7 oranında desteklendiğini göstermekte, kadına yönelik aile içi şiddet vakalarına ilgisiz kalınabildiğine işaret etmektedir. Şiddetle mücadele sürecinde kurumlara başvuru yapan kadınların, sağlık kuruluşlarından memnuniyet düzeylerinin %67 düzeyinde olması (Akadlı-Ergöçmen ve diğ., 2009: 89) diğer önemli göstergedir.

3.4.4.2. Askerlik

Türkiye’de askerliğin, sağlıklı ve heteroseksüel bütün erkeklerin yerine getirmesi zorunlu bir “*vatan borcu*” olması, askerliği, erkekliğin eril şiddetle bağlantısını anlamada önemli bir yere taşır. Erkek olmanın şartlarından biri olarak görülen askerlik, erkeklerin yaşamında dönüm noktalarından biri sayılmaktadır. Şiddetin, devlet güvenliği üzerinden kurumsallaştığı en güçlü iktidar mekanizması olan askeri yapılar, hegemonik erkekliğin oluşmasında büyük önem taşır. Sert disipline ve katı bir hiyerarşik örgütlenmeye dayanmasıyla ve şiddet kullanma yetkisiyle, erkeklik sertlik ve şiddetle özdeşleştirilir. Devletin, şiddeti askerler üzerinden uygulaması, erkeklerin şiddet kullanması için meşrulaştırıcı bir işlev görmekte ve şiddetin erkekliğin doğal bir parçası olduğu düşüncesine yol açmaktadır. Birçok ülkede zorunlu hizmet olan askerlik, sertlik, dayanıklılık ve şiddetle özdeşleştirilen erkeklik idealinden yararlanır. Hegemonik erkeklik, devletin iktidarıyla bağlantılı olarak yeniden üretilmekte ve iktidarı sağlamlaştırmada araç olarak kullanılmaktadır.

Askerlikte erkeklik imgesi; fiziksel sertlik, disiplin, zor koşullara dayanıklılık, itaat etme, hiyerarşi, risk ve sorumluluk alma, çatışma, saldırganlık ve şiddet, kaba bir heteroseksüellik, duygudan arındırılmış mantık, şikâyet etmeme, teknolojiyi kullanmada ustalık gibi özelliklerle yapılandırılır ve bu özellikler sürekli olarak sınanır (Barrett, 2005: 81, 95; Sinclair-Webb, 2006: 73, 87; Selek, 2008: 163). Askerlikte, kurallara uyma, itaat etme, riskli durumlarda cesaret gösterme ve

şiddet uygulama öğretilir. Bunların öğrenilmesi süreci, disiplin ve katı uygulamalarla gerçekleşmektedir (Barrett, 2005: 8; Selek, 2008: 88–95). Saçların kesilmesi, tek tip kıyafet ve koğuş tipi yatakhane gibi uygulamalarla bireysellik ortadan kaldırılarak, şiddete dayanan katı cezalarla itaat benimsetilmektedir. Bunlara uymayanlar dışlanarak, erkekler arasında rekabet ve hiyerarşi oluşturulur.

Emirlere itaat etmek zorunda olan askerler, bu durumun üstesinden gelebilmek için disipline ve emirlere uymayı erkeklikle özdeşleştirmektedir. Bu süreçte kadınlar ve eşcinsel erkekler, güçsüz ve dayanıksız oldukları yönünde etiketlenerek, ötekileştirilir (Barrett, 2005: 96; Selek, 2008: 78, 163, 210). Erkekliğin, kadınlık karşıtlığı üzerinden kurulması, erkeğin güçlü, kadının ise güçsüz olduğuna ilişkin inançla da pekiştirilmektedir. Dolayısıyla askerlik, erkekliğin iktidarla ve şiddetle bağlantısını açık bir şekilde gösteren önemli bir cinsiyetlendirme sürecidir (Karner, 1998: 198; Onur ve Koyuncu, 2004: 40; Sinclair- Webb, 2006: 69; Selek, 2008).

Milliyetçiliğin, vatanseverlik üzerinden şiddeti ve ölümü, şehitlik makamıyla yüceltmesi ve askerliği kutsal bir vatan borcu olarak tanımlaması, erkekliğin şiddetle yapılanmasını sağlamaktadır. Sancar (2009: 156) da, askeri yapıların, mikro düzeyde kültürel bir pratik olan hegemonik erkekliği, makro düzeydeki ekonomik ve politik yapılarla bağlantılandığını belirtir. Milliyetçilik söylemi ile birlikte askeri yapıların ve hegemonik erkekliğin birbirini beslediğini ifade eder.

“*Her Türk asker doğar*” sözü ile somutlaşan, milleti temel olarak erkeklerle tanımlayan militerleşmiş toplum kurgusundan dışarı çıkmanın, “*vatan hainliği*” ile suçlanması, erkekleri şiddete dayalı erkeklik kurgusu içinde sınırlandırır:

Ben katı biriyim, muhafazakârim. Askerliğini yapmayanları eleştirmişimdir (Murat, Adsız Alkolikler).

Anlatılar doğrultusunda, askerliğin erkeği şiddetle yapılandırması; askerliğin erkeği güçlü hissettirmesi, şiddeti öğretmesi, güçsüzleştirilmesi, askerde milliyetçi şiddete maruz kalmak ve savaşmak temaları altında yorumlanmaktadır.

Askerliğin erkeği güçlü hissettirmesi

Erkeği, fiziksel ve psikolojik olarak güçlü olarak kurgulayan askerlik süreci, erkekleri hegemonik erkeklik idealine yakınlaştırmaktadır. Çeşitli sınamalardan başarıyla geçen erkekler, güçlendiklerini hissetmektedir:

Askerlik insanı güçlendirir (Mürsel, Açık Cezaevi).

(Askerde erkek olmayla ilgili anlayışında değişiklik olduğu sorulduğunda) Tabi, erkek güçlü olacak. Yani gittiğim yere hükmetmeyi seviyodum. Gittiğim yerde, bulunduğum ortamda sözüm dinlensin, sözüm geçerli olsun, kimse bana posta koyamasın, kabadayılık yapamasın bana. Felsefem bu, yaşam felsefem buydu (Cafer, Adsız Alkolikler).

Silah eğitimi almak ve silah kullanabilmek, erkeğe güç vermektedir:

Silah, büyük bir güç askerlikte... (Yetkin, Açık Cezaevi).

Güçlenmenin bir parçası olarak cesaret kazanmak, hegemonik erkeğin kuruluşu için erkeğe destek vermektedir:

Askerde biraz daha cesaretlendim... O şekilde bi cesaret kazandık yani. Bi de komando olarak askerliğini yapmışsın, onun verdiği bir heyecan var. Bitirip gelmişim, kazasız belasız (Hüseyn, Adsız Alkolikler).

Askerlik sürecinde güç veren eğitim ve disiplin pratiklerinin etkisinin kalıcı olmadığı da tartışılmaktadır:

Askerlik pek değiştirmede, yani şöyle bir şey hissetmişim sadece. Yeni bir güç gelmişti, oradaki eğitim disiplin falan filan. Ama bu çok çabuk geçti. Sürekli yapılmadığı zaman, insanda duracak şeyler değil bunlar (Mete, Adsız Alkolikler).

Görüldüğü üzere bazı erkekler, askerliğin erkeği güçlü ve cesur olarak kurguladığı tartışmasını doğrular şekilde güçlendiklerini, cesaretlerinin arttığını belirtmekte, ancak bunun kalıcılığını da tartışmaktadır. Erkek olmanın gereklerini yerine getirme konusunda, kurumsal düzeyde destek alan erkekler, devletin erkekten güçlü ve cesur olma yönündeki beklentilerini yerine getirmeye çalışmaktadır.

Askerliğin şiddeti öğretmesi

Vatani koruma sorumluluğu yüklenmiş olan erkekler, askerlik sürecinde şiddet kullanmayı teknikleriyle birlikte sistematik bir biçimde öğrenerek, gerektiği

durumlarda şiddet kullanmanın erkeğin hakkı ve görevi olduğu düşüncesini içselleştirir. Selek (2008: 88), askerlikte şiddet araçlarını kullanma yeteneğinin, erkekliğin temel unsurlarından biri haline geldiğini belirtir.

Eşini öldürmüş olan Cihan, askerlik yapmadan önce silah ve şiddete karşı olduğunu, ancak sık sık silahlı çatışmada savaştığını ve istemediği halde devlet adına insan öldürdüğünü belirtmiştir:

Silahı verdiklerinde, vatan için alıyosun. Vur emri verildiğinde, istemesen de vurmak zorundasın. Ben, silah ve şiddete karşıydım (Cihan, Kapalı Cezaevi).

Zorunlu askerlik uygulaması nedeniyle istemedikleri halde şiddet uygulamak zorunda olmak ve şiddeti devlet adına uygulamak, erkekliği şiddetle yapılandırmakta ve kadına yönelik şiddet uygulama konusunda da erkeği şiddet bilgisiyle donatmaktadır.

Savaş travması

Türkiye’de askerlik döneminde erkeklerin şiddetle yapılanmasına etkide bulunan en önemli sorun, Kürt sorunu nedeniyle Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde 1984 yılından bu yana değişen yoğunlukta devam eden savaştır. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yoğunlaşan savaş, toplumdaki militarist değerleri destekleyerek, erkek egemenliğini güçlendirmektedir (İlkkaracan, 2001: 4). Bölgede kadına yönelik aile içi şiddetin yaygınlığı (% 47,7) (KSGM, 2009: 47), bu bağlamda da düşünülmelidir.

Toplumun militerleşmesine, şiddet dilinin yaygınlaşmasına ve şiddetin olağanlaşmasına neden olan savaştan, özellikle bölgede görevlendirilen askerlerin yoğun şekilde etkilendiği ortaya çıkmıştır:

Berbat geçti askerlik. Askerliği Muş Mazgirt’te yaptım. Operasyonlarda geçti. Dokuz ay operasyonlarda, topçu er olarak... 94’te askerdim. Tansu Çiller, başbakandı. Yedi sekiz arkadaşımı şehit verdim, sıcak çatışmada. Hem zor geçti, hem de operasyonlarda çok şey gördüm. Oraya çıktığımız zaman, ölüm korkusu görmüyoduk. Karşınıza çıkan teröriste vur emri verilmemişse, geçip gidiyordu. İşin içinde bi iş var, diyodum. Terörist de öldürdük, masum da öldürdük, aile de öldürdük. İnsan ister istemez vicdan azabı çekiyo. Zaman zaman rüyalarım giriyö hala. İnsanın bakışı, çığlık

atışı... Gecenin üçünde eve girip, silah arıyoduk. Tekme tokat dövüyodük aileleri. Söylüyodum komutana neden böyle diye, dağda gördüğümüzü öldürme diyosun, burada da böyle diye. Emir altındaydık, elimizden bişey gelmiyodu. Silahı verdiklerinde, vatan için alıyosun. Vur emri verildiğinde, istemesen de vurmak zorundasın. Ben silah ve şiddete karşıydım. İçine girdikten sonra öğrendik. Roketin düğmesine bas diyo, köyün çıkışına. Basmasan dayak yiyosun. Belki de terörist değiller (Cihan, Kapalı Cezaevi).

Askerlikteki şiddet yetkisi, intikam duygusuyla birleştiğinde, ölüye işkence yapma isteğine dönüşebilmektedir:

Askerliğimi 1995'te yaptım. Dağ komandosu olduktan sonra Batman'a gittim. Çatışmalara katıldım. Askere gitmek zoruma gitti. Polis olarak rütbeliyken, askerde daha alt kademedede yer almak iyi değil. Polislerin askere gitmemesi gerekiyo. Askerliğin profesyonel olarak oluşması lazımdı. Koruculara eğitim yaptırmak çok zordur. Ben bunu başardım, eğitimim ve mesleğimden kaynaklanan yetki, güç ve yönetim vardı. Asker olarak, insanlara (yöre halkına) potansiyel terörist olarak bakılmasını engellemeye çalıştım. Üst rütbem, benden daha çok şiddet bekliyodu. Sen nasıl polissin, diyodu ama ben yapmadım. Çünkü duygulara yenik düşmemek lazım diye konuştum. Silah, büyük bir güç askerlikte... Tüm rütbeli askerler, ölü teröristlere işkence uygulamak istiyodu. Kulak kesmek gibi şeyler yapıyolardı ama orda önüne geçtik. Askerin de yanlışları oluyodu (Yetkin, Açık Cezaevi).

Savaşmak, erkekler üzerinde olumsuz birçok etkide bulunur. Kendi güvenliklerini tehdit altında hissetme ve korku duymanın sürekli bir hal alması, gündelik yaşantı içinde endişeli bir ruh haline yol açar (Karner, 1998: 222). Bu durumu kanıtlayan anlatılar, askerliğin erkekler için zor bir süreç olduğunu ve unutulmaya çalışıldığını göstermektedir:

Baskın falan olacak diye korkularım oluyodu. Her an gidebilirim diye düşünüyosun. Hala etkisi var, hala rüyalarım giriyodu. Daha çok içime kapandım. Açıl diye beni dolaştırmaya çalışırlardı. Kendimi işe vermeye çalıştım (Cihan, Kapalı Cezaevi).

Ben sildim askerliği geldikten sonra. Askerde dayak yok ama baskı var (Mert, Denetimli Serbestlik)

Savaşta şiddet ve ölüm karşısında korkma, üzülme, ağlama, yas tutma gibi duygu ve tepkilerin ifade edilememesi, savaşın travmatik etkisini artırır. Bu duyguların daha çok öfke, intikam ve şiddet olarak ifade edilmesine izin verilmesi, askerlerin şiddet uygulamaya devam etmelerini sağlayabilmektedir (Karner, 1998: 225–227).

Erkeklerin askerlik döneminde maruz kaldıkları ve uygulamak durumunda kaldıkları şiddet, erkeklerde travmaya neden olabilmektedir. Sürekli tetikte olma hali ve tehdit algısının artması, korku ve öfke duygularının yoğunluğu gibi sorunlar yaşanmaktadır (Herman, 2007: 43–50). Yaşadıkları travmanın ardından herhangi bir sağıltım sürecinden geçmeden toplumsal yaşama geri dönmeleri, şiddetin gündelik yaşantılarında olağanlaşmasına neden olur (Değirmencioğlu, 2007: 180; Karner, 1998: 226–230).

Cihan, savaşta uygulanan şiddet ile gündelik yaşamdaki şiddet arasında bağlantı kurmaktadır:

O şiddeti buraya döndüğümde yansıtır mıyım diye korktum. İnsanlar birbirlerine daha çok şiddet kullanmaya başladı (Cihan, Kapalı Cezaevi).

Savaş, terör ve çete çatışmaları gibi şiddet olayları, kadına yönelik cinsel şiddeti de erkeklik göstergesi haline getirmektedir (Connell, 2005b: 44). Özellikle silahlı çatışma koşullarında etkinliğini artıran asker ve polis güçleri, ataerkil yapıyı güçlendirerek ve şiddeti olağanlaştırarak, erkeğin kadına uyguladığı şiddeti artırır. Çatışmaların sona ermesinden sonra da erkeklerin yaşamlarının bir parçası haline gelmiş olan şiddet, ev yaşantısı içinde sürdürülür (Ertürk, 2008: 3; Adelman, 2003: 1132).

Çatışma ve savaşlarda, askerlerin kadına karşı cinsel şiddet uyguladığına ve cinsel şiddetin bir savaş yöntemi olarak kullanıldığına dair anlatı, şiddet yetkisinin sonuçlarını göstermektedir:

1992 yılında gittim askere. Siirt Eruh'ta yaptım askerliği. Dönem çok kötüydü. Hatta gittiğimizde, bi hafta pusuya düşmüştü bizim bölük. İki tane şehit vermişler. Onun yası vardı, bizim gittiğimizde. Aynı acemi birliği gibi, intikale gidiyoruz, dediler. Bi gittik, 27 gün sonra geldik koğuşa. Nevresimimizi görmedik yani. Ben hiç çatışmaya girmedim. Yalnız, bi karakol basıldıydı. O karakolu korumak için 15–20 gün korumalığını yaptık, dağda kaldık yani. Onun dışında bi köy aramasına gittiydim ben. Hatta bi köy aramasında, bölük komutanımız... Ben bi evi arıyodum. Bayan, güzel bi bayandı. Zaten hiç erkek yoktu köyde. Ondan sonra bölük komutanı, sen dışarı çık, kapıda bekle, dedi. İçeriden bağırışlar geldi. Bir saat sonra çıktı. Kadın ağlayarak çıktı. Ondan sonra bölük komutanı, o evi yaktı. 'Ahh yandı komitan' diye ağıt tutturdu, kadın orada. Hiç kulaklarımdaymış gitmez yani. O çok zoruma gittiymiş aslında (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Anlatılardan da görüldüğü üzere savaşmak, erkeğin üzerinde olumsuz etkilerde bulunmakta ve kadına yönelik şiddetin artmasına neden olmaktadır.

Askerliğin erkeği güçsüzleştirilmesi

Askerliğin, erkekliği şiddetle yapılandırma süreci, diğer toplumsal kurumlarda olduğundan farklılık gösterir. Askerlerin kendilerine uygulanan şiddetle güçsüzleştirilmesi, askerliğin duygusal yükünü artırır. Nitekim Barrett (2005: 82), askerlik sürecindeki sert hiyerarşi ve denetim mekanizmasının, bireysellik ve bağımsızlık üzerinden kurulan hegemonik erkeklikle çelişik bir durum yarattığını tartışmaktadır.

“Birliğe teslim olma” ifadesiyle kendini açıkça gösteren süreçte, öznel kimliğinden vazgeçmeye zorlanarak, erkeğin itaat etmesi sağlanır. Selek (2008: 86) de bu sürecin erkeklere toplumsal hiyerarşide kendilerinden aşağıda olanları nasıl denetleyeceklerini öğrettiğini belirtir.

Askerde dayak yok ama baskı var. İlk gün komutan, bir eri dövmüştü sadece. Çok farklı yerlerden insanlar var, köylerden gelen insanlar var. O yüzden komutanların hakkı var (Mert, Denetimli Serbestlik).

Çeşitli araştırmalarda (Selek, 2008: 93, 104–106, 190; Mansley, 2009: 166; Karner, 1998: 224–231; Zorunlu Askerlik Sırasında Yaşanan Hak İhlalleri Raporu, 2012: 74) erkekler, askerlik deneyimlerini, kendilerini zayıflatan bir süreç olarak tanımlayarak, askerlikte gerekli olan şiddet kullanımının, sivil yaşama döndüklerinde uyum sağlama sorunu yaşamalarına neden olduğunu aktarmıştır.

Cihan, askerlik dönüşü, gündelik yaşama uyum sağlayamamayla ilgili sıkıntı yaşadığını şöyle ifade etmektedir:

İnsan dağda yürüdüğü için asfaltta yürüyemiyodum. Kırmızı ışığı unutmuşum. Hep amcaoğullarıyla yürüyodum (Cihan, Kapalı Cezaevi).

Yine araştırmalarda (Sancar, 2009: 158–164; Selek, 2008: 93–97, 130; Bora ve Üstün, 2010: 18) da ortaya çıktığı gibi askerlik, erkeklerin katı hiyerarşik yapı içinde aşağılandığı, dayak, küfür, tehdit gibi şiddet biçimlerine maruz kaldığı, korku ile cesur olma gereğini birlikte yaşadığı bir süreçtir. Bu nedenlerle

psikolojik sorunlar yaşama, kalıcı olarak psikolojik bir rahatsızlığa sahip olma sorunlarına rastlanmaktadır (Zorunlu Askerlik Sırasında Yaşanan Hak İhlalleri Raporu, 2012: 74-77).

Asker intiharları ve intihar görüntüsü verildiği iddia edilen ölümler ise aynı yaş grubundaki Türkiye ortalamasınının 2.5 katıdır. 2011 yılında 65, 2012 yılında ise 70 askerin intihar ettiği bilinmektedir (<http://www.askerhaklari.com/turkiyede-asker-intiharlari>).

Bu açıdan düşünüldüğünde erkekliğin zor bir sınav haline geldiği askerlik, erkekleri kahramanlıkla ödüllendirirken, diğer taraftan da şiddet mağduru haline getirir:

Erkek olarak silahı seviyorum tabi. Tam olarak erkek hissediyodum kendimi, elime silah verilince. Ama zor da askerlik, bilirsiniz. Neler yapıyorlar (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Bi komutanın boyasını yapıyoken, komutan beni dövdü. Arkadaşlar dedi ki, o dayağa karşılık cinnet anı yaşaman lazımdı, dediler. Ben de komutan, atar dayak, dedim. Komutan da özür diledi benden (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Komutanlar şiddet uyguluyodu ama işini yapmayana (Fatih, Kapalı Cezaevi).

Ben aksi biriydim. Çavuştum ben, kibirli bi çavuş. Bi seferinde bi yüzbaşından üç şamar yedim. En azından 80–100 kişinin arasında sopa yemiştim. Kendimi bi halt sanıyodum, kibir had safhadaydı (Murat, Adsız Alkolikler).

Askerde yine zayıftım, acemi birliğindeydim. Muayeneye gittiğimde- ilk oradan başlayım- askerliğe gitmeden önce. Gözlük kaç numara, dedi. İki numara, dedim. Yanındaki bayan doktor: Hımm... Gözlüklü komando olsun bu da, dedi. Gülerek dalga geçer gibi gönderdiler beni. Manisa Kırkağaç'a gittim, acemi birliğinde. Çok zoruma gidiyodu, o spor yapması. İşte sabah temizlik yaptırıyolardı, mıntıka temizliği falan... (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Selek (2008) de, askerlik sürecinde erkeklerin, “sürüne sürüne” şiddetle ve erkek olmayla nasıl ilişkilendiklerini çarpıcı bir şekilde anlatmaktadır:

“Tüm bu görevleri öğrenirken, yani pişerken, erkek kendi sınırlarını zorluyor, şamarı, öfkeyi, bastırmayı, intikamı, hıncı yaşıyor. Sürüne sürüne öğrenilen erkeklik, iktidar vaadiyle iktidarsızlığın bir arada deneyimlendiği bir süreç oluyor. Şişirilmiş varlığıyla, zayıflıklarıyla yüzleşen ‘erkek adam’, akıl adına ‘tükürdüğünü yalarken’ korkularını, dolayısıyla şiddetini büyütüyor.” (Selek, 2008: 212).

Erkeğin yaşadığı güç ve güçsüzlük çelişkisi, şiddetin telafi mekanizması olarak kullanılmasına neden olabilmektedir. Yaşanan zayıflığa karşın, güçlü olma beklentisini karşılayamamanın yarattığı gerilim, şiddetle boşalma olanağı bulabilmektedir.

Milliyetçi şiddete maruz kalmak

Hegemonik erkekliğin, farklı erkeklikler arasındaki iktidar ilişkileri bağlamında oluşumunda cinsiyetçilik, ırkçılık ve homofobinin etkisini vurgulayan tartışma (Kimmel, 2005b: 6–7; Messerschmidt, 2008: 164), askerlik sürecini anlamada önemlidir. Üst rütbeli askerlerin, alt rütbedeki askerlere ya da egemen konumda olan etnik kimlikten olan askerlerin, ezilen etnik kimlikteki askerlere milliyetçilik üzerinden uyguladığı şiddet, erkekler arasındaki ezme ve ezilme ilişkilerini göstermektedir:

Askerliğin zorluğu var, ancak askerlikte ilk tanışmış olduğun üst alt olayı, ırkçılık söz konusu. Ben ırkçılık yapmadım... Askerler arasında baskı ve şiddet oluyodu. Askere zaten sıkıntılı gittim. Alt üst meselesinden dolayı şiddet çok oluyodu. ... Askerlik veya buraların (Cezaevi) şiddet uygulamada etkisi var (Mürsel, Açık Cezaevi).

Askerliğimi berbat geçirdim. 32 ay ceza aldım, altı ay yattım iyi halde. O zaman 90'larda gerilla baya şeydi. Askerde Kürt kimliği üzerinde asimilasyon, barbarlık vardı. Bizim o zamanlar elimizde kitap, mektup oluyodu, kaset dinliyoduk o kadar. Başka bişey yoktu. Donumuza kadar bakıyolardı. Dürtüyolardı, beni dürttüğçe benim bilincim oldu. Beni düрте, döve döve Kürt yaptılar. Benim İzmir'de kimse Kürt olduğumu düşünmezdi. Beni Kürt yaptılar. Arkadaşlar da beni bilinçlendirdi. Oradaki şiddetten, işkenceden... (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

(Askerlik) Hayatımı değiştirdi. Ağza alınmaz küfürler etmeye başladım. Türkçe bilmeyenler orda eziliyo, hakarete uğruyo. Ayrım çok... Onbaşılık sınavına girecektim, beni almadılar (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Erkeklerin uymak zorunda oldukları otorite karşısındaki güçsüzlükleri, savaşıma yoluyla telafi edilmeye çalışılır. Otoritenin şiddeti karşısındaki itaat, yeniden şiddete dönüşmektedir.

Tüm bu anlatılar ışığında düşünüldüğünde, erkek olmanın önemli bir aşaması olan askerlik yapmak, erkeği sert bir disiplin anlayışı ve dışlayıcı bir milliyetçilik çerçevesinde şiddete maruz bırakmakta, aynı zamanda şiddet uygulama yetkisi

vererek erkeklığı şiddetle ilişkilendirmektedir. Özellikle rütbesiz askerleri güçsüzleştiren askerlik, vatani koruma görevi doğrultusunda, şiddet yetkisinin verilmesiyle erkeği güçlendirmektedir. Savaşın tüm toplumsal yaşamdaki izdüşümü çoğunlukla yine şiddet olmakta; kadınlar, halka halka topluma yayılan şiddetin kurbanı olabilmektedir.

3.4.4.3. Polis Olmak

Polis kurumu ile devletin meşru şiddeti icra edilmektedir. Erkeklerin ağırlıkta olduğu kurumda, hiyerarşik bir yapı içinde şiddet kullanma yetkisine sahip olan polisler için şiddet sıradanlaşabilmektedir. Dolayısıyla Connell (1998: 215–216) ve Segal'in (1992: 324) de ifade ettiği üzere polislik gibi “güvenlik ve savunma” mesleklerinin, erkekler tarafından yerine getirilmesi, erkekle şiddet arasında toplumsal bir bağ kurmaktadır.

Polisin şiddet kullanma yetkisi, bazı durumlarda denetim dışına çıkabilmektedir:

Polisken sık sık silah kullandım, operasyona gidince. Cenabı Allah, elimize belimize atmayı nasip etmesin derdik. İlk hedef canlı yakalamaktı. Ama oluyodu. Arkadaşın şehit oluyo. O zaman silah atıyosun tabi. Polis olmasaydım da yine öldürürdüm. İnsanın dayanma gücü var. Herkes hata yapar, önemli olan hatadan geri dönebilmek (Kürşat, Açık Cezaevi).

Çevik Kuvvet'te komiser olarak çalışmış olan Yetkin ise, polislerin şiddet kullanmasını engellemeye çalıştığını ifade ederek, şiddetin şiddeti körüklediğini belirtmiştir:

Çevik Kuvvet'te şiddet var. Ama ben engellemeye çalıştım. Konuşarak şiddetin önüne geçmeye çalıştım ve “baba komiser” unvanını aldım. Şiddet, şiddeti doğuruyo, her şeyi bitiriyo (Yetkin, Açık Cezaevi).

Aile içi şiddetle ilişki olduğu bilinen pek çok risk faktörü, polis kültürü içinde bulunur. Bu faktörlerin başında, toplumdan yalıtılmışlık, şiddete maruz kalma, mesleki tükenmişlik ve otoriter olma gelmektedir (Johnson ve diğ., 2005: 6).

Denetim ve otoritenin, polisliği tanımlayan öğelerden olması, hegemonik erkekle yakın ilişkisini ortaya koymaktadır:

Yetki, yönetim ve güç... Polislik budur (Yetkin, Açık Cezaevi).

Polislik mesleği, iktidarı ve otoriter tutumları beraberinde getirmektedir. Polisler, şiddet içeren sözel ve fiziksel taktikleri öğrenir ve bunları genel davranış kalıplarına dönüştürebilirler. Sürekli olarak şiddeti araç olarak kullanan polisler, bu davranışları ailelerine de taşıyabilmektedir (Johnson ve diğ., 2005: 4).

Kadının erkeğin üstüne gitmemesi lazım. Polislikte özellikle, kadının anlayışlı olması lazım eşine. Akşama kadar neler yaşıyo polis sokakta? Hanımının en büyük destekçisi olması lazım. Olayın verdiği stresle, gerginlikle kavgalarımız oluyodu. Derdime ortak da oluyodu. Ama genelde işimi yansıtmadım (Kürşat, Açık Cezaevi).

Eşinin silahıyla intihar ettiğini iddia eden ve on yıldır hükümlü olarak cezaevinde cezası infaz edilmekte olan Yetkin ise olaydan önce atış eğitimi aldığını anlatmıştır:

Yurtdışı sınavlarına hazırlanıyoken, atışta iyi olmadığım için poligonlara gittim ve çalıştım. Onda da başarılı oldum. O dönemde rahmetli okuldan bunalmıştı, tatile git, dedim... Benim hatalarım oldu ama ona tetiği çektirecek kadar değil. Eşim tetiği çekti, intihar etti (Yetkin, Açık Cezaevi).

Polisler, şiddeti sorun çözme aracı olarak görme eğilimindedir. Şiddet uyguladıkları kişiyi nesneleştirerek, duyarsızlaşmaları, mesleğin gereği olarak yaşanabilmektedir (Huggins ve Haritos-Fatouros, 1998: 36–50).

Öldürmeyi çözüm aracı olarak gören ve işlediği kadın cinayetini, dakika hesabı yaparak anlatabilen Kürşat, 20 yıl boyunca Terörle Mücadele Şubesi'nde çalışmış bir polistir. Anlatısında, uyguladığı şiddete karşı duyarsızlığı açık bir şekilde görülmektedir:

Osmaniye'ye gittim. 25 dakikada oldu her şey. Oyun yazıldı. Oyuncak gibi hissettim kendimi. Tahrik etti telefonda beni. Küfürler etti bana, çocuğuma. Ben, dedim, ben geliyorum. Osmaniye'ye gittim. 25 dakikada işi bitirdim. 15. 35'te gittim, 16'da iş bitti (Kürşat, Açık Cezaevi).

Polislik, erkeği otorite, hiyerarşi ve şiddet ekseninde kurgulayan bir güç olarak, şiddet kullanma yetkisiyle öne çıkmaktadır. Özellikle toplumsal olaylara müdahale ve terörle mücadele birimlerinde çalışan polislerin, şiddet kullanması, yaşamına da yansiyarak kadına yönelik şiddete dönüşebilmektedir.

3.4.4.4. Devlet Şiddetine Maruz Kalmak

“Kurbanın kişiliğini yok etmek, kimliğini parçalamak, anksiyete yaratmak için bir baskı aracı” olarak kullanılan işkence (Cankurtaran-Öntaş, 2010: 105), devlet güçleri aracılığıyla polis merkezleri ve cezaevlerinde uygulanabilmektedir. Türkiye’de işkence, yasal değişiklikler ve sivil toplum kuruluşlarının mücadelesiyle azalmış ancak tam olarak sonlandırılmamıştır. Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfının (TOHAV) İşkence Mağdurlarına Yönelik Rehabilitasyon Programına başvuran 99 kişiden, 95’inin siyasi nedenlerden dolayı işkence gördüğü belirlenmiştir. Son dönemde özellikle Güneydoğu ve Doğu illerinde, devlet güçlerinin sivil halka yönelik işkencesi ön plana çıkmaktadır (TOHAV İzleme Raporu 2011, 2012: 26, 31, 66).

İşkence, fiziksel yaralanmalardan daha fazla ruhsal yaralanmaya yol açmakta ve işkencenin izleri yıllar boyu devam edebilmektedir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından bir protesto eylemine katıldığı için tutuklanan Cafer, henüz 17 yaşındayken gördüğü işkencenin etkisini uzun yıllar yaşamaya devam etmiştir:

Olaylar falan vardı. 12 Eylül oldu. Okulda taşlaşma falan. Akşamlar şey çok oluyodu, yüz yüze kavga değil de, silahların falan patladığı oluyodu her gece. 12 Eylül olduktan sonra, lise sondaydım ben. İdamlar vardı, insanları asıyolardı. İnsanları asmayın diye eylem yaptık. Aldılar, içeri tıktılar. Bir ay Etimesgut’ta yattım, askeri cezaevinde. Sonra orayı kapattılar, bir ay da Mamak’ta yattım. Yaşım, daha 17 o zaman. Yaşımızı, küçüklüğümüzü falan saydılar, bıraktılar. İki ay sonra dışarıdan mahkemem oldu. Cezaevinde şiddet, işkence tabii vardı. Öyle ince işkence görmedim ama kaba dayakla karşılaştım. İşkence görenlerin sesinden yatamadım. Kulağımın altına, ikinci şubede emniyet sarayında, poşet koyup yatıyodum ki onun hışırtısından sesleri duymıyım diye. Sonra da polis korkusu başladı bende. Çok yoğun polis korkusu başladı, yıllarca... Şu ayıklık sürecime kadar, polis korkusu yaşadım (Cafer, Adsız Alkolikler).

Eşine uzun yıllar boyunca işkence eden ve daha sonra öldüren Mahmut ise bazı siyasi partilerle bağlantısı nedeniyle gözaltı sürecinde işkence gördüğünü ve tutuklandığını anlatmıştır. Eşinin kendisini ihbar ettiğinden şüphe etmeye başlamış ve aralarında sorunlar yaşanmıştır. Görüşme sırasındaki çelişkili anlatıları ve şüpheli düşünceleri nedeniyle psikolojik sorunları olduğunu düşündürten Mahmut’un sorunları gözaltı sürecinden sonra başlamıştır:

Önceleri, rahmetliyle aram iyiydi. 1990'da Abdullah Öcalan'ı Türkiye'ye getirdiklerinden sonra, beni içeri aldılar. Beni, rahmetliyi, abimi içeri aldılar. 17 sene ile yargılandım, işkencede konuşmadım, zaten bişey yapmamıştım. Dört sene aldım, yardım ve yataklıktan. 10 ay yattım, şartlı tahliye oldum (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Eşim içerde yatmadı, gözaltında tuttular. Konuşturmak için işkence yapmışlar. Ondan sonra tamamen değişti. Tamamen onların kontrolüne girdi. Zaten çocukları yanıma alıcam, boşanmak istiyorum, istediğim gibi yaşarım, diyodu. Onlardan güç alıyodu. Polis biz bunu içeri atarız falan deyince, bana karşı değişti tavrı. Önce bana kene gibi yapıştırdı, ben iterdim. Hapisten sonra tersi oldu, o beni itiyodu... Bütün süreç rahmetliye gözaltında işkence yaptıktan sonra başladı. Devletin güçleri, bundan bişey olmaz içeri alırsız, dediler. O da, onların tarafında oldu. Bana yeşil kart vermediler, inşaata gittiğimde. Döndüm ki ona yeşil kart vermişler. Rahmetliyle anlaşma yapmışlardı, demek ki söz vermişlerdi... Rahmetli çift taraflı çalışıyodu. Hem partiye hem de devlete gidiyodu (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Eşine birçok kez işkence etmiş olan Mahmut'un yaşadığı işkencenin etkileri, uyguladığı şiddeti tanımlarken kullandığı ifadelerde kendini göstermektedir:

Anlatmıştım ya, hurdayı satarken oldu. İlk kötü yaptığımı bir Yahudi, Filistinliye yapmaz, belki Çevik Kuvvet, PKK'lıya yapmaz. Ama rahmetli bilinçli yapıyodu sanki (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Devlet eliyle uygulanan insanlık suçu olan işkencenin erkeğe yaşattığı yoğun korku, endişe ve acı, erkeği travmatize edebilmekte ve anlatılardan anlaşılacağı üzere bu durum kadına şiddet uygulamaya etki edebilmektedir.

3.4.5. Alkolizm

Alkolizm, çoğu kez şiddetle ilişkilendirilmekte ve şiddetin ortaya çıkmasının nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Bu nedenle kadına yönelik şiddet sorununda alkolizmin rolü, Adsız Alkoliklerle yapılan görüşmeler ışığında anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Alkol içmenin, "erkek" olmanın gerekliliği olarak görüldüğü (Karner, 1998: 219; Peralta ve diğ., 2010: 402; de Visser, 2009: 370), Adsız Alkolikler grubundan erkeklerle yapılan görüşmelerde de ortaya çıkmıştır:

Babam şöyle bir adamdı; içebilen, silah atan bir erkek istiyolardı (Mete, Adsız Alkolikler).

Birçok kez aşırı alkol kullanımının şiddetle sonuçlanması, bu iki eylemin erkeklığı kurmasındaki etkisiyle açıklanır (Peralta ve diğ., 2010: 389). Kendi bedenine zarar verebilecek riskli davranışlarda bulunmak, ironik bir şekilde erkeklığın göstergesidir. Kavgaya karışmak, kendini yaralamak gibi davranışların yanı sıra aşırı alkol kullanmak da erkeğe özgü bir davranış olarak kabul edilir (Connell ve Messerschmidt, 2005: 834).

Mete, erkeğin şiddet uygulamasına ve alkolizme yönelik düşüncesini şöyle açıklamaktadır:

Şiddet, hep oldu benim hayatımda. Bir erkeğin, ayda bir kere kavga etmesi gerektiğine inanırdım. Alkolü ilk bıraktığımda şiddet uygulamamak beni rahatsız ediyodu. Güçsüz hissediyodum kendimi, eksik hissediyodum, antremansız, pratiksiz (Mete, Adsız Alkolikler).

Erkeklikle bağdaştırılmayan güçsüzlük, korkaklık gibi durumların üstesinden gelebilmek için kullanılan alkol, şiddet uygulanmasını kolaylaştırıcı bir etkidir (Peralta ve diğ., 2010: 401–402; Bancroft, 2002: 24). Aşırı alkol kullanımı, güçsüz erkeği güç, öfke, güven ve cesaretle doldurarak, riskli davranışlara itmektedir.

Grup süreci boyunca kendini çözümlene olanağına kavuşmuş olan Murat ve Cafer'in anlatıları, bu tartışmayı doğrulayacak şekilde alkolizmin nedeni olarak güçsüzlüğü ve yenilgiyi vurgulamaktadır:

Ben yeni fark ettim, isteklerimin her zaman olmayacağını. Ama öyle bastırılmış duygularla yaşamı idame ettirmeye çalışıyosun ki olumsuz bişey olduğunda düşünüş yaşıyodum. Bunu da öfkeyle, höykürmeyle dile getirmeye çalışıyodum. Yani anlaşılan ben güçsüzlüğümü, çaresizliğimi, ezikliğimi, yenilgimi, kuru gürültüyle bastırmaya çalışıyodum (Murat, Adsız Alkolikler).

İnsanlar için olağan olan güçsüzlük ve korkunun yaşanması, erkek için kabul edilemez olabilmekte ve aşırı düzeyde alkol ile üstesinden gelinmeye çalışılabilmektedir:

Alkolün arkasında bir güçsüzlük, iki korku, cesaretsizlik var. Cesaretlenmek için, güçlenmek için içiyodum. Hayata karşı, herkese karşı, kendime... Ben mesela bugün düşündüğümde, çok korkak bi adamım, ama bu dernekte en kabadayı beni bilirlir. (Gülüyor...) En kabadayısı benim, en gözü karası benim (Cafer, Adsız Alkolikler).

Alkolizmin nedeni olarak güçsüzlük ve korku duygularını gösteren Cafer'e, alkollü iken kendisini nasıl hissettiğini sorduğumda ise güçlenme duygusunu vurgulamıştır:

Güçlü... Güçlü... İçince ben şey diyodum; Ankara bana hafif geliyo. Ankara'nın en güçlü adamı benim, ya da bulunduğum yer neresiyse. Hiç bişey düşünemiyodum, yani yaptığım işin sonucu ne olur diye düşünmüyodum. Hep yaptım aklıma geleni (Cafer, Adsız Alkolikler).

Özellikle maço bir erkeklik tarzına sahip erkeklerin, kadınsı olarak tanımlanan zayıflık ve yetersizlik duyguları yaşamaması, yoğun üzüntü ve umutsuzluğa neden olur (Toch, 1998: 175). Alkol, erkeklerin bu duygularla baş edebilmesi için bir çözüm aracı olmaktadır:

Öfke ve kızgınlık bizi eline geçirdiği zaman, içmekten başka yapacağımız hiçbir şey yok. Kızgınlık, açlık, yalnızlık, yorgunluk, mazerette şampiyonluk... Bu dört şey çalışır. Bunların birisi bile çalıştığında, buluşmuşuzdur alkolle (Mete, Adsız Alkolikler).

"İçmek", erkeğin yaşamın geriliminden ve sorunlarından uzaklaşmasına yardımcı olmaktadır:

(Alkole yönlendiren şeyi) Unutmak... Her şeyi unutmak, hiçbir şeyi düşünmemek... (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

En büyük travmam; 1987 yılında orta bire giderken arkadaşım bizim yanımda boğuldu. Onun vermiş olduğu sıkıntıyla ilk kopuşlarımı yaşadım alkolle. Sonra kendimi derslere veremedim, hep ırmak kenarına gidiyodum. İçime kapanıyodum. Sonra sürekli bi yalnızlık hali, vicdan azabı. Güya ben yaptım diye. Hâlbuki üçümüz birlikte karşıya geçerken, o boğuldu. 12–13 yaşlarında böyle bi çocukluk geçti... Arkadaşımın boğulmasından sonra bağ bahçelere gider, uzaklaşmaya çalışırdım. Yitmeye çalışırdım, kaybolma isteği... Yalnızlık duygusu, hiçbir şeyin verdiği hazzı vermezdi (Murat, Adsız Alkolikler).

Alkol almayınca çok gergin oluyodum. Her şeyi kafama takıyodum. İlk başta maddiyat geliyodu, çok parasızlık vardı. Yani insanlar renkli televizyon almaya başladığında, biz siyah beyaz televizyon alabildik. Yoktu, babam yetiştiremiyodu (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Mete, cinsellikle bağlantılı olarak, kadınlarla ilişkilerinde yaşadığı korkuların üstesinden gelebilmek için alkol kullandığını ifade etmiştir:

Ben, her şeyin dayandığı noktanın cinsellik olduğunu düşünüyorum yaşamda. Beğenilmeme korkusu, reddedilme korkusu, yalnızlık korkusu, başarısızlık korkusu. Bunlar hep öğretilmiş bana. O kadar şey yüklenmiş ki,

kişiler tarafından, yaşam tarafından. Bunların altından kalkmanın bir yolu bunlardan soyutlanmanız. İşte benim alkol sağlıyo, bi kaçış benim için. Sonra alışkanlık oluyo (Mete, Adsız Alkolikler).

Yapılan araştırmalarda alkol kullanımı ile aile içi şiddet arasında doğrudan bir bağlantı kurulamamasına karşın, alkolün şiddet uygulama konusunda erkeğe cesaret verdiği anlaşılmıştır. Alkol, tek başına şiddet nedeni olarak belirmemektedir (Peralta ve diğ., 2010: 401–402; Galvani, 2006: 649; Hearn, 2008: 75), ancak alkol kullanan erkeklerin, eşlerine daha fazla şiddet uyguladıkları bilinmektedir (Abramsky ve diğ., 2011: 115). Eşleri tarafından şiddet gören kadınlarla yapılan bir araştırma, alkolün bastırılan duygu ve düşüncelerin şiddetle ortaya çıkması için aracı işlevi gördüğünü göstermektedir (Galvani, 2006: 647–650).

Mete, şiddet uygulama konusunda alkolün kendisini cesaretlendirdiğini ve şiddet için aracı olduğunu belirtmiştir:

Son derste sınıfı içtimaya çektik. Küfürler... Oturun kalkın, oturun kalkın. Bunların hepsini yapabilmek için alkol alırdım ben. Bunların hepsini yapabilmek cesaret işi... Cesaretleli değilim, o kadar cesur olamazdım. 180 derece zıt olduğum hala söylenir. İçtiği zaman bi yaratık... Şiddeti uygulamaya geçişte alkol var (Mete, Adsız Alkolikler).

Fırat ise geçmişte şiddet uygulamak için alkolü bahane gibi kullandığını açıklamıştır:

Keşkelerle yaşamıyorum artık. Ama bazen düşünüyorum, çocuğum olsaydı acaba böyle olmaz mıydı acaba diye. Ama herhalde yine şiddet olurdu diye düşünüyorum. Alkol, çocuk, biraz bahane gibi. Eğer yaşam tarzını net göremiyosan, eksikliklerini onunla bağdaştırıp yeni bi kişilik oluşturmaya çalışıyosun. Mantıksız düşünen bi kişilik, artık onun esiri oluyosun. Senin istemin dışında, iraden dışında gelişiyo (Fırat, Adsız Alkolikler).

Alkolizmin eşe uygulanan şiddetin yoğunluğunu artırdığı, açık bir şekilde ifade edilmektedir:

İlk altı aydan sonra işte, içkiliyken bana dokunma, soru sorma, diyodum. Soru sorduğu zaman tokat atıyodum. Bu sefer, soru sormadığı zaman, niye makarna pişmedi? Bahane arıyodum, içkim bitiyodu. Bu sefer, makarna pişirse, niye şunu pişirmedin, niye makarna pişirdin? Hep bahanelerle yani... Ama öyle fazla aşırı şiddet uygulamadım eşime (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Alkolizmden sonra şiddetin arttığını ve kimlik bunalımı yaşadığımı düşünüyorum (Murat, Adsız Alkolikler).

Alkol olmasa bu kadar olmazdı, sınırı olurdu. Alkol olmasa bunlar olmazdı (Cafer, Adsız Alkolikler).

Öfkeyi en işler hale getiren alkoldür (Fırat, Adsız Alkolikler).

... Yani bunlar çocuk yaştan böyle biriken şeyler, artı bunlara bi de benim de bağımlılığım ekleniyo. Çünkü bilinçliyi ken bi bayanı dövmek var, bi de alkollüyken. Ayıkken bi tane vurursunuz, dönersiniz, bırakırsınız. Ya da küfreder, bırakırsınız. Ama şuurunuz yerinde değilse, akıl sağlığınız yerinde değilse, bu kez şiddeti ne boyutta uyguladığınızı kendiniz de bilmiyorsunuz. Akşam eşinizi döversiniz, sabah kalkar pişman olursunuz, ona yalvarırsınız (Fırat, Adsız Alkolikler).

Grup sürecinde henüz bir yılını doldurmamış olan Hüseyin ise eşine uyguladığı şiddetin nedeninin, alkolizm olduğunu belirtmiştir:

İçtiğim zaman yapıyodum. İçmeyince zaten çok iyi insanım ben. Mümkün değil yani şiddet uygulamam. Bana soru sorulması çok zoruma gidiyodu. 'Bu saate kadar nerdeydin? Niye bu kadar içtin? Kimle içtin? Nerede içtin?' gibi sorular sorduğu zaman, tokatı basıyodum yani. Şimdi, soru sormadığı zaman da oluyodu. Bu sefer yemeği sorun yapıyodum. 'Şunu pişirdin mi?' Yok. 'Niye onu pişirmedin?' Bir dahakine onu pişirir. 'Niye bunu pişirdin? Ya içki yetmiyodu veya içecek zaman kalmıyodu. Tam kafam yerine gelmediği için, uyuyup sızmadığım için. Ama öyle aşırı yumruk falan olmadı. Böyle sayısını toplasan on olmuştur tokat vurduğum. Ama çok bağırdım; git babanın evine, seni kim çekecek falan, çok demişim ama çoğunu ben hatırlamıyorum zaten. Ama ayıkken hiç kesinlikle... (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Alkolizm ile ilgili tartışmaların hegemonik erkeklikle bağlantılı tartışmalarla doğrudan örtüştüğü görülmektedir. Bu durumda aşırı düzeyde alkol, güç ve iktidar iddiasında olan erkeğin sığınağı olmakta, aynı nedenden kaynaklanan şiddeti uygulamak için araca dönüşmektedir.

3.5. ŞİDDETE BAKIŞ

Eşine şiddet uygulayan erkeklerin uyguladıkları şiddete karşı bakış açıları, kadınların şiddeti hak ettikleri düşüncesinden, pişmanlık duymaya kadar çeşitlilik göstermektedir. Bu bölümde, şiddet uygulamanın erkeğin hakkı olduğunu düşünme, şiddet konusunda duyarsızlık, şiddet uyguladığını inkâr

etme, şiddetin kadını güçlendirdiği iddiası, pişmanlık duyma ve şiddete karşı olma alt temaları yorumlanmaktadır.

Kadının şiddeti hakettiğini düşünme

Erkeğin, gerektiğinde kadının şiddeti hakettiğine dair toplumsal kabul, erkekler tarafından sorgulanmaksızın içselleştirilebilmekte ve şiddet uygulamaları için zemin oluşturabilmektedir.

Şiddet uygulama yetkisini “erkeklik”ten aldığını ifade eden Hüseyin, kendini şiddet uygulama konusunda hep haklı görerek, kendini sorgulama ve özür dileme gereği duymadığını belirtmiştir:

Yani özür dilemek yok. Erkeksin, hep haklısın, ne yaptığını bilmiyorsun aslında (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Mahmut ise eşinde davranış bozukluğu olduğu iddiasına dayanarak, şiddeti haklı göstermektedir:

Bi kere eve gittim, akrabasına gitmiş halasının torununa. İdris var yanımda, hem akrabam hem partilidir. Eve geldik, zulüm yapıyo bana diye başladı. Ama aslında o bana zulüm yapıyo. Tamam, şiddet yapıyorum ama onun davranış bozukluğundan yapıyorum, nedensiz değil. İdris ona kartını verdi. Bir gün sonra ortadan kayboldu. O gün tartaklandı, beni çileden çıkardı, uğraştı bunun için (Mahmut, Kapalı Cezaevi).

Eşlerinin şiddeti hak ettiğini düşünen erkekler, şiddet uyguladıktan sonra pişmanlık duymadıklarını aksine rahatlama hissettiklerini belirtmiştir:

Eşime şiddet uyguladım ama pişman değilim. Eşim bana ihanet etti. Boşansaydı belki başka olurdu. Şiddeti isteyerek uyguladım. Yapmasaydım, kafayı yerdim. Rahatladım yapınca (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Hiç pişmanlık duymadım... Hiç pişmanlık duymadım. Daha sonraki evrelerde yaşadım. O anki evliliği anlatıyorum. Dövünce rahatlıyodum. Yani rahatlıyodum ya. Hak etti, dövdüm. Geçmişindeki hatasından dolayı hak etti bunları. Ben de hakettiği şeyi yapıyorum diyodum (Cafer, Adsız Alkolikler).

Kadın üzerinde iktidar kurabilmek için şiddetin gerekli olduğunu açık bir şekilde savunma yoluyla erkekler, şiddetin sorumluluğunu üstlerine almama konusunda dayanağa sahip olurlar:

Evlilikte kadın istekleri karşılamadığı zaman, ağır, hasar verici, komaya sokucu şiddetten yana değilim. Küçük dayaktan yanayım. Küçük olmazsa sonra büyük gerekir çünkü. Kadının kendi ağırlığı taşıyamaması, toplumda erkeği rencide etmesi, kadınlık sıfatını taşımadığı zaman şiddet şart (Mürsel, Açık Cezaevi).

Erkeklerin uyguladıkları şiddetle ilgili anlatıları Hearn'ün (1998: 204) de belirttiği üzere, şiddeti ve kendini savunma çabasına hizmet edebilmektedir. Toplumda egemen olan ataerkil ideolojiden destek alan erkeklerin uyguladıkları şiddeti haklı görmeleri, şiddet uygulamaya devam etmelerini sağlamada etkili bir bakış açısı sunmaktadır.

Şiddet konusunda duyarsızlık

Uyguladıkları şiddeti önemsizleştirmeye çalışan erkekler, şiddetin sorumluluğundan kaçmaya ve kendilerini suçsuz göstermeye çalışarak (Mullaney, 2007: 232; Mansley, 2009: 146), durumu hafif bir olaymış gibi aktarırlar:

Öyle dayak olmadı, ama ufak tefek şeyler olmuş olabilir (gülerek). O da yapıyo biraz (Mert, Denetimli Serbestlik).

Tartışmalar oluyodu ama ben pek umursamıyodum. Kendimi geliştirdim hep. At gözlüğüyle bakmam. Kafamın uyduğu şeyi yaparım. Bağırıp tartışmadım. Bir iki tokat atmışlığım oluyodu. Küs olsa da gider barıştırdım (Fatih, Kapalı Cezaevi).

Şiddeti önemsizleştirme ve basit bir olaymış gibi aktarma, erkeklerin şiddet uyguladıkları kadını nesneleştirdiklerinin göstergesi olmaktadır. Şiddete karşı duyarsız olan erkeklerin uyguladığı şiddet, vahşete dönüşebilmektedir:

Konuşalım, dedim. Taksiye bindik. Para yetişmedi. Bana, para yoksa niye taksiye bindik, sen bana bakamıyorsun, dedi. (Sevgilisi için) O beni yürütmezdi, dedi. Sonra taksiden indik. Yürüdük kırsal alanda. Sonra vurdum. Sakladım olayı. Cesedi ormana bıraktım. Arada gidip bakıyodum. Cesedi doğadaki hayvanlar yedi. Altı ay böyle geçti. Sonradan çıktı olay meydana (Fatih, Kapalı Cezaevi).

Daha önceki anlatıları incelendiğinde de görülebileceği gibi Fatih, eşiyle ilişkisinde yapıcı olmaya çalıştığını, eşini dövmediğini ancak "bir iki tokat attığını" anlatmıştır. Eşini acımasızca öldürdüğü gerçeğiyle çelişki gösteren bu

durum, Hearn'ün (1998: 84) araştırmasında da ortaya çıktığı üzere, erkeklerin uyguladıkları şiddeti, bir kereye mahsus olarak gerçekleşmiş bir olay gibi anlatma eğilimine örnek oluşturmaktadır. Şiddetin, erkek ile kadın arasındaki ilişkinin genel biçimi olarak gösterilmesinden kaçınılmaktadır.

Eşini arabasıyla ezerek öldürdüğünü anlatan Mürsel, şiddet anlatıları yoluyla erkeklerin kendilerini mantıklı ve kendine yeten eril aktörler olarak göstermeye çalıştıkları tartışmasına (Anderson ve Umberson, 2001: 367) da örnek oluşturmaktadır:

O gün bilinçli ve kontrollü gittim. Öldürmek düşüncesini kafama koymuştum. Arabayı çalıştırdım, kız da o sırada çıktı (Mürsel, Açık Cezaevi).

Şiddete ve kadına yönelik duyarsızlık, pişmanlık duymamayı da beraberinde getirmektedir:

Ben suçluluk, pişmanlık, üzüntü falan böyle şeyler hissetmedim. Daha iyi de hissetmedim. Sanki yani gerekeni yapmış, oturan bi adam gibi. Sokakta kavga eden adam gibi, mesela beni yaralamış, ben fark etmemişim. Çok kötü kendimi kaybediyodum (Metem, Adsız Alkolikler).

Kadına ve uyguladığı şiddete karşı duyarsızlık, erkekliği şiddetle yapılandıran toplumsal kurgunun sonucunda gelişme olanağı bulmakta ve erkekleri kadına karşı acımasızlaştırabilmektedir.

Şiddeti anlık öfkeyle açıklama

Şiddet uygulayan erkekler, şiddeti genellikle kendilerinin dışında gerçekleşen bir olaymış gibi görme eğilimindedirler. Şiddetin, anlık öfke sonucu kendi denetimleri dışında geliştiği yönünde açıklama yapmak, bu eğilimin dışavurumlarından biridir (Hearn, 1998: 106).

Sezgin, eşini silahla öldürmesini “bir anlık öfkeyle” açıklamakta, daha sonra eşinin “çok gezmesini” şiddete gerekçe olarak göstermektedir:

Olay, kavga esnasında oldu. Kapıyı çarptı, gitti. Tüfeği hazırladım. Uygunsuz şekilde balkona çıktı. Üstünde atlet, altında kısa bişey. O şekilde çıkma, dedim. Bana küfürlü konuştu. Sonra içeri girdi, kavga ederken bi anlık öfkeyle vurdu. Yere yığıldı. Sonra dört-beş el daha ateş etmişim. Kendimden geçmişim. (Ağlayarak) Gezme, diyodum. Kadın ilk gördüğünde

nasılsa öyle olmalı. Saygılı olması lazım. Hata varsa oturup konuşmalı. Kaçıp giderken dövmem, haksızlık oluyo. Hep evde kal demiyodum ama çok geziyordu (Sezgin, Kapalı Cezaevi).

Remzi, “cinnet anı” olarak tanımladığı zamanlarda, eşini dövdüğünü ancak sonra pişman olduğunu anlatmıştır:

Osmanlı tokadı oluyodu. İnsan bi cinnet anında... Kadın hassas, neresine vursan morarıyo. Dövünce hemen sığağı sığağına ailenin haberi oluyodu. Aile içine başkasının girmemesi lazım. Dövmeyi isteyerek yapmıyodum. Bir gün küs kalmak, bana cehennem gelirdi. Özür dilerdim (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Fırat ise şiddeti, öfkesini denetleyememek ve cinnet geçirmeye benzer bir deneyimi yaşamak olarak aktarmıştır:

Derler ki hep; cinnet geçirdi, birini kesti, doğradı. Ben hep derdim ki bunlar yalan söylüyo, öyle bişey yok, derdim. Ama bigün geldim işte. Hafif de kafam keyif böyle. Annem gelmiş bize. Yemek yiyelim, ben seni arabayla bırakıyım, dedim. Yürüyerek gitme, dedim. Annem bana kalmaya gelmişti aslında. Sonra dedi ki yok, dedi. Ben kalmıyom, gidicem, dedi. Ben o an sinirlendim. Telefonu bi fırlattım, paramparça. Ben bilmiyodum senin kalacağını, dedim, kal, dedim. Bu arada eşim dedi ki burada kalacak, sen nasıl konuşuyosun falan, dedi. Tam çıkacak, içeriye gir, dedim; anneye şiddet. Girdim mutfağa bi bıçak aldım, bulabildiğim en büyüğünü. İkisini de tıktım mutfağa. Dedim, ikinizi de doğrarım. O arada ne oldu bilmiyorum, kesin doğruycam. Öfkeyi kontrol etmeyi bilmemek çok kötü. Çünkü ben daha önce kendimi bıçakladım bikaç defa. Ayağımın bi tarafından soktum, öbür tarafından çıktı. Diğer ayağıma soktum, başka yerlerime falan. Tabi o an öfke patlamasının önüne geçmek çok zor. Çok kayda değer bi alköl yoktu, kendimdeydim (Fırat, Adsız Alkolikler).

Anlık öfke ve cinnet anı gibi gerekçeler, erkeğin kendini haklı gösterme çabası olarak yorumlanabilir. Şiddeti, erkeğin dışında bir şey gibi kendinden soyutlama çabası, erkeğin kendisini şiddet konusunda sorgulamasını engelleyebilmektedir. Bununla birlikte, şiddet uygulama anının psikolojisi üzerine daha fazla bilgi sahibi olmayı gerektiren durumlar da yaşanmaktadır.

Şiddet uyguladığını inkâr etme

Erkeklerin uyguladıkları şiddeti inkâr etme ya da en az düzeyde gösterme çabası, sıkça karşılaşılan bir durumdur. Şiddet uygulamadığını, aksine kadının kendine zarar verdiğini iddia ederek ya da şiddeti reddederek kendini iyi bir

erkek olarak gösterme çabası, anlatıların önemli bir kısmını oluşturabilmektedir (Mullaney, 2007: 235–236; Hearn, 1998: 108).

Eşimle en son iki ay önce şiddetli tartıştık, dövmedim. Eşim beni polise şikâyet etmekle tehdit ediyö. Yapmadığım şeyleri yapmışım gibi gösteriyö. Bir kere kendisini yere atmış, dizleri kanamış. Raporu öyle almış (Mert, Denetimli Serbestlik).

Eşini sokakta bıçaklayarak öldürmüş olan Cihan'ın, eşine tokat dahi atmadığını iddia etmesi, kendini aklama çabasıdır:

Eşime tokat vurmuş değilim. Bazı şeylere kızardım, sesim yükselirdi. En son, bebeği evde bırakmış, evi terk etmiş. Gece eve geldim, çocuk ağlamaktan mosmor olmuş (Cihan, Kapalı Cezaevi).

Eşini silahla öldürmüş olan Sezgin ise tokat atmayı, şiddet tanımını dışında görerek şiddet uyguladığını inkâr etmeye çalışmaktadır:

Dövme olmadı. Ailesi beni dövdü. Buna bağıırıp çağırıyodum, tokat atıyodum (Sezgin, Kapalı Cezaevi).

Erkekleri, şiddet uyguladıklarını inkâr etmeye yöneltten diğer nedenlerden biri, erkeklerin modernleşme konusunda yaşadığı çelişkidir. Türkiye'deki hegemonik erkeklik idealinin, modernleşmecî söylem ile geleneksel değerler arasında sıkıştığı tartışılmaktadır. Modernleşmecî söylem, geleneksel erkeklığı geri kalmışlık olarak görürken, popüler söylem geleneksel erkeklik değerlerini yüceltir (Çetin- Özkan, 2009: 120). Berktaş'ın (1998: 3) da dile getirdiği üzere, Cumhuriyet dönemi erkek kimliğinin oluşmasında, geleneksel değerleri yaşamakla modern görünme kaygısı arasında kalmanın yarattığı çelişki ve gerilim etkilidir. Bu noktadan yola çıkılarak modernleşme sürecinde yaşadığı çelişkiyi aşmakta zorlanan erkeklerin, şiddet uyguladıklarını inkâr ederek kendilerini modern erkek olarak gösterme çabasına girdikleri görülmektedir.

Eşinin evinde kozmetik ürünleri satmasına dahi karşı olan, kendisinden izinsiz olarak ailesiyle görüşmesini engelleyen ve eşinin boşanma isteği karşısında onu öldüren Remzi, "medenî" bir yaşam sürmek istediğini belirtmektedir:

Ben son derece medeni yaşamı isteyen biriyim (Remzi, Kapalı Cezaevi).

Eşini öldürdükten sonra cesedini ormana bırakan, altı ay boyunca denetlediği cesedi hayvanların yediğini sıradan bir olaymışçasına anlatan Fatih ise kendini geliştiren bir erkek olduğunu ve eşiyle ilişkisinde yapıcı olmaya çalıştığını söylemektedir:

Tartışmalar oluyodu ama ben pek umursamıyodum. Kendimi geliştirdim hep. At gözlüğüyle bakmam. Kafamın uyduğu şeyi yaparım. Bağırıp tartışmadım. Bir iki tokat atmışlığım oluyodu. Küs olsa da, gider barıştırdım (Fatih, Kapalı Cezaevi).

Şiddeti inkâr etme, şiddetin vicdani ve cezai sorumluluğundan kaçma işlevi görmektedir. Erkeklerin şiddeti inkâr çabası, kendini “iyi ve modern erkek” gibi göstermeye çalışmanın sonucunda oluşabilmektedir. Kendini adalet mekanizması içinde suçsuz gösterme çabası da şiddetin inkârına neden olmaktadır.

Şiddetin kadını güçlendirdiği iddiası

Şiddetin kadını güçlendirdiği iddiası, uygulanan şiddeti meşrulaştırma çabası olarak işlev görmektedir. Böyle bir düşünce, erkeğin vicdanını rahatlatmaktadır:

Şiddet, onu güçlendirdi, savaşmayı öğrendi. Eşim, dul kadın. Çalıştığımız işyeri, böyle şeyleri kullanan bi yerd. Çok zayıftı yani, güçsüzdü. Ben de hayatta, hep güçsüz ve zayıfı korumuşumdur. Ama bi taraftan güçsüze de vurmuşumdur. Çıkamıyorum işin içinden. Belki güçlü olsun diye... Acıma duygusu dediğim oydu evlilikte (Metem, Adsız Alkolikler).

Murat, eşinin şiddet görmekten kaçınma amacıyla kendisini ifade edememesini, eşinin güçlenmesi olarak yorumlamaktadır. Uyguladığı şiddetin amacına ulaştığını gösterir nitelikteki bu açıklama, erkeğin kendini iyi hissetmesine yardımcı olmaktadır:

Eşim bazı alanlarda güçlendi. Boyunun ölçüsünü aldığı için şaapmıyo. Benimle kaşık atmıyo, riske etmiyo kendisini. Benliğini ortaya koyamıyo, ya korkusundan ya sevgiden kaynaklı. Korkudan bence... Ben onu yıldırılmışım. Bana dışının geçmeyeceğini biliyo. Ya susmayı tercih ediyö, ya sadece fikrini söyleyip geri çekiliyo. Ancak o şekilde kendine savunma mekanizması buluyo. İte bulaşmıyım diye düşündüğü olmuştur... (Murat, Adsız Alkolikler).

Anlatılardaki güçlenme anlayışının, kadının şiddetle mücadelesine, özgürleşmesine ve gelişmesine yönelik bir vurgu içermemesi dikkat çekicidir. Bu durumda şiddetin kadını güçlendirdiği iddiası, erkeğin uyguladığı şiddeti meşrulaştırmasına hizmet etmektedir.

Pişmanlık duyma

Şiddetin toplumsal kabulünün azalmasıyla birlikte, bazı erkekler şiddet uygulama ve şiddeti anlatma konusunda pişmanlık duyabilmektedir. Uyguladıkları şiddeti bir ölçüde haklı bulmaktayken, bir ölçüde de haksız görmektedirler. Bu belirsiz ve tutarsız tutum, erkeğin şiddet konusunda bir düzeye kadar farkındalığı olduğunu göstermektedir. Pişmanlık duyma, erkeğin kendisiyle yüzleştiğinin bir göstergesi olabilmektedir:

O zaman beni alakadar etmiyordu... İlk yıllar için bişey diyemem ama sonraki yıllarda ona yaptıklarımın pişmanlık duydum. Üzüntü duydukça içtim, tek çıkış yolu oydu (Fırat, Adsız Alkolikler).

Pişmanlık duyan erkekler, şiddet uygulamaya devam edebilmektedir:

Pişmanlık... Ertesi günü pişman oluyodum, ama tehditkâr bir pişmanlık. Bana niye sordun? Bak sormasaydın bir şey olmazdı, bak buna göre ayağını denk al, bir daha alkollüyken soru sorma, diyodum. Hem tehdit ediyodum hem de pişmanlığımı gösteriyodum (Hüseyin, Adsız Alkolikler).

Pişmanlık duyma, şiddet konusunda duyarlılık ve farkındalık geliştirmek için temel oluşturabilmektedir. Hearn'ün (1998: 204) de belirttiği üzere pişmanlık duyan erkekler, şiddeti sonlandırma konusunda, şiddeti inkâr eden erkeklerden bir adım ileridedir:

Benim öfkem öldürücü bi öfke. Önce kendime, sonra karşı tarafa. Gözüm karardığı zaman... Hiç istemiyorum o durumu. Ha ölmüşüm, ya da yaşamımda utanç içinde, mahcubiyet içinde yaşamışım. Fakat o gözü kararan, ablasını döven, çatalı eğen, tabakları parçalayan, oğlunu döven Murat'ı istemiyorum. Tercih hakkım olsa ben mahcubiyeti yaşarım, rezil olmam gerekliyorsa onu yaşarım. Ama ben öyle olmak istemiyorum, şiddet istemiyorum, isteyerek yapmıyorum. Bi dalga geldiği zaman, o dalganın içinde yer alıyorum ve onulmaz sonuçlar, şiddet ortaya çıkıyo. Önceden çok acıyodum kendime, şimdi ise mümkün olduğu kadar kimseye şiddet uygulamıyorum. Uygulasam da o anın doğrusu o idi diyorum, ben ne yapayım, geçti. Ama bi dahaki sefere, kendimi frenliyorum artık. Kendimi dizginleme yeteneğim yavaş yavaş oluşuyo (Murat, Adsız Alkolikler).

Görüldüğü gibi pişmanlık duyma, erkeğin şiddet konusunda farkındalığı olduğunu göstermekte, ancak şiddeti sonlandırmak için yeterli olmamaktadır.

Şiddete karşı olma

Bazı erkekler, şiddete karşı olduklarını, şiddetin sorunları çözmediğini aksine sorunları büyüttüğünü belirtmiştir. Şiddetin, zayıf kalınan durumlarda “gücün dışavurumu” olduğu, ancak erkeği haksız konuma düşürdüğü görülmektedir:

İnanın ki, öyle yerler geliyo ki, yani sadece şiddet olmasaydı olaylarda haklılığımı çok daha rahat söyleyebilirdim. Şiddet bu işi bozuyo. Yetemiyosunuz, yetersiz kalıyorsunuz. Haklılığın karşısında yetersiz kaldığınızda işte size aslında orda uygulanıyo, siz zayıfsınız. Gücü dışarı vurmak ancak böyle oluyo. Karşı taraf değil zati, fakat o bir farkına varsa... O varmıyo. Ben de o zaman varamıyorum, şimdi varıyorum. Şimdi mesela gördüğüm zaman arkasında ne olduğunu hiç gerek kalmıyo. Ama ben o zaman göremiyodum (Metem, Adsız Alkolikler).

Evlilikte çözüm, hiçbir zaman şiddet değil. Tokat, itme, yumruk gibi şeyler oluyodu. Hiçbir haklı sebep, şiddeti gerektirmez. Namus olayı bile biliyorsunuz, ülkemizde çok önemli. Onda bile şiddet olmamalı. Sadece ayrılırsın, evlilik biter (Yetkin, Açık Cezaevi).

Eşini öldürmüş olan Fatih, kadına yönelik şiddete karşı olduğunu belirterek, basında yer alan kadın cinayetlerinden dolayı kendisinden nefret ettiğini anlatmıştır:

Kadına, erkeğe şiddete karşıyım. Kadına yapılan şiddete karşıyım. Basından gördüğüm kadın cinayeti haberlerinden dolayı nefret ettim kendimden (Fatih, Kapalı Cezaevi).

Bazı erkekler de toplumsal duyarlılığı geliştirme yönündeki mücadelenin etkisiyle kadına yönelik şiddete karşı olduğunu ifade etmekte ancak bu düşünceyi içselleştirmeyerek, şiddeti haklı göstermeye çalışmaktadır:

Kadınları sürekli haklı göstermesi medyanın, bundan oluyo. Kadına şiddet yanlış, kabul ediyorum. Ama tokat atıyo adam, devlet abartıyo. Evden uzaklaştırma veriyo, koruma veriyo (Mehmet, Kapalı Cezaevi).

Eşlerine şiddet uygulayan erkeklerin, şiddete bakış açılarını yansıtan anlatıların önemli bir kısmının, kadın ve erkek arasındaki güç ilişkilerini yeniden üretmeye yaradığı görülmektedir. Hearn'ün (1998: 144) de belirttiği üzere şiddet uygulayan erkeklerin anlatılarında, erkeklik ve kadınlıkla ilgili cinsiyetçi bakış

açısı ve ataerkil toplumsal yapı, genellikle sorgulanmadan kabul edilmiştir. Şiddetin haklı gösterilmesi, inkâr edilmesi, önemsizleştirilmesi bu durumu doğrudan yansıtmaktadır. Pişmanlık duyma ve şiddete karşı olma gibi tutumlar ise çoğu kez şiddet konusunda gerçek bir duyarlılığı yansıtmamaktadır.

3.6. BİREYSEL DÖNÜŞÜM

Erkeğin tamamen toplumsal yapı doğrultusunda şekillendiği görüşü, erkeklerin bu yapıya doğrudan uyum sağlayan edilgen alıcılar olarak değerlendirilmesine yol açmakta ve bireysel değişim olanağını göz ardı etmektedir. Bireysel dönüşüm, toplumsal yapı ve öznel deneyimler doğrultusunda şekillenen erkeklik kurgusunun dışına çıkabilmeyi gerektirir. Postyapısalcı yaklaşıma göre, özneler yaşamlarının eyleyicisi olarak, toplumsal yapının şekillenmesinde etkiye sahiptir.

Bu doğrultuda Bora ve Üstün'ün (2010: 9) ifade ettiği "*öznelik kapasitesi*" kavramı, kişilerin yaşadıkları toplumsal bağlamın içinde, görece kendileri gibi olabildikleri hareket alanları olduğuna işaret eder. "*Özneler, içinde biçimlendikleri toplumsal bağlam ve ilişkilerin ürünü olmaktan fazla bir şeydirler*". Bireysel ve toplumsal değişimin gerçekleşmesinde etkili olabilen hareket alanı; toplumsal roller, sınıfsal konum, eğitim gibi kaynakların sayesinde kişinin belli davranış kalıplarının dışında deneyimler yaşayabilme olasılığını gündeme getirir. Farklı erkekliklerin oluşmasında ve erkeklerin dönüşümünde değerlendirilmesi gereken öznelik kapasitesinin kullanımı, toplumsal alanın bireylere özgür hareket alanı tanınmasıyla gerçekleşebilir.

Bu bölümde Adsız Alkolikler Grubu'nun rehabilitasyon programından yararlanmakta olan ve öznelik kapasitelerini kullanarak şiddet konusunda dönüşüm yaşayarak, şiddeti sonlandırmış ya da sonlandırma sürecinde olan erkeklerin deneyimleri ortaya konmaktadır.

Adsız Alkolikler, alkol bağımlılığı sorununu çözebilmek amacıyla alkoliklerin kendine yardım grubu olarak etkinliklerini 178 ülkede 100. 000'in üzerinde grupta sürdürdüğü bir dayanışma kuruluşudur. 1935–1938 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan bir grup alkoliklerin bir araya gelmesiyle

oluşturmuştur. Türkiye grubu ise 1988 yılında Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümünün desteğiyle kurulmuştur. Hiyerarşinin olmadığı grupta, alkolik birey ve ailelerine yönelik açık ve kapalı grup toplantıları yapılmaktadır. Alkolizmin tedavisinin, ömür boyu fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlığın sürdürülmesiyle olası olduğu düşüncesine dayanan grup, düzenli toplantılarla 12 basamaklı bir rehabilitasyon programı uygulamaktadır (www. adsizalkolikler.com).

Grubun internet sitesinde (www. adsizalkolikler.com) yer alan program incelendiğinde; güçsüzlüğü kabul, üstün bir güce (Tanrı) inanmanın ve iradeyi ona teslim etmenin iyileştirici gücü, kendini tanıma, güçsüz yönleri ve hataları anlama, bunları başkalarıyla paylaşma, özür dileme, tefekkür (ibret alma) ve dua etme ve diğer alkoliklere yardım etme başlıkları içerdiği görülmektedir. Kişinin kendisi ve yaşam hakkında yeni bir bilinç kazanmasıyla birlikte “*manevi olgunluğa*” ve dengeli bir psikolojik yapıya ulaşmasının amaçlandığı görülmektedir. Programın içeriğindeki üstün güç vurgusu, herkesin kendi inancı ve düşüncesi doğrultusunda dinlerden bağımsız bir Tanrı inancına işaret etmektedir. Bu inancın verdiği güven duygusunun iyileştirici etkisi üzerinde durulmaktadır.

Grup çalışmasının içeriğinde yer alan; kendini sürekli haklı görme ve her şeye karşı çıkma eğiliminin, hataları kabul etmemenin, kendini olduğundan yüksek konumda görmenin, başkalarını suçlamanın, insanlar üzerinde egemenlik kurmanın ve önemli kişi olma isteğinin sorgulanması; aslında hegemonik erkeğin sorgulanmasına ve erkeklik anlayışlarının değişimine önemli katkı vermektedir. Başkaları üzerinde tahakküm kurma, üstünlük ve iktidar iddia etme gibi hegemonik erkeklik değerlerinden özgürleşme, değişimin anahtarı olarak görülmektedir.

Yine içerikte yer alan güvensizlik, endişe, kızgınlık, kıskançlık, gurur, başkalarına bağımlı olma, korku, kendine acıma, ruhsal çöküntü, yalnızlık gibi duyguların arkasında yatan nedenlerin sorgulanması, olumlu düşünce ve duyguların üzerinde çalışılması, erkeklik krizi bağlamında düşünüldüğünde

şiddete yol açabilen güçsüzlüklerin anlaşılmasına ve üstesinden gelinerek şiddetin sonlanmasına yardımcı olmaktadır.

Adsız Alkolikler grubundan eşlerine şiddet uygulamış erkeklerin yaşadıkları bireysel dönüşüm; dönüşümün başlangıcı, şiddet konusunda farkındalık, öfkesiz ve şiddetsiz yaşam, erkekliğe ve kadınlığa ilişkin yeni bakış açısı geliştirme temaları altında yorumlanmaktadır.

Dönüşümün zorlayıcısı olarak kadınlar

Şiddetin aşırı düzeyde olduğu olayların yaşanması, uyguladığı şiddetle yüzleşme ve eşinin sesine kulak verme gibi durumlar, erkeği değişmeye itebilmektedir (D'Angelo, 2005: 48).

Şiddet uygulayan erkeklerle çalışma sonucu, erkeklerin geçirdiği değişim D'Angelo (2005: 45) tarafından şöyle çözümlenmiştir:

1. Değişim için farklı yaşam olaylarının yarattığı koşullar ve ortam
2. Erkeğin değişim geçirme gereksinimi duymasına neden olan önemli olaylar
3. Değişim yöntemini içeren mekanizma
4. Yeni düşünce geliştirme ve bu yönde davranış değişikliği yaşama

Bu araştırmada da, erkeklerin yaşamlarındaki zorluklar ve krizlerin, yaşamlarını değiştirebildiği ortaya çıkmıştır. Erkeğin, uyguladığı şiddet nedeniyle kendisini güçsüz ve denetimden çıkmış olarak hissetmesi, alkol tedavisine yönelmesini sağlayabilmektedir. Kadının, şiddete karşı çıkarak ciddi düzeyde direnç göstermesi de erkeği, şiddeti sonlandırmak üzere arayışa itebilmektedir.

Kadınların, cinsiyet eşitliği ve şiddet konusunda birlikte oldukları erkeklerle doğrudan yaptıkları mücadeleler, erkekleri dönüştürebilmektedir. Cafer'in alkolizm tedavisi almaya başlamasında, eşinin kendisini terk edeceğini söylemesinin payı büyüktür. Kadınların, şiddete karşı mücadelesinin şiddeti önlemedeki etkisini gösteren anlatı, dikkate değerdir:

Böyle çektik... 97 yılında ablam, Gölbaşı'nda tedavi merkezi var, dedi. Bi de eşim artık şey demeye başladı; sen beni gitmez mi sanıyon. Ve ben evlenirken onla, şöyle bi pazarlık yapmıştım. Beni bırakıp gidersen, seni öldürmem, kardeşini öldürürüm, demiştim. Kardeşini çok seviyodu. Sen o acıyla yaşarsın, diyodum. Yedi yıl sonra artık, sen beni gidemez mi sanıyon, demeye başladı. İyice şirazesinden çıkmıştı hayat (Cafer, Adsız Alkolikler).

Fırat da şiddeti sonlandırma düşüncesinin, eşinin kendisine direnç göstermesinin ardından geliştiğini anlatmıştır:

... Hatta şöyle diyim, bi dönem kaldıramadı. Ben vurunca elimi tutuyodu, güçlü bi kadın. Vurma, diyodu artık. Acıyo, diyodu, isyan ediyodu. O karşılık verdikçe, daha çok dövme isteği duydum. Evi bile hiç bi zaman terk etmedi, çok güçlü bi insandı. Bi kez çıktı evden, seni babama, amcama şikâyet edicem diye çıktı evden. Ben de arkasından gittim, eve getirdim, yine dövdüm. Ama onun için cesaretin başladığı noktaydı. O süreçten sonra artık bana vurmamam gerektiğini, dayağı yese bile ona karşı gelebileceğini söyledi. O süreçten sonra artık kendini ezdirmeme kararı aldığını, güçlü durduğunu, bişeyleri bana kabul ettirme isteği başladı. Ben, ondan kısa bi süre sonra şiddet olaylarını terk ettim. Programa girdikten sonra hayatımda ne öfke istiyorum, ne kızmak istiyorum. Bu gruptaki bayanlar, erkekler sayesinde değişmeye başladım (Fırat, Adsız Alkolikler).

Erkekleri değişime zorlayan kadınların önemi, farklı araştırmalarda (Sancar, 2009: 267; D'Angelo, 2005: 130) da ortaya çıkmıştır. Erkeklik anlayışlarıyla bağlantılı olarak erkeklerin yaşadıkları sorunlar ve birlikte oldukları kadınların mücadelesi, hegemonik erkeklik anlayışında değişime yol açan etkenler olarak belirlenmiştir (Connell, 2005a: 158–159). Bu sonuç, kadınların şiddete karşı direnmesinin önemini ve kadının güçlenmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Şiddet konusunda farkındalık

Şiddet konusundaki farkındalık, şiddetin etkileri konusunda bilinç geliştiğine işaret edebilmektedir (Hearn, 1998: 134). Nitekim değişim yaşayan erkeklerin ortak özelliğinin, kadınlarla empati kurarak, şiddetin kadın üzerindeki etkilerini anlamaları olduğu ortaya konmuştur (D'Angelo, 2005: 47).

Grubunun rehabilitasyon programına başladıktan sonra farkındalığı gelişerek dönüşüm yaşayan Fırat, şiddet sonucunda eşinin intiharın eşğine geldiğini anlatmaktadır:

Günün birinde yine atıştık, ben akşam dövdüm. Gece yarısı iki gibi... Odamız terasa açılıyo. Dövdüğümde kapıdan çıktı, dış kapıyı açtığını hissettim. Camdan baktım önce, iki metrelik bi mesafe. Aşağı bakıyo, geri çekiliyo, aşağı bakıyo, geri çekiliyo. Açtım camı, atsana kendini, dedim. At, dedim kendini. Ya, dedi, atıyım da kendimi, burası dördüncü kat, ölmüycem, kemiklerim parça parça olacak, bir de gelip üstüne beni dövücen, ben o korkuyu göze alamam, dedi. O korkuyla atlayamam, dedi. Yüksek olsa belki ölür kurtulurum ama şurda ölmezsem, beni o halde inip döversin, dedi. Bu çok acıdır. Belki onu o sırada dövmüyorsunuz ama o kadar çok korkutmuşsunuz ki, o kadar beynine yüreğine işlemiş ki, o korku dövmekten daha beter. O korkuyla intihar etmiyo. Var mı böyle bi şiddet? (Fırat, Adsız Alkolikler).

Sokakta yürürken bir adamın, yanındaki kadına şiddet uygulamasına tanık olmuş ve bu erkekte kendini görerek, kendisiyle yüzleşmiştir:

İçler acısı bişey daha söyliyim, bu beni çok etkiledi. Beş altı gün önce yürüyorum. Genç bir bayan ve erkek gidiyorlar. Erkek, kadının arkasından yumruğu vurdu. Böyle sanki hançeri sapladılar bana, çektiler. Biliyorum devamı gelecek. Kendimi yaşıyorum o an. Çünkü yaptım ben, aynı şeyi yaptım. Kadının yanına gelince elini tuttu, sıkıyo, kırarcasına sıkıyo. Görüyorum, biliyorum. Takıldım, çünkü kendimi yaşıyorum. Allah dönderdi, çevirdi, dedi ki, sen bunu bu şekilde yaşadın, gör bakıyım, şu anda ne düşünüyosun. Sonra kadının yüzüne vurdu. Bunu ben defalarca yaptım (Fırat, Adsız Alkolikler).

O anı yaşarken duyduğu öfkeyle kendini bıçaklayarak “deşarj” olmak istemiştir:

Grupta bizler kendimize birer rehber buluyoruz. Deneyimlerini paylaşmış, birçok insanın deneyimlerini dinlemiş, kendi hedeflerine ulaşmakta rahat yürüyen biri. Ben o olaydan rahatsızlık duydum, kendimi yaşadım. Aradım arkadaşımı, böyle böyle, dedim. Çok büyük rahatsızlık duydum, dedim. İşte dedi, Allah sana geçmişte yaptığın şeyleri görmeni sağladı, dedi. Ders al, dedi. İyi düşün, iyi bak, dedi. Bu o kadar acıydı ki o an. Ne ağlayabiliyosunuz, ne yutkunabiliyosunuz. Nerdeyse aldım bıçağı, vurucam kendime. Deşarj olmak için bi yöntem bulucam. O kadar patlayacak noktaya geldim. Acı yani, ben karşıyım (Fırat, Adsız Alkolikler).

Gelişme kaydetmesine karşın şiddet uygulamaya devam eden Murat ise eşini aşağılamasının şiddet biçimi olduğunun ve uyguladığı duygusal şiddetin, eşi üzerindeki olumsuz etkilerinin farkındadır:

Eşimle alay ettiğimde, aşağıladığımda çoğu zaman ağlar, kendine yediremez. Fiziksel şiddet yapamayınca, sözsöz şiddet yapıyorum. Sülalesine küfrediyorum. Yakın zamanda saçlarına taktım. Saçları beyazladı. Onunla alay etmelerim var. Aslında yanlış yapıyorum (Murat, Adsız Alkolikler).

Gruba katıldığı dört yıl öncesinden bu yana eşine şiddet uygulamadığını söyleyen Cafer, geçmişte eşine uyguladığı duygusal, cinsel ve ekonomik şiddeti ayrı ayrı anlatarak, farkındalık geliştirdiğini ortaya koymuştur:

Ben hep sömürdüm eşimi. 24 yıllık devlet memuru, maaşını çekmedi hiç. Hep ben çektim. O almışsa, getirip bana teslim ediyodu. Cinselliğini sömürdüm, duygularını sömürdüm, hem ekonomik da olarak sömürdüm (Cafer, Adsız Alkolikler).

Erkeğin şiddetin nedenlerine ilişkin bireysel ve toplumsal düzeyde çıkarımda bulunması, şiddete ilişkin farkındalığının geliştiğinin göstergesidir:

Yaşam tarzın içinde farklı olaylardan etkilenmek bu. Bir, çocuğunuz olmuyo; iki, ekonomik kaygılarınız var. Yetersizlik korkusu bu... Bu varken de yokken de var. Paranın olup olmaması farketmiyo. Ekonomik kaygı... Ondan sonra erkeğin güçlü ve iktidar sahibi olma isteği falan var. Geçmişte burjuvazi kesimin içine girememe var, kendini küçük görme var. Daha sonra paralandığında kibir var. Hakkaten o çeteleşmede güç birliği oluşuyo. İstedini yapıyosun, onu verdiği güven duygusu var. Yaşandıkça birikti. Bir olaydan kaynaklı değil sadece. Eşimin ailesine olan hıncımı, kızlarından çıkardım (Fırat, Adsız Alkolikler).

Mete ise şiddetin kökeni hakkında genel bir açıklama yaparak, kendi yaşamındaki izdüşümünü anlamaya çalışmıştır:

Şiddetin altında genellikle yatanın, korku ve cinsellik olduğunu düşünüyorum ben de... Şiddete ben, varımı ifadelendirmek için başvurmuştum. Şimdi varlık korkusu insanın en büyük korkusu zaten. Cinsellik de nereye dayanıyo... Bir kere büyük bir yasaklamayla büyüdüm, yasak zaten insanı isyana, asi olmaya götürüyo, karakter böyle olmaya başlıyo. Yani her yapma denilen, yap gibi geliyo (Mete, Adsız Alkolikler).

Çocukluğumda anne sevgisi görmeyiş, şefkat, ilgi bulamayış... Hovardalığın erkeğe mahsus olması, bendeki düşünce bu. O zaman yargılayıcılık oluyodu. Toplum da size bunu böyle verince sanki aldatan kadın varmış da aldatan erkek yokmuş gibi. Aslında kadın hovardadır (Mete, Adsız Alkolikler).

Şiddetin toplumsal ve bireysel nedenlerini sorgulayarak, ikisi arasındaki etkileşimi görebilmek, sorunu çözme açısından önemlidir. Adsız Alkolikler grubundaki erkeklerin öznelik kapasitelerini harekete geçirerek bunu başarabilmiş olması, grup çalışmalarının etkinliğini göstermektedir.

Erkeklige ilişkin yeni bakış açısı geliştirme

Özellikle toplumsal iktidara ve ayrıcalıklara sahip olan erkekler, cinsel kimliklerinden memnuniyet duydukları için değişim çabası içine girmemektedir (Segal, 1992: 349; Pease, 2008: 9). Nitekim şiddet uygulayan erkeklerle yapılmış bir araştırma, erkeklerin değişim konusunda isteksiz ve inançsız olduğunu göstermektedir. Eğitim düzeyi yüksek gruplarda dahi erkeklığın dönüşümüne ilişkin eğilim bulunmamıştır (Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu, 2011: 70). Bununla birlikte programdan yararlanan erkekler, alkolizmin ve şiddetin kendi yaşamlarına verdiği zarar nedeniyle büyük çöküntüler ve yaşamsal krizler yaşamaları nedeniyle tedaviye ve dönüşüme yönelmiştir. Bu durum, erkeklerin dönüşüm yaşaması için şiddetin kendi yaşamları üzerindeki yıkıcı etkisini fark etmelerinin önemini göstermektedir.

Güç ve şiddet ekseninde yapılanan hegemonik erkeklığın sorgulanması, şiddet konusunda dönüşüm yaşanabilmesi için önemlidir.

Fırat, erkeklikten kaynaklanan güçlü olma iddiasının, şiddetin temelinde yer aldığını görmektedir. Güçsüzlüğün acısını eşine şiddet uygulayarak çıkardığını ve bu şekilde kendini güçlü hissettiğini anlatmıştır. Eşinin kendisinden daha fazla geliştiğini kabul edememesi de yine aynı erkeklik anlayışından kaynaklanmaktadır:

Erkek olmak, güçlü olmak demektir, ama ben güçlü değildim aslında. Şimdi öyle bi gücü istemiyorum hayatımda. Çünkü sadece ben şu an düşünüyorum, yaptığım şeyleri... Egomu tatmin etmek için dayak atıyodum. Kendimi ispat edemediğimde, işte ben böyle erkeğim diyerek dayak atıyomuşum. Eşimin benden fazla gelişimini gördüğümde fazla kibrim ön plana çıkıyo, kabul edemiyodum onun büyüklüğünü. Acizliğimi örtbas etmek için vuruyodum. Başkalarından alamadığım hırslımı, öcümü eşimden alıyodum (Fırat, Adsız Alkolikler).

Mete, erkeklige yüklenen cesur ve güçlü olma rollerinin, erkeğin üzerinde yük olduğunu belirtmiştir:

Aslında korkak olduğumuzu gördük. Erkek olmanın ağır bi yük olduğunun farkındayız (Mete, Adsız Alkolikler).

Fırat ve Murat ise erkeğin iktidarı elinde bulundurarak kadına ve çevresine hükmeden, sert ve uzlaşmasız tavırlar sergileyerek aslında özgüvensizliğini ve güçsüzlüğünü kapatmaya çalışan erkeklik anlayışını eleştirmektedir:

Erkek olup da hep hükmeden, güç, iktidarı elinde bulunduran olarak görmüyorum artık ben erkeği. Erkek paylaşım yapandır, saygı duyardır. Saygı gösterdiğinde, bişey paylaştığında sevgi artıyo. Huzur... Huzur geliyo. En önemli şey, huzuru yakalıyosunuz (Fırat, Adsız Alkolikler).

Daha iyi olabilirim. Daha ılımlı olabilirim. Daha sevecen olabilirim. Bu da bi ruhsal uyanışla ilgili. Önceden yoktan yere bi kavga çıkararak, küs veya savaş ilan edilirdi. Ya da korkarak ondan uzaklaşılırdı. Şimdi onun yerine, arkadaş, ben senin düşünceni beğenmiyorum, ben senden uzak durucam, diyebiliyorum. Özgüvene doğru bi gidiş yaşıyorum. Bu da beni sakinleştiriyö. Öfkeyle kendimi ifade etmem gerekmiyo. Kısık ses tonuyla da konuşulabiliyomuş. Höt demenin bi anlamı yokmuş (Murat, Adsız Alkolikler).

Cafer için de erkek olmanın anlamı, olumlu yönde değişmiştir:

Erkek olmanın anlamı, eşimi sevmek. Eskiden korkaklığımı kapatmak için içiyomuşum, şimdi ayıklık güç veriyö bana (Cafer, Adsız Alkolikler).

Mete, gruptaki erkeklerin, tutum ve davranışlarının dönüşümü sonucunda, geçmişteki erkeklik anlayışlarından uzaklaştıklarını, “biz şimdi karıyız” diyerek çarpıcı bir biçimde anlatmaktadır.

Bizim eski anlamlandırmamıza göre kadın erkek, karı kocayı düşünürsek, biz şimdi karıyız (Gülüyor) (Mete, Adsız Alkolikler).

Murat’a, dünyaya bir daha gelseydiniz kadın olmak ister miydiniz diye sorduğumda verdiği yanıt, erkeğin ve kadınlığın tanımlanma biçimlerini göstermektedir. Dönüşümüyle birlikte “kadın” olduğunu şikayet ederek anlatsa da, kendisine gösterilen saygının artmasından memnuniyet duymaktadır:

Gerek yok, kadın olduk zaten. Alkol yok, sigara yok, kadın yok, kumar yok ne bu ya. Biz öldük valla. Şimdi ben beyefendi oldum ya, sözüme güveniliyo, itibar ediliyo. Güvenle açılıyo telefonlar, güvenle açılıyo kollar. Önceden hiç itibar edilmezdi bana, hiç dikkate almazlardı (Murat, Adsız Alkolikler).

Anlatılardan da görüldüğü üzere, hegemonik erkeklik anlayışının, huzursuzluğa neden olduğunun anlaşılması, dönüşüm için erkekleri motive edebilmekte ve daha olumlu erkeklik anlayışlarının gelişmesini sağlayabilmektedir. Bu da

toplumda egemen olan erkeklik değerleri dışına çıkılarak, öznelik kapasitesinin geliştirilebildiğini göstermektedir.

Kadınlığa ilişkin yeni bakış açısı geliştirme

Şiddeti sonlandırma, kadınlara ilişkin eşitlikçi bir bakış açısının gelişmesini gerektirir. Bu temel üzerine yerleşebilecek olan şiddetsiz ve “iktidarsız” kadın erkek ilişkisi, kadının bireysel varoluşuna ve özgürlüğüne saygı duymayı beraberinde getirmektedir:

Son bir buçuk yıldır, bakış açım farklı. Ben tutup kadını sadece ihtiyaçlarımı karşılayacak, elbiselerimi ütüleyecek, yemek yapacak, sosyal ihtiyaçlarımı da karşılayacak bir nesne olarak görüyordum. Ben ilk evlendiğim yıllarda, dedim ya, kadınım la bi arkadaşlık kurmadım. Hep onu kendime mal olarak kullandım, bi nesne olarak gördüm. İyi bi aşk yaşamadım belki, çünkü nişanlandığım yıllar başkasına aşkıttım. Tabi o da duyunca bitti, kopardı yani. O da kendi hayatını kuracak sonuçta. ... Kadına bakış açısı değişti. Bir bayanın iyi bi yerlerde olması, çalışması beni mest ediyö. Allah ona hak ettiğini vermiş. Eskiden dilencilik yapan bi kadın gördüğümde, kocaya git, derdim mesela. En çok kızdığım noktalardan biri, eşimin siyasi oyunu kullandığı partiydi. Özgürlüğünü kısıtlamaya çalışırdım. Derdim ki, verirsen seni öldürücem, doğrıyacam (Fırat, Adsız Alkolikler).

Cafer, kendine güvensizliğiyle bağlantılandığı cinsel ahlak anlayışını değiştirdiğini aktarmıştır. Bu sayede kadının özgürlüğüne, hak olarak baktığını ve özgür yaşamasına olanak tanıyarak, ondan özür dilediğini belirtmiştir:

Eskiden kadınlar, potansiyel orospuydu benim için. Şimdi isteyen, istediği hayatı yaşamakta özgür. İsterse orospu olsun, beni ilgilendirmez. O da bi insan ve onun da hakları var. Herkes orospuluğa mı gidiyo, çalışıyosa işinde gücünde, diyom. (Eşim) Gidiyo, saçını yaptıriyo. Çok güzel olmuş, diyom. Eskiden kuaförde olduğu zaman delirirdim. Annesine babasına giderdi, izin alırdı. Her saatten haberim olacaktı, ne yaptığını bilecektim. Kontrol etmek için. Sürekli arıyodum, takip, takip... Şimdi gidip kalıyo da, alışverişe de gidiyo, vitrine de bakıyo. Lükstü bunlar. Şimdi eğlen, keyfine bak, diyorum. ... Programımızın dokuzuncu basamağında özür dilemek var, kırdığın tüm insanlardan. Oraya daha gelmedik, onun için saymıyom. Ben yer yer özür diliyom senden, diyom. Ben aslında hayatımla ondan özür diliyom. Onun özgürlüğüyle, onun isteğine cevap vermekle özür diliyom. Rahat ol, diyom. Hayatın keyfini çıkar, diyom. Geçmişini unutturmak istiyom. Yaşam onun da hakkı. Bunu da bi lütuf gibi sunmuyom. Hakkı, diyom (Cafer, Adsız Alkolikler).

Adsız Alkolikler grubundaki erkeklerin yaşadıkları dönüşüm, düşünce ve davranışlarını iktidar ve şiddet ekseninde sorgulamalarıyla gerçekleşmiştir.

Kadın ve erkek ilişkisinin daha eşitlikçi bir düzlemde gelişmesinin yolunu açan erkeklik tanımlamaları, kadınlığa ilişkin bakış açısının da özgürlük ekseninde değişmesiyle birlikte işlerlik kazanmaktadır.

Öfkesiz ve şiddetsiz yaşam

“Ben değişince herkes düzeliyo”

Erkeğin yaşadığı dönüşümün önemli aşamalarından biri, yeni düşünceler doğrultusunda davranış değişikliği gerçekleştirmektir. Dönüşüm yaşayan erkeklerin, kadına saygı duyma, ilişkinin eşitlik üzerine kurulması gerektiğini düşünme, açık bir iletişim tarzını benimsemeye ilgili gelişme gösterdikleri belirlenmiştir (D’Angelo, 2005: 153). Değişim yöntemlerini içeren bir çalışmanın içinde olmak ve yeni düşünceleri benimsemek, Adsız Alkoliklerin grup çalışmaları sayesinde mümkün olmuştur.

Fırat, başkalarını oldukları gibi kabul etmeye çalışarak, öfkeden uzaklaştığını ve davranışlarını değiştirdiğini anlatmaktadır:

Sonra bu programın içine girdim, AA (Adsız Alkolikler) programına. Orda dediler ki, geçmişteki alışkanlıklarınızı terk edin. Öfke ve kırgınlıklar bizim en büyük düşmanımızdır, dendi. Şiddet olaylarının, insana yarar değil de zarar verdiği söylendi, okundu. Son 14 ay altı günde beraber sinemaya gidebiliyoruz. Evimizde istediğimiz insanı ağırlayıp, muhabbet edebiliyoruz. Beraber sosyal gruplara girip katılabiliyoruz... Programa girdikten sonra hayatımda ne öfke istiyorum, ne kızmak istiyorum. Bu gruptaki bayanlar, erkekler sayesinde değişmeye başladım... Kendimi değiştirmeye başladım. Eski alışkanlıklarımı değiştirerek başladım, öfkemi dindirerek başladım. Değiştiremeyeceğim kişileri değiştirmeye uğraşmıyorum artık. Ne zaman başkalarını değiştirme uğraşını bıraktım, kendimde değişim başladı. Ben değişince herkes düzeliyo. Çünkü size iyi yönünüzden bakarsam, her şey çok güzel (Fırat, Adsız Alkolikler).

İnsanları ve çeşitli yaşam durumlarını, olduğu gibi kabul edebilmek ve zorlayıcı yaşantıların üstesinden gelebilmek amacıyla grup rehberlerinden destek isteme, dua etme, meditasyon yapma gibi rahatlatıcı etkinliklere yönelinmektedir:

... Alçakgönüllü olursan, her şeye laf hazırlamazsan, bazı şeyleri öyle kabul edersen... Kabullenmekten geçiyö. Şimdi zaafıma karşı güçsüz olduğumu hissediyorum. Grup ön plana çıkacak biraz. İrademle altından kalkamadığım şey hakkında, başka iradelere, o alanda profesyonel olan iradenin yardımını istiyorum. Bilmediğim konu hakkında danışıyorum. Hiçbir

şey yapamazsam, dua ediyorum. Allahın iradesine bırakıyorum. Rehberimle telefonda görüşüyorum, o kadar faydası var ki. Rehberimle günlük en az yarım saat telefon terapisi yapıyorum. Bazen bu iki saati buluyo. Sabah meditasyon yapıyorum, bu namazın, duaların dışında, dini görevlerin dışında. Alışkanlık haline getirdim. İlk birkaç saniye ile başlamıştı. Sonra bi dalıyorum, kapanıyorum herhangi bi mekâna, odaya, arabaya, işyerine. Akşamın bi dökümünü, envanterini alıyorum. Yanlışlarımı, doğrularımı gözden geçiriyorum. Çok çalışıyorum. Bu da gözle görülüyö, hissediliyo. Çevreme kendimi kanıtlamak için bişey yapmıyorum (Fırat, Adsız Alkolikler).

Murat ve Cafer ise grup sürecinde yeni bir yaşam anlayışının gösterilmesiyle değişmeye başladıklarını, şiddetsiz bir yaşam ile öncelikle kendi huzurlarının arttığını belirtmiştir:

Alkolsüz yaşamda kargaşanın yerinin olmadığını anladım. Bana yeni bir yaşam yolu gösterilmeseydi, yine devam ederdi. Olumsuzluktan ne kadar uzak kalırsam, huzurum arttı. Kaynayan bi kazandım önce, çok çabuk öfkeleniyodum. Şimdi yatıştırmasını biliyorum. Bana yardım et, diyorum. Bunlar, sonradan öğrendiğim kavramlar. Ben yaşadığımın farkına varabildim (Murat, Adsız Alkolikler).

Doktorum AA'ya gitmemi önerdi. Hoşuma gitti. Rehber dediğim ayıklarla çalışmaya başladım, her gün toplantıya geldim. Bendeki arızaları, duygularımdaki sorunları, bunların neden kaynaklandığını, bunları öğrenip tatbik etmeye başlayınca bendeki kıskançlık duygusu minimuma indi. Şiddet hiç yok, dört yıldır. Dört yıl oldu buraya geleli. Şiddet yok, tartışma olsa dahi ses yükseltme yok. Sebebin ben olduğunu anladım, karşımdaki değil. Sebebim eşim, diyodum. Ben onun yüzünden içiyom, diyodum. Tüm olumsuzlukların benden kaynaklandığını öğrendim. ... Burada özgür bırakmayı öğrendim, özgür bırakınca sevginin artacağını. Cinsellikte o da isterse hoş olacağını. Yoksa tecavüz, bunu kabul ediyorum şimdi. Önce niye yatmıyon diye dövüyodum. Şimdi keyfim yok dediği zaman, tamam canım, diyorum. Olayları gidişatına göre bıraktım. Böyle daha huzurlu olacağımı gördüm. Nasıl dövdüm diye inanamıyorum, şimdi kalkıp ben onu dövecem, aklım almıyo. Yapamam (Cafer, Adsız Alkolikler).

Anlatılardan da görüleceği üzere, başkalarını denetim altında tutmaya yönelik tutum ve davranışları terk ederek, şiddet içeren davranışlardan uzaklaşmak, öncelikle erkeğin kendi yaşamına huzur vermekte ve yaşam doyumunu artırmaktadır. Bu durumda erkeğin kendi yaşamında huzurlu olması, erkeklerin değişim için çaba harcamalarında önemli bir motivasyon kaynağı olarak belirmektedir.

BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. SONUÇ

Eşlerine şiddet uygulayan erkeklerin, erkeklik kurgularının çocukluk döneminden itibaren toplumsal kurumlar ve farklı yaşam deneyimleri etrafında nasıl şekillendiğini ve kadına yönelik şiddetin oluşumunu anlamak üzere yola çıkılan bu araştırmada, eril şiddetin kaynağındaki kurum ve ilişkilerle erkekliğin güç, iktidar ve şiddet ekseninde kurgulandığı sonucuna varılmaktadır. Eril iktidar ve eril şiddet, toplumsal kurumların örgütlenmesinde ve işleyişinde önemli bir unsurdur. Şiddetin toplumsal olarak sistemli bir şekilde örgütlendiği ve erkekliğe ilişkin değerlere içkin hale getirildiği görülmektedir. Bu şiddetin bireysel yaşamlara izdüşümünde, olumsuz yaşam deneyimlerinin şiddet riskini artırdığı görülmektedir. Tüm sürece bakıldığında, toplumsal yapının önemli etkisine karşın farklı erkekliklerin oluşabildiği ve şiddet kullanmanın erkeğin seçimi olduğu anlaşılmaktadır.

Erkeklik Tanımları ve Farklı Erkeklikler

Araştırma sonuçlarına göre erkekler için güçlü olmanın en önemli koşullarından biri, kadın üzerinde iktidar kurabilmedir. Kadın üzerinde iktidar sahibi olma yönünde kurgulanan hegemonik erkeklik içselleştirilmiştir. Eşlerine şiddet uygulayan erkekler, erkekliği hegemonik erkeklikle bağlantılı olarak tanımlamaktadır. Güçlü olma, ailenin geçimini sağlama, kadın üzerinde iktidar kurma, özgür olma, sorumluluk taşıma, cinsel ilişki kurma, şiddet kullanma, askerlik yapma ve silah sahibi olma gibi özellikler, Türkiye'deki hegemonik erkeklik idealini anlamaya katkı sunmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre eşine şiddet uygulayan erkeklerin, erkeklik kurguları üç temel grupta ele alınabilir:

- ***Erkek egemenliğini açık bir şekilde savunan sert ve güçlü erkeklik***

Eğitim düzeyleri farklılık gösteren bu erkekler, güçlü, sert ve otoriter erkek görünümüne sahiptir. Bu gruptaki erkeklerin, erkeklik ve kadınlığa ilişkin değer yargıları, geleneksel ataerkil değerlerle örtüşmektedir. Erkekliğe atfettikleri güç ve iktidarın, kadın üzerinde uygulanmasını gerekli görmektedirler. Kadının ve erkek eşitliğine yönelik gelişmelere karşı olumsuz tepkiye sahip olan erkekler, değişimin aile kurumunu zayıflattığını savunmaktadır. Uyguladıkları şiddet konusunda pişmanlık bildirmeyen ve şiddetin gerekli olduğunu savunan erkeklerin, eşitlik ve şiddetsizlik yönünde dönüşüm yaşama konusunda daha dirençli olacakları düşünülmektedir.

- ***Erkek egemenliğini açık bir şekilde savunan güvensiz erkeklik***

Bu erkeklik kurgusuna sahip olan erkekler, erkek egemenliğini savunmakla birlikte güvensiz görünmekte ve zayıflıklarını anlatabilmektedir. Aile, okul, askerlik ve ekonomik sistem içinde uğradıkları ayrımcılık, yoksulluk ve şiddeti daha fazla vurgulayan erkekler, kadına yönelik ayrımcılık ve şiddet konusunda duyarsız kalmaktadır. Bu yöndeki anlatıların bir kısmı, sert, güçlü ve cesur erkek görüntülerinin altında zayıflık, eziklik, korkaklık ve güvensizlik olduğunu çözümlemiş Adsız Alkolikler grubundan erkeklere aittir.

- ***Kadın erkek eşitliğini desteklediğini ifade etmekle birlikte erkek egemenliğini savunan çelişkili erkeklik***

Bu grupta yer alan eğitim düzeyi düşük erkekler, “kendilerini eğittiklerini” ifade etmekte, “modern” ve eğitilmiş bir erkek olarak görülmek istemektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan erkekler ise geleneksellik aralarına mesafe koyma çabası içinde olmalarına karşın erkek egemenliğinin sürmesini isteyen erkeklerdir. Bir taraftan kadınla erkeğin eşit olduğunu savunurken, diğer taraftan kadına “fazla hak verilmesi”nin yanlış olduğunu ifade ederek, şiddetin geleneksel değerlerinin yitirilmesi nedeniyle yaşandığını savunmuşlardır. Kadına yönelik şiddete karşı

olmak, ortak bir söylem olarak belirlemektedir. Bu erkeklere ilişkin yapılabilecek çalışmaların, bu çelişkilerden yola çıkılarak gerçekleştirilmesi önemlidir.

Erkeklerin bir kısmının, hegemonik erkeklığe işaret eden erkeklik tarzlarına sahip olmamaları ya da erkek egemenliğini açık bir şekilde savunmamaları, ataerkil pay tartışmasını (Connell, 2005b: 40–42) akla getirmektedir. Bireysel olarak güçsüz olan erkeklerin ya da güçlü olma iddiasında olmayan erkeklerin, erkek egemenliğinden ve hegemonik erkeklığın kültürel temsilinden pay alarak yararlandığı anlaşılmıştır. Connell'in (2005b: 42) da ifade ettiği gibi tüm erkekler, bir çeşit "*suç ortaklığı*" içinde bu idealleştirmeden yararlanarak kadınlardan daha güçlü konumda yer alabilmektedir.

Yaşam Boyu Kurgulanan Erkeklik ve Kadına Yönelik Şiddet

Şiddet, kadın üzerinde iktidar kurmanın aracı olarak kullanılmakta, erkek egemenliğinin sürdürülmesine yardımcı olmaktadır. Butler'ın (2010: 20–25, 77) toplumsal cinsiyet kimliğinin performans yoluyla sürekli olarak kurgulandığı görüşünden hareketle şiddetin erkeklığı kuran bir performans olduğu görülmektedir.

Çocukluk döneminde yaşanan şiddet deneyimlerinin, şiddeti öğrettiği anlaşılmaktadır. Güçsüzleşme deneyimi olan şiddet, sorun çözme ve güç kazanma aracı olarak öğrenilmektedir. Çeşitli güçsüzleşme deneyimleri, şiddet yoluyla aşılmaya çalışılmaktadır. Çocukluk döneminde erkeklığın güç, iktidar ve şiddet ekseninde kurgulanmasında etkili olan aile içi şiddet, eğitim sistemindeki şiddet ve dışlama, yoksulluk, yaşanan çevrede şiddetin yaygınlığı, hegemonik erkeklikle örtüşen erkeklerin rol model olarak alınması, cinsel istismar ve cezaevi deneyimi, şiddet içeren eril sporlar gibi güçsüzleşme ve şiddetle ilişkili etmenlerin, yetişkinlik döneminde kadına yönelik şiddet uygulamada etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölümde özellikle çocukluk döneminde babanın anneye şiddet uygulamasına tanık olmanın ve aile içinde çocuğun şiddet görmesinin etkisi ön plana çıkmaktadır.

Yetişkinlik döneminde ise Connell'in (2005a: 73–74) toplumsal cinsiyet düzeninin bileşenleri olarak ortaya koyduğu iktidar ilişkileri, üretim ilişkileri ve

katexsisin, erkekligi güç ve şiddet eksenindeki yapılandırması daha açık bir şekilde görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre, evlilik yoluyla toplumdaki erkek egemenliği sürekli yeniden üretilmeye çalışılarak kadın erkek arasındaki iktidar ilişkisini belirlemektedir. Üretim ilişkileri bağlamında şiddet anlaşılmasına çalışıldığında, yoksulluk, dışlanma ve ekonomik güç kaybı ön plana çıkmaktadır. Kateksis içinde yer alan cinsellik, muhafazakâr değerlerin kuşatması altında kadının baskı altında tutulduğu, eril iktidarın şiddetle kurulduğu çatışma alanı olarak görülmektedir. Devlet ise toplumsal cinsiyet ilişkilerini düzenleyen önemli bir güç olarak bu üç temel alanın işleyişinde önemli role sahiptir. Bir taraftan kadına yönelik şiddetle mücadele araçları ve sosyal hizmetler ile eril iktidarı ve şiddetin meşruiyetini sarsan devlet, diğer taraftan askerlik, polis gibi militer kurumlar ile şiddeti erkeklikle bağlantılandırmaktadır. Erkeğin güç ve güçsüzlük çelişkisi etrafında kuşatıldığı, “kurumsallaşmış şiddetin hiyerarşileri ve işgücü” (Connell, 1998: 153–154) olan militer kurumlarla devlet, kadına yönelik şiddetin oluşumuna etki etmektedir. Cezaevinin de erkeğin güç ve güçsüzlük çelişkisi etrafında eril şiddeti yeniden üreten bir kurum olduğu görülmektedir. Bu bölümde, özellikle evliliğe ilişkin geleneksel değerler ve ailedeki erkek egemenliğine dair ideoloji çerçevesinde kadın üzerinde iktidar kurulamayışının, aldatılma şüphesinin ve kadının boşanma isteğinin kadına yönelik şiddete neden olduğu görülmektedir. Ayrıca askerlik döneminde savaşmanın ve toplumsal olaylara müdahale ve terörle mücadele birimlerinde çalışan polislerin görevleri doğrultusunda uyguladıkları şiddetin, kadına yönelik şiddet üzerindeki etkisi dikkat çekicidir. Kürt sorunu nedeniyle yaklaşık 30 yıl boyunca ağırlıklı olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde sürmekte olan savaşta, hem şiddet uygulamak zorunda kalan hem de şiddete maruz kalan erkekler için savaşın yıkıcı etkilerinin, kadına yönelik şiddet uygulamalarında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Erkeğe özgü bir davranış olarak görülen alkol tüketmenin, erkeklik ve şiddetle bağlantısını anlamak üzere Adsız Alkolikler Sıhhiye grubundan erkeklerle yapılan görüşmeler, aşırı düzeyde alkol kullanımının kadına yönelik şiddetin ortaya çıkmasını kolaylaştıran bir etken olduğunu göstermektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken alkolizmin, şiddetin nedeni olmadığı ancak şiddet

uygulama konusunda erkeğe cesaret verdiğidir. Nitekim Sıhhiye grubundan az sayıda erkek, eşine şiddet uyguladığını belirterek araştırmaya dahil olmak istemiştir.

Şiddetle ilişkili olarak her erkeğin yaşam öyküsünde farklı temaların ağırlığının olduğu görülmüştür. Bazı erkekler için babalarından gördükleri şiddet, şiddet uygulamalarında belirleyici bir role sahipken, bazı erkekler için askerlik döneminde savaşmaları ve polis olanların şiddeti mesleklerinin bir parçası olarak kullanmaları önemli bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra anneye yönelik şiddete tanık olmuş olmanın, bazı erkeklerin şiddete karşı olmalarına yol açsa da şiddet uygulamalarını engelleyememesi çarpıcıdır. Yine askerlik yaparken uygulamak zorunda kaldığı şiddetten rahatsızlık duyduğunu dile getiren erkeklerin, şiddete karşı olduklarını dile getirmelerine karşın şiddet uygulamaları düşündürücüdür. Bu durum, şiddetin olağanlaştırılması ve içselleştirilmesiyle ilişkilidir.

Erkeklik Krizi ve Kadına Yönelik Şiddet

Araştırma sonuçlarına göre erkekler için güçlü olmanın en önemli koşullarından biri, kadın üzerinde iktidar kurabilmedir. Ancak modernleşmeyle birlikte özellikle aile içindeki iktidarı sorgulanmaya başlayan ve iktidarına karşı direnç gösterilen erkek için şiddet, “*erkeklik onuru*”nu kurtarma aracına dönüşebilmektedir. Kadın haklarının gelişmesiyle kadınların güçlenmeye başlaması, özgürleşme yönündeki taleplerin ve boşanmaların artması, post endüstriyel kapitalizmle birlikte artan güvencesizlik ve yoksulluk, geleneksel ataerkilliğin zayıflaması gibi gelişmelerle ortaya çıkan erkeklik krizi, kadına yönelik şiddetle kendini göstermektedir.

Birçok erkeğin yaşamlarındaki sarsıcı olaylar, erkeklik krizinin yoğun şekilde yaşanmasına neden olan kırılma noktaları olarak belirlemiştir. Çocukluk döneminde yaşanan anne ya da baba şiddeti, cinsel taciz, tutuklanma, ölüme tanık olma, yoksulluktan dolayı dışlanma gibi güçsüzleştirici deneyimler, yetişkinlik döneminde erkeklik krizinin daha yoğun şekilde yaşanmasına neden olmaktadır. Yetişkinlik döneminde ise evlilikte kadın üzerinde iktidar kuramama,

eşin boşanma isteği, cinsellik ve aldatılmayla ilgili kaygılar ve evin geçimini sağlayamama erkeklik krizini derinleştiren önemli kırılma noktaları olarak belirlemiştir. Geleneksel evliliğin dönüşümüyle birlikte sarsılan eril iktidarın, kendini şiddetle var etmesi, kadına yönelik şiddetin yaygınlığını anlama açısından yol göstericidir.

Çeşitli güçsüzlük deneyimlerine karşın erkeklerin kadınlar karşısında iktidar konumlarıyla güç kazandıklarını görülmektedir. Güçsüzlüğün temelinde ise erkeğin toplumsal gücünün, öznel yaşam deneyimleri içinde karşılığını bulamaması bulunur. Güçsüzlük, güç iddiasıyla çelişkili olduğu için anlam kazanır. Bu nedenle Kimmel'in (1998: 64) de belirttiği üzere "*erkeklik acıları*"nın temelindeki güç ve iktidarın farkında olunmalıdır.

Şiddet uygulayan erkeklerin yaşamlarına bir bütün olarak bakıldığında; hegemonik erkeğin güç ve iktidar iddiasına karşın ekonomik, toplumsal ve cinsel güçsüzlük yaşayan ve kadın üzerinde iktidarları sarsılan erkeklerin, erkeklik krizini şiddet kullanarak aşmaya çalıştıkları görülmektedir.

Şiddete Bakış

Eşine şiddet uygulayan erkeklerin şiddete bakışlarının farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bazı erkekler, eşlerine şiddet uygulamanın hakları olduğunu düşünmekte ve uyguladıkları şiddete karşı duyarsızlık sergilemekteyken, özellikle Adsız Alkolikler grubundan erkekler, uyguladıkları şiddetin nedenleri ve sonuçları konusunda farkındalık geliştirdikleri için pişmanlık duymaktadır. Bazı erkeklerin, kadına yönelik şiddete karşı olduklarını ifade etmeleri, sözleri ve davranışları arasında çelişki yaşadıklarını göstermektedir. Bu durumda, şiddetin sorumluluğundan kaçma çabası etkili olurken aynı zamanda erkeklerin kendilerini iyi ve "*modern*" erkek olarak gösterme istekleri de önemli yer tutmaktadır. Kadına şiddet uygulamayan modern, eğitilmiş ve şehirli erkek imajı sergilemek, geleneksellik ile modernlik arasındaki çelişkiyi aşma çabası olarak görülmektedir.

Bireysel Dönüşüm

Kendine yardım grubu olarak örgütlenen Adsız Alkoliklerin grup çalışmaları sayesinde geçirdikleri bireysel dönüşüm incelendiğinde, dönüşümün şiddeti sonlandırma isteğiyle başladığı görülmektedir. Kadınların şiddete karşı direnmelerinin, erkekleri değişime yönelten önemli bir etken olması, şiddetin sonlanmasında kadınların güçlenmesinin gereğini göstermektedir. Şiddeti kabul etme, şiddetin nedenleri ve sonuçları üzerine farkındalık kazanma, erkeklığe ve kadınlığa ilişkin eşitlikçi bakış açısı geliştirmek ve şiddetsiz ilişki için davranış değişikliği gerçekleştirmek, dönüşümün aşamaları olarak belirmiştir. Dönüşüm için kadına yönelik şiddetin, toplumsal cinsiyetle olan bağlantısının kurulmasının da önem taşıdığı görülmektedir.

Erkeklığın Dönüşümü ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele

Erkeklerin eşitliğe yönelik dönüşüm yaşaması, kadınlara göre daha zordur. Kadınların dönüşümü, güçlenmeye ve özgürleşmeye vurgu yapmaktayken, erkeğin eşitliğe yönelik dönüşüm yaşaması, erkeğin “*güçsüzleşmesi*” ve “*iktidarsızlaşması*” anlamını taşıyabilmektedir. Bu nedenle cinsiyet eşitliğine dair sosyal politikaların gelişmesiyle kadınların güçlenmesi sağlanabilecek ve toplumsal cinsiyete ilişkin değer kalıpları değişmeye başlayacaktır.

Çeşitli kurumlarıyla erkeklığın şiddetle yapılanmasında ve kadına yönelik aile içi şiddetin sürdürülmesinde etkisi olduğu görülen devletin, kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele mekanizmasının ataerkil yapıda yarattığı çatlaklar, erkeklığın dönüşümü ve şiddetin sonlandırılmasında önemlidir. Görüşülen erkeklerin gösterdiği olumsuz tepkiden de yola çıkıldığında, kadına yönelik şiddetle mücadeleyle ilgili yasalar ve şiddetle mücadele mekanizması içinde yer alan adli merciler, kolluk kuvvetleri ve sosyal hizmet kuruluşlarının hizmetlerinin geliştirilmesinin önemi açığa çıkmaktadır.

Kadınların, üzerlerinde kurulmak istenen eril iktidara ve şiddete karşı koyma yönünde güçlenme mücadeleleri, hegemonik erkeklığe zarar veren bir durum olarak tepkiyle karşılanmaktadır. Geleneksel kadınlık ve erkeklik değerlerinin

egemen olduğu kırsal bölgelerden şehre göç etmiş erkeklerin, kadın erkek eşitliğine yönelik dönüşümü ve boşanmayı kabul etmelerinin daha zor olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçlarında ortaya çıktığı üzere, eğitim düzeyi düşük erkeklerin kendilerini “*modern erkek*”, “*kendini geliştirmiş erkek*” olarak gösterme çabası, erkekliğin dönüşümünde modernleşmenin anahtar kavramlardan biri olduğunu göstermektedir. Türkiye’de toplumsal cinsiyet düzeni hızlı bir değişim sürecindedir. Ancak bu değişim, toplumun farklı kesimlerinde farklı hızlarda devam etmekte ve özellikle muhafazakâr ve eğitim düzeyi düşük olan kesimin tepkisiyle karşılaşmaktadır. Muhafazakâr politikalar aile birliğini vurgulamaktayken, buna karşın yaşanan teknolojik ve ekonomik gelişmelerle birlikte kaçınılmaz olarak daha eşitlikçi toplumsal cinsiyet ilişkilerine yer açılmakta ve kadınların mücadelesi güçlenmektedir. Kentleşme ve sınıfsal hareketlilik, kadınların özgürleşmesi ve daha eşitlikçi erkeklik biçimlerinin oluşması için olanak yaratmaktadır. Bu nedenle, dönüşüm sürecinin çatışmasız olmayacağı, çelişki ve sentezler barındıracağı kabul edilmelidir. Modernleşmeye yönelik gelişmelerin, dini değerler ile gelenekleri kaybetme endişesiyle reddedilmesi, geleneksel erkekliğin dönüşümünde engel olmakla birlikte muhafazakâr kesim de, modernleşmenin etkilerinden uzak kalamamakta ve modern değerlerle muhafazakârlığı sentezleyebilmektedir.

Marjinalleştirilmiş erkeklerin değişim konusunda açık olabileceği, hegemonik erkekliğe karşı durmada potansiyel taşıdıkları düşünülmektedir. Sancar (2009: 266–267) da eril şiddetin değişik biçimlerine maruz kalmış erkeklerin, erkeklik ve şiddet ilişkisini dönüştürmeye yönelik potansiyel taşıdığını göstermektedir. Bu araştırmada ise marjinalleştirilmiş erkeklerle yapılan görüşmeler, böyle bir değişimin ipuçlarını vermemiştir. Siyasi görüşleri nedeniyle devlet şiddetine maruz kalmış, dışlanan etnik kimliğe ve mezhebe sahip erkeklerde, ancak cinsiyetçilik ve şiddet konusunda farkındalık yaratabilecek çalışmalar ile dönüşüm yaşanmıştır. Bu durum, erkekliğin dönüşümü ve kadına yönelik şiddetin sonlanması için her düzeyde erkeklere yönelik olarak yapılacak çalışmaların önemini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak; eşine şiddet uygulayan erkeklerin erkeklik kurgularının çocukluk ve yetişkinlik dönemi boyunca güç, iktidar ve şiddet ekseninde kurgulandığı ve kadına yönelik şiddetin oluşumunda bu kurgunun önemli olduğu anlaşılmaktadır. Kadın üzerinde iktidar kurma yönündeki toplumsal yapılanmanın temelinde şiddet, kadın üzerinde iktidar kurma ve erkek egemenliğini sürdürme aracı konumundadır.

Bir bütün olarak bakıldığında, çocukluk döneminde aile içinde tanık olunan ve maruz kalınan şiddet ve zorunlu askerlik sürecinde savaşmanın şiddeti içselleştirilmesi açısından önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Modernleşmeyle birlikte ataerkil ideoloji çerçevesinde yapılan evliliğin geçirdiği dönüşümle birlikte, kadınların erkek iktidarına karşı direnmelerinin erkeklik krizine yol açarak, iktidarın yeniden şiddetle kurulmasına neden olduğu anlaşılmıştır. Kadının cinselliğinin kontrol altına alınması ise, eril iktidarın önemli bir çatışma alanı olarak belirlemiştir. Şiddetin hayatın her alanında toplumsal olarak örgütlendiği bir düzende, erkekliğin şiddetle ilişkilendirilmesi sonucunda kadına yönelik şiddet yaygın olarak yaşanmaktadır.

4.2. ÖNERİLER

“Erkeğin özgürlüğü, erkin her türünü sorgulayarak başlar. Erkin her türlü uygulamasından feragat edebildiği ölçüde özgürleşir erkek.” (Türker, 2004: 9).

Erkeklığın ve erkeklerin dönüşümü, cinsiyet eşitliğini sağlayan ve kadına yönelik şiddete karşı mücadele eden sosyal politikalar, yasalar ve kurumlar, sosyal hizmetler ve toplumsal hareketler çerçevesinde düşünülmelidir. Bu nedenle kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine yönelik çalışmalar, her tür baskı ve şiddete ilişkin toplumsal düzenlemenin dönüşümü bağlamında ele alınmaktadır. Öneriler; cinsiyet eşitliğine yönelik sosyal politikalar, ayrımcılık karşıtı politikalar, eşitlikçi ve özgürlükçü toplumsal değerler, kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizması, militer örgütler, eşitlikçi ve özgürleştirici eğitim sistemi, onarıcı çocuk adalet sistemi ve toplumsal cinsiyete duyarlı sağlık sistemi başlıkları altında verilmektedir.

4.2.1. Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Sosyal Politikalar

Eril iktidara dayalı cinsiyet düzenini dönüştürmek, toplumsal alanda birçok değişikliğin gerçekleştirilmesiyle olasıdır. *“Hükümet, çokuluslu şirketler, ordu, silah ticareti, finans hiyerarşileri, zengin elitler, ulusaşırı örgütler”* gibi erkek egemenliğini destekleyen güç odaklarının dönüşümü olmaksızın, eril iktidarın dönüşmesi olanaksızdır (Sancar, 2009: 273). Toplumsal cinsiyet hiyerarşilerini kaldırmak için ev içindeki ilişkilerde, ekonomide, emek piyasasında, sosyal politikada ve devlette örgütlenmiş cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamanın yolu, toplumdaki sınıfsal, ekonomik, etnik ve cinsel eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik demokratik üretim ve refah sistemlerini oluşturmaktan geçer (Segal, 1992: 355, 369).

Toplumsal ve ekonomik yaşamda, kadın erkek eşitliğine yönelik düzenlemeleri ve refahı artırmaya yönelik sosyal politikalar, dönüşümün kalıcı ve yaygın bir şekilde gerçekleşebilmesine olanak tanır. Refah destekleri ve eşitlikçi işgücü

piyasaının gelişimiyle, kadınların erkeklere olan ekonomik bağımlılıkları ortadan kalkabilmektedir. Sosyal hizmetlerin gelişimiyle çocuk, yaşlı ve hastalara bakma sorumluluğu azaltılmalıdır (Segal, 1992: 371–372; Hearn ve Pringle, 2006: 372). İş yaşamında erkeğe yüklenen roller değişmeden, erkeklerin ev işleri ve çocuk bakımında kadınlarla eşitlikçi bir paylaşım gerçekleştirmeleri oldukça zor görünmektedir. Örneğin çalışma yaşamında doğum izni ile ilgili düzenlemelerin çoğu ülkede erkeklere yönelik olmaması, bu konudaki dönüşümü olanaksız kılmaktadır. Kadınların üzerindeki ev işi ve çocuk bakımı gibi çalışma yaşamına girmesini engelleyen yüklerin, devletin sunacağı kamusal hizmetler yoluyla azaltılması, ev ve çalışma yaşamındaki erkek egemenliğinin zayıflatılmasında önem taşır (Connell, 2005a: 229; Hearn ve Pringle, 2006: 375; Pease, 2008: 12).

Türkiye’de cinsiyet eşitliğinin sağlanması için öncelikle erkeklerin bürokrasi ve çalışma yaşamının diğer alanlarındaki egemen konumlarının değişmesi gerekmektedir. Eşitliğin sağlanması ile ekonomideki erkek egemenliği zayıflayarak, kadın ve erkek arasında eşitlikçi bölüşümün önü açılabilmektedir. Ayrıca erkeğin aile içindeki egemen konumunun yerini eşitlikçi ilişkilere bırakabilmesi için kadınların eşit haklarla iş yaşamına girmeleri ve kariyerlerinde ilerlemeleri desteklenmelidir.

Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı 2013 yılı Eylül ayı itibarıyla %31, 2 iken, erkeklerde bu oran %72.1’dir (TÜİK, 2013). Kadının işgücüne katılımını artırmak için kadının güçlenmesi ve özgürleşmesine yönelik vurguyla ekonomik üretkenliği ön plana çıkarılmalı, meslek eğitimleri yaygınlaştırılmalı, kadınların işgücüne katılımının önündeki önemli bir engel olan çocuk bakımına ilişkin hizmetler geliştirilmelidir.

Tarımdaki ücretsiz aile işçiliğinin yanı sıra ev eksenli çalışma, ev işçiliği, çocuk ve yaşlı bakıcılığı gibi kayıt dışı ekonomi içinde kadınların ağırlıkta olması (DPT, 2006); sosyal güvenceye ve iş güvencesine sahip olmama ve işsizlik ödeneklerinden yararlanamama gibi sorunlara yol açmaktadır. Bu da kadınları güçsüzleştirmekte, şiddetle etkin şekilde mücadele etmelerini zorlaştırmaktadır. Bu durumun engellenmesi için tüm çalışma biçimleri kayıt altına alınmalıdır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planında (2007–2010) da belirtildiği üzere çocuk bakımının anne ve babanın arasında paylaşılabilmesi amacıyla babaların çocuk bakımı izni alabilmesi için yasal düzenleme yapılması, konuya olan toplumsal duyarlılığın gelişmesi ve erkekliğin dönüşümü açısından da önemlidir.

Kadınların ücretli çalışma yaşamına katılımlarının sağlanması ve sürdürülebilmesi için çocuk bakım hizmetlerinin geliştirilmesi ve kreş, anaokulu gibi hizmetlerden ücretsiz olarak yararlanılması, özellikle şehirlerin yoksul ve şiddetin yoğun olduğu bölgelerinde büyük önem taşımaktadır.

Sendikaların, çalışma yaşamında kadın ve erkek eşitliğini geliştirmeye yönelik mücadelesi de desteklenmelidir. Ayrıca sendikalar çalışmalarını ücret eşitliği, erkeklerin egemen olduğu işkollarında toplumsal cinsiyet ve şiddet eğitimleri verilmesi ile kadınların kariyerlerinde yükselme önündeki engellerin kaldırılması, işyerlerinde cinsel tacizin önlenmesi, anne-babalık izinleri, işyerlerinde kreş hakkı gibi konularda yoğunlaştırmalıdır. Sendikaların ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin 2012 yılında oluşturduğu “*Kreş Haktır Platformu*”, toplantılar ve imza kampanyaları yoluyla işyerlerinde kreşlerin açılması ve geliştirilmesi için çalışmalar yürütmektedir. Mücadelenin etkinliği için toplumsal cinsiyet eşitliğinin, sendikaların programlarında yer alması ve kadın sekreterliği gibi mekanizmaların geliştirilmesi önemlidir.

Hegemonik erkeklikten yararlanan bürokratik yapıların, devletin düzenini ve kapitalizmi ayakta tutma görevini ağırlıklı olarak erkeğe yüklenmiş olması, erkekliğin dönüşümündeki önemli engellerdir. Erkekler arasındaki sınıfsal farklar ve bunun yarattığı yoksulluk ve dışlanmanın şiddete dönüşebildiği de düşünüldüğünde, eşitliğe dayalı sosyal politikaların geliştirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Erkeklik krizinin aşılabilmesi için erkekler arasındaki sınıfsal eşitsizliklerin önüne geçilmesi ve yoksulluğun ortadan kaldırılması önem taşır.

İnsan hakları temelinde toplumsal adaleti gerçekleştirebilmek için sosyal devlet anlayışıyla tüm vatandaşlar için sosyal güvenliğin sağlanması, eğitim, sağlık, beslenme haklarının gerçekleştirilmesi, sosyal refah hizmetlerinin gelişimi, işsizliğin önlenmesi ve yaşam düzeyinin yükselmesi için çalışılmalıdır (Karataş,

2001: 276). Gelir dağılımında adaletli bölüşümün sağlanması, yoksullukla mücadelenin etkinleştirilmesi, sosyal güvenlik sisteminin yaygınlaştırılması, emek yoğun iş olanaklarının desteklenmesi, gecekondu bölgelerinin toplumsal ve ekonomik gelişimini destekleyecek sosyal hizmetlerin geliştirilmesi gibi çalışmalar yoluyla yoksulluğun önüne geçilmesi (Tufan ve Karataş, 2006: 20–21), yoksulluk ve işsizlik nedeniyle artabilecek şiddet riskini azaltma açısından önem taşır.

4.2.2. Ayrımcılık Karşıtı Politikalar

Farklı politik görüş, etnisite, dil, dini inanç, mezhep, cinsiyet ve cinsel yönelime sahip insanlar arasında ayrımcılığa ve dışlamaya neden olan söylem ve politikaların yerine eşitliğe yönelik politika ve uygulamalar için mücadele edilmesi gerekmektedir. Erkekler arasındaki güç eşitsizlikleri, dışlama ve ezilmenin, erkeklik krizini yoğunlaştırarak kadına yönelik şiddete dönüşebildiği göz önüne alındığında, eşitlik ve farklılığın önemli toplumsal değerler olarak görülmesi ve buna yönelik politikaların geliştirilmesinin gereği açığa çıkmaktadır.

4.2.2.1. Feminist Politika

Eşitlik ve şiddet konusundaki farkındalığın gelişimi ve toplumsal cinsiyet düzeninin değişimi için feminist mücadele desteklenmelidir. Eşitsizlik ve şiddetin kaynağındaki toplumsal nedenlerle mücadele edilmesi gereği, erkekliğin dönüşümünde kadın hareketini gerekli kılmaktadır. Kadınların güçlenmesi ve şiddetle mücadele kapasitelerinin gelişmesinin, erkekleri dönüşüme zorlayan önemli bir etken olması, feminizmin önemini ortaya koymaktadır. Connell (1998: 120), Marshall (1997: 97–107) ve Kantola (2006: 12) da ataerkilliğin feminist mücadele yoluyla pazarlığa tâbi tutulabildiğini, demokrasi ve güçler dengesine dayalı olarak toplumsal cinsiyet düzeninin dönüştürülebileceğini savunur.

Türkiye’de kadın hakları ve şiddet konusunda çalışan feminist örgütlerin maddi olarak desteklenmesi gerekmektedir. Cinsiyet eşitliğine yönelik politika ve

yasaların yapım süreçlerine katılımlarının artması ve toplumsal duyarlılığı geliştirme konusundaki çalışmalarının etkinleşmesi önemlidir. Ayrıca kadın danışma merkezleri ve sığınma evlerinin feminist duyarlılıkla yürütülmesini sağlamada işbirliği içinde olunmalıdır.

Feminist hareketin, pro-feminist erkek hareketiyle işbirliği yapması, cinsiyetçilik karşıtı hareketleri ortak amaçlarda buluşturma ve güçlendirme yönünde yararlı olacaktır. Cinsiyet eşitliğini geliştirmeye ve kadına yönelik şiddeti önlemeye yönelik çalışmalara erkeklerin katılımının sağlanması, toplumsal dönüşümün gerçekleştirilmesine güç verecektir. Ancak birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'deki kadın hareketinin içinde de, eşitlik yanlısı ve şiddet karşıtı erkeklerle işbirliği geliştirmeye yönelik olumsuz tutumlar bulunmaktadır. Kadın merkezli duruşu kaybetmeden erkeklerle ortaklaşabilmek, erkek hareketini güçlendirmeye yardımcı olacaktır. Geliştirilebilecek işbirliklerine karşın kadın hareketinin, erkek hareketinden bağımsız bir alanının olması ve kendi sözünü söyleyerek politik eylemliliğini ortaya koyması, kadınlığı ve erkekliği dönüştürmede dikkate alınması gereken etkili bir güçtür.

4.2.2.2. Pro-Feminist Politika

Eşitsizliğe dayalı toplumsal cinsiyet ilişkilerini değiştirmek üzere, cinsiyetçilik ve şiddet karşıtı erkeklerin örgütlenerek feminizmi ve eşcinsel hareketi desteklemeleri ve pro-feminist politikayı geliştirmeye yönelik etkinliklerde bulunmaları önem taşır. Özellikle kadın hareketiyle yapılacak işbirliği, feminizmin ilkelerinden uzaklaşmamak ve birlikte tartışarak, hem kadın hareketini hem de pro-feminist erkek hareketini sorgulayarak geliştirmek açısından yararlı olacaktır.

Erkek egemenliği ve şiddet konusundaki farkındalığı geliştirmek üzere kampanyalar, yürüyüşler, eğitim çalışmaları ve erkeklerle grup çalışmaları yapılmalıdır. Oğlan çocukların, eşitlikçi ve şiddet karşıtı bir şekilde sosyalleşebilmelerini destekleyecek çizgi filmler, oyuncaklar, bilgisayar oyunları ve ders kitapları oluşturulmasına çalışılmalıdır. Yetişkin erkeklere bilinç yükseltme grupları aracılığıyla iktidar ilişkilerini, cinsiyetçiliği ve şiddeti

sorgulama, erkeklik hallerini anlamaya çalışmaya yönelik toplantılar gerçekleştirilmelidir.

Bu çalışmalar, erkeklerin kadınların toplumsal konumlarının gelişmelerine yönelik dirençlerinin kırılabilmesi için büyük önem taşır. Erkeklerin değişimi kabul etmeleri ve erkekliğin kendi üzerlerindeki yüklerini anlayarak cinsiyet eşitliğinin özgürleştirici yönünü görebilmelerini sağlayabilmektedir.

Çeşitli ülkelerde erkeklere yönelik toplumsal çalışma örneklerinden “Beyaz Kurdele Kampanyası”, kadına yönelik şiddet konusunda toplumsal duyarlılığı geliştirmek üzere ergen ve yetişkin erkeklere yönelik farkındalık ve duyarlılık kazandırmayı amaçlayan eğitim çalışmalarıyla ön plana çıkmaktadır. Kampanyanın öncülerinden Kaufman (2004: 24–27) erkeklerden gelebilecek direncin farkında olarak, erkekleri suçlayıcı ve şiddet eğilimli olarak gösteren mesajlar yerine olumlu bir dil kullanılması ve sorumluluğu vurgulayan mesajlar verilmesini önermektedir. Erkeklerin katılımını sağlamaya yönelik çalışma ilkelerini şöyle ifade etmektedir:

1. Toplumsal cinsiyet eşitliği temel alınmalıdır. Bu nedenle kadın örgütleriyle işbirliği yapmak gerekmektedir.
2. Erkeklere ulaşabilmenin yolu, erkeklerin korkularını yenmeye çalışmaktan geçmektedir. Erkeklerin güç ve denetimi ellerinde tutabilmek için yaptıklarının ve güçlerini kaybetme korkusunun farkında olunmalıdır. Bu amaçla erkeklere olumlu mesajlarla yaklaşmak gerekmektedir. Kampanyanın sloganlarından biri olan “*Toplumunuzdaki kadına yönelik şiddeti engelleme gücüne sahipsiniz*”, bu açıdan önemlidir.
3. Suçlayıcı olmak yerine sorumluluğu ön plana çıkarmak gerekmektedir. Erkekler hakkında genellemeler ve kalıp yargılar kullanmak, erkekleri bireysel düzeyde suçlayarak, ataerkillik ve cinsiyetçiliğin yapısal doğasını anlamayı engellemektedir. Suçlayıcı olmak, erkeği dışlayarak değişim yaşamaları için sorumluluk almalarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle erkeğin sorumluluk alma ve değişim gücünü vurgulayarak olumlu mesajlar vermek gerekmektedir.

4. Erkeklerle çalışmanın başarıya ulaşması için destek grupları oluşturulması önerilir. Değişim için diğer erkeklerle ilişkilenerken organize olmak ve dayanışmak önemlidir.
5. Erkeklerin seslerini duyurması ve katılımcılığın sağlanması önemlidir. Erkekler, erkekliklerini diğer erkeklerin gözünden değerlendirir. Bu nedenle verilecek mesajlar konusunda fikirleri alınmalı ve katılımcılıkları artırılmalıdır.
6. Erkeklerin duygusal dünyalarını ve duygularını ifade etmelerini geliştirmek için onlarla birlikte çalışmak önem taşır. Şiddete karşı çalışırken erkeklerle empati kurmaktan uzaklaşılmalıdır. Her ne kadar erkekler ataerkillikten dolayı üstünlüğe sahip olsalar da ataerkilliğin erkekler üzerindeki olumsuz etkilerinin farkında olunmalıdır.
7. Farklı yaştan erkeklere ulaşmak farklı stratejiler gerektirir. Etkili bir çalışma için erkeklerin yaş dönemi özelliklerini ve toplumsal cinsiyet düzeni ile ilişkilendirmelerini anlamak önem taşır. Örneğin ergenlik dönemindeki erkeklerle çalışırken, aile içi şiddetle ilgili vurgu yerine kendilerini daha çok ilgilendirebilecek olan sağlıklı ve mutlu bir ilişki kurmanın önemi üzerinde durulabilir.

Bu gelişmelerin sağlanabilmesi için, cinsiyet ayrımcılığına, eşitsizliğe ve şiddete karşı mücadele eden tüm örgütlerin desteklenmesi, politika yapımı süreçlerine katılımlarının sağlanması, mücadelelerinin görünürlüğünü artıracak eylemlerin ve medya çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Eşitlik ve şiddetsizlik amacıyla yürütülen toplumsal kampanyalar, eğitim ve rehabilitasyon çalışmalarının, erkekliğin iktidardan kaynaklanan sorunlarından hareket etmesi, toplumu ve erkekleri, erkekliğin toplumsal dönüşüm yaşamaya gerekliliğine ikna edebilmektedir. Hegemonik erkeklik değerleriyle, eşitsizlik ve şiddetle yüzleşmenin ve eşitlik yönündeki dönüşümün, tüm toplumsal kurumlar düzeyinde yapılabilmesi gerekmektedir.

Erkekleri değişime yönlendirebilmek için erkekliğin ödettiği bedeller üzerinde durulmalıdır. Kaufman (1999: 4) da erkekliğin, erkeklere ödettiği bedeller üzerine bilinç geliştirilmesinin, erkekleri değişim yönünde harekete

geçirebileceği üzerinde durmaktadır. Erkekliğin dönüşümü için, erkek iktidarının çelişkisinden yararlanmanın, yani erkekliğin yükü ve dayattıklarının olumsuzlukları anlaşılmalıdır. Erkeklerin, üzerinde yer alan iktidar ilişkileri dolayımında yaşadıkları “*erkeklik acıları*” ile kazanımları arasındaki gerilim, erkekliğin dönüşümü için politik bir zemin yaratabilmektedir. Erkeklerin yaşayacağı dönüşümün, öncelikle erkekler için yararlı olduğu iddiası temelinde gerçekleştirilecek çalışmalar, olumlu bir çıkış noktasına ve başarı şansına sahip olmaktadır. Örneğin, şiddet uygulama nedeniyle yargılanma ve ceza alma, savaşlarda ölme ve yaralanma riski, evi tek başına geçindirememe, alkolizm ve madde bağımlılığı, iktidar iddiasından kaynaklı yetersizlik duygularının yoğunluğu, cinsellik konusunda yabancılaşma ve duygusal doyumun sağlanamaması erkekler için önemli sorunlar olarak ortaya konmalıdır.

Hegemonik erkekliğin erkeğe verdiği zararlardan yola çıkıldığında, erkeklik göstergesi olarak riskli davranış sergileme ve tehlikeden korkmamanın, fiziksel, cinsel ve psikolojik sağlık konusunda birçok soruna yola açtığı görülmektedir. Korunmadan riskli cinsel ilişki yaşama, zayıflık göstergesi olarak görüldüğü için sağlık personeline danışmaktan, muayene olmaktan ve tedaviden kaçınma, hastalığı kabullenmeme, erkeklerde yaşanan sağlık sorunlarını artırmakta ve kadınlara göre daha kısa yaşam sürelerine sahip olmalarına yol açmaktadır (Esplen, 2006: 8). Hegemonik erkekliğin yol açtığı sağlık sorunlarına dikkat çekmek, değişime direnen erkeklerin, erkekliği sorgulayabilmesi için kapı açabilmektedir.

Ataerkilliğin ve her tür erkek iktidarının tarihsel ve toplumsal bir yapılanma olduğu düşünüldüğünde, erkek egemenliğini sonlandırmak üzere erkeklerle yapılan çalışmaların yetersiz kalabileceği görülmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken, bireysel ve toplumsal düzeyde gerçekleştirilebilecek olan çalışmaların, ataerkil yapıyı zayıflatmadaki öneminin görülmesi ve bu yapının içindeki çelişkilerden yararlanarak mücadele alanları yaratabilmektir. Toplumsal dönüşümün zor ve yavaş olduğu, dirençle karşılaşılabileceği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, yapılacak mücadelenin, değişimi tetiklemedeki katkısı azımsanmamalıdır.

4.2.2.3. Homofobi Karşıtı Politika

Eşcinsellerin özgürleşmesine yönelik hareketin desteklenmesi ise cinsiyetçiliğin sorgulanması ve homofobiden kurtulma (Connell, 2005a: 219, 234) açısından önemsenmelidir. Heteroseksizmden beslenen homofobinin aşılmasıyla birlikte erkekliğin, kadınlık karşıtlığı temelinde tanımlanmasından uzaklaşılacaktır. Böylece erkeklerin, kadınlıkla ilişkilendirilen duyarlılık, anlayışlı olma gibi özellikleri daha kolay bir şekilde benimsemeleri sağlanabilecektir.

Farklı cinsel kimlik ve yönelime sahip olan erkeklere yönelik ayrımcılığın önemli bir nedeninin kadının ve "*kadınsılığın*" değersizleştirilmesi olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Erkekliğin dönüşmesinin engellerinden biri olan homofobinin aşılması yönünde mücadele edilmesi, heteroseksüel erkekler de dâhil olmak üzere tüm erkeklerin özgürleşmesi ve kadına yönelik şiddetin sonlandırılması için yarar sağlayacaktır.

Heteroseksizm ve homofobinin, ırkçılık, milliyetçilik ve kadın düşmanlığı ile keşisen evreni, farklılıkları içermeye yönelik sosyal politikalar ile zayıflatılabilmektedir. Toplumsal yaşamın her alanındaki ayrımcılık ve adaletsizliği önlemek üzere, yasal düzenlemelerde cinsiyet yönelimini de içeren eşit yurttaşlığın sağlanması ve eşitliğin yaşama geçirilmesi gerekmektedir. Nefret suçlarına karşı yasaların geliştirilmesi yönünde baskı grupları etkinleştirilmelidir. Eğitim ve çalışma yaşamı, sosyal hizmetler ve ordudaki ayrımcı ve şiddet içeren uygulamalar, homofobi karşıtlığı üzerinden değerlendirilmeli ve gerekli durumlarda eşcinsellere yönelik özel hizmetler geliştirilmelidir. Eşitlikçi yasa ve düzenlemelerin desteğiyle toplumsal anlayışın değişmesi için uygun bir ortam yaratılabilmektedir.

Homofobiyle mücadele edebilmek için eşcinsellerle birlikte cinsiyetçilik ve homofobi karşıtı heteroseksüellerin işbirliği içinde geliştireceği örgütlenmeler önem kazanmaktadır. KAOS GL ve Pembe Hayat gibi örgütlerin kültürel etkinlikler, konferanslar, araştırmalar, eğitim çalışmaları ve medya kampanyaları desteklenmelidir.

4.2.2.4. Milliyetçilik Karşıtı Politika

Sosyal çalışmanın temel değerlerinden olan farklılık ve çeşitliliğin tanınması, etnik ve kültürel farklar açısından da geçerlidir (Sheaford ve Horejsi, 2006: 94). Bu doğrultuda etnik çeşitliliği yadsıyan milliyetçi politikalar yerine sosyal adaleti sağlamaya yönelik olarak politikaların desteklenmesi gerekmektedir. Farklı etnik kimliklere karşı ayrımcı ve dışlayıcı söylem ve uygulamaların karşısında durarak eşitliği savunmak önemlidir. Bu açıdan özellikle eğitim, sağlık alanlarında ve medyada Türkiye’de yaygın olarak konuşulan Kürtçe, Arapça ve Lazca gibi diller kullanılabilmeli, farklı kültürleri tanımaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Dışlanan grupların içerilmesine ilişkin eylem planları hazırlanmalı, çocukluk döneminden başlayarak ekonomik, etnik, kültürel ve mekânsal dışlamanın önüne geçmek için politikalar geliştirilmelidir. Milliyetçilik karşıtı politikalar, i içe geçmiş olduğu cinsiyetçilik ve şiddetin zayıflamasında etkili olabilecektir.

4.2.3. Eşitlikçi ve zgrlki Toplumsal Değerler

Kadınların güçlendiren toplumsal gelişmelerle birlikte yoğunlaşan erkeklik krizinin üzülmesi için öncelikle krizin temelindeki eril iktidar olgusunun dönüşümüne odaklanılmalıdır. Erkekliğin yeniden tanımlanarak “*iktidarsızlaştırılması*” gerekmektedir. Kadın erkek ilişkisi ile diğer tüm toplumsal ilişkilerde, erkeğin iktidar iddiasından uzaklaşmasıyla güçsüzlük ve “*iktidarsızlık*” gerilimini daha az yaşaması ve farklı erkeklik tarzlarının gelişimi mümkün olabilecektir. Bu nedenle erkeklikle ilişkilendirilen gücü, kadın üzerinde iktidar kurmakla değil kendi içinde güçlü ve yeterli olmakla tanımlamak, gle iktidar arasındaki ince çizgiyi birbirinden ayırmak için yararlı olacaktır.

İktidara dayalı toplumsal cinsiyet kimliğinin tutarsızlığının ve farklı cinsiyet rollerine sahip bireylerin medyada gösterilmesi, erkek iktidarını sarsmada yavaş da olsa bir etkiye sahip olmaktadır. Aile içindeki eril iktidarın farklılaşmasına işaret edebilen; ocuk bakımını paylaşan, ev işleri yapan, anlayışlı ve sevecen erkek tiplerinin toplumda örnek alınacak rol modelleri haline gelebilmesi için

popüler imgelerden yararlanmak ve medya aracılığı ile erkeğin dönüşümüne katkı sunmak gerekmektedir.

Hegemonik erkeklik ideali dışında kalan farklı erkeklik biçimlerinin, zayıflık, kadınsılık ve eşcinsellik imalarıyla küçümsenerek aşağılanması, erkeğin sorgulanması ve dönüşümünde önemli bir engeldir. Hegemonik erkeklik idealine uymayan erkekleri aşağılamak için kullanılan “*light erkek*” ifadesi, temelde kadını ve aileyi yönetme iddiasından uzak duran ve ilişkilerde daha duyarlı bir yaklaşım sergileyen erkekleri dışlamak üzere kullanılmaktadır. Eşitlikçi erkeklik tarzlarının benimsenmesini sağlamak için bu yöndeki erkeklik tarzları olumlanmalıdır.

Kadın ve erkeğe atfedilen rol ve özelliklerin “*cinsiyetsizleştirilmesi*”yle erkeklerin, kadınlığa atfedilen empatik olma, anlayışlı olma, duyguları ifade edebilme ve uzlaşmacı olma gibi özellikleri benimsemelerinin önü açılacaktır. Bunun için öncelikle oğlan ve kız çocukların cinsiyetlendirilme süreçleri ile ilgili eleştirel bir bilinç geliştirilmelidir.

Bireysel dönüşümün gerçekleşebilmesi için güçlenme kaynakları kullanmaya, toplumsal ve bireysel sınırları aşabilme özgürlüğüne işaret eden öznel kapasitesinin harekete geçirilmesi önem taşır. Bu doğrultuda erkek ve kadının bireysel varoluşunun ve özgürleşmesinin desteklenmesi; farklı erkeklik ve kadınlıkların yaygınlaşabilmesi ve erkek egemen toplumsal kurumlara karşı direnç geliştirilmesi açısından değerlidir. Kentleşmenin, iş olanakları ve eğitim yoluyla desteklenmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Bireylerin feodal bağlarından ve aile baskısından uzaklaşabilmeleri için eğitim, sağlık, bakım, korunma, iş ve barınma gibi temel sosyal politika alanlarında yeterli hizmet ve destekler önem taşır.

Ele alınması gereken diğer bir konu, post endüstriyel kapitalizmin, orta ve üst sınıf erkekleri dönüştürmedeki etkisidir. Özellikle hizmet sektörünün gelişimiyle birlikte, erkeklerin insan ilişkilerine dayalı mesleklerde daha fazla çalışması, anlayış ve uzlaşma gibi değerlerin daha fazla benimsenmesinde rol oynayabilmektedir. Kadınlarla birlikte çalışma deneyiminin artması, kadınlara

yönelik önyargılı tutumların azalmasına ve eşitliğe yönelik düşüncelerin gelişimine zemin hazırlamaktadır.

Kadınların deneyimlerini sorgulamaları ve ilişki içinde oldukları erkeklerle kişisel düzeyde mücadeleye başvurmaları da erkekleri dönüştürebilmek ve toplumsal düzeyde bir değişim yaratabilmek için önemlidir. Cinsiyetlere yüklenen anlamlar ve ayrımlar sorgulanmalıdır. Kadın ve erkek arasında hiyerarşi yerine, karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan ilişkilerin geliştirilmesi ve zorunlu heteroseksüelliğin sorgulanarak cinsel yönelimlerin özgürleşmesi için çalışılmalıdır.

Kadına yönelik şiddetin, eğitim düzeyi düşük erkekler tarafından uygulandığı yönündeki kabulün sorgulanması için orta ve üst sınıftan erkeklerin kadına yönelik şiddetin farklı yüzlerini kabul etmelerini sağlamak önem taşımaktadır. Bu doğrultuda yapılacak medya çalışmaları ile toplumdaki farkındalık artırılabilir.

Eşitlik ve şiddet konusunda duyarlılığın artması, bu sorunların kaynağındaki toplumsallığın anlaşılmasıyla olasıdır. Bu doğrultuda kadın ile erkek arasındaki toplumsal farkların kaynağının toplumsal düzleme yerleştirilmesi önemlidir.

Son yıllarda kürtaj yasağına, doğum oranlarının artırılmasına ve aile birliğinin korunmasına dair muhafazakâr söylem ve politikalarla pekiştirilen bu duruma karşı, yerel ve uluslararası feminist hareketin işbirliğiyle mücadele edilmelidir.

4.2.4. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Mekanizması

Kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmasının güçlenmesi, erkekliğin dönüşümünde etkili olmaktadır. Erkeğin meşru olarak gördüğü şiddetin, devlet tarafından suç olarak görülmesi, erkeklik ve şiddet arasındaki bağlantıyı zayıflatma gücüne sahiptir. Aile içinde kadına yönelik şiddetin suç olarak tanımlanması ve çeşitli düzeylerde müdahale edilmesi, erkeğin üzerinde toplumsal denetim oluşturmakta ve ataerkil toplumsal ilişkilerden aldığı gücü sarsabilmektedir.

4.2.4.1. Adalet Sistemi

Araştırma sonucunda da ortaya çıktığı üzere kadının güvenliğini amaçlayan yasal ve kurumsal düzenlemeler, bazı durumlarda erkeği kışkırtarak şiddete yöneltebilmektedir. Bir yönüyle değişimin sancıları olarak görülebilecek bu tepkilerin azaltılması için şiddete karşı açılmış davalarda ve boşanma davalarında danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu açıdan denetimli serbestlik hizmetleri aracılığıyla erkeklere yönelik eğitim ve rehabilitasyon programlarının uygulanması önem taşır. Denetimli serbestlik merkezleri, şiddet nedeniyle iki yıldan az hapis cezası alan ve cezaevinden tahliye edilen erkeklere yönelik denetleme, izleme ve rehabilitasyon hizmetlerinin diğer toplumsal kaynaklarla işbirliği içinde yapılabilmesini sağlamaktadır. Erkeklerin şiddet uygulamasını engellemeye yönelik grup çalışmaları, bireysel çalışma ve erkeğin sosyal çevresine yönelik çalışmalar, onarıcı adalet yaklaşımı çerçevesinde düzenlenmelidir.

Bu amaç doğrultusunda Avrupa ve Amerika'da yaygın olarak kullanılan Duluth modelinin, Türkiye'de kadına yönelik şiddetin dinamikleri, şiddet uygulayan erkeklerin özellikleri ve erkeklik kurguları göz önünde bulundurularak uyarlanması ve buna uygun programların geliştirilmesi için çalışılmalıdır. Şiddet nedeniyle denetimli serbestlik cezası alan tüm erkeklerle bireysel ve grup düzeyinde çalışma yapılmalıdır.

Denetimli serbestlik hizmetleri içinde mağdura yönelik hizmetlerin de geliştirilmesi gerekmektedir. Şiddet görmüş olan kadınların güvenliğini sağlamak, mahkeme süreçlerinde destek olmak ve şiddeti kadın üzerinden takip etmek, kadının korunması ve şiddetin sonlandırılması için gereklidir.

Cezaevlerindeki rehabilitasyon çalışmaları, tahliye sonrasında erkeğin şiddet uygulama riskini azaltması açısından önemlidir. Pro-feminist model ışığında yapılandırılması gereken çalışmalarla, cezalandırılmaya karşı erkeğin duyduğu öfkenin kadına karşı şiddete dönüşmesi engellenmelidir.

4.2.4.2. Polis

Polisin kadına yönelik şiddete karşı yasa ve hizmetleri bilmesi, çoğu kez kadının başvurduğu ilk birim olmasından dolayı önem taşır. Hearn'ün (1998: 167–168) de belirttiği üzere polisin, erkeklerin şiddet uygulamaya devam edeceklerini bilmesi, farklı şiddet türleri arasındaki geçişkenliği anlaması, erkeklerin şiddeti nasıl gerekçelendirdiğini ve bahaneler ürettiğinin farkında olması gereklidir.

Yasanın sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından 2011 yılında bir genelge yayınlanarak kolluk kuvvetlerinin “*aile içi şiddet olayları kayıt formu*” kullanması yükümlülüğü getirilmiş ve tedbir kararlarını izleme yükümlerinin dikkatle yapılması istenmiştir. Bu şekilde polislerin kendilerine başvuran aile içi şiddet vakalarının tamamını işleme alması ve tedbir kararlarını profesyonel bir şekilde yapması sağlanabilecektir.

Birçok ülkede polisin aile içi şiddet olaylarında daha duyarlı olmasını sağlamak amacıyla eğitimler düzenlenmektedir. Türkiye’de 2006 yılında İçişleri Bakanlığı ile yapılan protokolle yaklaşık olarak 71. 000 polisin eğitimi gerçekleştirilmiştir (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı, 2012–2015). Ancak bu çalışmanın, eğitici eğitimi alan 250 polisin diğer polisleri eğitmeleri yoluyla gerçekleştirilmesi, eğitimin niteliği konusunda sorunlara yol açabilmektedir. Toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddetin polis eğitimlerinin parçası haline gelmesi, sürekliliğinin sağlanması açısından gereklidir. Eğitimlerin yaygınlaşması, denetim mekanizmalarının kurulması ve polis merkezleriyle sosyal hizmet kuruluşları arasındaki işbirliği ve eşgüdümün geliştirilmesi önem kazanmaktadır. Ayrıca izleme mekanizmaları oluşturularak, çalışmaların denetlenmesi gerekmektedir.

4.2.4.3. Sosyal Hizmetler

Sosyal hizmetler, kadına yönelik şiddetin sonlanması amacıyla koruyucu, önleyici ve rehabilite edici çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu doğrultuda öncelikle şiddetin yoğun olarak yaşandığı bölgelerde sosyal hizmet merkezleri (SHM) aracılığı ile alan taramalarıyla aile içi şiddet ortaya çıkarılmalı, mahkemelerce verilen bakım, barınma ve danışmanlık tedbirleri uygulanmalı,

şiddetten etkinen bireylere danışmanlık hizmetleri verilmeli ve ilgili kuruluşlara yönlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Toplumsal cinsiyet ve şiddet konusundaki farkındalığı geliştirme, şiddetle mücadele konusundaki yasal ve kurumsal düzenlemeler hakkında eğitim çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Her türlü iletişim aracından yararlanılarak, tüm toplumun kadına yönelik şiddet konusunda bilinç düzeyinin yükseltilmesi amacıyla kampanyalar düzenlenmeli ve topluma bu konuda net mesajlar verilmelidir.

Politika yapıcılara, karar verme mekanizması içinde yer alan uzmanlara, hizmet sunuculara ve toplumun geneline yönelik görsel ve yazılı eğitim materyali hazırlanması ve hizmet içi eğitimler düzenlenmesi, çalışmaların etkinliği artırma amacıyla üzerinde durulması gereken konulardandır.

Kadınların güçlendirilmesine yönelik çalışmalar, Kadının İnsan Hakları Eğitimi Programı (KİHEP) ve benzeri çalışmalarla geliştirilmelidir. Kadının İnsan Hakları Derneği ve Yeniden Çözüm Derneği tarafından 1995 yılında geliştirilerek, SHÇEK (mülga) işbirliği ile toplum merkezleri aracılığıyla 2009 yılı itibarıyla grup çalışmaları yoluyla 7500'ü aşkın kadına ulaşılmıştır. Kadınların insan hakları konusundaki bilincin artması ve feminist bakış açısının ve şiddetle mücadelenin gelişmesiyle, kadınların demokratikleşme sürecine özgür ve eşit bireyler olarak katılımlarının sağlanması amaçlanmıştır. Programdan yararlanan kadınlarla yapılan değerlendirmeler, kadınların %63'ünün aile içi fiziksel şiddet sorununu tamamen çözdüğünü, %22'sinde azalma olduğunu göstermektedir. Yüzde 31'inde duygusal şiddet sona ermiş, %44'ünde azalma olmuştur. Kadınların %54'ünün yarım bıraktıkları eğitimlerine yeniden başladıkları, %29'unun ücretli bir işte çalışmaya başladıkları belirlenmiştir. Yüzde 72'sinde ise eşlerin tutum ve davranışlarının olumlu yönde geliştiği anlaşılmıştır (<http://www.kadinininsanhaklari.org/kategori/kadinin-insan-haklari-egitim-programi-kihep>).

Kadınların toplumsal cinsiyet ve şiddet konusundaki farkındalıklarının artmasının, şiddeti sona erdirme ve azaltma konusundaki etkinliği, bu çalışmaların yaygınlaştırılması gereğini göstermektedir. Bu sonuçlar, sosyal hizmet kuruluşlarında sivil toplum örgütleriyle işbirliğinin geliştirilmesinin önemini de göstermektedir.

Ceza davası sürerken, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun da öngördüğü şekilde, şiddet uygulayan aile bireyinin denetim altında ve danışmanlık alarak altı ay boyunca evden uzaklaştırılması gerekmektedir. Bu süreçte sosyal çalışmacılar etkin olarak rol oynamalı ve erkeğe danışmanlık vererek süreci kabullenmesi ve şiddetten uzaklaşması sağlanmalıdır. Grup çalışmaları ve bireysel çalışmalarla toplumsal cinsiyet ve şiddet, öfke kontrolü ve kadın ve çocuklarla şiddetsiz ilişki konularında bilinç geliştirilmelidir.

Bilinçlendirme çalışmaları kapsamında erkeklerin yoğun olduğu ibadet yerleri, kahvehaneler ve işyerlerine yönelik eğitim çalışmaları yapılmalıdır. Öncelikle bu topluluklar içinde etkin olan erkeklere ulaşarak, duyarlılık geliştirme çalışmaları yapılmalıdır. Katılımcılığı sağlamak için toplumdaki kanaat önderleri çalışmalara etkin bir şekilde katılmalı ve erkekler için model oluşturabilmelidir. Erkeklik ve şiddet konusunda çalışan erkek gruplarıyla işbirliği geliştirilmelidir.

Şiddetle mücadelede kadın ve erkeklerle yapılacak çalışmaların planlanması, yürütülmesi, geliştirilmesi ve izlenmesi süreçlerinde katılımının sağlanması gerekmektedir. Şiddetle mücadele eden kadınların kendi durumlarını, gereksinimlerini belirlemede etkili özneler olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

Çeşitli sosyal hizmet kuruluşlarına yapılan kadın başvuruları, şiddet açısından incelenmeli ve tespit edilen şiddet vakaları kayıt altına alınarak ilgili kuruluşlara yönlendirme yapılmalıdır. Örneğin sosyal yardım alanında çalışan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına yapılan başvurular sonucu gerçekleştirilen sosyal incelemelerde, aile içi şiddet de sorgulanmalı, şiddetin belirlendiği durumlarla kadınlara hakları konusunda bilgi verilmeli ve yönlendirme yapılmalıdır.

Sosyal hizmetlerin sunumunda, bölgeler arasındaki ekonomik, kültürel ve etnik farklar göz önünde bulundurulmalı, sorun ve gereksinimlere yönelik olarak farklı hizmetler ve hizmet modelleri geliştirilmelidir. Örneğin büyükşehirlerdeki göç alan bölgeler ile ekonomik ve toplumsal gelişmede geri kalan bölgelerde berdel, kumalık, töre cinayeti gibi sorunlar dikkate alınmalı, risk değerlendirilmesi yapılarak şiddet uygulama potansiyeli olan erkeklere yönelik danışmanlık

verilmeli ve izleme çalışmaları yapılmalıdır. Hizmetlere ulaşmanın sağlanması ve kolaylaşması açısından yerel dillerde hizmet verilmeli ve tercümanlık hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır. Yerel toplum önderleri ve din görevlilerine farkındalık geliştirme yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

Polis ve jandarma gibi kolluk güçleri, sağlık hizmetleri, adalet sistemi ve farklı sosyal hizmet kuruluşları arasında eşgüdüm ve işbirliği sağlanmalıdır. İşbirliğine yönelik olarak geliştirilecek kurullar ve izleme çalışmalarını yürütmek üzere sosyal hizmet kuruluşları, şiddetle mücadele etmekte olan kadınlar, kadın örgütleri, il sağlık müdürlüğü, kolluk güçleri temsilcisi ve mülki amirlerin de içinde yer alacağı komisyonlar etkinleştirilmelidir. Bilgi alışverişi yapılması, hizmetlerdeki aksaklıkların belirlenmesi, yeni gereksinimlerin karşılanması ve hizmet kalitesinin artırılması açısından bu kurulların düzenli olarak toplanması ve yetkilerinin olması önemlidir.

4.2.4.3.1. Danışma Hatları

Şiddete uğrayan ya da uğrama riski taşıyan kadınlara psikolojik, hukuki ve ekonomik alanda danışmanlık hizmetleri sunmak ve bilgilendirme yapmak, gereksinim duyulan hizmete en kısa zamanda ulaşmalarını sağlamak amacıyla uzmanlaşmış telefon danışma hatları önemlidir. Haftanın her günü, 24 saat boyunca meslek elemanlarının çalıştığı danışma hattının, şiddet gören kadına danışmanlık vermesi gereklidir. Danışma hatlarına Türkçe bilmeyen kadınların da başvurabileceği göz önünde bulundurularak, Kürtçe, Arapça, İngilizce, Rusça gibi farklı dillerde hizmet verilmesi sağlanmalıdır.

4.2.4.3.2. Kadın Danışma Merkezleri

Kadın danışma merkezleri, aile içi şiddete maruz kalan kadınların telefonla ya da merkeze giderek başvurabileceği, hukuki, psikolojik danışmanlık alabileceği, iş, eğitim, sağlık desteğini sağlayabileceği merkezlerdir. Kadın sığınma evleri için de bağlantı noktası olan danışma merkezleri aracılığıyla kadınlar, çeşitli gereksinimlerini karşılayabilmektedir (Tosun ve Öztürk, 2010: 45–47). Bu

hizmetlerin geliştirilmesi için her ilde yeterli sayıda kadın danışma merkezinin olması, çalışmalarını sığınma evi ve ilgili diğer kuruluşlarla işbirliği içinde yürütmesi gerekmektedir.

4.2.4.3.3. Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM)

ŞÖNİM'lerin şiddet uygulayan bireye verilen koruma ve tedbir kararlarını uygulamadaki hizmetleri geliştirilmelidir. Bu doğrultuda kuruluşlar arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve izleme çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Şiddet uygulayan erkek ve şiddet mağduru kadınlara aynı bina içinde hizmet verilmemesine dikkat edilmelidir. ŞÖNİM'lerin kadınlara yönelik çalışmalarını etkinleştirebilmesi için kadınlara psikolojik ve sosyal destek verilerek güçlendirilmeleri önem taşır. Şiddetle mücadelelerin etkinleşmesi açısından feminist temellere dayalı grup çalışmaları düzenli bir şekilde yapılmalıdır.

4.2.4.3.4. Kadın Sığınma Evleri

Kadına yönelik aile içi şiddetin, kamusal bir sorun olarak değerlendirilmesinde önemli bir gösterge olan kadın sığınma evlerinin, daha etkin rol oynayabilmesi için sayısının yeterli düzeye getirilmesi, çalışanlarda ve verilen hizmetlerde feminist bakış açısının geliştirilmesi gerekmektedir. Kadın sığınma evlerinin yaygınlaşması ve kadını güçlendiren hizmetlerin gelişmesi, toplumsal cinsiyet düzeninin dönüşümünde etkilidir.

Sığınma evlerinde kadınların şiddet konusunda farkındalık kazanmaları ve güçlenmeleri yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Feminist ilkeler doğrultusunda kadınlara psikolojik, maddi destek ve tıbbi destek verilmesi, meslek ve iş edinme, konut ve eşya edinme, hukuki danışmanlık desteği verilmesi gibi mesleki çalışmalar, kadınların bağımsız ve şiddetten uzak bir yaşantı kurabilmeleri açısından etkilidir. Güvenlik amacıyla gizlilik ilkesi titizlikle yerine getirilmeli ancak bunun kadınların toplumsal yaşama katılmalarını önleyici bir sonuç doğurmaması ve kadına yönelik baskı aracı olarak kullanılmaması

gerekmektedir. Aksi takdirde sığınma evleri, kadınlar için güçlendirici ve özgürleştirici kurumlar olmaktan çıkarak, baskıyı devam ettiren kapalı kurumlar haline dönüşebilmektedir. Ayrıca sığınma evlerinin, şiddet konusunda kamusal sorumluluğu ve toplumsal bilinci artırma yönünde savunuculuk yapmaları, toplumsal dönüşüm için önem taşımaktadır.

Kadınlar Şiddete Karşı-Avrupa Ağı (WAVE), sığınma evlerinde etkili hizmet sunumu için standartlar belirlemiştir. Buna göre ülke çapında, haftanın yedi günü 24 saat ücretsiz olarak çeşitli dillerde hizmet veren en az bir yardım hattı bulunması gerekmektedir. 10. 000 kişilik nüfus için 24 saat çalışan ve ücretsiz ulaşımı sağlanan en az bir sığınma evinin bulunması ve sığınma evlerinin ülke çapında yaygınlaşması önemlidir. Danışma merkezlerinin ülke çapında bir çatı kuruluşu ve iletişim ağına sahip olması gerekmektedir. Kadına yönelik hizmetler, devlet kurumlarıyla işbirliği içinde, aile içi şiddet konusunda deneyimli bağımsız kadın kuruluşları tarafından yürütülmelidir. Kadın ve çocuklarla çalışmak için rehberler geliştirilmeli ve hizmet standartları oluşturulmalıdır. Kadınları güçlendirme ve kadınların kararlarına saygı gösterme temel alınmalıdır. Kuruluşlarda kadınların bağımsızlığına saygı göstermeye yönelik olarak demokratik bir yapılanma benimsenmeli ve kararlara katılımları sağlanmalıdır (Logar, 2005: 14–15). Bu örneklerden yola çıkıldığında, Türkiye'deki sığınma evlerinde, hizmet standartlarının izlenmesi, sığınma evleri arasındaki iletişim ve işbirliğinin geliştirilmesi ve kadına duyarlı bakış açısının oluşturulması için bağımsız bir çatı kuruluşu gereksinim olduğu görülmektedir.

Namus, zorla evlendirme, ensest, tecavüz gibi nedenlerle aile içindeki erkekler tarafından şiddete maruz kalan genç kızlara yönelik sığınma evlerinin açılması da özel bir gereksinim olarak belirmektedir. Sığınma evi modelleri çeşitlendirilmeli, çok çocuklu kadınlar ve sığınmaevi sonrasında bağımsız bir yaşam kurmak isteyen kadınlar için şehir içinde bağımsız daireler kullanılmalıdır.

4.2.4.3.5. Aile Danışma Merkezleri

Bireysel ya da çift olarak aile danışmanlığı almak, erkeğin kadınla şiddetsiz bir ilişki sürdürmek istediği durumlarda yararlıdır. Evliliği kadın üzerinde iktidar kurmanın yerine eşit ve özgür bireylerin bir arada kendilerini gerçekleştirebilecekleri paylaşım alanı olarak tanımlamak gerekmektedir. Bu amaçla kadının güçlenmesine yönelik çalışmalar öncelik taşır.

Şiddetin yoğunlaştığı boşanma süreci, öncesi ve sonrasında kadın ve erkeklere yönelik danışmanlık hizmeti verilmesi, şiddeti azaltabilmektedir. Bu amaçla aile danışma merkezleri, boşanma sürecinin erkek ve kadın tarafından kabullenilmesi, sağlıklı bir şekilde yaşanması ve boşanma sonrasındaki yaşam planları konusunda desteklenmesi için çalışmalıdır.

Aile danışmanlık merkezlerinde, kadına karşı cinsel şiddet uygulayan erkeklere, cinsel danışmanlık hizmetleri de verilmelidir. Erkeğin her zaman cinsellik konusunda yeterli, güçlü ve denetimi elinde tutan taraf olması gerektiğine dair düşünce, erkekle birlikte sorgulanmalı ve bu düşüncenin hem erkek hem de kadın üzerinde oluşturduğu baskı konusunda farkındalık yaratılmalıdır. Kadını cinsel olarak denetim altında tutmanın ve nesneleştirmenin, cinsel şiddete yol açtığı gerçeğinden hareketle karşılıklı hazza dayalı cinsellik konusunda danışmanlık verilmelidir. Bu doğrultuda aile danışma merkezleri yaygınlaştırılarak, çalışmalarının aile danışmanlığı, anne baba eğitimleri, çift terapisi ve cinsel danışmanlık hizmetlerini de içerecek şekilde geliştirilmesi gerekmektedir.

4.2.4.3.6. Babalık Eğitimleri

Babalık, şiddet konusunda erkeklerle çalışmak için etkili bir başlangıç noktasıdır. Babalık eğitimlerinin, çocuk üzerindeki iktidar, anlaşarak uzlaşma, ev işleri, disiplin ve şiddet, duygular ve bakım gibi konular üzerine olması, özellikle orta ve üst sınıf erkeklerin dönüşümüne iyi bir olanak sağlar (Keijzer, 2004: 42; Esplen, 2006: 10).

Babalık eğitimleri ile aile içi şiddetin çocuklar üzerindeki etkilerinin anlaşılması ve çocuğun şiddetten korunması da amaçlanmaktadır. Ayrılma ve boşanmanın

olduğu durumlarda çocukla ilişkinin olumlu bir şekilde devam ettirilmesi açısından da önemli olan babalık eğitimleri, özellikle şiddet uygulayan erkeklerin yararlandırılması gereken çalışmalardır (Adams, 2003: 3–4).

Çocuk bakımında etkin rol alma, erkeklerin yalnızca babalık yetilerini geliştirmekle kalmamakta, hegemonik erkeklikle ilişkilendirilmeyen fiziksel bakım verme, duygusal yakınlık ve şiddetsiz ilişki kurma, bağlılık geliştirme gibi özellikleri edinme potansiyeli açısından önemli olmaktadır (Pringle, 1995: 76; Hearn ve Pringle, 2006: 366- 367; Esplen, 2006: 10). Çocuğu kendine özel bir varlık olarak değerlendirmeyen ve duygusal gereksinimlere odaklanmayan baskıcı babalık tarzının, çocuğa şiddet uygulamaya açık olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle babalık eğitimleri ön plana çıkmalı ve olumlu babalık yapabilme için her düzeyde eğitime olan gereksinim karşılanmalıdır. Oğlan çocukların, babalarıyla olumlu ve şiddetsiz bir ilişki kurmaları ve duygularına önem veren babalarını rol model olarak almaları, olumlu erkeklik kurgularının oluşmasına katkı sunabilmektedir.

4.2.4.3.7. Çocuk Refahı Hizmetleri

Özellikle şehirlerin yoksul ve şiddetin yoğun olduğu bölgelerinde, kreş, anaokulu gibi çocuk bakım ve eğitim hizmetlerinden tüm çocukların ücretsiz olarak yararlanması, beslenme, eğitim, gelişme ve korunma haklarının gerçekleştirilmesi ve şiddetten uzak bir şekilde sosyalleşmeleri açısından önem taşımaktadır. Bu hizmetler, aile içi şiddetten etkilenen çocukların, şiddetin etkilerinden uzaklaşabilmeleri için de önemlidir.

Çocukluk döneminde yaşanan yoksulluğun, yetişkinlik döneminde de devam eden yıkıcı etkilerini engelleyebilmek için aile ve çocuk yardımları, temel çocuk haklarının gerçekleştirilmesine yetecek düzeyde geliştirilmelidir.

Çocuğun aile içinde ihmal edilmesi ve şiddete maruz kalmasının engellenmesi için ana babalık eğitimleri yaygınlaştırılmalıdır. Şiddet uygulayan ailelere yönelik ev ziyaretleri yapılarak danışmanlık verilmeli ve izleme çalışmaları yapılmalıdır. Gerekli durumlarda çocuğun da karara katılımı sağlanarak ve çocuğun en az şekilde örseleneceği biçimde koruma altına alınması için çalışılmalıdır. Bu açıdan çocuklara hizmet veren sosyal hizmet kuruluşlarının çocuğa ve gereksinimlerine duyarlı bir şekilde hizmet vermesi gerekmektedir.

Cinsel istismarın önlenmesi için çocuklara kendilerini koruma bilgisi verilmeli, cinsel istismara uğramanın utanılacak ya da suçluluk hissettirecek bir eylem olmadığı çocuklara anlatılmalıdır. Ailelere de aynı yönde bilgilendirme yapılmalıdır. Üniversite hastanelerindeki çocuk izlem merkezleri yaygınlaştırılmalı, çocukların adalet sistemi içinde örselenmelerini engellemek amacıyla görüntülü kayıt yoluyla ifadelerinin uzmanlar tarafından alınması gibi önlemlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Şiddet gören ve cinsel istismara uğrayan çocukların oyun, spor ve sanatsal çalışmalar yoluyla rehabilite edilmeleri için kreş, anaokulu, çocuk ve gençlik merkezleri aracılığı ile hizmetler geliştirilmelidir.

Aile danışma merkezlerinde, aynı zamanda anne babalık eğitimleri de verilmelidir. Kız ve oğlan çocukları arasında ayrımcılık yapmamak, çocukları toplumsal cinsiyet rollerinin kısıtlayıcı ve baskıcı beklentilerinden bağımsız bir şekilde yetiştirmek ve çocuklara karşı şiddet uygulamamak temelinde verilmesi gerek eğitimler, şiddetin yaygın olduğu bölgelerdeki okullarda da yapılmalıdır.

4.2.5. Eşitlikçi ve Özgürleştirici Eğitim Sistemi

Okul yönetimi, öğretmen ve öğrenci arasında hiyerarşi ve baskıya dayalı eğitim sisteminin ürettiği şiddeti önlemek üzere okullarda demokratik yönetimin gerçekleştirilmesi için çalışılmalıdır. Cılga'nın (2006: 9) da ifade ettiği üzere okullarda demokrasinin gelişmesiyle baskıcı, denetleyici ilişkiler yerini sorumluluk ve işbirliğine dayanan ilişkilere bırakmaktadır.

Özgürleştirici eğitim modeli, toplumdaki ezme ve ezilme ilişkilerinin anlaşılmasını ve dönüştürücü eylemlerle bu ilişkilerin çözülmesini sağlayabilmektedir (Freire, 2003: 63). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet, iktidar, ayrımcılık ve şiddet gibi konular da dâhil olmak üzere baskılayıcı toplumsal yapı ve edimler konusunda farkındalık geliştirmek için eleştirel ve özgürleştirici eğitim modelleri geliştirilmelidir.

Öğrencilere birey olarak saygı gösterilmesi ve kendilerini ifade edebilmeleri için daha özgür okullara gereksinim duyulmaktadır. Bu doğrultuda özgürleştirici eğitim yaklaşımıyla, çocuk ve gençlerin kendilerini gerçekleştirebilecekleri, sosyal becerilerini ve öz disiplinlerini geliştirici bir eğitim anlayışının gelişmesi, erkekliğin baskıcı olmayan biçimlerinin kurulmasında önemli bir aşamadır.

Erkekliğin dönüşümü için örgün eğitimin toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde şekillenmesi büyük önem taşımaktadır. Erken çocukluk eğitiminden başlayarak üniversite eğitimine kadar, eğitim sisteminin toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeterek yapılması, hem erkekliğin hem de kadınlığın özgürleşmesi açısından ele alınmalıdır. Bu doğrultuda eğitim, toplumda ötekileştirilmiş ve dışlanan gruplara ilişkin, ayrımcı söylem ve edimlerden arındırılmalı, din, mezhep, etnisite, cinsiyet ve cinsel yönelim farklılıkları, çeşitlilik ve eşitlik anlayışı çerçevesinde ele alınmalıdır. Ders kitapları ve müfredat, milliyetçi ve mezhepçi ideolojiden arındırılmalı, çok kültürlülük zenginleştirici ve birleştirici bir değer olarak benimsenmelidir. Öğretmenlerin her tür ayrımcılığa ilişkin farkındalıklarını yükseltmek üzere eğitimler düzenlenmelidir.

Örgün eğitimde, her bölgede okullaşmanın en üst düzeyde sağlanarak kız çocukların eğitiminin önünde engel oluşturan ulaşım, yurt, burs olanakların ve aile desteklerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınmasıyla özellikle küçük yaşta aile içinde şiddet gören ve şiddete tanık olan çocukların, şiddet ortamından uzaklaşarak sosyalleşebilmesinin önü açılabilmektedir.

Başta sosyal hizmet, hukuk, tıp, eğitim, psikoloji, iletişim ve hemşirelik bölümleri olmak üzere üniversitelerin tüm eğitim programları cinsiyetçi ve heteroseksist

ideolojiden arındırılmalı ve cinsiyet eşitliğine yönelik olarak yapılandırılmalıdır. Böylece şiddetle mücadele alanında önemli işlevleri olan meslek elemanlarının konuya olan duyarlılıklarının artması ve hizmet kalitesinin gelişmesi sağlanabilir.

4.2.6. Onarıcı Çocuk Adalet Sistemi

Çocuk Hakları Sözleşmesi, kanunla çatışmaya düşen çocukların yüksek yararını, kendini geliştirme hakkından muaf olmamasını, özgürlüğünü ve eğitimini en önemli hedefler olarak belirlemiştir. Sözleşme uyarınca, çocuklara verilecek hapis cezasının, son seçenek olarak düşünülmesi gerekmektedir.

Çocuk adalet sisteminde ceza odaklı yaklaşım yerine, çocukların tekrar suça yönelmemesinin, toplum yaşamına etkin şekilde katılmalarını sağlamakla mümkün olduğunu savunan toplumsal bütünleşme yaklaşımı, ilke olarak benimsenmelidir. Onarıcı adalet yaklaşımı çerçevesinde çocuğu koruma ve toplum temelli müdahaleler, çocuğun gereksinimleri doğrultusunda yapılmalıdır (Uluğtekin, 2001: 303–304; Baykara Acar, 2011: 232). Suç ve suçun önlenmesi konusunda topluma sorumluluk yükleyen yaklaşım gereği, çocukların toplumdan dışlanmasına neden olan hapis cezaları yerine, çocuğun toplum içinde rehabilitasyonunu amaçlayan çalışmalar yapılmalıdır.

Denetimli serbestlik hizmetleri, temel çocuk haklarından mahrum büyümüş ve suça itilmiş çocukların haklarını yaşama geçirme mekanizması olarak kullanılmalıdır.

4.2.7. Militer Örgütlerin Dönüşümü

Ahlaki ve politik gerekçelerle askerliği ve savaşmayı kabul etmeyen erkeklere, vicdani ret hakkının tanınması gerekmektedir. Zorunlu askerlik uygulamasının kaldırılması, diğer bir seçenek olarak düşünülmelidir. Askerlik eğitimi ve savaşın, profesyonel ordu aracılığı ile erkeklere bir iş seçeneği olarak sunulması da şiddetin erkeklikle bağlantılandırılması sorununu çözmeyeceği için barışa dayalı politikaların geliştirilmesi üzerinde durulmalıdır. Savaşlar

olduğu sürece kadına yönelik şiddet devam edecektir. Bu açıdan Türkiye’de yaklaşık 30 yıldan uzun süredir Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde sürmekte olan savaşın barışçıl yollarla sonlandırılması ve toplumsal uzlaşmanın sağlanması, bireysel ve toplumsal boyutuyla her tür şiddetin azalması açısından büyük önem taşımaktadır. Ulus devlet ideolojisinin farklı etnik grupları ve mezhepleri dışlayıcı politikası sorgulanmalıdır. Barışın sağlanması ve korunması için insan hakları temelinde demokratik toplum düzeni oluşturulmalıdır.

Askerlik sürecinde savaşmış erkeklere yönelik rehabilitasyon çalışmaları yapılmalıdır. Askerlik boyunca yaşanan ve uygulanan şiddetin, kadına yönelik şiddete dönüşmesini engellemek için yapılacak çalışmalar, kadın erkek eşitsizliği, erkeklik, güç ve iktidar gibi konuları da içermeli, eşitlikçi ilişki üzerinde durulmalıdır.

Polisin toplumsal olaylara müdahalesinde ve zanlılarla çalışma sürecinde işkence uygulamaları ve her tür şiddet kullanımları yasalar çerçevesinde engellenmeli ve bu konudaki kamusal denetim artmalıdır. Polisin uygulamalarının insan hakları temelinde gerçekleştirilmesi, uluslararası toplumun da desteği alınarak sağlanmalıdır.

Ayrıca sivil erkeklerin silah sahibi olmalarının zorlaştırılması gerekmektedir. Bu açıdan da düşünüldüğünde toplumun militerleşmesi yerine barış kültürünün yerleştirilmesi önem taşımaktadır.

4.2.8. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Sağlık Sistemi

Sağlık kuruluşlarının şiddetle mücadeledeki önemi, çok sayıda kadının farklı sağlık sorunları, doğum kontrolü, bebek ve çocuk sağlığı ve şiddetle ilgili olarak hizmet almasından kaynaklanmaktadır. Sağlık personelinin kadına yönelik şiddetle ilgili farkındalığının ve duyarlılığının olması, şiddetin belirlenmesi, danışmanlık verilmesi ve kadının bilgisi dâhilinde ilgili kuruluşlara bildirilmesi açısından önem taşır.

Kadına yönelik şiddetin aynı zamanda sağlık sorunu olduğundan hareketle birinci basamak sağlık hizmeti olan aile sağlığı merkezlerinden başlayarak, şiddet vakalarının takip edilmesi gerekmektedir. Ayrıca şiddet uygulayan erkeklere yönelik psikolojik sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, erkeklerin rehabilitasyonu açısından önemlidir. Sağlık kuruluşlarıyla sosyal hizmet kuruluşları arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi ve aile içi şiddet özelinde hem kadın hem de erkeklere yönelik danışmanlık ve rehabilitasyon hizmetlerinin oluşturulması, şiddetle mücadelede kalıcı sonuç edinebilmek açısından önemle değerlendirilmelidir.

Tedavi ve bakım sürecinde kullanılacak standart formlarda, aile içi şiddetle ilgili soruların olması, sağlık çalışanlarının soruna ilişkin duyarlılıklarını geliştirmede etkilidir. Sağlık kuruluşlarında kadına yönelik şiddetle ilgili olarak, hem sağlık personelinin hem de kadınların yararlanabileceği rehberlerin yer alması, çalışmanın etkinliğini artırabilmektedir (WHO, 2002: 108).

Üreme sağlığı hizmetlerinin, özellikle doğum kontrolü yöntemleri konusunda erkekleri daha çok kapsayacak ve katılımlarını artıracak şekilde geliştirilmesi erkeklerin dönüşmesi için fırsat sunmaktadır (Keijzer, 2004: 41–42; Esplen, 2006: 8). Üreme sağlığı hizmetlerinde erkek katılımını artırabilmek için “*erkek dostu*” hizmet modelleri önerilmektedir. Buna göre örneğin, haftada bir akşam sadece erkeklere hizmet verilmekte, özel bekleme alanları oluşturulmakta ve erkek sağlık personelinin sayısı artırılmaktadır (Esplen, 2006: 8). Doğum kontrolünde kadınla erkeğin birlikte ve eşit sorumluluk alabilmesi için prezervatif kullanımı ve vazektomi (sperm kanallarının bağlanması) yöntemlerinin yaygınlaştırılmasının yanı sıra erkeklerin kullanabileceği yöntemlerin artırılması ve bu yöntemlerin cinsiyet eşitliği yaklaşımıyla topluma sunulması gerekmektedir.

Sosyal Hizmet Açısından Öncelikli Öneriler

Birçok sorun alanına ilişkin geliştirilen öneriler öncelik durumuna göre incelendiğinde, sosyal hizmet açısından özellikle cinsiyet eşitliğine yönelik eşitlikçi politika ve hizmetlerin geliştirilmesi, kadına yönelik şiddetin yoğun

olduğu bölgelerde sosyal hizmet merkezleri aracılığıyla kadınları güçlendirici eğitimler sağlanması ve şiddet uygulayan erkeklere yönelik eğitim çalışmalarının gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Çocuğa yönelik aile içi şiddetin önlenmesi için eğitim ve danışmanlık hizmetleriyle müdahale çalışmalarının yaygınlaştırılması önemsenmelidir. Boşanma sürecindeki şiddetin engellenmesi için aile mahkemeleri ve aile danışma merkezleriyle işbirliği içerisinde çalışmalar yürütülmelidir. Askerlik döneminde savaşıan erkeklere yönelik rehabilitasyon programları geliştirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Aboim, S. (2010). *Plural masculinities: The remarking of the self in private life*. UK: Ashgate.
- Abrams, L. S., Anderson-Nathe, B. ve Aguilar, J. (2008). Constructing masculinities in juvenile corrections. *Men and Masculinities*, 11, 1, 22–41.
- Abramsky T., Watts C. H., Garcia-Moreno C. (2011). What factors are associated with recent intimate partner violence? Findings from the WHO multi-country study on women’s health and domestic violence. *BMC Public Health*, 11, 109- 121.
- Acker, J. (1989). The problem with patriarchy. *Sociology*, 23, 2, 235–240.
- Adams, M. ve Coltrane, S. (2005). Boys and men in families: The domestic production of gender, power and privilege. M. Kimmel, J. Hearn ve R. W. Connell (Ed.), *Handbook of Studies on Men and Masculinities* (230-248). London: Sage.
- Adams, D. (2003). Certified batterer interventions programs: History, philosophies, techniques, collaborations, innovations and challenges. *Clinics in Family Practice*, 5, 1, 1-23.
- Adelman, M. (2003). The military, militarism, and the militarization of domestic violence. *Violence against Women*, 9, 1118-1152.
- Adorno, T. W. (1964). *The authoritarian personality*. New York: John Wiley.
- Ahioğlu, N. (2005). Yoksulluğun çocuk yuzleri. *Kebikeç*, 19, 129-140.
- Akadlı-Ergöçmen, B., Üner, S. Abbasoğlu, A. ve Gökçen, C. (2009). Kadınların aile içi şiddetle mücadelesi, *Türkiye’de kadına yönelik şiddet araştırması* (83- 99), KSGM, Ankara.
- Altınay, G. A. ve Arat, Y. (2008). *Türkiye’de kadına yönelik şiddet* (2. baskı). İstanbul: Metis.

- Anderson, K. L. ve Umberson, D. (2001). Gendering violence: Masculinity and power in men's accounts of domestic violence. *Gender and Society*, 15, 3, 358- 380.
- Arendt, H. (1970, 2011). *Şiddet üzerine*. İstanbul: İletişim.
- Atay, T. (2004). "Erkeklik" en çok erkeği ezer. *Toplum ve Bilim*, 101, 11-30.
- Atkinson, R. (1998). *The life story interview*. USA: Sage.
- Ayrancı, Ü. ; Günay, Y. ve Ünlüoğlu, İ. (2002). Hamilelikte aile içi eş şiddeti: Birinci basamak sağlık kurumuna başvuran kadınlar arasında bir araştırma, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3, 75–87.
- Baber, K. M. (2000). Women's sexualities. M. Biaggio ve M. Hersen (Ed.), *Issues in the psychology of women*. New York: Plenum.
- Bancroft, L. (2002). *Why does he do that?: Inside the minds of angry and controlling men*. New York: Berkley Books.
- Bandura, A. (1971). *Social learning theory*. New York: General Learning Press.
- Bandyopadhyay, M. (2006). Competing masculinities in a prison. *Men and Masculinities*, 9, 2, 186-203.
- Barrett, F. J. (2005). The organizational construction of hegemonic masculinity: The case of US navy. S. Whitehead ve F. Barrett (Ed.), *The masculinities reader* (5. Baskı, 77-99). UK, USA: Polity.
- Bauman, Z. (2005). *Work, consumerism and the new poor*. New York: Open University Press.
- Baykara Acar, Y. (2011). Çocuk adalet sisteminde sosyal hizmetin rolü. S. Hançerli, B. Sevinç, C. Gürer, M. C. Öner (Ed.), *Suçta sürüklenen ve mağdur çocuklar* (231-239). Sabev: Ankara
- Beck, U. (2011). *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru*. İstanbul: İthaki.
- Beck, U. ve Beck-Gernsheim, E. (1995). *The normal chaos of love*. UK: Polity.

- Berktaş, F. (1998). Yeni bir yurttaşlık anlayışına doğru. Z. Göğüş (Ed.) *Kadınlar olmadan asla*, Sabah kitapları: İstanbul.
- Best, S. ve Kellner, D. (1991). *Postmodern theory: Critical interrogations*. New York: Guilford.
- Bevan, E. ve Higgins, D. J. (2002). Is domestic violence learned? The contribution of five forms of child maltreatment to men's violence and adjustment. *Journal of Family Violence*, 17, 3, 223–245.
- Bilir, Ş. ; Arı, M. ; Dönmez, N. ve Güneysu, S. (1991). 4–12 yaşları arasında 16. 100 çocukta örselenme durumları ile ilgili bir inceleme. *Çocuk istismarı ve ihmali: Çocukların kötü muameleden korunması, 1. Ulusal Kongresi (45-55)*. Ankara.
- Black, C. (2003). Translating principles into practice: Implementing the feminist and strengths perspective with battered women. *Affilia*, 18, 3, 332- 349.
- Bocock, R. (1997). *Tüketim*. Ankara: Dost:
- Bora, A. ve Üstün, İ. (2010). *Sıcak aile ortamı: Demokratikleşme sürecinde kadın ve erkekler* (4. Baskı). İstanbul: Tesev.
- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1997). Eine sanfte gewalt: Pierre Bourdieu im gespraech mit Irene Dölling und Margareta Steinrücke, *Ein alltaegliches Spiel: Geschlechterkonstruktion in der sozialen Praxis*. Frankfurt/M: Suhrkamp.
- Bourdieu, P. (2001). *Masculine domination*. UK: Blackwell.
- Bourdieu, P. (2004). *Science of science and reflexivity*. UK: Polity.
- Bowker, L. H. (1998). On the difficulty of eradicating masculine violence. L. H. Bowker (Ed.), *Masculinities and violence* (2. Baskı, 1-14). USA: Sage.
- Breckner, R. (2009). The biographical-interpretative method-principles and procedures. B. Harrison (Ed.), *Life story research I* (137–164). London: Sage.

- Brittan, A. (2005). Masculinities and masculinism. S. Whitehead ve F. Barrett (Ed.), *The masculinities reader* (51-56). UK, USA: Polity.
- Browne, K. D. ve Hamilton, C. E. (1998). Physical violence between young adults and their parents: Associations with a history of child maltreatment. *Journal of Family Violence*, 13, 1, 59–78.
- Butler, J. (2010). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi*. İstanbul: Metis.
- Buz, S. (2009). Feminist sosyal hizmet uygulaması, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20, 1, 53–65.
- Candansayar, S. (2010). Siirt tetikçileri. *Birgün Gazetesi* (26. 04. 2010)
- Cankurtaran-Öntaş, Ö. ; Buz, S. ; Hatiboğlu, B. ; Öztürk, A. B. (2011). Opinions of social work students on gender: A qualitative research. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22, 2, 19–36.
- Cankurtaran-Öntaş, Ö. (2006). Tutuklu çocukların gözüyle çocuk adalet sisteminin değerlendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 66, 257–274.
- Cankurtaran-Öntaş, Ö. (2010). İşkence ve sosyal çalışma. *Küreselleşen dünyada sosyal hizmetler: Sorunlar ve çözümlerimiz* (105–109). Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası Yayını. Ankara.
- Carrigan, T., Connell, R. W., Lee, J. (1985). Toward a new sociology of masculinity. *Theory and Society*, 14, 5, 551–604.
- Cengiz, K., Tol, U. U. ve Küçükural, Ö. (2004). Hegemonik erkekliğin peşinden. *Toplum ve Bilim*, 101, 50-70.
- Charles, N. (2000). *Feminism, the State and Social Policy*. New York: Macmillan.
- Chodorow, N. (1978). *The reproduction of mothering*. Berkeley: University of California Press.

- Chodorow, N. (1997). Gender, relation and difference in psychoanalytic perspective. D. T. Meyers (Ed.), *Feminist social thought: A reader* (7-20). London, New York: Routledge.
- Cılga, İ. (2006). Okul- aile birliği çalışmalarını güçlendirme araştırması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17, 1, 7–36.
- Colby, B. (2005). The causation of child abuse. N. Frost (Ed.), *Child welfare: Issues in child welfare III* (123–149).
- Coles, T. (2009). Negotiating the field of masculinity: The production and reproduction of multiple dominant masculinities. *Men and Masculinities*, 12, 1, 30-44.
- Coltrane, S. (1998). *Gender and families*, New York: Rowman- Littlefield.
- Connell, R., W. (1990). The state, gender and sexual politics: Theory and appraisal. *Theory and Society*, 19, 507–544.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. İstanbul: Ayrıntı.
- Connell, R. W. (2000). Arms and the man: using the new research on masculinity to understand violence and promote peace in the contemporary world. B. Connell ve H. Eide (Ed.), *Male roles, masculinities and violence* (21-33). UNESCO Publishing.
- Connell, R. W. (2002). Hegemonic masculinity and violence: Response to Jefferson and Hall. *Theoretical Criminology*, 6, 1, 89–99.
- Connell, R. W. (2005a). *Masculinities*. (2. baskı). USA: University of California Press.
- Connell, R. W. (2005b). The social organization of masculinity. S. Whitehead ve F. Barrett (Ed.), *The masculinities reader* (30-50). UK, USA: Polity.
- Connell, R. W. ve Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender ve Society*, 19, 829–859.
- Currie, E. (2001). Crime in market society. F. Cullen ve R. Agnew (Ed.), *Criminological theory: Past to present* (367-378). Los Angeles: Roxbury.

- Çayır, K. (2010). Giriş. *Eğitim, çatışma ve toplumsal barış: Türkiye'den ve dünyadan örnekler*, İstanbul: Tarih Vakfı.
- Çetin- Özkan, Z. (2009). Geleneksel Türk Sineması'nda erkeğin değişen imgesi. H. Kuruoğlu (Ed.), *Erkek kimliğinin değişemeyen halleri*, İstanbul: Beta.
- D'Angelo, M. (2005). *Learning to change: Identifying elements of transformation in formerly abused men*. Doktora tezi, Edmiston University, USA.
- Daniels, C. (1997). Feminist strategies: The terms of negotiation. C., Daniels (Ed.), *Feminist negotiate the state: The politics of domestic violence* (83-94). New York: University Press of America.
- Davis, R. ve Taylor, B. (1999). Does batterer treatment reduce violence?: A synthesis of the literature. L. Feder (Ed.), *Women and domestic violence: An interdisciplinary approach* (69-93). New York, London: Hawort.
- De Visser, R. O. (2009). "I am not a very manly man": Qualitative insights into young men's masculine subjectivity. *Men and Masculinities*, 11, 3, 367-371.
- Değirmencioğlu, S. M. (2007). Toplumsal, kültürel ve inanca dayalı kökenleri ışığında okulda şiddeti anlamak ve çözüm için öğrencilerin okuldaki rollerini değiştirmek (169- 208). *Eğitim-Sen Sempozyum kitabı*.
- Demiröz, F. (1999). Kadına yönelik istismar ve sosyal hizmet müdahalesi. N. Koşar (Ed.), *Prof. Dr. Sema Kut'a armağan: Yaşam boyu sosyal hizmet* (265-274). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın no: 4, Ankara.
- Delphy, C. (1970, 2008). Baş düşman. G. Acar-Savran ve N. Demiryontan, (Ed.), *Kadının görünmeyen emeği* (89-114). İstanbul: Yordam.
- Delphy, C. (1992). Continuities and discontinuities in marriage and divorce. E. Frazer, J. Hornsby ve S. Lovibond (Ed.), *Ethics: A feminist reader*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Demez, G. (2005). *Kabadayılıktan sanal delikanlıya: Değişen erkek imgesi*. İstanbul: Babil.

- Demren, Ç. (2007). *Kahvehane erkekliği: Ankara'da bir gecekondu mahallesi örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- DHA (Doğan Haber Ajansı), 18. 05. 2010, Sadakatsizlik ve tahrik indirimi. (<http://www.dha.com.tr/n.php?n=sadakatsizlik-ve-tahrik-indirimi>)
- Dink, R. (2007). Hrant Dink'e veda konuşması. (<http://www.cnnturk.com/2007/turkiye/01/23/rakel.dinkin.veda.konusmasi/290669.0/index.html>)
- Dobash, R. P., Dobash R. E., Cananagh, K. ve Lewis, R. (1999). A research evaluation of British programmes for violent men. *Journal of Social Policy*, 28, 2, 205–233.
- Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013. Devlet Planlama Teşkilatı. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>)
- Dominelli, L. (2002). *Feminist social work theory and practice*. Hampshire: Palgrave, Macmillan.
- Dominelli, L. ve McLeod, E. (1989). *Feminist social work*. London: Macmillan.
- Donovan, J. (2005). *Feminist teori: Amerikan feminizminin entellektüel gelenekleri*. İstanbul: İletişim.
- Dündar, C. (2011). “Kadın ne der? Erkek ne anlar”, *Milliyet*, 31. 03. 2011.
- DPT-Devlet Planlama Teşkilatı (2006). *Gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyonu raporu*.
- Ekim, B. (2005). Çocuk yoksulluğu ve sosyal devlet. *Birikim*, 192, 71-73.
- Ellen, P. ve Pence, M. (1993). *Education groups for men who batter: The Duluth model*. New York: Springer.
- Engels, F. (1884, 1998). *Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni*. Sol: Ankara.
- Eriksen, S. ve Jensen, V. (2006). All in the family? Family environment factors in sibling violence. *Journal of Family Violence*, 21, 497–507.

- Ertürk, Y. (2004). Considering the role of men in gender agenda setting: Conceptual and policy issues. *Feminist Review*, 78, 3-21.
- Ertürk, Y. (2006). Turkey's modern paradoxes: Identity politics, women's agency and universal rights. M. M. Ferre ve A. M. Tripp (Ed.), *Global feminism: Transnational women's activism, organizing, and human rights* (79-109). New York: New York University Press.
- Ertürk, Y. (2008). Gender based violence in armed conflict. *SIDA Konferansı'nda sunulmuş bildiri metni*. 12. 09. 2008, Stockholm.
- Esping-Andersen, G. (2006). Altın çağ sonrası? Küresel bir ekonomide refah devleti ikilemi. A. Buğra, ve Ç. Keyder (Ed.), *Sosyal Politika Yazıları* (53-100). İstanbul: İletişim.
- Esping-Andersen, G. (2006). Three worlds of welfare capitalism. C. Pierson, ve F. Castles (Ed.), *The welfare state reader* (2. Baskı, 160- 175). UK: Polity.
- Evans, T. ve Wallace, P. (2008). A prison within a prison? : The masculinity narratives of male prisoners. *Men and Masculinities*, 10, 4, 484- 507.
- Faludi, S. (2000). *Stiffed: The betrayal of modern man*. London: Vintage.
- Featherstone, B. (2001). Why gender matters in child welfare and protection. *Critical Social Policy*, 26, 2, 294-314.
- Finkelhor, D., ve Brown, A. (1985). The traumatic impact of child sexual abuse: A conceptualization. *American Journal of Orthopsychiatry*, 55, 530-541.
- Fischer-Rosenthal, W. (2000). Biographical work and biographical structuring in present day societies. P. Chamberlayne, J. Bornat ve T. Wengraf (Ed.), *The turn to biographical methods in social science* (109-125). London: Routledge.
- Foucault, M. (1980). *Power and knowledge: Selected interviews and other writings 1972-1977*. New York: Pantheon.
- Foucault, M. (1994). *Cinselliğin tarihi: 3. cilt*. İstanbul: Afa.
- Freire, P. (2003). *Ezilenlerin pedagojisi* (5. Baskı). İstanbul: İletişim.

- Frey, R. ve Douglas, P. (1992). What is about men that makes them to do the things they do? Confronting Adult Sexual Violence isimli konferansta sunulmuş ve yayınlanmış bildiri, Australian Institute of Criminology, Canberra, 27–29 Ekim 1992.
- Gadd, D. (2004). Evidence-led policy or policy-led evidence? : Cognitive behavioural programmes for men who are violent towards women. *Criminal Justice*, 4, 2, 173–197.
- Galvani, S. (2006). Alcohol and domestic violence: Women’s views. *Violence against Women*, 12, 7, 641–662.
- Giddens, A. (1979). *Central problems in social theory: Action, structure and contradiction in social analysis*. USA: University of California Press.
- Gilmore, D. (1997). The manhood puzzle. C. B. Brettell ve C. F. Sargent (Ed.), *Gender in cross-cultural perspective*. New Jersey: Prentice Hall.
- Gimenez, M. (2005). Capitalism and the oppression of women: Marx revisited. *Science and Society*, 69, 1, 11–32.
- Gordon, L. (1989). *Heroes of their own lives: The politics and history of family violence*. Londra: Virago.
- Graham-Bermann, S. A., Cutler, S., Litzenberger, B., ve Schwartz, W. E. (1994). Perceived conflict and violence in childhood sibling relationships and later emotional adjustment. *Journal of Family Psychology*, 8, 85–97.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from prison notebooks*. International Publishers.
- Habertürk Gazetesi, 12. 03. 2010, “Sen erkek misin’ sözüne tahrik indirimi”.
- Hacısoftaoğlu, İ. (2012). *Burası er meydanı: Güreşte erkeğin inşası*, Yayınlanmamış Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Harding, J. (2009). Questioning the subject in biographical interviewing. B. Harrison (Ed.), *Life story research III* (184–203). London: Sage.

- Harne, L. (2005). Researching violent fathers. T. Skinner, M. Hester, E. Malos (Ed.), *Researching gender violence: Feminist methodology in action* (167-189). USA: Willan Publishing.
- Harrison, B. (2009). Editor's introduction: Researching lives and the lived experience. B. Harrison (Ed.), *Life story research I*. London: Sage.
- Hartmann, H. (1981, 2008). Marksizmle feminizmin mutsuz evliliği. G. Acar-Savran, ve N. Demiryontan (Ed.), *Kadının görünmeyen emeği* (89-114). İstanbul: Yordam.
- Hatun, Ş., Etiler, N. ve Gönüllü, E. (2003). Yoksulluk ve çocuklar üzerine etkileri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 46, 251-260.
- Healey, K., Smith, C. ve O'Sullivan, C. (2009). *Batterer intervention: Program approaches and criminal justice strategies*. New York: Nova Science.
- Hearn, J. (1998). *The violences of men: How men talk about and how agencies respond to men's violence to women*. London: Sage.
- Hearn, J. (2004). From hegemonic masculinity to the hegemony of men. *Feminist Theory*, 5, 1, 49-72.
- Hearn, J. ve Pringle, K. (2006). Men, masculinities and children: Some European perspectives. *Critical Social Policy*, 26, 2, 365- 389.
- Heiliger, A. ve Engelfried, C. (1995). *Sexuelle gewalt: Maennliche sozialisation und potetielle taeterschaft*. Frankfurt: Campus.
- Herman, J. (2007). *Travma ve iyileşme: Şiddetin sonuçları, ev içi istismardan siyasi teröre*. İstanbul: Literatür.
- Hoek, T. (2005). Growing up in poverty while living in an affluent society: Personal experiences and coping strategies of Dutch poor children. J. Goddard, S. McName, A. James (Ed.), *The politics of childhood* (107-123). New York: Palgrave-Macmillan.
- Holter, Ø. G. (2005). Social theories for researching men and masculinities, direct gender hierarchy and structural inequality. M. Kimmel, J. Hearn ve

- R. W. Connell (Ed.), *Handbook of studies on men and masculinities* (15-34). London: Sage.
- Işık, N. (2001). Kadın hareketi açısından anlamı, işi ve işlevleri ile kadın danışma merkezleri ve kadın sığınmaevleri. K. Karataş ve Ç. Arıkan (Ed.), *İnsani gelişme ve sosyal hizmet: Prof. Dr. Nesrin Koşar'a armağan* (182-200). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın no: 9, Ankara.
- İlkkaracan, P. (2001). Islam and women's sexuality: A research report from Turkey. M. Hunt, P. Jung ve R. Balakrishan (Ed.), *Good sex: Feminist perspectives from the world's religions* (61-76). New Jersey: Rutgers University Press.
- İnsan Hakları İzleme Örgütü-Human Rights Watch (2011). *Kocandır, döver de, sever de: Türkiye'de aile içi şiddet ve korumaya erişim*. Human Rights Watch: USA.
- Jewkes, Y. (2005). Men behind bars: "Doing" masculinity as an adaptation to imprisonment. *Men and Masculinities*, 8, 1, 44-63.
- Johnson, L. B., Todd, M. ve Subramanian, G. (2005). Violence in police families: Work-family spillover. *Journal of Family Violence*, 20, 1, 3-12.
- Johnstone, M. (2001). Men, masculinity and offending: Developing gendered practice in the probation service. *Probation Journal*, 48, 1, 10-16.
- Kadın Dayanışma Vakfı (2008). *Kadına yönelik şiddetle mücadele el kitabı*. Ankara.
- Kadına Yönelik Aile içi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007-2010. T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Kadına Yönelik Aile içi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015. T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun değeri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Kandiyoti, D. (2007). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar* (İkinci basım). İstanbul: Metis.

- Kantola, J. (2006). *Feminists theorize the state*. New York: Palgrave, Macmillan.
- Karataş, K. (2001). Sosyal devlet tartışmaları. *Toplumsal gelişme ve değişme sürecinde sosyal hizmet*, Sosyal Hizmet Sempozyumu 16–18 Ekim 1996, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın no: 2, Ankara.
- Kardam, F. (2005). *Türkiye'deki namus cinayetlerinin dinamikleri: Eylem planı için öneriler*. Birleşmiş Milletler Kalkınma Fonu (UNDP) ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA).
- Kardam, F. ve Yüksel, İ. (2009). Aile içi şiddet algısı: Niteliksel araştırma sonuçları. *Türkiye'de kadına yönelik şiddet araştırması* (103- 181), Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kardam, F. ve Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2011). Kadına yönelik şiddet konusunda erkeklerin görüşleri/ deneyimleri/ algıları. *Kadın/Woman 2000*, 10, 1, 55–78.
- Kardam, N. (2005). *Turkey's engagement with global women's human rights*. England- USA: Ashgate.
- Karner, T. X. (1998). Engendering violent men: Oral histories of military masculinity. L. H. Bowker (Ed), *Masculinities and violence* (197-232). USA: Sage.
- Katz, J. (1988). *Seductions of crime: moral and sensual attractions in doing evil*. New York: Basic Books.
- Kaufman, M. (2004). Gender equality and men: Learning from practice. S. Ruxton (Ed.), *Transforming our interventions for gender equality by addressing and involving men and boys: a framework for analysis and action* (19–27). Oxford: Oxfam.
- Kaufman, M. (1999). The seven p's of men's violence. (www. michaelkaufman.com)
- Keizje, B. (2004). Masculinities: Resistance and change. S. Ruxton (Ed.), *Transforming our interventions for gender equality by addressing and*

involving men and boys: A framework for analysis and action (28–49). Oxford: Oxfam.

Kelly, L. (1997). A central issue: Sexual violence and feminist theory. S. Kemp ve J. Squires (Ed.), *Feminisms* (345-350). Oxford, New York: Oxford University Press.

Kernsmith, P. (2006). Gender differences in the impact of family of origin violence on perpetrators of domestic violence. *Journal of Family Violence*, 21, 2, 163–171.

Kimmel, M. (1998). Who's afraid of men doing feminism?. T. Digby (Ed.), *Men doing feminism* (57–68). London: Routledge.

Kimmel, M. (2005a). Masculinity as homophobia: Fear, shame, and silence in the construction of gender identity. S. Whitehead ve F. Barrett (Ed.), *The masculinities reader* (266-287). UK, USA: Polity.

Kimmel, M. (2005b). Invisible masculinity. (www.sunypress.edu/pdf/61061.pdf).

Krienert, J. L. ve Walsh, J. A. (2011). My brother's keeper: A contemporary examination of reported sibling violence using national level data 2000–2005. *Journal of Family Violence*, 26, 331- 342.

KSGM-Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2009). *Türkiye'de kadına yönelik şiddet araştırması*. Ankara.

Kurul- Tural, N. (2007). Okul kültürü içinde şiddet. *Eğitim-Sen Sempozyum kitabı* (237–250). Ankara.

Letherby, G. (2003). *Feminist research in theory and practice*. Buckingham: Open University Press.

Levander, K. (2008). Has the peace been won?: Resistance, resilience and rabble surrounding gender-based violence in Sweden. *African Safety Promotion*, 6, 1, 30-45.

Leung, L C. (2007). The impact of feminism on social work students in Hong Kong. *Affilia*, 22, 2, 185-194.

- Logar, R. (2005). The Austrian model of intervention in domestic violence cases. (<http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw2005/docs/experts/logar.dv.pdf>).
- Lorber, J. (2005). The variety of feminisms and their contribution to gender equality. *Gender inequality: Feminist theories and politics* (Ed.), (3. Baskı, 1-21). Los Angeles, California: Roxbury.
- Mac an Ghail, M. ve Haywood, C. (2007). *Gender, culture and society: Contemporary femininities and masculinities*. New York: Palgrave.
- MacInnes, J. (2005). The crisis of masculinity. S. Whitehead ve F. Barrett (Ed.), *The masculinities reader* (311-329). UK, USA: Polity.
- MacKinnon, C. (1989). *Towards a feminist theory of the state*. London: Harvard University Press.
- MacKinnon, C. (1997). Feminism, Marxism, and the state: An agenda for theory. D. T. Meyers (Ed.), *Feminist social thought: A reader* (64-91). London: Routledge.
- Mansley, E. A. (2009). *Intimate partner violence: Race, social class and masculinity*. USA: LFB Scholarly Publisher.
- Marshall, S. (1997). Feminists and the state: A theoretical exploration. C. Daniels (Ed.), *Feminist negotiate the state: The politics of domestic violence* (95-112). Lanham, New York: University Press of America.
- Mater, N. (1999). *Memedin kitabı: Güneydoğu'da savaşmış askerler anlatıyor*. İstanbul: Metis.
- Mavili- Aktaş, A. (2006). *Aile içi şiddet: Kadının ve çocuğun korunması*. Ankara: Elma.
- McDermott, M. J. ve Garofalo, J. (2004). When advocacy for domestic violence victims backfires: Types and sources of victim disempowerment. *Violence against Women*, 10, 11, 1245-1266.
- McMillan, L. (2007). *Feminists organizing against gendered violence*. UK: Palgrave: Macmillan.

- Messerschmidt, J. W. (1999). Making bodies matter: Adolescent masculinities, the body and varieties of violence. *Theoretical Criminology*, 3, 2, 197- 220.
- Messerschmidt, J. W. (2003). *Masculinities and crime: Critique and reconceptualization of theory*. Maryland: Rowman, Littlefield.
- Messerschmidt, J. W. (2007). Varieties of “real men”. M. Kimmel ve M. Messner (Ed.), *Men’s lives*. (7. Baskı, 3–20). USA: Pearson Education.
- Messerschmidt, J. W. (2008). Structured action and gendered crime. K. Evans ve J. Jamieson (Ed.), *Gender and crime: A reader*. Open University Press: England, USA.
- Messner, M. A. (1992). *Power at play: Sports and the problem of masculinity*. Boston: Beacon.
- Messner, M. A. (2005). Still a man’s world. M. S. Kimmell, J. Hearn ve R. W. Connell (Ed.), *Handbook of studies on men and masculinities* (313–325). London: Sage.
- Mies, M. (2008). Cinsiyete dayalı işbölümünün toplumsal kökenleri. M. Mies, V. Bennholdt-Thomsen, C. Werlhof (Ed.), *Son sömürge: Kadınlar*. İstanbul: İletişim.
- Mihalic, S. W. ve Elliot, D. (1997). A social learning theory model of marital violence. *Journal of Family Violence*, 12, 1, 21–47.
- Miller, J. (2008). Violence against urban African American girls: Challenges for feminist advocacy. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 24, 2, 148-162.
- Miller, S. L., Gregory C. ve Iovanni L. (2005). One size fits all? A gender-neutral approach to a gender-specific problem: Contrasting batterer treatment programs for male and female offenders. *Criminal Justice Policy Review*, 16, 336–359.
- Milliyet Gazetesi, 10. 11. 2009. “Kadın cinayetleri neden artıyor?”
- Milliyet Gazetesi, 16. 04. 2012. “‘Bana kocalık yapamıyorsun’ cinayetine tahrik indirimi.”

- Milliyet Gazetesi, 23.08.2013. "Sığınmaevleri mağdurlara yetişemiyor"
- Milner, J. (2004). From 'disappearing' to 'demonized': The effects on men and women of professional interventions based on challenging men who are violent. *Critical Social Policy*, 24, 1, 79- 101.
- Ministry of Integration and Gender Equality (2009). The Swedish Government's gender equality policy. Stockholm.
- Mooney, J. (2000). *Gender, state and the social order*. Great Britain: Macmillan.
- Moylan, C., Herrenkohl, T., Sousa, C., Tajima, E., Herrenkohl, R. ve Russo, J. (2010). The effects of child abuse and exposure to domestic violence on adolescent internalizing and externalizing behavior problems. *Journal of Family Violence*, 25, 53–63.
- Mullaney, J. L. (2007). Telling it like a man: Masculinities and battering men's accounts of their violence. *Men and Masculinities*, 10, 2, 222–247.
- Mullender, A. (1996). *Rethinking domestic violence- The social work and probation response*. London, New York: Routledge.
- Mutluer, N. (2011). *Tactics in between: Gendered citizenship and everyday life of internally displayed men in Tarlabaşı, Istanbul*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Central European University, Macaristan.
- Neuman, L. W. (1999). *Social research methods- Qualitative and quantitative approaches*. USA: Allyn, Bacon.
- Neuman, L. W. (2010). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar, 2. Cilt*. İstanbul: Yayın Odası.
- O'Sullivan, C. (1996). *Alternatives to violence: an evaluation of a batterer's intervention program*. New York: Victim services.
- O'Sullivan, C. (1998). Ladykillers- Similarities and divergencies of masculinities in gang rape and wife battery. L. H. Bowker (Ed.), *Masculinities and Violence* (82-110). USA: Sage.

- Oates, K. (1991). Çocukların cinsel istismarının kalıcı etkileri. E. Konanç, İ. Gürkaynak ve A. Egemen (Ed.), *Çocuk istismarı ve ihmali* (137-146). Ankara, Gözde.
- Onur, H. ve Koyuncu, B. (2004). Hegemonik erkekliğin görünmeyen yüzü: Sosyalleşme sürecinde erkeklik oluşumları ve krizleri üzerine düşünceler. *Toplum ve Bilim*, 101, 31-50.
- Orme, J. (2002a). It's feminist because I say so!-Feminism, social work and critical practice in the UK. *Qualitative Social Work*, 2, 2, 131-153.
- Orme, J. (2002b). Feminist social work. R. Adams, L. Dominelli ve M. Payne (Ed.), *Social work: Themes, issues and critical debates*. New York: Palgrave, Macmillan.
- Orme, J., Dominelli, L. ve Mullender, A. (2000). Working with violent men from a feminist social work perspective. *International Social Work*, 43, 1, 89-105.
- Öyekçin, D., Yetim, D. ve Şahin, E. (2012). Kadına yönelik farklı eş şiddeti tiplerini etkileyen psikososyal faktörler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23, 1-7.
- Özkazanç, A. ve Sayılan, F. (2009). İktidar ve direniş bağlamında toplumsal cinsiyet: Bir okul etnografisi. *Toplum ve Bilim*, 114, 51-73.
- Öztürk, A. B. (2008). *Kentteki çocuk yoksulluğu: Keçiören Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Parker, A. (1996). The construction of masculinity within boys' physical education. *Gender and Education*, 8, 2, 141-157.
- Pateman, C. (2001). The fraternal social contract. R. Adams ve D. Savran (Ed.), *The masculinity studies reader*. US, UK: Blackwell.
- Pease, B. (2000). *Recreating men: Postmodern masculinity politics*. London: Sage.
- Pease, B. (2008). Engaging men in men's violence prevention: Exploring the tensions, dilemmas and possibilities. *Australian domestic and family violence clearinghouse issues paper 17* (<http://adfvc.unsw.edu.au>).

- Peralta, R. L., Tuttle, L. A. ve Steele, J. L. (2010). Intersection of interpersonal violence, masculinity, and alcohol use: The experiences of heterosexual male perpetrators of intimate partner violence. *Violence against Women*, 16, 4, 387- 409.
- Petersen, A. (2003). Research on men and masculinities: Some implications of recent theory for future work. *Men and Masculinities*, 6, 1, 54–72.
- Plummer, K. (2005). Male sexualities. M. Kimmel, J. Hearn ve R. W. Connell (Ed.), *Handbook of studies on men and masculinities (178-196)*. London: Sage.
- Pollack, W. (2002). *Harbi delikanlılar*. İstanbul: Dharma.
- Pascoe, C. J. (2003). Multiple masculinities?: Teenage boys talk about jocks and gender. *American Behavioral Scientist*, 46, 10, 1423- 1438.
- Pringle, K. (1995). *Men, masculinity and social welfare*. UCL: London.
- Radikal Gazetesi, 27. 05. 2010, “Eşini öldüren kocaya tahrik indirimi”.
- Renzetti, C., ve Curran, D. J. (1999). *Women, men and society*. Boston: Allyn-Bacon.
- Ridge, T. (2002). *Childhood poverty and social exclusion: From a child’s perspective*. UK: The Policy Press.
- Rivett, M. ve Rees, A. (2004). Dancing on a razor’s edge: Systemic group work with batterers. *Journal of Family Therapy*, 26, 1, 142–162.
- Ross, J. M. (1986). Beyond the phallic illusion: notes on man’s heterosexuality. G. I. Fogel, F. Lane ve R. Liebert (Ed.), *The psychology of men: The new psychoanalytic perspectives (49–70)*. New York: Basic Books.
- Rubin, J. Z., Provenzano, F. ve Luria, Z. (1979). The eye of the beholder: Parents’ view on sex of newborn. J. H. Williams (Ed.), *The psychology of women*. New York: W. W. Norton.
- Sabah Gazetesi, 02. 02. 2010, “Biri tuttu, biri boğdu, tahrik indirimi geldi”.

- Sainsbury, D. (1999). Gender and social-democratic welfare states. D. Sainsbury (Ed.), *Gender and welfare state regimes*. UK: Oxford.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkansız iktidar: Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis.
- Sancar, S. (2012). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti: Erkekler devlet, kadınlar aile kurar*. İstanbul: İletişim.
- Saunders, D., Lynch, A. B., Grayson, M. ve Linz, D. (1987). The inventory of beliefs about wife beating: The construction and initial validation of a measure of beliefs and attitudes. *Violence and Victims*, 2, 1, 39-57.
- Schrock, D. P. ve Padavic, I. (2007). Negotiating hegemonic masculinity in a batterer intervention program. *Gender and Society*, 21, 5, 625–249.
- Seals, D. ve Young, J. (2003). Bullying and victimization: Prevalence and relationship to gender, grade level, ethnicity, self-esteem and depression. *Adolescence*, 38, 152, 735-747.
- Segal, L. (1992). *Ağır çekim: Değişen erkeklikler, değişen erkekler*. İstanbul: Ayrıntı.
- Segal, L. (2005). The belly of the beast: Sex as male domination?. S. Whitehead, ve F. Barrett (Ed.), *The masculinities reader*. UK, USA: Polity.
- Selek, P. (2008). *Sürüne sürüne erkek olmak*. İstanbul: İletişim.
- Simon, R. (1982). *Gramsci's political thought: An introduction*. London: Lawrence, Wishart.
- Sinclair-Webb, E. (2006). "Our Bülent is now a commando": Military service and manhood in Turkey. M. Ghousoub ve E. Sinclair-Webb (Ed.), *Imagined masculinities: Male identity and culture in the modern Middle East* (65-91), London: Saqi Books.
- Smith, M. D. (1990). Patriarchal ideology and wife beating: A test of a feminist hypothesis. *Violence and Victims*, 5, 4, 257–273.

- Sokullu-Akıncı, F. (2003). Kriminoloji ve viktimoloji bağlamında aile içi şiddete genel bir bakış. F. Sokullu-Akıncı, K. İçel ve Y. Ünver (Ed.), *Türkiye’de aile içi şiddet*. İstanbul: Beta.
- Sparks, A. (1997). Feminists negotiate the executive branch: The policing of male violence. C. Daniels (Ed.), *Feminist negotiate the state: The politics of domestic violence* (35-52). Lanham, New York: University Press of America.
- Sundstörn, E. (2003). *Gender regimes, family policies and attitudes to female employment: A comparison of Germany, Italy and Sweden*. (Doktora tezi). Ummea Universitesi, İsveç.
- T. C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı (2008). *Töre ve namus cinayetleri raporu*.
- Tezcan, S., Yavuz, S., Tunçkanat, H. (2009). Kadına yönelik aile içi şiddet ve sağlık sonuçları. *Türkiye’de kadına yönelik şiddet araştırması* (71- 82), Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Tezer-Asan, H. (2010). Ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması. *Fe Dergi*, 2, 65–74.
- Toch, H. (1998). Hypermasculinity and prison violence. L. H. Bowker (Ed.), *Masculinities and violence* (168-178). USA: Sage.
- TOHAV İzleme Raporu 2011 (2012). *TOHAV İşkence ve kötü muamele izleme raporu*. Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı Yayını. (<http://aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/iskenceraporu2011.pdf>).
- Tolman, R. M. ve Edleson, J. L. (1989). Cognitive-behavioral intervention with men who batter. B. A. Thyer (Ed.), *Behavioral family therapy*. Springfield: Charles E. Thomas.
- Tosun, Z. ve Öztürk, A. B. (2010). *Kadın sığınmaevleri modelleri: Türkiye ve çeşitli ülke uygulamaları*. İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 675, Ankara.

- Trujillo, N. (1991). Hegemonic masculinity on the mound: Media representations of Nolan Ryan and American sports culture, *Critical Studies in Mass Communication*, 8, 290–308.
- TÜİK (2009). *Evllenme ve boşanma istatistikleri, 2009*.
- TÜİK (2013). *Hanehalkı işgücü istatistikleri, Eylül 2013*. Sayı: 13651 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13651>
- Tufan, B. ve Karataş, K. (2006). Yoksulluk ve sosyal hizmetler. *Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler Sempozyum Kitabı (15–26)*, 9–11 Ekim 2003, Ankara.
- Türkiye Uyuşturucu Raporu 2012 (2012). (http://www.tubim.gov.tr/dosyalar/raporlar/Tubim_Raporu_2012.pdf)
- Türker, Y. (2004). Erk ile erkek. *Toplum ve Bilim*, 101, 8–10.
- Uluğtekin, S. (2012). *Denetimli serbestlik altındaki gençler ve ailelerine ilişkin araştırma: İhtiyaçlar ve beklentiler*. Ankara: Özge-Der.
- Uluğtekin, S. (2001). Çocuk hakkında yapılması gereken araştırmaların çocuk yargılamasındaki yeri ve önemi. *İnsani gelişme ve sosyal hizmet: Prof. Dr. Nesrin Koşar'a armağan*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No: 9, Ankara.
- Walby, S. (1990). *Theorizing patriarchy*. Oxford: Blackwell.
- Walby, S. (2002). Reducing gendered violence. M. Erickson, A. Nenol ve M. Nilsen (Ed.), *Gender and violence in Nordic countries* (TemaNord Conference, Rapport no: 2002: 545) Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- Wangsgaard, S. M. (2000). *The participants' perspectives: Factors of batterer group treatment that facilitate change*. USA: Kansas State University.
- Waylen, G. (1998). Gender, feminism and the state: An overview. V. Randall ve G. Waylen (Ed.), *Gender, politics and the state*. London, New York: Routledge.

- Websdale, N. ve Chesney-Lind, M. (1998). Doing violence to women: Research synthesis on the victimization of women. L. H. Bowker (Ed.) *Masculinities and violence* (55-81). USA: Sage.
- Weinger, S. (1998). Poor children “know their place”: Perceptions of poverty, class and public messages. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 15, 2, 100-118.
- Weisbuch, M., Beal, D. ve O’Neal, E. C. (1999). How masculine ought i be? : Men’s masculinity and aggression. *Sex Roles*, 40, 7, 8, 583–592.
- Whitehead, S. M. ve Barrett, F. J. (2005). The sociology of masculinity. S. Whitehead ve F. Barrett (Ed.), *The masculinities reader* (1-26). UK, USA: Polity.
- Wood, G. G. ve Middleman, R. (1992). Re-casting the die: A small group approach to giving batterers a chance to change. *Social Work with Groups*, 15, 1, 5-18.
- Yatmaz, A. (2009). *Orta dereceli meslek ve teknik eğitim okullarında öğrenci algılarına göre öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin nedenleri: Nitel bir araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yazıcı, S. ve Mamuk, R. (2010). Sağlık çalışanlarının kadına yönelik şiddete yaklaşımları. *Bakırköy Tıp Dergisi*, 6, 73–77.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (6. Baskı)*. Seçkin: İstanbul.
- Yıldız, A. K. (2003). Aile içi şiddete ilişkin ceza mukakemesi ve infaz hukuku sorunları. *Türkiye’de aile içi şiddet-ülke çapında kriminolojik-viktimolojik alan araştırması ve değerlendirmeler*. İstanbul: Beta.
- Yogev, S. P. (2006). *Ergenlerde toplumsal cinsiyetin kazanılması: Aile, okul ve arkadaş etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Young, I. M. (1997). Is male gender identity the cause of male domination?. D. T. Meyer (Ed.), *Feminist social thought: A reader* (21-37). London, New York: Routledge.

Yuval-Davis, N. (2007). *Cinsiyet ve millet*. İstanbul: İletişim.

Zorunlu Askerlik Sırasında Yaşanan Hak İhlalleri Raporu (2012). Kapasite Geliştirme Derneği Yayını: Ankara.

İnternet siteleri

<http://www.tdk.gov.tr>, Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 22.02. 2011

<http://www.bizerkekdegilizinsiyatifi.blogspot.com/2011/03/kadına-siddet-erkeklikse-biz-erkek.html>, 26. 03. 2012

<http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/haberler/s/115>, 03. 01. 2012

<http://www.adsizalkolikler.com>, 14. 12. 2012

<http://www.roks.se>, 09. 01. 2012

<http://www.erkekmuhabbeti.com>, 14. 05. 2013

<http://ataerkiyekarsierkekler.blogspot.com>, 14.05.2013

<http://www.askerhaklari.com/turkiyede-asker-intiharlari>, 02.12.2013

Yasa ve Genelgeler

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 sayılı Kanun

Başbakanlık Genelgesi (2006) Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler Konulu Genelge.

Hakim ve Savcılar Yüksek Kurulu Genelgesi (2011) Ailenin Korunmasına dair Kanunun Uygulanması Konulu Genelge

Sözleşmeler

Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1988

EK 1**YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU****KİŞİSEL BİLGİLER**

Yaş:

Meslek:

Eğitim durumu:

Yetiştığı yer:

ÇOCUKLUK DÖNEMİ

1. Nasıl bir çocukluk geçirdiniz?
2. Ailenizin maddi durumu nasıldı?
3. Nerede yaşıyordunuz? Göç ettiniz mi?
4. Anneyle ve babayla ilişkiniz nasıldı?
5. Kız ve erkek kardeşlerle ilişkiniz nasıldı?
6. Babanız annenize şiddet uygular mıydı?
7. Öğretmeniniz ya da arkadaşlarınız tarafından şiddet uygulandı mı?
Okulda öğrencilere şiddet uygulanır mıydı?
8. Mutlu bir çocuk muydunuz?
9. Çocukken sizi en çok etkileyen olayı anlatır mısınız?

ERGENLİK DÖNEMİ

10. Nasıl bir ergenlik dönemi geçirdiniz?
11. Ergenlik döneminde babanızla ve annenizle ilişkileriniz nasıldı?
Hangisine daha yakındınız?
12. Siz kimlere şiddet uygulardınız?
13. Mahallenizde yaşayan ailelerde kadınların dövülmesi nasıl karşılanırdı?

14. Kız arkadaşlarınızla konuşur muydunuz? Flört yaşadınız mı?
15. Erkek arkadaşlarla ilişki ve kavga olaylarına karıştınız mı?
16. Kendinize kimleri örnek aldınız?
17. Kendinizin ne zaman “erkek adam” olduğunuzu hissettiniz?
18. Kendinizi ergenlik döneminde erkek olarak nasıl görüyordunuz?
19. Uyuşturucu kullandınız mı?
20. Çete ve mafya türü oluşumlarla ilişkiniz oldu mu?
21. Ergenlik döneminde sizi en çok etkileyen olayı anlatır mısınız?

ASKERLİK

22. Askerliğiniz nasıl geçti? Askerde komutanlar şiddet uygular mıydı? Askerlikten sonra değiştiniz mi?

ÇALIŞMA YAŞAMI ve YOKSULLUK

23. İş yaşamınızdan bahsedebilir misiniz?
24. Mesleğiniz var mı?
25. Çalışıyor musunuz? Ne iş yapıyorsunuz?
26. Maaşınız geçinmeniz için yeterli oluyor mu?
27. Geçinme sıkıntınız eşinizle ilişkinizi nasıl etkilemekteydi?
28. İşyerinde baskı, hakaret gibi uygulamalara maruz kalıyor musunuz?
29. Kadınların çalışmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

KADINLARLA İLİŞKİ VE EVLİLİK

30. Kadınlarla flört deneyiminiz oldu mu?
31. Nasıl evlendiniz?
32. Kadınların ve erkeklerin evlilik öncesinde cinselliği yaşamalarına nasıl bakıyorsunuz?

33. Erkekler kadınları yönetmeli mi? Kadın erkek ilişkisi nasıl olmalı?
34. Erkek olmak ne demektir?
35. Sizce evlilikte kadınlar eşlerine nasıl davranmalıdır? Erkekler eşlerine nasıl davranmalıdır? Sizin eşinizden beklediğiniz görevler nelerdir?
36. Evlilikten beklentiniz nedir? İyi bir evlilik nasıldır?
37. Günümüzde erkeklerin ve kadınların durumunu nasıl görüyorsunuz? Eşitlik iyi bir şey midir?

EŞE KARŞI ŞİDDET

38. Eşinizle hangi konularda anlaşamıyorsunuz / anlaşamıyordunuz?
39. Sorunlarınız nasıl çözmeye çalışıyorsunuz/ çalışıyordunuz?
40. Eşinizi seviyor muydunuz/ seviyor musunuz? Nefret ediyor muydunuz/ musunuz?
41. Eşinize nasıl hitap edersiniz? Emir vererek konuşur musunuz?
42. Eşinizin ne yapmasına kızarsınız? Eşinize kızdığınız zaman ne dersiniz? Aşağılayıcı şeyler söyler misiniz?
43. Eşinizin yapmasına izin vermediğiniz şeyler nelerdir? Dışarı çıkmasını, aile ve arkadaşlarıyla görüşmesini, telefonda konuşmasını, güzel giysiler giymesini ve makyaj yapmasını kısıtlar mısınız? Hangi konularda baskı yaparsınız?
44. Eşinizi tehdit eder miydiniz/ eder misiniz? Ne yapmakla tehdit ederdiniz/ ediyorsunuz?
45. Eşinize ilk ne zaman ve neden dövdünüz? Bıçak, sopa ya da silah kullandınız mı?
46. En kötü sonuçlanan şiddet olayını anlatır mısınız?
47. Kadın istemediği durumlarda ilişkiye girmek kocanın hakkı mıdır? Kadın istemese dahi çocuk sahibi olmaya zorlanabilir mi? Siz bunları yaptınız mı?

48. Eşinizin çalışmasına izin verir misiniz? (Eşi çalışıyorsa) kazandığı parayı siz mi alırsınız?
49. Evlilikte şiddet gerekli midir? Erkekler sizce neden şiddet uygular?
50. Sizce şiddet eşinizi ve çocuklarınızı nasıl etkiledi?
51. Çevrenizdeki insanlar şiddet uyguladığınızda size nasıl tepki verdi? Engelleyemeye çalıştılar mı? Desteklediler mi?

ŞİDDETLE MÜCADELEYE BAKIŞ

52. Devletin kadına yönelik şiddeti önlemeye yönelik yasa ve müdahalelerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
53. Kadın hakları konusunda ne düşünüyorsunuz?
54. Kadın ve erkek eşit olabilir mi?

CEZAEVİ YAŞANTISI

55. Cezaevinde olmak, sizi bir erkek olarak nasıl etkilemektedir?

ALKOLİZM

56. Alkolik olmanız eşinizle ilişkilerinizi nasıl etkilemiştir?